

«Το ευαγγέλιο του Ιούδα
είναι μια εκπληκτική ανακάλυψη»

-ΙΛΕΪΝ ΠΕΪΓΚΕΛΣ

«Η ΑΠΟΚΡΥΦΗ ΛΗΓΗΣΗ
ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ
ΠΟΥ ΦΑΝΕΡΩΣΕ
Ο ΙΗΣΟΥΣ ΣΕ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ
ΜΕ ΤΟΝ ΙΟΥΔΑ
ΤΟΝ ΙΣΚΑΡΙΩΤΗ...»

-ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Το ευαγγέλιο του
ΙΟΥΔΑ

Ρόντολφ Κασέρ, Μάρβιν Μάιερ και Γκρέγκορ Βουρστ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΠΑΡΤ ΝΤ. ΕΡΜΙΝ

Ο CODEX TCHACOS το 2001

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Από τον Codex Tchacos

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΡΟΝΤΟΛΦ ΚΑΣΕΡ,
ΜΑΡΒΙΝ ΜΑΪΕΡ
και ΓΚΡΕΓΚΟΡ ΒΟΥΡΣΤ

NATIONAL GEOGRAPHIC
Ουάσιγκτον

Η National Geographic Society, ο μεγαλύτερος μη κερδοσκοπικός επιστημονικός και εκπαιδευτικός οργανισμός στον κόσμο, ιδρύθηκε το 1888 με στόχο στην προαγωγή και τη διάδοση της γεωγραφικής γνώσης. Από την ίδρυσή της έχει υποστηρίξει πάνω από 7.000 εξερευνητικές αποστολές και ερευνητικά προγράμματα, συμβάλλοντας στη γνώση της Γης, της θάλασσας και του ουρανού. Η NGS εκπαιδεύει και εμπνέει καθημερινά εκατομμύρια ανθρώπους με περιοδικά, βιβλία, τηλεοπτικά προγράμματα και βίντεο, χάρτες και άτλαντες, με υποτροφίες για έρευνα, με το διαγωνισμό National Geographic Bee, με εργαστήρια για δασκάλους και με πρωτοποριακό εποπτικό υλικό διδασκαλίας.

Η NGS ανηρείται στις εισηφορές των μελών της και στα έσοδα από την πώληση των εκπαιδευτικών της προϊόντων. Τα μέλη λαμβάνουν το National Geographic, το επίσημο περιοδικό της NGS, και απολαμβάνουν διάφορα προνόμια, όπως εκπαιδύσεις στα προϊόντα της NGS κ.ά.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη National Geographic Society, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τις εκδόσεις της, τηλεφωνήστε στο 1-800-NGS-LINE (647-5463) ή γράψτε στη διεύθυνση National Geographic Society

1145 17th Street, N.W.

Washington, D.C. 20036-4688 U.S.A.

Διαδικτυακός τόπος: www.nationalgeographic.com

National Geographic-Ελλάδα

Δημοσιογραφικός Οργανισμός Διαμετρική

Μιχαελουπολιού 80, 115 28 Αθήνα

τηλέφωνο: 211 9658700-1.

E-mail: ngm@dofnet.gr

Διαδικτυακός τόπος: www.nationalgeographic.gr

Νατάσα Παπαϊωάννη, Σύντακτος Έκδοσης

Ελένη Ασπερίου, Τίνα Θεού, Βάλια Κουρή,

Μαρία Μαυροματάκη, Ελίνα Σουνοπούλου, Μετάφραση

Παναγιώτης Τσιμασόρας, Διόρθωση

MULTIMEDIA A.E., Φίλιππος Μενιάς

IRIS A.E., Εκτύπωση-Βιβλιοδέσμη

ISBN 960 8380 43 6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ του Μάρβιν Μάιερ 1

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ 21

Σε μετάφραση των Ρόντολφ Κασέρ, Μάρβιν Μάιερ και Γκρέγκορ Βουρσι, με τη συνεργασία του Φρανσουά Γκοντάρ.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΙ

Η ιστορία του Codex Tchacos
και του ευαγγελίου του Ιούδα 51
του Ρόντολφ Κασέρ

Αντεστραμμένος χριστιανισμός:
Η εναλλακτική θεώρηση του ευαγγελίου του Ιούδα 91
του Μπαρι Ντ. Έρμιν

Ο Ειρηναίος της Λιόν και το ευαγγέλιο του Ιούδα 145
του Γκρέγκορ Βουρσι

Ο Ιούδας και η σχέση του με τους γνωστικούς 169
του Μάρβιν Μάιερ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 209

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 215

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ 219

Η τελευταία σελίδα του ευαγγελίου του Ιούδα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την πάροδο των χρόνων, αναρίθμητοι θησαυροί και αρχαιολογικά θαύματα σκεπάστηκαν από την άμμο της Αιγύπτου, η οποία μας παραδίδει σήμερα ένα ακόμα θεαματικό εύρημα: το ευαγγέλιο του Ιούδα, που ανακαλύφθηκε πρόσφατα και εκδίδεται για πρώτη φορά.

Ο ίδιος ο τίτλος του κειμένου, «Το ευαγγέλιο του Ιούδα» –του Ιούδα του Ισκαριώτη– είναι σοκαριστικός. Στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης και στα περισσότερα κείμενα της χριστιανικής παράδοσης ο Ιούδας εικονογραφείται ως η προσωποποίηση του προδότη, του προδότη του Ιησού, που παραδίδει τον

Κυρίο του στις ρωμαϊκές αρχές, ενώ πολύ λίγα στοιχεία του χαρακτήρα του μας επιτρέπουν να τον συνδέσουμε με το ευαγγέλιο του Ιησού, δηλαδή την «καλή είδηση», όπως σημαίνει κυριολεκτικά η λέξη. Στο Ευαγγέλιο του Λουκά αναφέρεται ότι ο Σατανάς μπαίνει στην ψυχή του Ιούδα και τον οδηγεί στην αξιοκαταφρόνητη πράξη του, ενώ στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη ο Ιησούς απευθύνεται στους δώδεκα μαθητές του λέγοντας ότι ένας ανάμεσά τους, ο Ιούδας, είναι ένας διάβολος. Το τέλος του Ιούδα, όπως περιγράφεται στην Καινή Διαθήκη, είναι τόσο ατιμωτικό όσο και τα έργα του. Λαμβάνει από τις αρχές χρήματα ως αντίτιμο για να προδώσει τον Ιησού και στη συνέχεια ή απαγχονίζεται (κατά τον Ματθαίο) ή σκίζει την κοιλιά του και βρίσκει φρικτό τέλος (κατά τις Πράξεις των Αποστόλων). Στη χριστιανική τέχνη ο Ιούδας κάνει αυτό που του χάρισε την επονειδιστή θέση του στην ιστορία: προδίδει τον Ιησού με ένα φιλί – το φιλί του Ιούδα.

Ωστόσο, ακόμα και στην Καινή Διαθήκη υπάρχει κάτι γοητευτικό στον Ιούδα τον Ισκαριώτη. Η περιγραφή της προδοσίας του Ιησού παραμένει μέχρι σήμερα μια ιστορία με μεγάλη δύναμη και δριμύτητα: ο Ιησούς προδίδεται από έναν από τους πιο κοντινούς του ανθρώπους. Στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης ο Ιού-

δας ανήκει στο στενό κύκλο των μαθητών του Ιησού και, σύμφωνα με το Ευαγγέλιο του Ιωάννη, είναι ο ταμίας της ομάδας και έχει την ευθύνη των όποιων αποθεμάτων διαθέτουν ο Ιησούς και οι μαθητές του. Επιπλέον, κατά το Μυστικό Δείπνο, ο ίδιος ο Ιησούς δεν ήταν που ζήτησε από τον Ιούδα να κάνει αυτό που έχει να κάνει και μάλιστα να το κάνει γρήγορα; Δεν ήταν όλα αυτά μέρος του θείου σχεδίου – σύμφωνα με το οποίο ο Ιησούς θα πέθαινε για να σώσει τον κόσμο από την αμαρτία και θα ανασταίνονταν από τους νεκρούς την τρίτη μέρα; Χωρίς τον Ιούδα και το φιλί του πώς θα είχαν λάβει χώρα η Σταύρωση και η Ανάσταση;

Το αίνιγμα του Ιούδα του Ισκαριώτη, του μαθητή και προδότη του Ιησού, έχει διερευνηθεί από πολλούς μελετητές που προβληματίστηκαν με την προσωπικότητα και τα κίνητρό του. Τα κείμενα που αναφέρονται στον Ιούδα είναι πολυάριθμα. Σε αυτά περιλαμβάνονται πολύ γνωστά έργα ακαδημαϊκών και σύγχρονων λογοτεχνών – *Τρεις εκδοχές του Ιούδα* του Χόρχε Λούις Μπόρχες, *Ο κύριος και η Μαργαρίτα* του Μιχαΐλ Μπουλγκάκοφ, *Ιούδας: Ένας μαθητής του Ιησού*; του Χανς Γιόζεφ Κλάουκ, *Ιούδας: Προδότης ή φίλος του Ιησού*; του Γουίλιαμ Κλάσεν, *Ιούδας Ισκαριώτης και ο μύθος για τον κακό Ιουδαίο* του Χιάμ Μάκομπι, καθώς και το θεατρικό έργο του Μαρσέλ Πανιόλ *Ιούδας*. Στη ροκ

όπερα *Ιησούς Χριστός Υπέρολαμπρο Άστρο (Jesus Christ Superstar)*, ο Ιούδας ο Ισκαριώτης σχεδόν κλέβει την παράσταση και ο τρόπος που παρουσιάζεται καθώς και η μουσική που τον συνοδεύει προβάλλουν με μεγαλύτερη συμπάθεια την αφοσίωσή του στον Ιησού. Στο τραγούδι «Με το Θεό στο πλευρό μας» («With God on our side») ο Μπομπ Ντίλαν γράφει για τον Ιούδα:

*Πρέπει ν' αποφασίσετε
Αν ο Ιούδας ο Ισκαριώτης
Είχε στο πλευρό του το Θεό.*

Ο Ιούδας ο Ισκαριώτης του ευαγγελίου του Ιούδα είναι μεν ο προδότης του Ιησού, είναι όμως ταυτόχρονα και ο ήρωας του ευαγγελίου. Λέει στον Ιησού: «Γνωρίζω ποιος είσαι και από πού έρχεσαι. Κατάγεσαι από τον αθάνατο κόσμο του Μπάρμπελο. Και είμαι ανάξιος να προφέρω το όνομα του ενός που σε έχει στείλει». Στον πνευματικό κόσμο του ευαγγελίου του Ιούδα το να ομολογήσει κάποιος ότι ο Ιησούς έρχεται «από τον αθάνατο κόσμο του Μπάρμπελο» είναι σαν να ομολογεί ότι είναι ένα θείο ον, και το να δηλώνει την αναξιοτήτά του να προφέρει το όνομα εκείνου που έστειλε τον Ιησού είναι σαν να ομολογεί ότι ο αληθινός Θεός είναι το αιώνιο Πνεύμα του σύμπαντος. Αντίθετα από τους υπόλοιπους μαθητές, οι

οποίοι δεν μπορούν να καταλάβουν σε βάθος τον Ιησού και δεν αντέχουν να σταθούν ενώπιόν του, ο Ιούδας κατανοεί πλήρως ποιος είναι ο Ιησούς, στέκεται μπροστά του και μαθαίνει από αυτόν.

Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ο Ιούδας πράγματι προδίδει τον Ιησού, το κάνει όμως συνειδητά και μετά από παράκληση του ίδιου του Ιησού. Λέει ο Ιησούς στον Ιούδα: «Αλλά εσύ θα τους υπερβείς όλους αυτούς. Γιατί εσύ θα θυσιάσεις τον άνθρωπο που με ενδύει». Σύμφωνα με το ευαγγέλιο του Ιούδα, ο Ιησούς είναι λυτρωτής όχι μόνο επειδή έχει ενδυθεί θνητή σάρκα, αλλά και γιατί μπορεί να αποκαλύψει την ψυχή ή το πνευματικό πρόσωπο που βρίσκεται μέσα σε αυτή, και ο πραγματικός οίκος του Ιησού δεν είναι ο ατελής κάτω κόσμος, αλλά ο θείος κόσμος του φωτός και της ζωής. Για τον Ιησού, στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ο θάνατος δεν είναι ένα τραγικό γεγονός ούτε ένα αναγκαίο κακό για να επέλθει η άφεση των αμαρτιών. Αντίθετα από τα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης, στο ευαγγέλιο του Ιούδα ο Ιησούς γελάει πολύ συχνά. Γελάει με τις αδυναμίες των μαθητών του και με τα παράλογα της ζωής του ανθρώπου. Ο θάνατος, ως έξοδος από αυτή την παράλογη φυσική ύπαρξη, δεν πρέπει να προκαλεί φόβο ή ανησυχία. Δεν είναι αιτία θλίψης, είναι το μέσο για να ελευθερωθεί ο Ιησούς από τη σάρκα, προκειμέ-

νου να επιστρέψει στην ουράνια κατοικία του, και ο Ιούδας, προδίδοντας τον Ιησού, τον βοηθά να απαλλαγεί από το σώμα του και να ελευθερώσει την εσώτερη ουσία του, τη θεϊκή του υπόσταση.

Η οπτική του ευαγγελίου του Ιούδα είναι, από πολλές απόψεις, διαφορετική από εκείνη των ευαγγελίων της Καινής Διαθήκης. Την εποχή της διαμόρφωσης της χριστιανικής Εκκλησίας, εκτός από τα ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης —δηλαδή του Ματθαίου, του Μάρκου, του Λουκά και του Ιωάννη—, συντάχθηκαν και πολλά άλλα ευαγγέλια. Σε εκείνα που διασώθηκαν, ολόκληρα ή τμηματικά, περιλαμβάνονται το ευαγγέλιο της Αλήθειας και τα ευαγγέλια του Θωμά, του Πέτρου, του Φιλίππου, της Μαρίας, των εβιωναίων, των Ναζωραίων, των Εβραίων και των Αιγυπτίων, τα οποία μαρτυρούν τη μεγάλη ποικιλία απόψεων κατά την πρώιμη περίοδο της χριστιανοσύνης. Το ευαγγέλιο του Ιούδα συγκαταλέγεται κι εκείνο στα ευαγγέλια που γράφτηκαν από τους πρώτους χριστιανούς στην προσπάθειά τους να διατυπώσουν με σαφήνεια, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ποιος είναι ο Ιησούς και τι χρειάζεται κανείς για να τον ακολουθήσει.

Το ευαγγέλιο του Ιούδα μπορούμε να το κατατάξουμε στα αποκαλούμενα γνωστικά ευαγγέλια. Γραμμένο πιθανώς στα μέσα του 2ου αιώνα, με βάση, όπως

φαίνεται, παλαιότερες ιδέες και πηγές, το ευαγγέλιο του Ιούδα αντιπροσωπεύει μία πρώιμη θεολογική σκέψη που δίνει έμφαση στη γνώση — μία μυστική γνώση, τη γνώση του Θεού και της θεμελιώδους ενότητας του εαυτού με το Θεό. Αυτή η θεολογική σκέψη περιγράφεται συνήθως ως «γνωστικισμός», ωστόσο στον αρχαίο κόσμο υπήρξαν διαμάχες σχετικά με τη χρήση του όρου, οι οποίες συνεχίζονται από τους θεολόγους μέχρι σήμερα. Μια τόσο άμεση προσέγγιση του Θεού, όπως εκείνη που βρίσκουμε στη σκέψη των γνωστικών, δεν απαιτεί διαμεσολάβηση — αφού εντέλει ο Θεός είναι το εσώτερο πνεύμα και φως. Τα στοιχεία που διαθέτουμε από την εποχή των πρώτων χριστιανών, και κυρίως από εκείνους που αρέσκονταν να αναζητούν αιρέσεις στους κόλπους της Εκκλησίας (τους κυνηγούς αιρέσεων), αφήνουν να εννοηθεί ότι οι ιερείς και οι επίσκοποι ήταν δυσαρεστημένοι με την ελεύθερη σκέψη των γνωστικών. Τα γραπτά των κυνηγών αιρέσεων βρίθουν από κατηγορίες ενάντια στους γνωστικούς, ότι καλλιεργούσαν ανήθικες ιδέες και εμπλέκονταν σε παράνομες δραστηριότητες. Η πολεμική σπάνια χρησιμοποιεί τίμια μέσα και ως εκ τούτου τα έγγραφα των πολέμων των γνωστικών, όπως εκείνα των κυνηγών αιρέσεων, πολύ συχνά επιχειρούν να δυσφημήσουν τους αντιπάλους τους εγείροντας υποψίες για τις ιδέες

και τη ζωή τους. Οι γνωστικοί, μέσω του ευαγγελίου του Ιούδα, ανταποδίδουν αυτή τη χάρη, κατηγορώντας τους αρχιερείς και τα μέλη της αναδυόμενης ορθόδοξης Εκκλησίας (αυτής που εκφράζει τις κυρίαρχες περὶ χριστιανισμού απόψεις της εποχής) για ύποπτη στάση. Σύμφωνα με το ευαγγέλιο του Ιούδα, οι χριστιανοί που τους εχθρεύονται δεν είναι παρά δούλοι του Θεού που κυβερνά τον κάτω κόσμο και οι ζωές τους αντανakλούν τους απεχθείς τρόπους του.

Το ευαγγέλιο του Ιούδα κάνει αναφορά στον Σηθ, γνωστό από τη Γένεση της Βίβλου, διατυπώνοντας την άποψη ότι τα ανθρώπινα όντα που έχουν λάβει γνώση του Θεού ανήκουν στη γενιά του Σηθ. Αυτή η ιδιαίτερη αντίληψη των γνωστικών περιγράφεται συχνά από τους θεολόγους ως σηθιανισμός. Σύμφωνα με τη Βίβλο, ο Σηθ, τρίτος γιος του Αδάμ και της Εύας, γεννήθηκε μετά το τραγικό και βίαιο γεγονός που συνέβη στην πρώτη οικογένεια του ανθρώπινου γένους και το οποίο οδήγησε τον Άβελ στο θάνατο και τον Κάιν στην αποπομπή. Όπως προτείνεται, ο Σηθ αντιπροσωπεύει μία νέα αρχή για την ανθρωπότητα. Έτσι, σύμφωνα με το ευαγγέλιο του Ιούδα και ανάλογα βιβλία του σηθιανισμού, όποιος ανήκει στη γενιά του Σηθ αποτελεί μέλος της πεφωτισμένης ανθρωπότητας. Αυτή είναι η καλή είδηση της σωτηρίας σε κεί-

μενα του σηθιανισμού, όπως το ευαγγέλιο του Ιούδα.

Στο κεντρικό τμήμα του ευαγγελίου αυτού, ο Ιησούς διδάσκει στον Ιούδα τα μυστήρια του σύμπαντος. Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, όπως και σε άλλα γνωστικά ευαγγέλια, ο Ιησούς είναι πρωτίστως ένας δάσκαλος, που αποκαλύπτει τη σοφία και τη γνώση, και όχι ένας σωτήρας, που πεθαίνει για να σώσει τον κόσμο από την αμαρτία. Για τους γνωστικούς, το ουσιαστικό πρόβλημα του ανθρώπινου βίου δεν είναι η αμαρτία, αλλά η άγνοια, και ο καλύτερος τρόπος για να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα δεν είναι η πίστη, αλλά η γνώση. Στο ευαγγέλιο του Ιούδα ο Ιησούς μεταδίδει στον Ιούδα –και στους αναγνώστες του ευαγγελίου– τη γνώση που είναι απαραίτητη για να εκριζώσει την άγνοια και να οδηγηθεί στη συνείδηση του εαυτού και του Θεού.

Ωστόσο, αυτό το αποκαλυπτικό τμήμα του ευαγγελίου του Ιούδα μπορεί να προκαλέσει αμφιβολίες στους σύγχρονους αναγνώστες, αμφιβολίες που οφείλονται κυρίως στο γεγονός ότι η οπτική της αποκάλυψης των σηθιανών γνωστικών διαφέρει στην ουσία της από τη φιλοσοφία, τη θεολογία και την κοσμολογία που μας κληροδότησε η ευρωπαϊκή-αμερικανική παράδοση. Η Ρώμη και η Ορθοδοξία κέρδισαν τελικά τη μάχη και, όπως σημείωσε κάποτε ο Μπόρχες, αναφερόμενος στις απόψεις των γνωστικών, «Αν είχε θριαμ-

βεύσει η Αλεξάνδρεια και όχι η Ρώμη, οι υπερβολικές και μπερδεμένες ιστορίες που συγκεφαλαίωσα εδώ θα μας φαίνονταν λογικές, μεγαλειώδεις και εντελώς οικείες». Οι γνωστικοί της Αλεξάνδρειας και της Αιγύπτου δεν θριάμβευσαν, όπως δεν θριάμβευσε και το ευαγγέλιο του Ιούδα στις θεολογικές έριδες που ξέσπασαν κατά το 2ο, τον 3ο και τον 4ο αιώνα. Έτσι, οι ιδέες που προβάλλουν κείμενα όπως το ευαγγέλιο του Ιούδα, τα οποία παρουσιάζουν μια διαφορετική οπτική, μοιάζουν σήμερα ασυνήθιστες.

Η αποκάλυψη που κάνει ο Ιησούς στον Ιούδα στο ευαγγέλιο του Ιούδα αντιπροσωπεύει μία θεολογία και μία κοσμολογία που είναι ακόμη αρκετά περίπλοκες για εμάς. Η αποκάλυψη αυτή δεν εμπεριέχει πολλά χριστιανικά στοιχεία και, αν οι θεολόγοι έχουν κατανοήσει σωστά την εξέλιξη των παραδόσεων του γνωστικισμού, οι ρίζες των ιδεών αυτών ανάγονται στον 1ο αιώνα και ακόμα πιο πριν, ξεκινώντας από τους κύκλους των ιουδαίων φιλοσόφων και γνωστικών, οι οποίοι ήταν ανοιχτοί στην ελληνορωμαϊκή σκέψη. Ο Ιησούς λέει στον Ιούδα ότι στην αρχή υπήρχε μία απέραντη και υπέρτατη θεότητα και ότι, μέσα από μια πολύπλοκη σειρά από θείες εκπορεύσεις και δημιουργήματα, τα ουράνια γέμισαν θείο φως και λαμπρότητα. Αυτή η απέραντη θεότητα υμνείται με τέτοιο τρόπο

ώστε κανένας όρος δεν μπορεί να την περιγράψει ικανοποιητικά· ακόμα και η λέξη Θεός, όπως υποδηλώνεται, είναι ανεπαρκής και καθόλου κατάλληλη για τη θεότητα. Ο κάτω κόσμος, ωστόσο, είναι το βασίλειο όπου κυριαρχεί ένας υποδεέστερος κυβερνήτης, ένας θεός δημιουργός που ονομάζεται Νεμβρώ («αντάρτης») ή Γιαλνταμπαώθ και είναι κακόβουλος και κατώτερου πνεύματος – εξού και τα προβλήματα στον κόσμο μας και η ανάγκη μας να ακούσουμε λόγια σοφίας και να αντιληφθούμε το θείο φως. Για τους οπαδούς αυτής της αντίληψης, το βαθύτερο μυστήριο του σύμπαντος έγκειται στο ότι σε ορισμένα ανθρώπινα όντα εννύαρχει το πνεύμα του Θεού. Μολονότι ζούμε σε έναν ατελή κόσμο, ο οποίος πολύ συχνά είναι βασίλειο του σκότους και του θανάτου, μπορούμε να υπερβούμε το σκοτάδι και να αγκαλιάσουμε τη ζωή. Είμαστε καλύτεροι από ό,τι αυτός ο κόσμος, εξηγεί ο Ιησούς στον Ιούδα, διότι ανήκουμε στον κόσμο του Θεού. Αν ο Ιησούς είναι ο υιός του Θεού, είμαστε κι εμείς όλοι παιδιά του Θεού: Το μόνο που έχουμε να κάνουμε είναι να αναζητήσουμε τη θεία γνώση και τότε θα φωτιστούμε.

Σε αντίθεση με τα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης, στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ο Ιούδας ο Ισκαριώτης παρουσιάζεται ως μία απόλυτα θετική μορφή, πρότυπο για όλους όσοι επιθυμούν να γίνουν μαθητές του Ιησού. Αυ-

τός είναι προφανώς ο λόγος για τον οποίο το ευαγγέλιο του Ιούδα τελειώνει με την ιστορία της προδοσίας του Ιούδα και όχι με τη σταύρωση του Ιησού. Ότι θέλει να τονίσει το ευαγγέλιο είναι η ενόραση και η αφοσίωση του Ιούδα, ο οποίος στο τέλος κάνει ακριβώς αυτό που επιθυμεί ο Ιησούς. Βέβαια, στη βιβλική παράδοση ο Ιούδας –του οποίου το όνομα έχει συνδεθεί με τους «Ιουδαίους» και τον «ιουδαϊσμό»– εικονογραφείται συχνά ως ο κακός Ιουδαίος που οδήγησε τον Ιησού στη σύλληψη και στη θανάτωση, και από το γεγονός αυτό η βιβλική μορφή του Προδότη Ιούδα έχει θρέψει τις φλόγες του αντισημιτισμού. Στο συγκεκριμένο ευαγγέλιο ο Ιούδας καταρρίπτει τις αντισημιτικές αντιλήψεις. Δεν κάνει τίποτα που να μην του το έχει ζητήσει ο ίδιος ο Ιησούς, υπακούει στον Ιησού και μένει πιστός σε αυτόν. Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ο Ιούδας ο Ισκαριώτης αποδεικνύεται ο πιο αγαπημένος μαθητής και φίλος του Ιησού. Επιπλέον, τα μυστήρια που μαθαίνει από τον Ιησού είναι εμποτισμένα με την παράδοση του ιουδαϊκού γνωστικισμού, και αυτός που διδάσκει τα μυστήρια, ο Ιησούς, είναι ο δάσκαλος, ο ραββί. Το χριστιανικό ευαγγέλιο του Ιούδα βρίσκεται σε συμφωνία με την ιουδαϊκή οπτική –μία διαφοροποιημένη ιουδαϊκή οπτική, για να είμαστε ακριβείς– σχετικά με τη γνωστική σκέψη, και η ιουδαϊκή γνωστική σκέψη έχει βαπτισθεί ως χριστιανική γνωστική σκέψη.

Στο βιβλίο αυτό ο Ιησούς μεταφέρει την πλατωνική αντίληψη ότι κάθε άνθρωπος έχει το δικό του αστέρι και ότι η μοίρα των ανθρώπων συνδέεται με τα αστέρια τους. Λίγο πριν το τέλος του βιβλίου, ακριβώς πριν ο Ιούδας φωτιστεί και μεταμορφωθεί σε ένα λαμπερό σύννεφο, ο Ιησούς τού ζητάει να κοιτάξει τον ουρανό και να δει τα αστέρια και την αντανάκλαση του φωτός. Υπάρχουν πολλά αστέρια στον ουρανό, αλλά το αστέρι του Ιούδα είναι ξεχωριστό. Όπως λέει ο Ιησούς στον Ιούδα: «Ο αστέρας που οδηγεί το δρόμο είναι ο αστέρας σου».

Ο τόμος αυτός περιλαμβάνει την πρώτη έκδοση του ευαγγελίου του Ιούδα στη σύγχρονη εποχή. Πρόκειται για την πρώτη δημοσίευση αυτού του σημαντικού ευαγγελίου από τα χρόνια που το διάβαζαν οι πρώτοι χριστιανοί, πριν το κρύψουν τελικά στην Αίγυπτο. Το ευαγγέλιο του Ιούδα ανακαλύφθηκε στη Μέση Αίγυπτο τη δεκαετία του '70 και ήταν το τρίτο κείμενο ενός χειρογράφου γραμμένου σε πάπυρο (δηλαδή ενός βιβλίου), το οποίο ονομάστηκε Codex Tchacos. Διατηρήθηκε σε κοπτική μετάφραση, όμως είναι σίγουρο ότι είχε γραφτεί στα ελληνικά γύρω στα μέσα του 2ου αιώνα. Αυτή η χρονολογία καθίσταται

ακόμη πιο βέβαιη χάρη στον Ειρηναίο της Λιόν, πατέρα της πρωτοχριστιανικής Εκκλησίας, ο οποίος στο έργο του Κατά των Αιρέσεων, που γράφτηκε γύρω στο 180, αναφέρεται σε κάποιο ευαγγέλιο του Ιούδα. Όπως αποδεικνύει ο Γκρέγκορ Βουρστ στην πραγματεία του, το ευαγγέλιο του Ιούδα που αναφέρουν ο Ειρηναίος και άλλοι μετά από αυτόν μπορεί σήμερα να θεωρηθεί παραλλαγή του ευαγγελίου του Ιούδα του Codex Tchacos. Η κοπτική μετάφραση του ευαγγελίου του Ιούδα είναι ίσως λίγο παλαιότερη από το αντίγραφο του Codex Tchacos, ο οποίος πρέπει να χρονολογείται στις αρχές του 4ου αιώνα, αν και η μέθοδος του άνθρακα-14 υποδεικνύει μία ελαφρώς πρωιμότερη χρονολόγηση του κώδικα.

Η αγγλική μετάφραση του ευαγγελίου του Ιούδα στηρίχθηκε στη συνεργασία των Ρόντολφ Κασέρ, Μάρβιν Μάιερ και Γκρέγκορ Βουρστ με τον Φρανσουά Γκοντάρ. Ο Ρόντολφ Κασέρ, ομότιμος καθηγητής στον Τομέα Θεωρητικών Επιστημών του Πανεπιστημίου της Γενεύης, στην Ελβετία, έχει εκδώσει πολλά έργα με αντικείμενο τις κοπτικές σπουδές και πολλά ελληνικά και κοπτικά χειρόγραφα. Ο Μάρβιν Μάιερ, καθηγητής Βιβλικών και Χριστιανικών Σπουδών στην έδρα Griset του Πανεπιστημίου Τσάπμαν, στο Όραντζ της Καλιφόρνιας, εστίασε το μεγαλύτερο μέρος της έρευνάς του

στα κείμενα της βιβλιοθήκης Ναγκ Χαμαντί. Ο Γκρέγκορ Βουρστ, καθηγητής Εκκλησιαστικής Ιστορίας και Πατρολογίας στον Τομέα Καθολικής Θεολογίας του Πανεπιστημίου του Άουγκομπουργκ, στη Γερμανία, έχει κάνει έρευνες και έχει εκδώσει βιβλία με αντικείμενο τις κοπτικές και μανιχαϊκές μελέτες. Ο Φρανσουά Γκοντάρ, ερευνητής στο Ινστιτούτο Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Σικάγου, είναι μελετητής της κοπτικής και της δημοτικής αιγυπτιακής γραφής. Το 2001 ο καθηγητής Κασέρ, μαζί με τη συντηρήτρια Φλοράνς Νταρμπρ και (από το 2004) τον καθηγητή Βουρστ, ανέλαβε την ηράκλεια προσπάθεια να συγκεντρώσει και να ανασυνθέσει τα σπαράγματα, μικρά και μεγάλα, του παπύρου με το ευαγγέλιο του Ιούδα, ενός χειρογράφου που απαιτούσε πολλή δουλειά για να αποκατασταθεί. Σε αυτό τον τόμο δημοσιεύεται η μετάφραση του αποκατεστημένου κειμένου του ευαγγελίου του Ιούδα, με την οποία όλοι οι μεταφραστές είναι σύμφωνοι.

Στη μετάφραση, οι αριθμοί των σελίδων του χειρογράφου αποδίδονται μέσα σε αγκύλες ([...]), ενώ στις συνοδευτικές παρατηρήσεις οι αριθμοί των σελίδων αναφέρονται σε συγκεκριμένα τμήματα του κειμένου. Αγκύλες χρησιμοποιούνται επίσης για να δηλωθούν τα χαμένα κομμάτια του κειμένου (εξαιτίας της ξεθωριασμένης μελάνης ή των κατεστραμμένων τμημάτων του

παπύρου), τα οποία αποκαθίστανται μέσα σε αυτές. Περιστασιακά, ονόματα ή λέξεις που έχουν αποκατασταθεί τμηματικά αποδίδονται κατά ένα μέρος μέσα σε αγκύλες και κατά ένα μέρος έξω από αυτές, ώστε να δηλωθεί το τμήμα του ονόματος ή της λέξης που σώζεται στο χειρόγραφο. Όταν ένα μικρό χαμένο κομμάτι του κειμένου, που είναι μικρότερο από μία γραμμή του χειρογράφου, δεν μπορεί να αποκατασταθεί με ασφάλεια, τρεις ελλειπτικές στιγμές τοποθετούνται μέσα σε παρενθέσεις. Για χαμένα κομμάτια μεγαλύτερα από μία γραμμή του χειρογράφου, τα οποία δεν έχουν αποκατασταθεί, αναφέρεται, κατά προσέγγιση, μέσα σε αγκύλες ο αριθμός των γραμμών που έχουν χαθεί. Εξαιτίας της αποσπασματικής μορφής του χειρογράφου και επειδή ορισμένα τμήματα του κειμένου παραμένουν ακόμη άγνωστα, υπάρχουν πολλά κενά και είναι πολλές οι γραμμές που λείπουν. Σε ορισμένα σημεία χρησιμοποιούνται μονά εισαγωγικά (< ... >) για να δηλωθεί κάποιο λάθος του κειμένου. Οι υποσημειώσεις παραπέμπουν και σε άλλες μεταφράσεις καθώς και σε ιδιαίτερες εκδόσεις.

Το κείμενο του Codex Tchacos πρόκειται να δημοσιευθεί σε μία σχολιασμένη έκδοση, με ακριβή αντίγραφα φωτογραφιών, με το κείμενο στα κοπτικά, με την αγγλική, τη γαλλική και τη γερμανική μετάφραση,

με σημειώσεις επί του κειμένου, με παραπομπές και με ένα δοκίμιο για τα χαρακτηριστικά της κοπτικής διαλέκτου. Από ό,τι γνωρίζουμε έως τώρα, ο Codex Tchacos είναι ένα βιβλίο εξήντα έξι σελίδων και περιλαμβάνει τέσσερις πραγματείες:

- μία απόδοση της Επιστολής του Πέτρου στον Φίλιππο (σελίδες 1-9), γνωστής επίσης ως Nag Hammadi Codex VIII
- ένα κείμενο με τον τίτλο «Ιάκωβος» (σελίδες 10-32), το οποίο αποδίδει την Πρώτη Αποκάλυψη του Ιακώβου από τον Nag Hammadi Codex V
- το ευαγγέλιο του Ιούδα (σελίδες 33-58)
- ένα κείμενο που τιτλοφορείται προσωρινά Βιβλίο του Αλλογενούς (δηλαδή του ξένου, ένα επίθετο του Σηθ, γιου του Αδάμ και της Εύας, στα γνωστικά κείμενα), και το οποίο δεν μας ήταν γνωστό νωρίτερα (σελίδες 59-66).

Το 2000 ο κώδικας περιήλθε στην κατοχή του ιδρύματος Maecenas Foundation for Ancient Art και το καλοκαίρι του 2001 παρουσιάστηκε στον Ρόντολφ Κασέρ. Το 2004 ο Κασέρ, στο 8ο Συνέδριο του Διεθνούς Συνδέσμου Κοπτικών Σπουδών (International

Association for Coptic Studies), που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι, αναφέρθηκε στις έρευνές του γύρω από το ευαγγέλιο του Ιούδα και τον Codex Tchacos. Από τότε, το ενδιαφέρον και οι εικασίες για το ευαγγέλιο του Ιούδα αυξάνονται όλο και περισσότερο, γεγονός που μας οδήγησε στη δημοσίευσή του, ώστε να το θέσουμε στη διάθεσή σας το ταχύτερο δυνατόν.

Ενώ ο τόμος αυτός βρισκόταν καθ' οδόν προς το τυπογραφείο, εντοπίστηκε ένα ακόμα μέρος από ένα φύλλο του παπύρου με το ευαγγέλιο του Ιούδα, με τα κατώτερα τμήματα των σελίδων 37 και 38. Όσο πιο γρήγορα μπορούσαμε, κάναμε ένα αντίγραφο και μεταφράσαμε το κοπτικό κείμενο αυτών των σελίδων, στάθηκε όμως αδύνατον να προχωρήσουμε στο σχολιασμό των αποσπασμάτων. Όπως σημειώνεται στη μετάφραση, το τμήμα του ευαγγελίου του Ιούδα στο κατώτερο τμήμα της σελίδας 37 συνεχίζει την περιγραφή της σκηνής του Ιησού με τους μαθητές του πριν δουν το Ναό. Αφού ο Ιησούς ολοκληρώσει το λόγο του και οι μαθητές του ανησυχήσουν από όσα τους λέει, το κείμενο υποδηλώνει ότι ο Ιησούς εμφανίζεται στους μαθητές ακόμα μια φορά, κάποια άλλη μέρα, για μια ακόμα συζήτηση. Το απόσπασμα στο κατώτερο τμήμα της σελίδας 38 παρουσιάζει τους μαθητές να απαντούν σε μία ερώτηση του Ιησού ασκώντας δριμεία

κριτική στις ανίερές πράξεις των ιερέων στο Ναό, με σχόλια που προβλέπουν την αλληγορική ερμηνεία του οράματος του Ναού, την οποία δίνει ο Ιησούς από τη σελίδα 39 και κάτω. Η αποκατάσταση αυτού του μεγάλου τμήματος του παπύρου, εκτός του ότι καθιστά το κείμενο του ευαγγελίου του Ιούδα πιο ολοκληρωμένο, αποσαφηνίζει ακόμη περισσότερο την ιστορία και το μήνυμα αυτού του συναρπαστικού ευαγγελίου.

Η μετάφραση του ευαγγελίου του Ιούδα έχει γίνει με τρόπο που να διευκολύνει την κατανόηση του κειμένου. Οι μεσότιτλοι στο μεταφρασμένο κείμενο, οι οποίοι δεν υπάρχουν στο χειρόγραφο, έχουν προστεθεί από τους μεταφραστές, προκειμένου να φωτιστούν η μετάφραση, η δομή και η ροή του κειμένου. Τη μετάφραση συνοδεύουν πολύ σημαντικές υποσημειώσεις. Στο σχολιασμό του ευαγγελίου που ακολουθεί, τα δοκίμια των Ρόντολφ Κασέρ, Μπαρτ Έρμιν, Γκρέγκορ Βουρστ και Μάρβιν Μάιερ προσφέρουν μερικές προτάσεις για την ερμηνεία του ευαγγελίου του Ιούδα. Ο Ρόντολφ Κασέρ αναφέρεται στην ιστορία του Codex Tchacos και στην αποκατάσταση του ευαγγελίου του Ιούδα. Ο Μπαρτ Έρμιν, διακεκριμένος καθηγητής στην έδρα James A. Grey και πρόεδρος του τμήματος Θεολογικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνα, μας δίνει μια γενική εικόνα του πνευματικού οράματος του

ευαγγελίου του Ιούδα. Ο Γκρέγκορ Βουρστ αποτιμά τις απόψεις του Ειρηναίου της Λιόν και άλλων κυνηγών αιρέσεων σχετικά με το ευαγγέλιο του Ιούδα υπό το φως του ίδιου του κειμένου. Ο Μάρβιν Μάιερ επιχειρεί μια λεπτομερέστερη ανάλυση των στοιχείων του κειμένου που συνδέονται με τους σθητιανούς γνωστικούς και το συσχετίζει με θεολογικά κείμενα άλλων θρησκειών του κόσμου κατά την πρώτη χριστιανική περίοδο. Τα δοκίμια αυτά επεκτείνονται και πέρα από τα θέματα με τα οποία καταπιάνεται το ευαγγέλιο του Ιούδα βοηθώντας μας να αντιληφθούμε τους ποικίλους τρόπους ερμηνείας του. Σε μερικά από τα δοκίμια υπάρχουν σημειώσεις, που δημοσιεύονται στο τέλος του τόμου, με προτάσεις για επιπλέον ερμηνείες και αναγνώσεις. Στις σημειώσεις γίνεται αναφορά στις σελίδες και στους στίχους των σχετικών δοκιμίων.

Το ευαγγέλιο του Ιούδα, που είχε χαθεί για δεκαέξι ή και περισσότερους αιώνες, τελικά βρέθηκε. Οι συγγραφείς αυτού του τόμου ελπίζουν ότι το ευαγγέλιο του Ιούδα θα συμβάλει στη γνώση μας και στην αντίληψή μας για την ιστορία, την εξέλιξη και την ποικιλία των απόψεων της πρώιμης Εκκλησίας και ότι θα ρίξει φως στα αιώνια ζητήματα που αντιμετώπιστηκαν στη διάρκεια αυτής της δημιουργικής περιόδου.

—Μάρβιν Μάιερ

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

*Σε μετάφραση των
Ρόντολφ Κασέρ, Μάρβιν Μάιερ και Γκρέγκορ Βουρστ,
με τη συνεργασία του Φρανσουά Γκοντιάρ*

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Η απόκρυφη διήγησή¹ της αποκάλυψης² που φανέρωσε ο Ιησούς σε συνομιλία με τον Ιούδα τον Ισκαριώτη στη διάρκεια μιας εβδομάδας³ τρεις ημέρες προτού να εορτάσει το Πάσχα.⁴

¹ «Πραγματεία», «διδασκαλία», «λόγος» (στα κοπικά από τα ελληνικά: *λόγος*). Η αρχή του κειμένου μπορεί επίσης να μεταφραστεί για να διαβαστεί: «Ο απόκρυφος εξηγητικός λόγος» ή «Ο απόκρυφος ερμηνευτικός λόγος». Ένας σημειωτικός αριθμός λέξεων ελληνικής προέλευσης περιλαμβάνονται στο κοπτικό κείμενο του ευαγγελίου του Ιούδα σαν λέξεις δάνεια.

² «Διακίρυξη», «έκθεση», «δήλωση» (στα κοπικά από τα ελληνικά: *απόφασις*). Στο έργο του *Κατά πασών αιρέσεων έλεγχος* (6.9.4-18.7) ο Ιππόλυτος Ρώμης σημειώνει ένα άλλο έργο που αποδίδεται στον Σίμωνα τον Μάγο, που χρησιμοποιεί στον τίτλο του τον ίδιο όρο: *Απόφασις μεγάλη*. Η αρχή του παρόντος κειμένου διαβάζεται «Η μυστική διήγησι της Αποκάλυψης του Ιησού» (ή παρομοίως). Η επιγραφή του τίτλου, «Το ευαγγέλιο του Ιούδα» βρίσκεται στο τέλος του κειμένου.

³ Κυριολεκτικά, «κατά τη διάρκεια οκτώ ημερών» πιθανόν να παραπέμπει σε μια εβδομάδα.

⁴ Πιθανόν, αλλά λιγότερο ενδεχόμενο, «τρεις ημέρες πριν το πάθος του». Το ευαγγέλιο του Ιούδα καταγράφει γεγονότα που λαμβάνουν χώρα σε μια σύντομη περίοδο χρόνου που οδηγούν στην προδοσία του Ιησού από τον Ιούδα. Στην Καινή Διαθήκη, βλ. Κατά Ματθαίον 21:1-26:56. Κατά Μάρκον 11:1-14:52. Κατά Λουκάν 19:28-22:53. Κατά Ιωάννην 12:12-18:11.

Όταν ο Ιησούς εμφανίστηκε στη γη, έκανε θαύματα και μεγάλα σημεία για τη σωτηρία της ανθρωπότητας. Και αφού μερικοί [βάδισαν] στο δρόμο της δικαιοσύνης ενώ άλλοι βάδισαν στις παραβάσεις τους, κλήθηκαν οι δώδεκα μαθητές.⁵

Άρχισε να ομιλεί μαζί τους για τα μυστήρια⁶ πέραν του κόσμου και τι θα συμβεί στο τέλος. Συχνά δεν εμφανιζόταν στους μαθητές του ο ίδιος, αλλά παρευρισκόταν ανάμεσά τους σαν ένα παιδί.⁷

ΣΚΗΝΗ 1: Ο Ιησούς κάνει διάλογο με τους μαθητές του: η προσευχή της ευχαριστίας

Μια ημέρα ήταν με τους μαθητές του στην Ιουδαία, και τους βρήκε συγκεντρωμένους μαζί να κάθονται σε ευσεβή προσήλωσ.⁸ Όταν [πλησίασε] τους μαθητές του, [34] συγκεντρωμένους και καθισμένους και να

⁵ Για την κλήση των δώδεκα μαθητών, βλ. Κατά Ματθαίον 10:1-4· Κατά Μάρκον 3:13-19· Κατά Λουκά 6:12-16.

⁶ Στα κοπτικά από τα ελληνικά: *μυστήριον*, εδώ και στο υπόλοιπο κείμενο.

⁷ Στα σαχιδικά κοπτικά *hrozi*, το οποίο παίρνουμε σαν τύπο από τη λέξη στα μοχαρικά κοπτικά *horzif* σπτασία. Φαίνεται λιγότερο πιθανόν το *hrozi* να είναι τύπος από τη λέξη στα μοχαρικά κοπτικά *horzif* σπτασία. Για την εμφάνιση του Ιησού σαν ένα παιδί, βλ. Το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη (Nag Hammadi Codex II), 2. Αποκάλυψη του Παύλου 18. Ιππόλυτος Ρώμης *Κατά πασών αιρέσεων έλεγχος* 6.42.2, όπου ο Ιππόλυτος αναφέρει το γεγονός ότι ο Λόγος εμφανίστηκε στον Βυλεντιανό σαν ένα παιδί. Ευαγγέλιο του Θωμά 4. Για την εμφάνιση του Ιησού σαν μια σπτασία, βλ. Γράξεις του Ιωάννη, Δεύτερος Λόγος του Μεγάλου Σηθ, και στο Nag Hammadi Codex Αποκάλυψη του Πέτρου.

⁸ Κυριολεκτικά, «εξασκούσαν (ή ασκούσαν) την ευσεβεία τους» (στα κοπτικά εν μέρει από τα ελληνικά: *εὐσεβήματα ἐπιποιούσε*, βλ. Α' Τιμόθεος 4:7).

προσφέρουν την προσευχή της ευχαριστίας⁹ πάνω στον άρτο, [αυτός] γέλασε.¹⁰

Οι μαθητές είπαν σ' [αυτόν], «Κύριε, γιατί γελάς με την προσευχή [μας] της ευχαριστίας;¹¹ Έχουμε κάνει ό,τι είναι σωστό».¹²

Απάντησε και είπε σ' αυτούς, «Δεν γελώ με εσάς. <Εσείς> δεν κάνετε αυτό εξαιτίας του θελήματός σας, αλλά επειδή είναι αυτό διαμέσου του οποίου ο θεός σας [θα] δοξαστεί».¹³

Αυτοί είπαν, «Κύριε είσαι [...] ο υιός του θεού μας».¹⁴

Ο Ιησούς είπε σ' αυτούς, «Πώς με γνωρίζετε; Αληθινά [εγώ] λέγω σε εσάς,¹⁵ καμία γενεά των ανθρώπων που είναι ανάμεσά σας δεν θα με γνωρίσει».¹⁶

ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΘΥΜΩΝΟΥΝ

⁹ Στα κοπτικά από τα ελληνικά: *εὐχρηκharisti*.
¹⁰ Η σκηνή ανακαλεί εν μέρει τις δηγήσεις του Μιστακού Δεήνου, ιδιαίτερα την ευλογία του άρτου, ή περιγραφές από κάποια άλλα τερά δείπνα στον ιουδαϊσμό και το χριστιανισμό. Η συγκεκριμένη γλώσσα που χρησιμοποιείται εδώ θυμίζει ακόμα την τέλεση της ευχαριστίας στους χριστιανούς. Βλ. επιπλέον κριτικές μέσος στο ευαγγέλιο του Ιουδα για τους τύπους της λατρείας στους κάλυπτος της αναδιόρθωσης ορθόδοξης Εκκλησίας. Για το γέλιο του Ιησού, βλ. Δεύτερος Λόγος του Μεγάλου Σηθ 56. Αποκάλυψη του Πέτρου 81· αρκετά άλλα χωρία στο ευαγγέλιο του Ιουδα.

¹¹ «Ευχαριστία» στα κοπτικά από τα ελληνικά.
¹² Άλλως, «δεν έχουμε κάνει ό,τι είναι σωστό».

¹³ Άλλως, «[θα δεχτεί] ευχαριστία». Είναι δυνατόν να αποδοθεί αυτή η πρόταση σαν ερώτηση: «Αλλά είναι αυτό διαμέσου του οποίου ο θεός σας [θέλει] δοξαστεί;» Ο θεός περιγράφεται ως ο θεός των μαθητών, δεν είναι η εξυψωμένη θεότητα αλλά μάλλον ο κυβερνήτης του κόσμου.

¹⁴ Βλ. την ομολογία του Πέτρου στο Κατά Ματθαίον 16:13-20· Κατά Μάρκον 8:27-30, και Κατά Λουκά 9:18-21. Εδώ εντούτοις οι μαθητές λανθασμένα ομολογούν ότι ο Ιησούς είναι ο υιός του δικού τους θεού.

¹⁵ «Αμήν λέγω υμίν» Αυτή είναι μια σταθερή εισαγωγική δήλωση αυθεντίας στα λόγια του Ιησού στην πρώτη χριστιανική φιλολογία. Εδώ και αλλού στο ευαγγέλιο του Ιουδα, η δήλωση αποδίδεται στα κοπτικά *hamēn* (από την εβραϊκή *amen*).

¹⁶ Στο ευαγγέλιο του Ιουδα και στα άλλα σιθιανά κείμενα, οι άνθρωπινες γενεές διακρίνονται από «αυτή τη γενεά» (στα κοπτικά: *igenai eʿmmāi*), η μεγάλη γενεά του Σηθ, δηλαδή οι γνωστοί. Μόνο εκείνοι «αυτής της γενεάς» γνωρίζουν την αληθινή φύση του Ιησού. Σε άλλα κείμενα της σιθιανής φιλολογίας π.χ. στην Αποκάλυψη του Αδάμ, οι άνθρωποι του Σηθ όμοιοι μπορούν να περιγραφούν ως «εκείνοι οι άνθρωποι» (κοπτικά: *nīšmē eʿmmāi*).

Όταν οι μαθητές άκουσαν αυτό, άρχισαν να θυμώνουν και να εξοργίζονται και έπιασαν να βλασφημούν ενδόμυχα εναντίον του.

Όταν ο Ιησούς διέκρινε την έλλειψή τους [να καταλάβουν, είτε σ'] αυτούς, «Γιατί αυτή η αναστάτωση σας έχει οδηγήσει στο θυμό; Ο θεός σας που είναι εντός σας και [...]»¹⁷ [35] σας έχουν προκαλέσει το θυμό μέσα στις καρδιές σας. [Αφήστε] τον οποιονδήποτε από σας που είναι [αρκετά δυνατός] ανάμεσα στις ανθρώπινες υπάρξεις να φανερώσει τον τέλει άνθρωπο και να σταθεί ενώπιόν μου».¹⁸

Όλοι είπαν, «Διαθέτουμε τη δύναμη».

Όμως τα πνεύματά τους¹⁹ δεν τολμούσαν να σταθούν ενώπιόν [του], εκτός από τον Ιούδα τον Ισκαριώτη. Αυτός ήταν ικανός να σταθεί μπροστά του, αλλά δεν μπορούσε να τον κοιτάζει στα μάτια, και απέστρεψε μακριά το πρόσωπό του.²⁰

Ο Ιούδας [είπε] σ' αυτόν, «Γνωρίζω ποιος είσαι και από πού έρχεσαι. Κατάγεσαι από τον αθάνατο κό-

σμο²¹ του Μπάρμπελο.²² Και είμαι ανάξιος να προφέρω το όνομα του ενός που σε έχει στείλει».²³

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΟΜΙΛΕΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΩΣ ΜΕ ΤΟΝ ΙΟΥΔΑ

Γνωρίζοντας ότι ο Ιούδας συλλογιζόταν πάνω σε κάτι που ήταν πολύ ανώτερο, ο Ιησούς είπε σ' αυτόν, «Πήγαινε μακριά από τους άλλους και θα σου πω τα μυστήρια του βασιλείου.²⁴ Είναι δυνατόν για σένα να το πλησιάσεις, αλλά θα πικραθείς πολύ. [36] Γιατί κάποιος άλλος θα σε αντικαταστήσει, με σκοπό οι δώδεκα [μαθητές] να μπορέσουν ξανά να συμπληρωθούν με το θεό τους».²⁵

Ο Ιούδας είπε σ' αυτόν, «Πότε θα μου πεις για αυτά τα πράγματα, και [πότε]²⁶ θα κατέβει στη γενεά η μεγάλη ημέρα του φωτός;»

²¹ «Αιών», εδώ και στο ακόλουθο κείμενο.

²² Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, είναι ο Ιούδας ο ίδιος που παρέχει την αληθινή ομολογία ποιος είναι ο Ιησούς. Το να ομολογεί ότι ο Ιησούς προέρχεται από τον αθάνατο κόσμο (ή αιών) του Μπάρμπελο είναι το ίδιο με το να ομολογεί, σε σθητιανούς όρους, ότι ο Ιησούς προέρχεται από τον επάνω θεϊκό κόσμο και είναι ο υιός του Θεού. Στα σθητιανά κείμενα, ο Μπάρμπελο είναι η θεά Μητέρα όλων, η οποία συχνά λέγεται ότι είναι η Πρόνοια του Πατρός, του Άπειρου Ενός. Το όνομα του Μπάρμπελο φαίνεται ότι βασίζεται σε μια μορφή του τετραγράμματος, τα ιερά τέσσερα γράμματα του ονόματος του θεού στον ιουδαϊσμό, και όπως φαίνεται προέρχεται από το εβραϊκά – μάλλον «Θεός (βλέπε Ε3) σε (μη-) τέσσερα [šemrā]». Για τις εμφανίσεις του Μπάρμπελο στη σθητιανή φιλολογία, βλ. Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη II:4-5· Ιερό βιβλίο του Μεγάλου Αράτου Πνεύματος (γνωστό και σαν Αιγυπτιακό Ευαγγέλιο, Nag Hammadi Codex III) 42, 62, 69· Ζωστριανός 14, 124, 129· Αλλογενής 51, 53, 56· Τρεις Μορφές της Πρώτης Σκέψης 38.

²³ Ο ένας που έχει στείλει τον Ιησού είναι ο άρρητος Θεός. Το άρρητο του θεού επίσης προβάλλεται στο ευαγγέλιο του Ιούδα 47, και με έμφαση σε σθητιανά κείμενα όπως Το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, το Ιερό βιβλίο του Μεγάλου Αράτου Πνεύματος, και ο Αλλογενής. Στο ευαγγέλιο του Θωμά 13, ο Θωμάς παρόμοια δηλώνει στον Ιησού, «διδάσκαλε, το στόμα δεν μπορεί να προφέρει με τι μοιάζεις».

²⁴ «Βασιλεία», δηλαδή το βασίλειο ή η Βασιλεία του θεού.

²⁵ Βλ. Πράξεις 1:15-26 για την επιλογή του Ματθαί να αντικαταστήσει τον Ιούδα στον κύκλο των δώδεκα με σκοπό να συμπληρωθούν οι δώδεκα πάλι ξανά.

²⁶ Αλλιώς «[πότε]».

¹⁷ Ίσως «[σι δυνάμεις των]» ή παρόμοιο.

¹⁸ Η αποκατάσταση είναι δογματική. Εδώ ο Ιησούς δείχνει ότι ο θυμός που πήγαζε από τα μύα των μαθητών, προκλήθηκε από το θεό εντός τους. Ο Ιησούς τους προκαλεί να αφήσουν το αληθινό πρόσωπο – το πνευματικό πρόσωπο – να εκφραστεί και να σταθεί ενώπιόν του.

¹⁹ Εδώ και αλλού στο κείμενο, «πνεύμα» προφανώς σημαίνει «υπαρξη». Βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 43, 53.

²⁰ Από τους μαθητές μόνο ο Ιούδας έχει τη δύναμη να σταθεί μπροστά στον Ιησού, και το κάνει με σεμνότητα και σεβασμό. Για το ότι ο Ιούδας αποστρέφει τα μάτια του μπροστά στον Ιησού, βλ. ευαγγέλιο του Θωμά 46, εκεί όπου λέγεται ότι οι άνθρωποι πρέπει να δείχνουν παρόμοιο τύπο σεμνότητα χαμηλώνοντας τα μάτια μπροστά στον Ιωάννη τον Βαπτιστή.

Αλλά όταν είπε αυτό, ο Ιησούς τον εγκατέλειψε.²⁷

ΣΚΗΝΗ 2: *Ο Ιησούς παρουσιάζεται ξανά στους μαθητές*

Το επόμενο πρωινό, αφότου συνέβη αυτό,²⁸ ο Ιησούς παρουσιάστηκε ξανά²⁹ στους μαθητές του.

Αυτοί είπαν σ' αυτόν, «Κύριε, πού πήγες και τι έκανες, όταν μας εγκατέλειψες;»

Ο Ιησούς είπε σ' αυτούς, «Πήγα σε μια άλλη μεγάλη και αγία γενεά».³⁰

Οι μαθητές του είπαν σ' αυτόν, «Κύριε, ποια είναι η μεγάλη γενεά που είναι ανώτερή μας και αγιότερη από μας, η οποία δεν υπάρχει εδώ σ' αυτούς τους κόσμους;»³¹

Όταν ο Ιησούς άκουσε αυτό, γέλασε και τους είπε, «Γιατί σκέφτεστε στις καρδιές σας για τη δυνατή και αγία γενεά; [37] Αληθινά³² σας λέγω, κανείς γεννημένος [από] αυτό τον αιώνα δεν θα δει αυτή [τη γενεά], και καμιά στρατιά αγγέλων των άστρων δεν θα κυβερνήσει πάνω σ' αυτή τη γενεά, και κανένα πρόσωπο με

²⁷ Ο Ιούδας κάνει ερωτήσεις για την αποκάλυψη που υποσχέθηκε ο Ιησούς και την τελική στιγμή που θα δοξαστεί αυτή η γενεά, αλλά ο Ιησούς απάντησε με φέγγει.

²⁸ «Με τον ερχομό της επόμενης ημέρας».

²⁹ Η λέξη «ξανά» υπονοείται στο κείμενο.

³⁰ Ο Ιησούς ισχυρίζεται ότι πήγε πέραν αυτού του κόσμου σ' έναν άλλο κόσμο (σημ. μεταφρ.: *επικράτεια, περσοφ.*), όπως φαίνεται στον πνευματικό κόσμο αυτής της γενεάς.

³¹ Αυτοί οι κόσμοι ή αιώνες είναι εκείνοι, εδώ κάτω, που είναι απλά αντιγραφα ή αντανάκλασεις των κόσμων ή αιώνων που είναι επάνω. Αυτό το θέμα θα συζητηθεί πληρέστερα αργότερα στο κείμενο. Ο πλατωνικός χαρακτήρας αυτού του θέματος είναι σαφής, αλλά η πλατωνική έννοια του κόσμου των ιδεών και οι αντανάκλασεις των ιδεών στον κόσμο μας ερμηνεύονται με ένα γνωστικό τρόπο στο ευαγγέλιο του Ιούδα και σε άλλα κείμενα, ιδιαίτερα στα σθηβιακά κείμενα.

³² «Αμην».

θνητή γέννηση δεν μπορεί να συναναστραφεί μαζί της, επειδή αυτή η γενεά δεν προέρχεται από [...] που έχει γίνει [...]. Η γενεά των ανθρώπων ανάμεσά [σας] είναι από τη γενεά της ανθρωπότητας [...] δύναμη, η οποία [...] άλλες δυνάμεις από την [οποία] κυβερνήστες».³³

Όταν οι μαθητές [του] άκουσαν αυτό, ο καθένας τους ταραχτήκε πνευματικά. Δεν μπορούσαν να αρθρώσουν λέξη.

Την άλλη μέρα ο Ιησούς εμφανίστηκε σ' [αυτούς]. Είπαν σ' [αυτόν], «Κύριε, σε έχουμε δει σε ένα [όραμα], εξαιτίας του ότι είχαμε σπουδαία [όνειρα] νύχτα [...]».³⁴

[Αυτός είπε], «Γιατί έχετε [εσείς...όταν] <εσείς> έχετε κρυφτεί;»³⁵ [38]

ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΒΛΕΠΟΥΝ ΤΟ ΝΑΟ ΚΑΙ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΑΥΤΟΝ

Αυτοί³⁶ [είπαν, «Έχουμε δει] ένα μεγάλο [οίκο με ένα

³³ Σ' αυτό το χωρίο ο Ιησούς φαίνεται να λέγει, μεταξύ άλλων πραγμάτων, ότι η μεγάλη γενεά προέρχεται από επάνω και είναι αθάνατη, επίσης οι άνθρωποι που είναι μέρος αυτού του κόσμου κάτω ζουν στη θνητότητα, και δεν μπορούν να φθάσουν αυτή τη μεγάλη γενεά.

³⁴ Εδώ το κείμενο μπορεί να αποκατασταθεί δοκιμαστικά ως ακολούθως: «γιατί είχαμε σπουδαία [όνειρα τη] νύχτα που είχαν έρθει να [σε συλλάβουν]», στην περίπτωση που οι μαθητές μπορεί να αναφέρονται σε προαισθήματα της σύλληψης του Ιησού στον Κήφο της Γεθσημανής.

³⁵ Εάν η προτεινόμενη αποκατάσταση στην τελευταία υποσημείωση γίνει αποδεκτή, αυτό μπορεί να είναι μια αναφορά στο ότι οι μαθητές έτρεξαν με τρόμο να κρυφτούν, όταν ο Ιησούς συνελήφθη. Βλ. Κατά Ματθαίον 26:56. Κατά Μάρκον 14:50-52.

³⁶ Εδώ το κείμενο υπαινίσσεται ότι οι μαθητές έχουν ένα όραμα του Ιουδαϊκού Ναού στα Ιεροσόλυμα – ή λιγότερο πιθανόν, έχουν πιάει να επισκεφτούν το Ναό – και τότε αναφέρουν ότι έχουν δει (βλ. εκφέρεται στο α' πληθυντικό πρόσωπο «αυτοί» σ' αυτό το χωρίο). Στο κομμάτι που ακολουθεί, ο Ιησούς αναφέρεται συγκεκριμένα στο «έχουν δει» οι μαθητές. Αυτό εν μέρει δικαιολογεί την αποκατάσταση του κενού που προτείνεται σε αυτό το κομμάτι. Στις Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης, βλ. τις διηγήσεις των επισκέψεων του Ιησού και των μαθητών του στο Ναό, Κατά Ματθαίον 21:12-17, 24:1-25:46. Κατά Μάρκον 11:15-19, 13:1-37. Κατά Λουκάν 19:45-48, 21:5-38. Κατά Ιωάννην 2:13-22.

τεράστιο] θυσιαστήριο [μέσα σ' αυτό, και] δώδεκα άνδρες –είναι οι ιερείς, θα μπορούσαμε να πούμε– και ένα όνομα.³⁷ και ένα πλήθος ανθρώπων να στέκεται στο θυσιαστήριο,³⁸ [μέχρις ότου] οι ιερείς [...και δέχονται] τις προσφορές. [Αλλά] σταθήκαμε περιμένοντας».

[Ο Ιησούς είπε], «Πώς έμοιαζαν³⁹ [οι ιερείς];»

Αυτοί [είπαν, «Μερικοί⁴⁰...] δυο εβδομάδες· [μερικοί] θυσίαζαν τα ίδια τους τα παιδιά, άλλοι τις γυναίκες τους, μέσα σε έπαινο [και⁴¹] ταπεινώση ο ένας με τον άλλο– μερικοί πλάγιαζαν με άνδρες, μερικοί αναμείχθηκαν σε [σφαγή]⁴², μερικοί διέπρατταν ένα πλήθος αμαρτιών και ανομιμάτων. Και οι άνδρες που στέκονται [μπροστά] στο θυσιαστήριο επικαλούνται [το όνομά] σου, [39] και με όλα τα έργα της ανεπάρκειάς τους,⁴³ οι θυσίες οδηγούνται σε ολοκλήρωση [...]

Μόλις είπαν αυτό, παρέμειναν σιωπηλοί, γιατί είχαν ταραχτεί.

³⁷ Όπως φαίνεται πρόκειται για το όνομα του Ιησού. Βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 38 («[όνομά] σου») και 39 («ει όνομά μου»). Στα πλαίσια του Ιουδαϊκού Ναού των Ιεροσολύμων, η αναφορά στο «όνομά μου» μπορεί επίσης να κατανοηθεί σαν αναφορά στο άρρητο όνομα του Θεού (Γιαχβέ) υιου Ιουδαϊσμού.

³⁸ Εξό το κείμενο φαίνεται με επιφύλαξη να επαναλαμβάνει «στο θυσιαστήριο» (περίπτωση διπλογραφίας).

³⁹ Η αποκατάσταση είναι δοκιμαστική, αλλά λογική σ' αυτό το πλαίσιο.

⁴⁰ Σ' αυτό το κομμάτι, βλ. την παλεμική περιγραφή των ηγετών της αναδυόμενης ορθόδοξης Εκκλησίας σε μια αλληγορική ερμηνεία του οράματος του Ναού που δίνεται από τον Ιησού στο ευαγγέλιο του Ιούδα 39-40.

⁴¹ Αλλιώς «ή».

⁴² Η αποκατάσταση είναι δοκιμαστική.

⁴³ «Ανεπάρκεια» (στα κοπτικά *ἄσθ*) είναι ένας τεχνικός όρος στα σθηνά και στα άλλα κείμενα για την έλλειψη του θεϊου φωτός και της γνώσης η οποία μπορεί να αποδοθεί στην πτώση της Μητέρας –πυθήως πρόκειται για τη Σοφία, τη Σοφία του Θεού– και την παρεπόμενη απώλεια του φωτισμού. Βλ. για παράδειγμα, Επιστολή Πέτρου προς Φίλιππον 3-4 (Codex Tchacos), 135 (Nag Hammadi Codex VIII). Αυτό το εδάφιο παρατίθεται στα σχόλια αυτού του βιβλίου. Για τη διεφθαρμένη Σοφία, βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 44.

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΠΡΟΒΑΛΛΕΙ ΜΙΑ ΑΛΛΗΓΟΡΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΟΡΑΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Ο Ιησούς τούς είπε, «Γιατί ταραζέστε; Αληθινά⁴⁴ σας λέω, όλοι οι ιερείς που στέκονται μπροστά σ' αυτό το θυσιαστήριο επικαλούνται το όνομά μου. Ξανά σας λέω, το όνομά μου έχει γραφτεί πάνω σ' αυτό [...] των γενεών των αστέρων μέσα από τις ανθρώπινες γενεές. Και [αυτοί] έχουν φυτέψει άκαρπα δέντρα, στο όνομά μου, με επαίσχυντο τρόπο».⁴⁵

Ο Ιησούς τούς είπε, «Αυτούς που είδατε να δέχονται τις προσφορές στο θυσιαστήριο – είναι αυτό που εσείς είστε.⁴⁶ Αυτός είναι ο θεός που υπηρετείτε, και εσείς είστε οι δώδεκα άνδρες που είδατε. Το βόδι που είδατε να φέρνουν για θυσία είναι οι πολλοί άνθρωποι που τους παραπλανήσατε [40] μπροστά σ' αυτό το θυσιαστήριο. [...]»⁴⁷ θα σταθεί και θα κάνει χρήση του ονόματός μου με αυτό τον τρόπο, και οι γενεές των ευσεβών θα παραμείνουν πιστές σ' αυτόν. Μετά απ' αυτόν⁴⁸ ένας άλλος

⁴⁴ Αμήν.

⁴⁵ Η αναφορά στο φύτεμα των άκαρπων δέντρων, στο όνομα του Ιησού, φαίνεται να είναι μια κατηγορία προς αυτούς που ενώ κηρύσσουν στο όνομα του Ιησού, διακηρύσσουν ένα ευαγγέλιο χωρίς καρποφόρο περιεχόμενο. Η βία εικόνα των δέντρων που φέρουν ή δεν φέρουν καρπό βρίσκεται στην Αποκάλυψη του Αδάμ 76, 85. Βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 43. Επίσης σύγκρινε, ίσως, την άκαρπη σικά στα Κατά Ματθαίον 21:18-19 και Κατά Μάρκον 11:12-14.

⁴⁶ Σ' όλο αυτό το εδάφιο, ο Ιησούς ερμηνεύει αυτό που οι μαθητές έχουν δεί στο Ναό σαν μια μεταφορά για την πλανημένη θρησκευτική διδασκαλία, όπως φαίνεται στην αναδυόμενη ορθόδοξη Εκκλησία. Οι ιερείς είναι οι μαθητές και πιθανόν οι διάδοχοί τους στην εκκλησία, και τα ζώα που οδηγούνται στο σφαγείο είναι τα θύματα των απρεπών θρησκευτικών ακολουθιών στην Εκκλησία.

⁴⁷ Ίσως «[Ο κυβερνήτης (ή ο άρχων) αυτού του κόσμου]». βλ. Προς Κορινθίους Α' 2:8

⁴⁸ Αιγότερο πιθανό, «Μετά απ' αυτό».

θα παραστέκεται εκεί από⁴⁹ [τους πόρνους], και ένας άλλος [θα] παραστέκεται από τους παιδοκτόνους,⁵⁰ και ένας άλλος απ' αυτούς που πλαγιάζουν⁵¹ με άνδρες, και εκείνοι που απέχουν,⁵² και οι υπόλοιποι απ' τους ανθρώπους του ρύπου και της ανομίας και της πλάνης, και εκείνοι που λένε, "Μοιάζουμε με τους αγγέλους". αυτοί είναι οι αστέρες που φέρνουν καθετί στη συντέλειά του. Γιατί στις ανθρώπινες γενεές έχει ειπωθεί, "Κοιτάξτε, ο Θεός έχει δεχτεί τη θυσία σας από τα χέρια ενός ιερέα" – ο οποίος είναι ένας υπηρέτης της πλάνης. Αλλά είναι ο Κύριος, ο Κύριος του σύμπαντος,⁵³ που προστάζει, "Την εσχάτη ημέρα θα καταισχνθείτε".⁵⁴ [41]

Ο Ιησούς είπε [σ' αυτούς], «Σταματήστε να θυσιάζετε...» το οποίο έχετε [...] πάνω στο θυσιαστήριο, αφού αυτοί είναι πάνω στους αστέρες σας και στους αγγέλους σας και έχουν ήδη φθάσει εκεί στο τέλος τους.⁵⁵

⁴⁹ Στα κοπτικά, από τα ελληνικά, *parieta* (δύο σελές μετά, *parhista*). Οι άνθρωποι που στέκονται μπορεί να είναι οι ηγέτες στην αναδυόμενη ορθόδοξη Εκκλησία, οι οποίοι κατακρίνονται σ' αυτό το κομμάτι με πολεμικό χαρακτήρα ότι είναι υπηρέτες του κυβερνήτη αυτού του κόσμου. Το ρήμα μπορεί επίσης να μεταφραστεί σαν «αντιπροσωπεύουν», στο σημείο αυτό και στα εδάφια που ακολουθούν, παρά σαν «στέκονται εκεί από».

⁵⁰ Εδώ το κείμενο φαίνεται να προτείνει ότι οι ηγέτες της αναδυόμενης ορθόδοξης Εκκλησίας είναι ανήθικοι στη δικιά τους ζωή και θέτουν σε κίνδυνο τις ζωές των παιδιών του Θεού και τους οδηγούν στον πνευματικό θάνατο. Η εικόνα μπορεί να επαναφέρει τη σύγκριση με το βόδι που οδηγείται στο θάνατο στο θυσιαστήριο του ναού.

⁵¹ Εδώ διαβάζουμε *prefikoi* για το *prefikoi* του χειρογράφου. Η κατηγορία για σεξουαλική απρέπεια είναι ένα τυπικό γνώρισμα της πολεμικής επιχειρηματολογίας. Οι αντίπαλοι κάποιου συχνά λέγονται ότι είναι ανήθικοι άνθρωποι.

⁵² Αλλιώς «νηστεύουν». Για μια παρόμοια αρνητική θεώρηση της νηστείας, βλ. ευαγγέλιο του Θωμά β.

⁵³ «Όλων», δηλαδή το πλήρωμα του θεϊκού απάνω κόσμου (κοπτικά *preif*).

⁵⁴ Στο τέλος του χρόνου, οι ηγέτες της αναδυόμενης ορθόδοξης Εκκλησίας θα τιμωρηθούν για τα έργα της ασβείας τους.

⁵⁵ Εδώ ο Ιησούς φαίνεται να δείχνει ότι οι ηγέτες της αναδυόμενης ορθόδοξης Εκκλησίας είναι δυνατοί, αλλά ο χρόνος τους έχει φθάσει σε ένα τέλος.

Λοιπόν αφήστε τους [παγιδευμένους]⁵⁶ μπροστά σας, και αφήστε τους να φύγουν [–λείπουν περίπου 15 γραμμές–]⁵⁷ γενεές [...]. Ένας αρτοποιός δεν μπορεί να θρέψει όλη τη δημιουργία [42] κάτω από τον ουρανό.⁵⁸ Και [...] σ' αυτούς [...] και [...] σε σας και [...].

Ο Ιησούς τούς είπε, «Σταματήστε να μάχεστε με μένα. Καθένας από σας έχει το δικό του αστέρα,⁵⁹ και καθ[ένας [–λείπουν περίπου 17 γραμμές–] [43] στο [...] ο οποίος⁶⁰ έχει έρθει [...πηγή] για το δέντρο⁶¹ [...] αυτού του αιώνα [...] για κάποιο διάστημα [...] αλλά αυτός⁶² έχει έρθει να ποτίσει τον παράδεισο⁶³ του Θεού, και η [γενεά]⁶⁴ που θα κρατήσει, επειδή [αυτός] δεν θα ρυπάνει [κάθε είδος ζωής] αυτής της γενεάς, αλλά [...] για όλη την αιωνιότητα».⁶⁵

⁵⁶ «Παγιδευμένους», «επιτημημένους». Η ερμηνεία και το νόημα του κειμένου είναι αβέβαια. Η κοπτική (όπως φαίνεται *iphi* κυριολεκτικά «περιτυλισσόμενος») μπορεί επίσης να μεταφραστεί «τακακόμενος» ή «μαχόμενος».

⁵⁷ Μια σωζόμενη φωτογραφία από μια προηγούμενη εξέταση του κώδικα, παρότι στερεά ευκρίνειας, αποκαλύπτει λίγες λέξεις και εκφράσεις.

⁵⁸ Αυτή η δήλωση μπορεί να είναι ένα αρχαίο ρητό σχετικό με το να θέτουν λογικοί στόχοι τους οποίους οι άνθρωποι πρέπει να εκπληρώνουν – σ' αυτή τη περίπτωση, είναι οι αναγνώστες του ευαγγέλιου του Ιούδα που αντιμετώπιζον την αντίθεση της αναδυόμενης ορθόδοξης Εκκλησίας. Αντιστρόφως η δήλωση μπορεί επίσης να προορίζεται σαν μια κριτική της ευχαριστίας, όπως τελείει στην αναδυόμενη ορθόδοξη Εκκλησία.

⁵⁹ Η διδασκαλία, εδώ και αλλού στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ότι κάθε πρόσωπο έχει έναν αστέρα, φαίνεται να αντανάκλα τη θέση του Πλάτωνα στον *Τίμαια*. Ύστερα από μια δήλωση από το δημιουργό του κόσμου, λέγεται εκεί ότι ο δημιουργός «εκχώρησε κάθε ψυχή σε έναν αστέρα» και ισχυρίζεται ότι «ο πρόσωπο που έζησε καλά κατά τη διάρκεια του καθορισμένου του χρόνου θα εμιστρέψει και θα ενουκίσει στο γενέθλιο αστέρα» (41d-42b, το απόσπασμα από τον Πλάτωνα παρατίθεται εκτεταμένα στα σχόλια αυτού του βιβλίου). Για τον αστέρα του Ιούδα, βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 57.

⁶⁰ Αλλιώς «το οποίο».

⁶¹ Η αναφορά σε ένα δέντρο, σ' αυτό το αποσπασματικό κομμάτι του κειμένου, μπορεί να υποδεικνύει ένα από τα δέντρα στον παράδεισο. Τα δέντρα του Κήπου της Εδέμ συχνά αναφέρονται στα γνωστικά κείμενα, και το δέντρο της γνώσης του καλού και του κακού συχνά φαίνεται να είναι η πηγή της γνώσης του Θεού. Βλ. Απόκρυφο βιβλίο του Ιωάννη 11:22-23.

⁶² Αλλιώς «αυτός». Η ταυτότητα του υποκειμένου εδώ και στις ακόλουθες σειρές είναι αβέβαιη.

⁶³ Βλ. Γένεσις 2:10.

⁶⁴ Αλλιώς «φυλή». Εδώ και αλλού στο κείμενο, προτιμότερο από την κοπτική λέξη *genai*, η οποία συνήθως χρησιμοποιείται στα κοπτικά σημαίνει γένος. Και οι δυο λέξεις προέρχονται από τα ελληνικά.

⁶⁵ Κυριολεκτικά «εις τους αιώνες των αιώνων».

Ο ΙΟΥΔΑΣ ΡΩΤΑ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΕΝΕΑ
ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΓΕΝΕΕΣ

Ο Ιούδας είπε σ' [αυτόν, «Ραββί,»⁶⁶ τι είδος καρπό αυτή η γενεά παράγει;»⁶⁷

Ο Ιησούς είπε, «Οι ψυχές κάθε ανθρώπινης γενεάς θα πεθάνουν. Όταν αυτοί οι άνθρωποι, παρότι έχουν ολοκληρώσει το χρόνο του βασιλείου και τους εγκαταλείπει το πνεύμα,⁶⁸ τα σώματά τους θα πεθάνουν, αλλά οι ψυχές τους θα παραμείνουν ζωντανές, και θα ανυψωθούν».

Ο Ιούδας είπε, «Και τι θα κάνει το υπόλοιπο των ανθρώπων γενεών;»

Ο Ιησούς είπε, «Είναι αδύνατον [44] να φυτέψεις σπόρο πάνω στο [βράχο] και να θερίσεις το καρπό του.⁶⁹ [Αυτός] είναι ακόμα ο τρόπος [...] η [μιαρή] γενεά⁷⁰ [...] και η διεφθαρμένη Σοφία⁷¹ [...] το χέρι που έχει δημιουργήσει θνητούς ανθρώπους, ώστε οι ψυχές

⁶⁶ Ο τίτλος «Ραββί» (στο μεγαλύτερο μέρος έχει υποκατασταθεί) είναι ένας εβραϊκός όρος για τον ιουδαίο διδάσκαλο ή κύριο.

⁶⁷ Σύγκρισε και αντιπρόβαλε το ευαγγέλιο του Ιούδα 39, για αυτούς που φυτεύουν άκαρπα δέντρα.

⁶⁸ Το πνεύμα ή η πνοή της ζωής. Για το πνεύμα και την ψυχή, βλ. επίσης ευαγγέλιο του Ιούδα 53.

⁶⁹ Βλ. την Παραβολή του Σπύρου σε: Κατά Ματθαίον 13:1-23· Κατά Μάρκον 4:1-20· Κατά Λουκάν 8:4-15 και στο ευαγγέλιο του Θωμά 9. Σύμφωνα με την παραβολή, ο σπόρος που σπάρθηκε πάνω στο βράχο δεν μπορεί να ριζώσει και συνεπώς δεν μπορεί να δώσει στέγη.

⁷⁰ Άλλως «φυλή» όπως ανωτέρω.

⁷¹ «Σοφία», είναι το μέρος του θεού, στη γνωστική παράδοση, το οποίο ματαιώνει την πώση της σοφίας και τελικά αποκαθίσταται ακόμα μια φορά στην πληρότητα του θεού. Η Σοφία συχνά προσωποποιείται σαν μια γυναικεία φιγούρα στην ιουδαϊκή και χριστιανική φιλοσοφία, και παίζει έναν κεντρικό ρόλο σε πολλά γνωστικά κείμενα, συμπεριλαμβανομένων των σηθιανών κειμένων. Βλ. για παράδειγμα, τη διήγηση της πτώσης της Σοφίας στο Απόκριφο Βιβλίο του Ιωάννη II:9-10, το οποίο παρατίθεται στα σχόλια αυτού του βιβλίου. Το παιδί της Σοφίας, σύμφωνα με τις γνωστικές διηγήσεις, είναι ο δημιουργός Σάκλας ή ο Γιωλταμαπάθ. Βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 51.

τους να ανέβουν στους αιώνιους επάνω κόσμους. [Αληθινά]⁷² σας λέω, [...] άγγελος [...] δύναμη⁷³ θα κατορθώσει να δει αυτό [...] αυτοί στον οποίο [...] άγιες γενεές [...]».

Αφού ο Ιησούς είπε αυτό, αναχώρησε.

ΣΚΗΝΗ 3: Ο Ιούδας αφηγείται ένα όραμα και ο Ιησούς αποκρίνεται

Ο Ιούδας είπε, «Κύριε, όπως έχεις ακούσει όλους αυτούς, τώρα άκουσε και μένα. Γιατί έχω δει ένα σπουδαίο όραμα».

Όταν ο Ιησούς άκουσε αυτό, γέλασε και του είπε, «Εσύ δέκατο τρίτο πνεύμα,⁷⁴ γιατί δοκιμάζεις τόσο σκληρά; Αλλά μίλησε θαρρετά, και θα σε υπομείνω».

Ο Ιούδας του είπε, «Στο όραμα είδα τον εαυτό μου, ενώ οι δώδεκα μαθητές με λιθοβολούσαν [45] και με καταδίωκαν [αμειλικτα]. Και ακόμα ήρθα σ' ένα μέρος [...] μετά από σένα. Είδα [ένα σπίτι...],⁷⁵ και τα μάτια μου

⁷² Αμήν.

⁷³ Ίσως «άγγελος [της μεγάλης] δύναμης».

⁷⁴ Άλλως «δέκατο τρίτο πνεύμα» (ένα κομμάτι από τα ελληνικά *δαίμονα*). Ο Ιούδας είναι ο δέκατος τρίτος, επειδή είναι ο μισητός που αποκλείστηκε από τον κύκλο των δώδεκα, και είναι ένας δαίμονας, επειδή η αληθινή του ταυτότητα είναι πνευματική. Σύγκρισε τις ιστορίες του Σωκράτη σχετικά με το *δαίμονα* ή *δαίμονον* στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα 202c-203a.

⁷⁵ Ο Ιούδας αναφέρει ένα όραμα στο οποίο αντιπαρατίθενται σκληρά με τους άλλους μαθητές (βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 35-36, 46-47). Στο όραμα ο Ιούδας πλησιάζει σ' ένα μέρος και κάνει μια αναφορά στον Ιησού (μετά από σένα). Εκεί υπάρχει ένα τεράστιο ουράνιο σπίτι, και ο Ιούδας ερωτά αν μπορεί να τον δεχτούν σ' αυτό το σπίτι μαζί με τους άλλους που εισέρχονται. Για το ουράνιο σπίτι ή το μέγαρο, βλ. Κατά Ιωάννην 14:1-14. Για την τελική ανάληψη ή τη μεταμόρφωση του Ιούδα, βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 57-58.

δεν μπορούσαν να [περιλάβουν] το μέγεθός του. Μεγάλοι άνθρωποι το περικύκλωναν, και αυτό το σπίτι <είχε> μια στέγη από πρασινάδα,⁷⁶ και στο κέντρο του σπιτιού ήταν [ένα πλήθος [-λείπουν 2 γραμμές-], λέγοντας,⁷⁷ Κύριε, συγκατάλεξέ με σ' αυτούς τους ανθρώπους».

[Ο Ιησούς] απάντησε και είπε, «Ιούδα, ο αστέρας σου σε έχει παραπλανήσει». Συνέχισε, «Κανένα πρόσωπο με θνητή γέννηση δεν είναι άξιο να εισέλθει στον οίκο που έχεις δει, γιατί αυτός ο τόπος έχει κρατηθεί για τους αγίους. Ούτε ο ήλιος ούτε η σελήνη θα κυβερνούν εκεί, ούτε η μέρα, αλλά το ιερό⁷⁸ θα διαμένει⁷⁹ εκεί πάντοτε, στον αιώνιο κόσμο με τους αγίους αγγέλους.⁸⁰ Κοίταξε, σου έχω εξηγήσει τα μυστήρια του βασιλείου [46] και σ' έχω διδάξει για την πλάνη των αστερών. Και [...] το έστειλα [...] πάνω στους δώδεκα αιώνες».

Ο ΙΟΥΔΑΣ ΡΩΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΜΟΙΡΑ

Ο Ιούδας είπε, «Κύριε, θα μπορούσε το σπέρμα μου⁸¹

⁷⁶ Η ερμηνεία τεκμαίρεται και διορθώνει ένα φανερό γραφικό λάθος.

⁷⁷ Η λέξη «λέγοντας» υπονοείται στο κείμενο.

⁷⁸ Αλλιώς «άγιος» εδώ και στο υπόλοιπο κείμενο.

⁷⁹ Αλλιώς «θα στέκεται».

⁸⁰ Για την αποκαλυπτική περιγραφή του ουρανού, βλ. Αποκάλυψη 21:23. Σύμφωνα με το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη 11:9, οι ψυχές των αγίων εννοούν στον τρίτο αιώνιο κόσμο (σημ. μεταφρ.: *αιώνά*), μαζί με τον τρίτο φωστήρα τον Νταββαίλ, την κατοικία του απόγονου του Σηθ. Βλ. επίσης το Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδάτου Πνεύματος 111:50-51.

⁸¹ Το σπέρμα είναι το πνευματικό μέρος του ανθρώπου, ο σπινθήρας του θείου εντός του, και συλλογικά ο απόγονος αυτών που προέρχονται από το θείο. Έτσι στα σθηανά κείμενα οι γνωστικοί μπορούν να υπομολογήσουν το σπέρμα ή ο απόγονος του Σηθ.

να είναι υπό τον έλεγχο των αρχόντων;»⁸²

Ο Ιησούς απάντησε και είπε σ' αυτόν, «Έλα, ότι εγώ [-λείπουν 2 γραμμές-], αλλά θα πικραθείς πολύ όταν δεις τη βασιλεία και όλη τη γενεά της».

Όταν άκουσε αυτό, ο Ιούδας του είπε, «Τι καλό είναι αυτό που έχω δεχτεί; Γιατί με ξεχώρισες για αυτή τη γενεά».

Ο Ιησούς απάντησε και είπε, «Θα γίνεις ο δέκατος τρίτος,⁸³ και θα αναθεματιστείς από τις άλλες γενεές και θα έρθεις να κυβερνήσεις πάνω σ' αυτές.⁸⁴ Στις έσχατες ημέρες θα αναθεματίσουν την ανύψωσή σου⁸⁵ [47] στην αγία [γενεά]».

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΤΟΝ ΙΟΥΔΑ ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑΣ:
ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ Ο ΑΥΤΟΓΕΝΗΣ

Ο Ιησούς είπε, «[Έλα], ότι εγώ μπορώ να σε διδάξω για τα [μυστήρια]⁸⁶ που κανένα πρόσωπο δεν [έχει]

⁸² «Αρχοντες» εδώ και στο ακόλουθο κείμενο, δηλαδή οι κυβερνήτες αυτού του κόσμου, ιδιαίτερα οι κοσμικές δυνάμεις που συνεργάζονται με το δημιουργό. Αυτή η πρόταση μπορεί επίσης να μεταφραστεί «το σπέρμα μου να υψωταθεί στους άρχοντες».

⁸³ Για τον Ιούδα ως δέκατο τρίτο, βλ. εναγγέλιο του Ιούδα 44, όπου ο Ιούδας λέγεται ότι είναι το δέκατο τρίτο πνεύμα ή δαίμονας.

⁸⁴ Για τη βλασφημία του Ιούδα, σύγκρινε τις αξιολογήσεις του Ιούδα σε: Κατά Ματθαίον 26:20-25, 27:3-10. Κατά Μάρκον 14:17-21. Κατά Λουκάν 22:21-23. Κατά Ιωάννη 13:21-30 και Πράξεις 1:15-20. Εδώ υπαινίσσεται ότι ο Ιούδας περιφρονείται από τους άλλους μαθητές, αλλά είναι αυτός που θα υψωθεί πάνω απ' αυτούς ως ο υπερέχων μαθητής.

⁸⁵ Αλλιώς «επάνοδος». Η μετάφραση είναι δοκίμαστική. Το κείμενο φαίνεται να αναφέρεται σε κάποιον έσχατο μεταμόρφωση ή ανήλωση, όπως στο εναγγέλιο του Ιούδα 57 (η μεταμόρφωση του Ιούδα) ή Προς Κορινθίους Β' 12:2-4 (η εκστατική ανύψωση ενός άνδρα –του Παύλου– στον τρίτο ουρανό).

⁸⁶ Αλλιώς «κρυμμένα πράγματα». Η αποκατάσταση είναι δοκίμαστική. Για μια πλήρη έκθεση της σθηανάς κοσμολογίας, βλ. Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη και Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδάτου Πνεύματος.

ποτέ δει. Γιατί εκεί υπάρχει ένας μέγας και απεριόρι-
στος κόσμος, που την έκτασή του δεν έχει δει καμιά
γενεά των αγγέλων, [στον οποίο] υπάρχει [ένα] μεγά-
λο αόρατο [Πνεύμα],⁸⁷

*που κανένα αγγέλου μάτι δεν έχει δει ποτέ,
καμιά σκέψη της καρδιάς δεν έχει ποτέ κατανοήσει,
και ουδέποτε αποκλήθηκε με κάποιο όνομα.* ⁸⁸

«Τότε ένα φωτεινό σύννεφο⁸⁹ εμφανίστηκε εκεί.
Αυτός⁹⁰ είπε, “Να γίνει ένας άγγελος⁹¹ ως ακόλουθός
μου”.⁹²

«Ένας μέγας άγγελος, ο φωτισμένος θεϊκός

⁸⁷ Αλλιώς «[το] μεγάλο αόρατο [Πνεύμα]». Σε πολλά σθηανά κείμενα –π.χ. στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη και στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος– η υπερβατική θεότητα αποκαλείται το μεγάλο αόρατο Πνεύμα.

⁸⁸ Βλ. Προς Κορινθίους Α΄ 2:9. ευαγγέλιο του Θωμά 17. Προσευχή του Αποστόλου Παύλου Α. Το παράλληλο κείμενο στη Βαλεντιανή Προσευχή του Αποστόλου Παύλου είναι κοντά εν μέρει με τη διατύπωση στο ευαγγέλιο του Ιούδα: «Σας παραχωρήθηκε αυτό που τα μάτια των αγγέλων δεν έχουν [δει], που τα αυτιά των αρχόντων δεν έχουν ακούσει, και αυτό που δεν φάνηκε στην ανθρώπινη καρδιά, που έγινε αγγελικό, έγινε κατ’ εικόνα του έμφυτου θεού όταν σχηματίστηκε στην αρχή». Το άρθριο και η υπερβατικότητα του θεού δίνονται με έμφαση σε αρκετά γνωστικά κείμενα, ιδιαίτερα στα σθηανά κείμενα. Βλ. Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη Π:2-4. Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος Π:40-41. Αλλογενής ο Ξένος. Ειρηναίος της Λύδης *Κατά των Ηερέσεων* 1.29.1-4, για τους γνωστικούς ή «Μιταρμπελογνωστικούς» (γνωστικοί του Μιτάρμπελο). ευαγγέλιο του Ιούδα 35. Μερικές σειρές από το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη που εκκινούν τέτοιες περιγραφές της θείας υπερβατικότητας παραβλέπονται στα σχόλια αυτού του βιβλίου.

⁸⁹ Αλλιώς «νεφέλη φωτός». Το φωτεινό σύννεφο είναι μια φανέρωση της ένδοξης ουράνιας παρουσίας του θεού, και οι νεφέλες φωτός συχνά εμφανίζονται στις αρχαίες περιγραφές των θεοφανειών. Για παράδειγμα στις διηγήσεις της Μεταμόρφωσης του Ιησού στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης, φωτεινά σύννεφα συνοδεύουν την αποκάλυψη της δόξας (Ματθαίος 17:5-6. Μάρκος 9:7-8. Λουκάς 9:34-35). Στο ιερό βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος, ουράνια σύννεφα παίζουν ένα σημαντικό ρόλο. Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, υπάρχει ένα φως που περιβάλλει τον Πατέρα Όλων.

⁹⁰ Το Πνεύμα.

⁹¹ Αλλιώς «αγγελιαφόρος» εδώ και στο ακόλουθο κείμενο.

⁹² Αλλιώς «αν βοηθός μου», «να στέκεται κοντά μου» (στα κοιτικά από τα ελληνικά: *παρστάτης*). Σύγκρι-
νε το ρήμα *paristatē* στο ευαγγέλιο του Ιούδα 40.

Αυτογενής,⁹³ αναδύθηκε από το σύννεφο. Εξαιτίας
του, τέσσερις άλλοι άγγελοι έγιναν από ένα άλλο
σύννεφο, και έγιναν ακόλουθοι⁹⁴ του αγγελικού
Αυτογενή. Ο Αυτογενής⁹⁵ είπε, “Να γίνει [...]” και
έγινε. Τότε αυτός [δημιούργησε] τον πρώτο φω-
στήρα⁹⁶ να βασιλεύει πάνω του. Αυτός είπε [48],
“Να γίνουν οι άγγελοι να [τον]⁹⁷ υπηρετούν”, και
έγιναν αναρίθμητες μυριάδες. Αυτός είπε, “[Να]
γίνει ένας φωτισμένος αιώνας”⁹⁸ και έγινε. Δημι-
ούργησε το δεύτερο φωστήρα να βασιλεύει πάνω
του, μαζί με μυριάδες αγγέλων αναρίθμητων, να
προσφέρουν υπηρεσία. Κατ’ αυτό τον τρόπο δημι-
ούργησε τους υπόλοιπους φωτισμένους αιώνες.
Τους έφτιαξε να βασιλεύουν πάνω τους, και δημι-
ούργησε γι’ αυτούς μυριάδες αγγέλων αναρίθμη-
των, να τους υπηρετούν.⁹⁹

⁹³ Αλλιώς «Αυτογενήτος», «Αυτοφής», «Αυτογενής» (στα κοιτικά *αυτογενής* από τα ελληνικά) εδώ και στο
ακόλουθο κείμενο. Τυπολογικά ο Αυτογενής είναι ο υιός του Θεού στα σθηανά κείμενα. Βλ. Απόκρυφο
Βιβλίο του Ιωάννη Π:7-9. Ιερό βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος Π:49, IV:60. Ζωστριανός 6, 7,
127. Αλλογενής ο Ξένος 46, 51, 58.

⁹⁴ Ξανά, στα κοιτικά από τα ελληνικά *παρστάτης*.

⁹⁵ Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη Π:7-8, οι Τέσσερις Φωστήρες ονομάζονται Χαρμοζέλ, Οροιαέλ, Ντα-
βείθαλ και Ελελέθ, και δημιουργούνται από τον Αυτογενή. Βλ. επίσης Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου
Πνεύματος Π:51-53. Ζωστριανός 127-128. οι Τρεις Μορφές της Πρώτης Σκέψης 38-39.

⁹⁶ Στα κοιτικά από τα ελληνικά *φωστής*, εδώ και στο ακόλουθο κείμενο.

⁹⁷ Αλλιώς «προσφέρουν λατρεία» (στα κοιτικά *ἰερεύει*, εδώ και στο ακόλουθο κείμενο).

⁹⁸ Αλλιώς «έναν αιώνα φωτός».

⁹⁹ Σύμφωνα με το κείμενο, ο θεϊκός κόσμος είναι γεμάτος με φωστήρες, αιώνες και αγγέλους που έγιναν
από το δημιουργικό λόγο του Αυτογενούς, για να υπηρετούν και να λατρεύουν το θεό.

»Ο Αδάμας¹⁰⁰ ήταν το πρώτο φεγγοβόλο σύννεφο¹⁰¹ το οποίο κανένας άγγελος δεν είχε δει ποτέ μεταξύ όλων εκείνων που αποκαλούνταν “Θεός”. Αυτός [49] [...] ότι [...] την εικόνα [...] και σύμφωνα με την ομοίωση [αυτού] του αγγέλου. Αυτός έφτιαξε την αδιάφθορη [γενεά] του Σηθ¹⁰² να φανερωθεί [...] οι δώδεκα [...] οι είκοσι τέσσερις [...]. Έφτιαξε τους εβδομήντα δύο φωστήρες να φανερωθούν στην αδιάφθορη γενεά, σύμφωνα με το θέλημα του Πνεύματος. Οι εβδομήντα δύο φωστήρες μόνοι τους έφτιαξαν τριακόσιους εξήντα φωστήρες να φανερωθούν στην αδιάφθορη γενεά, σύμφωνα με το θέλημα του Πνεύματος, έτσι ώστε ο αριθμός τους πρέπει να είναι πέντε για τον καθένα.¹⁰³

»Οι δώδεκα αιώνες των δώδεκα αστερισμών καθιστούν τον πατέρα τους, με έξι ουρανοί για κάθε αιώνα, ώστε υπάρχουν εβδομήντα δύο ουρανοί για τους εβδομήντα δύο φωστήρες, και για καθένα [50] [απ’ αυτούς πέντε] στερεώματα, [για ένα σύνολο από] τριακόσια εξήντα στερεώματα. Έχει σ’ αυτούς δοθεί εξουσία και μια

¹⁰⁰ Ο Αδάμας είναι ο Αδάμ, ο πρώτος άνθρωπος στο βιβλίο της Γένεσης. Γίνεται αντιληπτό εδώ, όπως και σε αρκετά γνωστικά κείμενα, ότι είναι ο παραδειγματικός άνθρωπος του θεϊκού κόσμου και η υψωμένη εικόνα της ανθρωπότητας. Βλ. για παράδειγμα, Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη ΙΙ:8-9.

¹⁰¹ Το πρώτο φωτεινό σύννεφο είναι η αρχική φανέρωση του θεού. Βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 47.

¹⁰² Αυτός είναι ο Σηθ, ο γιος του Αδάμ, ο οποίος είναι επίσης στο θεϊκό κόσμο. Βλ. Γένεσις 4:25, 5:8. Ο ρόλος του Σηθ ως προγόνου της γενεάς του Σηθ («αυτή η γενεά») είναι καλά εδραιωμένη στα σιθιανά κείμενα. Βλ. επίσης ευαγγέλιο του Ιούδα 52.

¹⁰³ Οτιδήποτε τελικά συμβαίνει βρίσκεται σε συμφωνία με το θέλημα του θεού, του Πνεύματος.

[μεγάλη] στρατιά αγγέλων [αναριθμήτων] προς δόξα και λατρεία, [και μετά απ’ αυτό ακόμα] παρθένα¹⁰⁴ πνεύματα,¹⁰⁵ προς δόξα και λατρεία όλων των αιώνων και των ουρανών και των στερεωμάτων τους.¹⁰⁶

Ο ΚΟΣΜΟΣ, ΤΟ ΧΑΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΣ

»Το πλήθος αυτών των αθανάτων ονομάζεται κόσμος –δηλαδή, ολέθρος¹⁰⁷– από τον Πατέρα και τους εβδομήντα δύο φωστήρες που είναι με τον Αυτογενή και τους εβδομήντα δύο του αιώνες. Μέσα σ’ αυτόν¹⁰⁸ εμφανίστηκε ο πρώτος άνθρωπος με τις άφθαρτες δυνάμεις. Και ο αιώνας που εμφανίστηκε με τις γενεές του, ο αιώνας στον οποίο βρίσκεται το σύννεφο της γνώσης¹⁰⁹ και ο άγγελος

¹⁰⁴ Στα σιθιανά κείμενα, ο όρος *παρθέτος* χρησιμοποιείται σαν επίθετο σε μια ποικιλία θεϊκών φανερύσεων και δυνάμεων με σκοπό να τονίσει την καθαρότητά τους. Για παράδειγμα στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδραίου Πνεύματος, το μεγάλο άορατο Πνεύμα, ο Μπάρμπελο, ο Γιουέλ, και η Πλησιθέα περιγράφονται ως παρθέτοι, ενώ επιπρόσθετη αναφορά γίνεται σε άλλες παρθέτους.

¹⁰⁵ Ο Εύγνωστος ο Αγαπητικός περιλαμβάνει ένα κομμάτι πάνω στο θέμα των αιώνων, στο οποίο επίσης αναφέρονται παρθένα πνεύματα, και αυτή η παράγραφος (Nag Hammadi Codex III:88-89, βλ. τα σχόλια του βιβλίου) είναι πολύ κοντά στο κείμενο που εξετάζουμε. Βλ. επίσης Σοφία του Ιησού Χριστού (Nag Hammadi Codex III), 113· Στην Καταγωγή του Κόσμου, 105-6.

¹⁰⁶ Οι αιώνες και οι φωστήρες, οι πνευματικές δυνάμεις του σύμπαντος, αντιπροσωπεύουν όψεις του κόσμου, ίδιου χρόνου και ενωτήτων χρόνου. Για τους δώδεκα αιώνες, σύγκρινε τους μήνες του έτους ή τα σύμβολα του ζωδιακού κύκλου. Για τους εβδομήντα δύο ουρανοί και φωστήρες, σύγκρινε τον παραδοσιακό αριθμό των εθνών σύμφωνα με την ιουδαϊκή παράδοση. Για τα τριακόσια εξήντα στερεώματα, σύγκρινε τον αριθμό των ημερών του ηλιακού έτους (τριάντα ημέρες ανά μήνα για δώδεκα μήνες), χωρίς τις πέντε εμβόλιμες ημέρες. Αυτή η παράγραφος στο ευαγγέλιο του Ιούδα είναι παράλληλη με εκείνη στον Εύγνωστο τον Αγαπητικό (παράτιθεται στα σχόλια), και στις γραμμές που ακολουθούν ο συγγραφέας ομιλεί για έναν παρόμοιο αριθμό από αιώνες, ουρανοί και στερεώματα.

¹⁰⁷ Ο κόσμος μας σε αντίθεση με το θεϊκό επάνω κόσμο, υπόκειται σε φθορά και επομένως μπορεί να αποκληθεί ένας κόσμος ολέθρου.

¹⁰⁸ Αλλιώς «μέσα σε αυτόν», δηλαδή μέσα στον κόσμο.

¹⁰⁹ Στα κοπτικά από τα ελληνικά, *γνώσις*.

[51] ονομάζεται Ελ.¹¹⁰ [...] αιώνας [...] μετά απ' αυτό [...] είπε, "Να γίνουν δώδεκα άγγελοι [για να] κυβερνούν πάνω στο χάος και στον [κάτω κόσμο]". "Κοίταξε, από το σύννεφο εκεί εμφανίστηκε ένας [άγγελος] που το πρόσωπό του έλαμψε με φωτιά και του οποίου η όψη μιάνθηκε με αίμα. Το όνομά του ήταν Νεμβρώ¹¹¹ που σημαίνει 'αντάρτης',¹¹² άλλοι δε τον αποκαλούν Γιλνταμπαώθ.¹¹³ Ένας άλλος άγγελος, ο Σάκλας,¹¹⁴ προέρχεται από το σύννεφο. Έτσι ο Νεμβρώ δημιούργησε έξι αγγέλους –όπως και ο Σάκλας– για να γίνουν βοηθοί, και αυτοί παρήγαγαν δώδεκα αγγέλους, με καθέναν απ' αυτούς να λαμβάνει ένα μερίδιο στους ουρανούς.¹¹⁵

¹¹⁰ Ελ (El) είναι το αρχαίο σημιτικό όνομα για το Θεό. Στα σιθιανά κείμενα, σχετικά ονόματα, όπως Ελο-αίος, χρησιμοποιούνται για δυνάμεις και εξουσίες αυτού του κόσμου. Το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη επίσης αναφέρεται στον Ελωχέμ, την εβραϊκή λέξη για το Θεό στις ιουδαϊκές Γραφές.

¹¹¹ Στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδραίου Πνεύματος III:57, ο Νεμβρουέλ είναι ένας μεγάλος θηλυκός δαίμονας που σμίγει με τον Σάκλα και κάνει τους δώδεκα αιώνες. Βλ. επίσης το ρόλο του Νεμβρουέλ στα μανιχαικά κείμενα. Εδώ το όνομα Νεμβρώ δίνεται χωρίς το τριητικό πρόθεμα el (επίσης «Θεός» στα εβραϊκά. Βλ. το όνομα El, ανωτέρω). Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη II:10, ο δημιουργός Γιλνταμπαώθ έχει την όψη ενός φιδιού μαζί με το πρόσωπο ενός λιονταριού, και στα μάτια του αστράφτουν σπίθες φωτός. Στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδραίου Πνεύματος III:56-57, η Σοφία σε υλική μορφή είναι αματαβαμμένη στην όψη: «ένα σύννεφο από ύλη [που ονομαζόταν] Σοφία εμφανίστηκε... [Αυτή] επιβλέπει τις περισχές [του χάους]. Και το πρόσωπό της μοιάζει... στην όψη... αίμα».

¹¹² Αλλιώς «αποστάτης» στα κοπτικά από τα ελληνικά. Ο Νεμβρώ είναι πιθανό να προέρχεται από τον Νεμρώδ στη Γένεση 10:8-12 (βλ. Α' Χρονικών 1:100) στη μετάφραση των Εβδωμύκωντα, όπου ο Νεμβρώδ (εβραϊκά Νιμρώδ) αντικαθιστά την παράδοση μιας πολύ γνωστής μυθολογικής φειούρας στην αρχαία Μέση Ανατολή. Η λέξη Νιμρώδ μπορεί να σχετίζεται με την εβραϊκή λέξη «αντάρτης».

¹¹³ Γιλνταμπαώθ είναι ένα συνηθισμένο όνομα για το δημιουργό στα σιθιανά κείμενα. Γιλνταμπαώθ πιθανόν σημαίνει «παιδί του χάους» (ή λιγότερο πιθανόν «παιδί του [Σ]αβαώθ») στα αραμαϊκά.

¹¹⁴ Σάκλας (ή Σάκλα, όπως στο ευαγγέλιο του Ιούδα 52) είναι ένα άλλο συνηθισμένο όνομα για το δημιουργό στα σιθιανά κείμενα. Σάκλας (ή Σάκλα) σημαίνει «ανήθικος» στα αραμαϊκά.

¹¹⁵ Η πύλαση αυτής της πρότασης δεν είναι τελείως σαφής, έτσι ο ρόλος του Σάκλα και η σχέση του με τον Νεμβρώ παραμένουν αβέβητα. Εάν ο Νεμβρώ και ο Σάκλας δημιούργησαν ο καθένας από έξι αγγέλους, αυτό εξηγεί τους δώδεκα αγγέλους που δημιούργησαν. Βλ. Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδραίου Πνεύματος III:57-58: «Ο Σάκλας ο μεγάλος [άγγελος παρατηρούσε] τον Νεμβρουέλ το μεγάλο δαίμονα που ήταν μαζί του. [Μαζί] έκαναν ένα αναπαραγωγικό πνεύμα στη γη, και [παρήγαγαν] αγγελικούς υπηρέτες. Ο Σάκλας [έπρε] στον Νεμβρουέλ το μεγάλο [δαίμονα], "Να γίνουν οι δώδεκα αιώνες [στημ. μεταφρ.: κόσμος] στον αιώνα, κόσμοι..." Διαμέσου του θελήματος του Αυτογέννητου, [ο Σάκλας] ο μεγάλος άγγελος είπε, "Έκεί θα είναι... δώδεκα σε αριθμό..."».

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΓΓΕΛΟΙ

»Οι δώδεκα άρχοντες μίλησαν με τους δώδεκα αγγέλους: "Αφήστε τον καθένα σας [52] [...] και αφήστε τους [...] γενεά [-λείπει 1 γραμμή-] άγγελοι":

Ο πρώτος είναι ο [Σ]ηθ, που ονομάζεται Χριστός.¹¹⁶

Ο [δεύτερος] είναι ο Χαρμαθώθ, που είναι [...]

Ο [τρίτος] είναι ο Γκαλιλά.

Ο τέταρτος είναι ο Γιομπέλ.

Ο πέμπτος [είναι] ο Αδοναίος.

Αυτοί είναι οι πέντε που κυβερνούν στον κάτω κόσμο και πρώτα απ' όλα πάνω στο χάος.¹¹⁷

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

»Τότε ο Σάκλας είπε στους αγγέλους του, "Ας δημι-

¹¹⁶ Εδώ, όπως και σε άλλα χριστιανικά σιθιανά κείμενα, ο Χριστός περιγράφεται σαν την φερόση του Σηθ σ' αυτό τον κόσμο. Στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδραίου Πνεύματος III:63-64, το κείμενο αναφέρεται «στον άβραμπα ένα, που συνελήφθη από το Λόγο, το ζωντανό Ιησού, με τον οποίο ο μέγας Σηθ έχει ενδοθεί». Στο Οι Τρεις Μορφές της Πρώτης Σκέψης 50, ο Λόγος δηλώνει, «Ενδόθηκα τον Ιησού, τον μεταφέρω από το καταραμένο ξύλο [τον σταυρό] και τον εγκαθιστώ στις κατοικίες μας πεμοχές του Πατέρα του», βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 56.

¹¹⁷ Στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδραίου Πνεύματος III:58, διαμέσου του Νεμβρουέλ και του Σάκλα παρήχθησαν δώδεκα άγγελοι, μερικοί από τους οποίους έχουν ονόματα παρόμοια ή ταυτόσημα με τα ονόματα εδώ, και γίνεται αναφορά στον Κάν (η παράγραφος αυτή παρατίθεται στα σχόλια αυτού του βιβλίου). Η αναφορά στον Κάν μπορεί να φέρει στο μυαλό τον ισχυρισμό του Ειρηναίου της Λιόν (*Κατά των Αιρέσεων* 1.31.1) ότι οι άνθρωποι που συνέθεσαν το ευαγγέλιο του Ιούδα επικαλούνταν την αυθεντία του Κάν, αν και ο Κάν δεν μνημονεύεται στο σωζόμενο κείμενο του ευαγγελίου του Ιούδα. Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη II:10-11, δίνεται μια παρόμοια λίστα ονομάτων, και λέγεται ότι οι επτά κυβερνούν πάνω στις επτά σφαίρες του ουρανού (θλασθή του Ηλίου, της Σελήνης και των πέντε πλανητών που έγιναν αργότερα γνωστοί – Ερμής, Αφροδίτη, Άρης, Δίας και Κρόνος) αυτοί οι πέντε κυβερνούν πάνω στα βίβη της αβύσσου.

ουργήσουμε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση»¹¹⁸ Ἐπλασαν τον Αδάμ και τη γυναίκα του την Εύα, που ονομάζεται, στο σύννεφο, Ζωή.¹¹⁹ Γιατί μ' αυτό το όνομα όλες οι γενεές ζητούν τον άνδρα, και καθένας απ' αυτούς ονομάζει τη γυναίκα με αυτά τα ονόματα. Τώρα, ο Σάκλας δεν κυ[βερνά...] [53] εκτός [...] οι γε[νεές...] αυτό [...]. Τότε ο [άρχοντας] είπε στον Αδάμ, «Θα ζήσεις πολύ, με τα παιδιά σου».¹²⁰

Ο ΙΟΥΔΑΣ ΡΩΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΙΡΩΜΕΝΟ ΤΟΥ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

Ο Ιούδας είπε στον Ιησού, «[Ποια] είναι η μεγάλη διάρκεια του χρόνου που θα ζήσει ο άνθρωπος;»

Ο Ιησούς είπε, «Γιατί αναρωτιέσαι γι' αυτό, που ο Αδάμ, μαζί τη γενεά του, έχει περάσει τις μέρες της ζωής του σ' έναν τόπο όπου πήρε το βασίλειό του, με μακροζωία κοντά στον άρχοντά του;»¹²¹

Ο Ιούδας είπε στον Ιησού, «Πεθαίνει το ανθρώπινο πνεύμα;»

¹¹⁸ Βλ. Γένεσις 1:26. Παρόμοιες διηγήσεις της δημιουργίας του ανθρώπου βρίσκονται σε άλλα σθηανά κείμενα, και πολλές φορές σε περισσότερο αναπτυγμένες παραδόσεις λέγεται ότι ο άνθρωπος δημιουργήθηκε κατ' εικόνα του Θεού επάνω και καθ' ομοίωση των αρχόντων αυτού του κόσμου. Βλ. Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη II:15, που παραιθείται στα σχόλια αυτού του βιβλίου.

¹¹⁹ «Ζωή» από τα ελληνικά, είναι το όνομα της Εύας στη μετάφραση των Εβδομήκοντα.

¹²⁰ Βλ. Γένεσις 1:28, 5:3-5. Ο δημιουργός φαίνεται πιστός στο λόγο του: οι άνθρωποι που περιγράφονται στα πρώτα κεφάλαια της Γένεσις αναφέρεται ότι είχαν εξαιρετική μακροζωία.

¹²¹ Αυτή η πρόταση είναι δύσκολη και η μετάφραση δοκιμαστική, αλλά φαίνεται να σημαίνει ότι ο Ιούδας αναρωτιέται για τον Αδάμ στον κόσμο του μαζί με τη διάρκεια της ζωής και το θεό του – τα οποία είναι άσχετα μεταξύ τους για τον Ιούδα. Στο τέλος η πρόταση σημαίνει κυριολεκτικά «ενάριθμος (σημ. μεταφρ.: αποτελεί μέρος του όλου) με τον άρχοντά του».

Ο Ιησούς είπε, «Γι' αυτόν το λόγο ο Θεός διέταξε τον Μιχαήλ να τους δώσει τα πνεύματα των ανθρώπων σαν ένα δάνειο, έτσι ώστε θα μπορούσαν να προσφέρουν υπηρεσία, αλλά ο Μέγας Ένας διέταξε τον Γαβριήλ¹²² να παραχωρήσει πνεύματα στη μεγάλη γενεά χωρίς επάνω της κανέναν άρχοντα¹²³ – δηλαδή, το πνεύμα και την ψυχή.¹²⁴ Επομένως, οι [υπόλοιπες] των ψυχών [54] [-λείπει 1 γραμμή-].¹²⁵

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΣΥΖΗΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΑΥΤΩΝ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΑΚΟΗΘΕΙΣ ΜΕ ΤΟΝ ΙΟΥΔΑ ΚΑΙ ΑΛΛΟΥΣ

«[...] φως [-λείπουν σχεδόν 2 γραμμές-] γύρω [...] να [...] πνεύμα [που είναι] μέσα σας¹²⁶ ενοικεί σ' αυτή τη [σάρκα] μεταξύ των γενεών των αγγέλων. Αλλά ο Θεός

¹²² Ο Μιχαήλ και ο Γαβριήλ είναι οι υπερέχοντες αρχάγγελοι.

¹²³ Αλλιώς «η αβασλευτη γενεά», αυτή είναι μια αναφορά στη γενεά του Σηθ, χρησιμοποιώντας μια περιγραφή οικεία στα σθηανά κείμενα για να δείξει ότι οι άνθρωποι του Σηθ είναι αδάμαστοι.

¹²⁴ Ο Θεός, προφανώς ο θεός αυτού του κόσμου, δίνει διαμέσου του Μιχαήλ το πνεύμα της ζωής (μάλλον, την ψυχή της ζωής, βλ. Γένεσις 2:7) στους ανθρώπους, σαν ένα δάνειο. Το χωρίο της Γένεσις 2:7 μπορεί να ερμηνευτεί δημιουργικά σε άλλα γνωστικά κείμενα, συμπεριλαμβανομένων των σθηανών κειμένων. Βλ. Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη 1:19. «Αυτοί [οι πέντε φωστῆρες από ψήλα] είπαν στον Γαλιλαίτη, "Να εμφοήσεις κάμποσο από το πνεύμα σου στο πρόσωπο του Αδάμ, και το σώμα θα εγερθεί". Εμφώσησε το πνεύμα του στον Αδάμ. Το πνεύμα του είναι η δύναμη της μητέρας του της Σοφίας, αλλά αυτό δεν το αντιλαμβάνεται, επειδή ζει στην άγνοια. Η δύναμη της Μητέρας εξήλθε από τον Γαλιλαίτη και εισήλθε στο φυσικό σώμα το οποίο έγινε καθ' ομοίωση προς τον ένα που υπάρχει από την αρχή. Το σώμα κινήθηκε και έγινε παντοδύναμο. Επίσης επήλθε ο φωτισμός του». Για το πνεύμα και την ψυχή στο παρόν κείμενο, βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 43.

¹²⁵ Εδώ στα κοπτικά σημαίνει εν μέρει, *ισσα*, που σημαίνει «βουόν». Μπορεί επίσης να αποκατασταθεί έτσι ώστε να σημαίνει *ἴηισου*, «αυτοί». Στο ακόλουθο στίχο, εμφανίζεται το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο, και αυτό φαίνεται να δείχνει ότι ο Ιησούς συνδέεται από περισσότερους ανθρώπους, κι όχι μόνο από τον Ιούδα. Είναι πιθανόν οι άλλοι μαθητές να περιλαμβάνονται στη συζήτηση.

¹²⁶ Πληθυντικός.

είναι ο αίτιος, ώστε η γνώση¹²⁷ να [δοθεί] στον Αδάμ και σ' εκείνους μαζί του,¹²⁸ έτσι που να μην μπορούν να φέρονται πάνω τους δεσποτικά οι βασιλείς του χάους και του κάτω κόσμου».

Ο Ιούδας είπε στον Ιησού, «Λοιπόν τι θα κάνουν αυτές οι γενεές;»

Ο Ιησούς είπε, «Αληθινά¹²⁹ σας¹³⁰ λέγω, γιατί όλοι αυτοί οι αστέρες φέρνουν τα πράγματα στη συντέλεια.¹³¹ Ο Σάκλας, όταν συμπληρώσει το χρονικό διάστημα που ορίστηκε γι' αυτόν, ο πρώτος τους αστέρας θα φανερωθεί μαζί με τις γενεές, και θα τελειώσουν αυτό που είπαν ότι μπορούν να κάνουν. Θα πορνεύουν τότε στο όνομά μου και θα σφάζουν τα παιδιά τους¹³² [55] και θα [...] και [-λείπουν περίπου 6,5 γραμμές-] το όνομά μου, και αυτός θα [...] τον αστέρα σας πάνω στον [δεκατο]τρίτο αιώνα»

Ο Ιησούς μετά απ' αυτό [γέλασε].

[Ο Ιούδας είπε], «Κύριε, [γιατί γελάς με μας];»¹³³

[Ο Ιησούς] απάντησε [και είπε], «Δεν γελώ [με σας]

¹²⁷ Ξανά στα κοπτικά από τα ελληνικά γνώσις.

¹²⁸ Σύμφωνα με αυτό το εδάφιο η γνώσις δόθηκε στον Αδάμ και έτσι σε όλη την ανθρωπότητα. Ο τρόπος με τον οποίο ο Αδάμ και η ανθρωπότητα έρχονται για να αποκτήσουν τη γνώση εξηγείται λεπτομερικά σε άλλα γνωστικά κείμενα, περιλαμβανομένων των σηθιανών κειμένων. Σε αυτά τα κείμενα διατυπώνεται ο ισχυρισμός ότι η ανθρωπότητα έχει γνώση, αλλά δεν έχουν οι μεγαλομανιακοί άρχοντες αυτού του κόσμου.

¹²⁹ Εδώ και στο ακόλουθο κείμενο, χρησιμοποιείται η κοπτική λέξη *αληθός* (από τα ελληνικά) και προκύπτει από το *hemen*, στο προηγούμενο κείμενο.

¹³⁰ Γβηθντικός.

¹³¹ Οι αναφορές στους αστέρες, τις επιρροές τους και την τελική τους καταστροφή είναι αστρονομικές και αποκάλυπτικές.

¹³² Βλ. *Hezekiel* 16:15-22, καθώς επίσης και το ευαγγέλιο του Ιούδα 38 και 40, για τη σφαγή των παιδιών και τη διάπραξη της πορνείας.

¹³³ Η αποκατάσταση είναι δοκιμαστική.

αλλά με την πλάνη των αστερών, επειδή αυτοί οι έξι αστέρες περιπλανώνται μαζί με τους πέντε αυτούς μαχητές, και όλοι θα καταστραφούν μαζί με τα δημιουργήματά τους».¹³⁴

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΜΙΛΑ ΓΙΑ ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Ο Ιούδας είπε στον Ιησού, «Κοίταξε, τι θα κάνουν εκείνοι που έχουν βαπτισθεί στο όνομά σου;»¹³⁵

Ο Ιησούς είπε, «Αληθινά λέγω [σε σένα], αυτό το βάπτισμα [56] [...] το όνομά μου [-λείπουν περίπου 9 γραμμές-] σε μένα. Αληθινά [εγώ] λέγω σε σένα, Ιούδα, [εκείνοι που] προσφέρουν θυσίες στον Σάκλα¹³⁶ [...] Θεός [-λείπουν 3 γραμμές-] στιδήποτε που είναι δαιμονικό.

»Αλλά εσύ θα τους υπερβείς όλους αυτούς. Γιατί εσύ θα θυσιάσεις τον άνθρωπο που με ενδύει.¹³⁷

Προτού γεννηθείς έχει νησωθεί,

η οργή σου έχει ανάψει,

¹³⁴ Οι περιπλανώμενοι αστέρες είναι πιθανόν οι πέντε πλανήτες (Ερμής, Αφροδίτη, Άρης, Δίας και Κρόνος) μαζί με τη Σελήνη. Σύμφωνα με τις αρχαίες αστρονομικές και αστρολογικές θεωρίες, τέτοιοι περιπλανώμενοι αστέρες μπορούν να κυριαρχήσουν επάνω μας και να επηρεάσουν τις ζωές μας με δυσάρετους τρόπους. Βλ. επίσης ευαγγέλιο του Ιούδα 37.

¹³⁵ Αυτοί είναι οι χριστιανοί που βαπτίστηκαν στο όνομα του χριστού. Είναι αβέβαιο αν αυτό ερμηνεύεται σαν κριτική του κανονικού χριστιανικού βαπτίσματος, όπως σε άλλα σηθιανά κείμενα.

¹³⁶ Για την προφορά θυσιών στον Σάκλα, βλ. ευαγγέλιο του Ιούδα 38-41.

¹³⁷ Κυριολεκτικά «μου με εμφανεί» (στο κοπτικά από τα ελληνικά *εισφροει* «πρωί»). Ο Ιούδας παίρνει την εντολή από τον Ιησού να τον βοηθήσει θυσιάζοντας το σαρκικό σώμα («τον άνθρωπο») που ενδύει ή εμφανεί τον αληθινό πνευματικό εαυτό του Ιησού. Ο θάνατος του Ιησού, με τη βοήθεια του Ιούδα, εκλαμβάνεται σαν η απελευθέρωση του πνευματικού υψώσου εντός του.

ο αστέρας σου φάνηκε με λαμπρότητα,
κι η καρδιά σου έχει [...].¹³⁸ [57]

»Αληθινά [...] οι τελευταίες σου [...] θα γίνουν [–λείπουν περίπου 2,5 γραμμές–], αφότου θα καταστραφεί. Τότε και η εικόνα¹⁴⁰ της μεγάλης γενεάς του Αδάμ θα εξυψωθεί, γιατί πρωτύτερα υπάρχει¹⁴¹ αυτή η γενεά στον ουρανό, τη γη, και τους αγγέλους, η οποία κατάγεται από τους αθάνατους κόσμους. Κοίταξε, σου έχουν ειπωθεί τα πάντα. Σήκωσε τα μάτια σου και κοίταξε στο σύννεφο και το φως που είναι μέσα του και τους αστέρες που το περιβάλλουν. Ο αστέρας που οδηγεί το δρόμο είναι ο αστέρας σου».¹⁴²

Ο Ιούδας σήκωσε τα μάτια του και είδε το φεγγόβολο σύννεφο, και εισήλθε σ' αυτό.¹⁴³ Εκείνοι που στέκονταν στη γη¹⁴⁴ άκουσαν μια φωνή να έρχεται από το σύννεφο, λέγοντας, [58] [...] μεγάλη γενεά

¹³⁸ Για τους ποιητικούς στίχους που παριστάνουν το πώς ο Ιούδας προειδοποιήθηκε για την πράξη της σωτηριώδους προδοσίας, βλ. αποσιδήματα από τους Ψαλμούς. Ο τελευταίος στίχος μπορεί να αποκατασταθεί για να σημαίνει «θα γίνει δυνατή», ή παρόμοιο.

¹³⁹ Ίσως αποκατασταθεί «Αληθινά [λέω...]» ή κάτι παρόμοιο.

¹⁴⁰ Στα κοπτικά από τα ελληνικά *τύπος*. Το κείμενο αποκατεστημένο μπορεί να σημαίνει *τύπος*, μπορεί επίσης να αποκατασταθεί σαν *τύπος* επίσης από τα ελληνικά.

¹⁴¹ Δηλαδή η γενεά του Σηθ είναι η προϊνώρχουσα γενεά που προέρχεται από το Θεό.

¹⁴² Ο Ιούδας είναι κυριολεκτικά ο αστέρας στο κείμενο.

¹⁴³ Αυτό το εδάφιο μπορεί να περιγραφεί ως η μεταμόρφωση του Ιούδα. Δικαιώνεται με το να δοξαστεί σε ένα φεγγόβολο σύννεφο, και μια φωνή ακούγεται από το σύννεφο. Το ίδιο όπως και στη διήγηση της Μεταμόρφωσης του Ιησού (Κατά Ματθαίον 17:1-8. Κατά Μάρκον 9:2-8. Κατά Λουκάν 9:28-36. Βλ. Το Βιβλίο του Αλλογενούς 61-62, αμέσως μετά το ευαγγέλιο του Ιούδα στον Codex Tchacos).

¹⁴⁴ Εδώ ο Ιούδας μπαίνει σε ένα φεγγόβολο σύννεφο ψηλά και μιλά μια θεϊκή φωνή.

¹⁴⁴ Αλλιώς «κάτω από».

[...] ... εικόνα [–λείπουν περίπου 5 γραμμές–].¹⁴⁵

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Ο ΙΟΥΔΑΣ ΠΡΟΔΙΔΕΙ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥ

[...] Οι αρχιερείς τους παραπονιόνταν επειδή [αυτός]¹⁴⁶ είχε εισέλθει στον ξενώνα¹⁴⁷ για την προσευχή του.¹⁴⁸ Αλλά κάποιιοι γραμματείς τον παρακολουθούσαν προσεχτικά με σκοπό να τον συλλάβουν κατά τη διάρκεια της προσευχής, γιατί φοβούνταν τους ανθρώπους, αφού είχε θεωρηθεί απ' όλους προφήτης.¹⁴⁹

Πλησίασαν τον Ιούδα και του είπαν, «Τι κάνεις εδώ; Είσαι μαθητής του Ιησού».

Ο Ιούδας τούς απάντησε όπως επιθυμούσαν. Και έλαβε μερικά χρήματα και τον παρέδωσε σ' αυτούς.¹⁵⁰

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ¹⁵¹

¹⁴⁵ Τα περισσότερα λόγια από τη θεϊκή φωνή από το σύννεφο έχουν χαθεί σε αυτό το χάσμα του χειρογράφου, αλλά μπορεί να επανείνται ο Ιούδας και η μεγάλη γενεά ή ακόμα να δίνονται συμπεράσματα για τη σημασία των γεγονότων που περιγράφονται. Για τη θεϊκή φωνή στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης, σέγκρινε τις διηγήσεις για τη Μεταμόρφωση του Ιησού καθώς επίσης και τη Βάπτισμα του Ιησού (Κατά Ματθαίον 3:13-17. Κατά Μάρκον 1:9-11. Κατά Λουκάν 3:21-22).

¹⁴⁶ Ιησούς. Η αποκατάσταση «[αυτός]» –δηλαδή ο Ιησούς και οι μαθητές του– είναι επίσης πιθανή.

¹⁴⁷ Στα κοπτικά από τα ελληνικά *κατάλυμα*. Η ίδια λέξη χρησιμοποιείται στο Κατά Μάρκον 14:14 και στο Κατά Λουκάν 22:11 για τον ξενώνα όπου τελέστηκε ο Μυστικός Δείπνος.

¹⁴⁸ Αυτή η πρόταση μπορεί επίσης να μεταφραστεί σε ευθύ λόγο: «Οι αρχιερείς τους παραπονούνταν. "[Αυτός] ή [αυτός] πήγαν στο κατάλυμα για την προσευχή του».

¹⁴⁹ Βλ. Κατά Ματθαίον 26:1-5. Κατά Μάρκον 14:1-2. Κατά Λουκάν 22:1-2. Κατά Ιωάννην 11:45-53.

¹⁵⁰ Βλ. Κατά Ματθαίον 26:14-16, 44-56. Κατά Μάρκον 14:10-11, 41-50. Κατά Λουκάν 22:3-6, 45-53. Κατά Ιωάννην 18:1-11.

¹⁵¹ Εδώ το λεκτικό της επιγραφής του τίτλου δεν είναι «Το κατά Ιούδα Ευαγγέλιο» όπως στην περίπτωση των περισσότερων ευαγγελικών κειμένων, αλλά «Το Ευαγγέλιο του [ε]ν- του Ιούδα». Είναι πιθανόν ο τίτλος να σημαίνει ότι αυτό είναι το ευαγγέλιο ή τα καλά νέα για τον Ιούδα και τη θέση του Ιούδα μέσα στην παράδοση. Το κείμενο φτάνει στο συμπέρασμα ότι αυτό που διάπραξε δεν είναι κακά νέα, αλλά καλά νέα για τον Ιούδα και όλο τον κόσμο που θα έρθει μετά τον Ιούδα και τον Ιησού.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ CODEX TCHACOS
ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Ρόντολφ Κασέρ

Όταν το απόγευμα της 24ης Ιουλίου 2001 είδα για πρώτη φορά «το αντικείμενο» που μου είχαν φέρει να εξετάσω οι σαστισμένοι επισκέπτες μου, δεν μπόρεσα να συγκρατηθώ κι έβγαλα μια κραυγή. Ήταν ένα πνευματικό έγγραφο άγνωστο ακόμη εκείνες τις μέρες, με ένα κείμενο τόσο σημαντικό κι όμως γραμμένο πάνω σ' ένα τόσο ευαίσθητο υλικό, τόσο εύθραυστο στην όψη, σχεδόν στα όρια της καταστροφής. Το χειρόγραφο του παπύρου, γραμμένο στα κοπτικά, είχε ηλικία μεγαλύτερη από δεκαέξι αιώνες και είχε υποστεί απίστευτες φθορές, πολλές από τις οποίες θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί. Είχε πέσει θύμα της απληστίας και

της φιλοδοξίας. Αυτό που με έκανε να κραυγάζω, όταν το πρωτοείδα, ήταν η εντυπωσιακή εικόνα ενός τόσο πολύτιμου αντικειμένου που το είχαν μεταχειριστεί τόσο άσχημα, διαλυμένου στο έπακρο, εν μέρει κονιορτοποιημένου, εξαιρετικά ευπαθούς, έτοιμου να θρυμματιστεί με την ελάχιστη επαφή. Εκείνο το βράδυ το «αρχαίο βιβλίο», στο οποίο θα δινόταν αργότερα το όνομα «Codex Tchacos», ήταν ένα αξιοθρήνητο μικρό αντικείμενο τοποθετημένο όπως όπως στον πάτο ενός χαρτονένιου κουτιού.

Πώς είναι δυνατόν να συνέβη ένας τέτοιος βανδαλισμός στην αυγή του 21ου αιώνα; Πώς μπορεί να έγινε κάτι τέτοιο σε ένα περιβάλλον εμπόρων έργων τέχνης, οι οποίοι φημίζονται για την ευαισθησία και την προσοχή που δείχνουν στη δουλειά τους; Κι ακόμα χειρότερα, σε ένα περιβάλλον πολύ πιο ευγενές και αξιοσέβαστο, όπως είναι ο κόσμος των λογίων;

Η 24η Ιουλίου του 2001 αποτελεί τομή για την ιστορία του Codex Tchacos, χωρίζοντάς τη σε δύο περιόδους, την «προ» και τη «μετά». Όσα έγιναν μετά από την ημέρα αυτή τα έζησα ο ίδιος. Για όσα όμως συνέβησαν νωρίτερα στις σελίδες του κώδικα δεν έχω προσωπική εμπειρία. Πάντως ο κώδικας φέρει μέχρι σήμερα τα τραύματα αυτής της περιόδου.

Το ίδρυμα Maecenas Foundation for Ancient Art, το οποίο έχει σήμερα τον κώδικα στην κατοχή του και φέρει την ευθύνη για την προστασία του και για την πρώτη έκδοση του περιεχομένου του, έκανε μεγάλο αγώνα προκειμένου να ανασυνθέσει την «προ» φάση του, αναθέτοντας τη σχετική έρευνα στον Χερμπ Κρόσνι. Τα αποτελέσματα της φιλότιμης προσπάθειας του Κρόσνι δημοσιεύονται στο βιβλίο του *The Lost Gospel (Το Χαμένο Ευαγγέλιο)*, National Geographic Society, 2006, χάρη στο οποίο είχα την ευκαιρία να ενημερωθώ για ορισμένα από τα στοιχεία που ανακάλυψε.

Ο Codex Tchacos, στην κατάσταση αποσύνθεσης που βρίσκεται σήμερα, περιλαμβάνει τμήματα από τριάντα τρία φύλλα, δηλαδή από εξήντα έξι σελίδες, και έχει σελιδοποιηθεί κανονικά με βάση τους αριθμούς των σελίδων που έχουν σωθεί (εξαιτίας της φθοράς των φύλλων, οι αριθμοί των σελίδων 5, 31-32 και 49-66 έχουν χαθεί). Το χειρόγραφο αυτό αποκαλείται ορισμένες φορές «Codex of Judas» («Κώδικας του Ιούδα»), από το όνομα μίας από τις πραγματείες του, αν και ουσιαστικά περιέχει τέσσερις διαφορετικές πραγματείες:

- σελίδες 1-9, η Επιστολή του Πέτρου προς τον Φίλιππο (με κείμενο σχεδόν το ίδιο με

εκείνο της δεύτερης πραγματείας του Codex VIII της βιβλιοθήκης του Ναγκ Χαμαντί, η οποία έχει και τον ίδιο τίτλο),

- σελίδες 10-32, «Ιάκωβος» (με κείμενο σχεδόν το ίδιο με εκείνο της τρίτης πραγματείας του Codex V της βιβλιοθήκης του Ναγκ Χαμαντί, το οποίο εκεί φέρει τον τίτλο Αποκάλυψη του Ιακώβου ή Πρώτη Αποκάλυψη του Ιακώβου),
- σελίδες 33-58, το ευαγγέλιο του Ιούδα (ένα κείμενο τελείως άγνωστο μέχρι σήμερα, μολονότι ο τίτλος του αναφέρεται από τον Ειρηναίο στο έργο *Κατά των Αιρέσεων*),
- σελίδες 59-66, μια ιδιαίτερα κατεστραμμένη πραγματεία, σε σημείο που να έχει χαθεί και ο τίτλος της, τον οποίο όμως οι μελετητές προσδιορίζουν ως Βιβλίο του Αλλογενούς, από το όνομα του βασικού χαρακτήρα της πραγματείας (η πραγματεία αυτή δεν συνδέεται με την τρίτη πραγματεία του Nag Hammadi Codex XI, η οποία τιτλοφορείται Αλλογενής ή Αλλογενής ο Ξένος).

ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΓΕΝΝΗΣΗ, ΟΔΥΝΗΡΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ: ΟΙ ΔΟΣΟΛΗΨΙΕΣ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ο Χερμπ Κρόσνι αναφέρει ότι ο κώδικας βρέθηκε πιθανώς το 1978, στη Μέση Αίγυπτο, στη διάρκεια μιας μυστικής εξόρμησης. Τα γλωσσικά δείγματα που σώθηκαν στα κείμενα επιβεβαιώνουν αυτή την προέλευση, καθώς ανήκουν όλα στα σαχιδικά της Μέσης Αιγύπτου (την κοπτική διάλεκτο του νότου). Ο κώδικας ανακαλύφθηκε κατά την έρευνα ενός τάφου στις πλαγιές του Τζέμπελ Καράρα (δεξιά όχθη) στον ποταμό Νείλο, όπου δεσπόζει το χωριό Αμπάρ, κοντά στη Μαγκάγκα, εξήντα χιλιόμετρα βόρεια της Αλ Μίνια.

Μετά την ανακάλυψη, τα ευρήματα πέρασαν στα χέρια αρχαιοκάπηλων, των οποίων ο ρόλος αποδείχθηκε πολύ σημαντικός στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ένας από αυτούς, ο Χάνα, ήταν Αιγύπτιος και ζούσε στην Ηλιούπολη, ένα προάστιο βορειοανατολικά του Καΐρου. Ο Χάνα δεν μιλούσε άλλη γλώσσα εκτός από τα αραβικά και απέκτησε τον κώδικα με τη μεσολάβηση κάποιου, επίσης αρχαιοκάπηλου, από τη Μέση Αίγυπτο. Αυτός που τον πούλησε στον Χάνα, τον οποίο εντυπωσίασε ιδιαίτερος το κείμενο του παπύρου, ήταν ο Αμ Σαμιάχ (ψευδώνυμο), φίλος των ανθρώπων που είχαν ανακαλύψει τον κώδικα.

Ο Χάνα είχε συγκεντρώσει στο διαμέρισμά του στο Κάιρο πλήθος πολύτιμων αντικειμένων προκειμένου να τα παρουσιάσει σε ένα νέο πελάτη, αλλά κάποια νύχτα, πριν επιστρέψει ο πελάτης για να πληρώσει και να τα πάρει, άδειασαν το διαμέρισμα ληστές. Τα σημαντικότερα από τα κλοπιμαία ήταν ο κώδικας, ένα αγαλμάτιο της Ίσιδας και ένα χρυσό περιδέραιο. Στα μετέπειτα χρόνια ορισμένα από τα αντικείμενα που είχαν κλαπεί άρχισαν να κυκλοφορούν στην Ευρώπη. Ο Χάνα αποφάσισε να ταξιδέψει στη Γενεύη και να μιλήσει με έναν έλληνα έμπορο, ο οποίος αγόραζε αρχαία από αυτόν, και να του ζητήσει τη στήριξή του στην αναζήτηση των κλοπιμαίων. Το 1982, με τη βοήθεια του έλληνα εμπόρου, ο Χάνα κατάφερε τελικά να πάρει και πάλι στα χέρια του τον κώδικα.

Πριν από τη ληστεία στο διαμέρισμά του, ο Χάνα είχε συμβουλευθεί αρκετούς ειδικούς, πιθανώς ευρωπαίους παπυρολόγους, για να μάθει ποια ήταν η αξία του παπύρου, και οι απαντήσεις τους τον ενθάρρυναν να ζητήσει μια εξαιρετικά υψηλή τιμή. Δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια ποιος είχε κάνει αυτή τη βιαστική και αμφισβητούμενη εκτίμηση.

Αμέσως μετά την ανάκτηση του κώδικα, ο Χάνα προσπάθησε με όλα τα μέσα που είχε να πουλήσει το

χειρόγραφο, αναζητώντας κάποιο ίδρυμα που να διαθέτει ικανοποιητικούς πόρους, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στην τιμή του θησαυρού του. Σίγουρα ήταν μια πολύ καλή ευκαιρία για τον Χάνα, ήταν όμως έξω από τα δικά του χωράφια. Τελικά, ο Χάνα κατάφερε να έλθει σε επαφή με τον Λούντβιχ Κένεν, μέλος του Τμήματος Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν.

Οι πενήντα δύο γνωστικές πραγματείες, γραμμένες στα κοπτικά, που ανακαλύφθηκαν το 1945 κοντά στο Ναγκ Χαμαντί της Άνω Αιγύπτου και ταυτοποιήθηκαν για πρώτη φορά από τον Ζαν Ντορές, προκάλεσαν τεράστιο ενδιαφέρον στους κύκλους των γλωσσολόγων που ειδικεύονταν στην κοπτική, των θρησκευολόγων και των θεολόγων. Το ενδιαφέρον μεγάλωσε πάρα πολύ μεταξύ του 1970 και του 1980. Ευρωπαίοι και αμερικανοί μελετητές της κοπτικής γλώσσας και του γνωστικισμού συνέβαλαν σημαντικά στην έρευνα και στις σχετικές δημοσιεύσεις, ενώ ένας από τους κορυφαίους επιστήμονες που συμμετείχαν σε αυτό το εγχείρημα ήταν ο Τζέιμς Μ. Ρόμπινσον, ο οποίος τέθηκε επικεφαλής της έρευνας των κοπτικών γνωστικών χειρογράφων του Ναγκ Χαμαντί. Οι μελετητές αυτοί παρακολούθησαν στενά τις ευρωπαϊκές και αμερικανικές

αγορές αρχαιοτήτων με την ελπίδα να καταφέρουν να ανακτήσουν (και να βρουν κάποιο χορηγό ή πανεπιστήμιο να αγοράσει) το ένα ή το άλλο από τα χαμένα φύλλα των δεκατριών χειρογράφων της βιβλιοθήκης του Ναγκ Χαμαντί ή ακόμα και κείμενα παρόμοια με εκείνα που είχαν ήδη βρεθεί και ταυτοποιηθεί.

Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΗΣ

Η δελεαστική προσφορά του Χάνα ενθάρρυνε τον Κένεν να έρθει σε επαφή με τον Ρόμπινσον. Ο Κένεν τον πληροφόρησε ότι θα μετέβαινε στη Γενεύη τον Μάιο του 1983 για να τον συναντήσει και να διαπραγματευθεί μαζί του την αγορά τριών χειρογράφων σε πάπυρο. Το πρώτο, το μόνο που τον ενδιέφερε, περιλάμβανε ένα ελληνικό κείμενο μαθηματικών. Το δεύτερο, γραμμένο επίσης στα ελληνικά, ήταν ένα βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης και ενδιέφερε έναν από τους συναδέλφους του, τον Ντέιβιντ Νόελ Φρίντμαν, ο οποίος θα τον συνόδευε στη Γενεύη. Το τρίτο χειρόγραφο, με κείμενα αποκλειστικά στα κοπτικά, δεν ενδιέφερε τους υπόλοιπους, υπέθεταν όμως ότι θα ενδιέφερε τον Ρόμπινσον. Έτσι, του έδωσαν την ευκαιρία να συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις, ενώ παράλληλα θα βοηθούσε και

στην έρευνα για την ανεύρεση των πόρων που χρειάζονταν για την αγορά. Η απάντηση του Ρόμπινσον ήταν θετική. Επειδή δεν μπορούσε όμως να ταξιδέψει ο ίδιος, έστειλε στη θέση του τον Στίβεν Εμλ, έναν από τους καλύτερους μαθητές του, μαζί με 50.000 δολάρια για την επιθυμητή αγορά.

Το ποσό αυτό, μαζί με το ποσό που συγκέντρωσαν ο Κένεν και ο Φρίντμαν, ήταν σίγουρα πολύ σημαντικό, απείχε όμως πάρα πολύ από τα χρήματα που ζητούσε ο Χάνα για τα «τρία» χειρόγρατά του. Στην πραγματικότητα το τρίτο, το κοπτικό χειρόγραφο, αποτελούνταν από δύο διαφορετικούς κώδικες, τον κώδικα του ευαγγελίου του Ιούδα και έναν κώδικα με επιστολές του Παύλου. Αν ο Χάνα το γνώριζε αυτό, θα το είχε εκμεταλλευτεί για να ανεβάσει ακόμη περισσότερο την τιμή. Αλλά και έτσι ακόμα, ένα βαθύ χάσμα χώριζε τα χρήματα που πρόσφεραν οι μελετητές από όσα ζητούσε ο Χάνα και πολύ γρήγορα οι διαπραγματεύσεις έφτασαν σε αδιέξοδο. Ο Χάνα πίστευε ότι τα κείμενα ήταν ίσης αξίας με εκείνα που είχαν βρεθεί στο Ναγκ Χαμαντί. Είκοσι πέντε χρόνια νωρίτερα, τα κείμενα του Ναγκ Χαμαντί είχαν τραβήξει την προσοχή των μέσων μαζικής ενημέρωσης και είχαν θεωρηθεί σχεδόν ισάξια με τους περίφημους Κυλίνδρους της Μαύρης Θάλασσας. Ο

θόρυβος που είχε γίνει τότε έκανε τον Χάνα να έχει υψηλές απαιτήσεις. Η αγορά δεν ολοκληρώθηκε και οι τρεις δυνάμει αγοραστές επέστρεψαν στις ΗΠΑ με άδεια χέρια.

Έτσι, το εγχείρημα κατέληξε σε αποτυχία, εξαιτίας του υψηλού τιμήματος που ζητούσε ο πωλητής και επειδή οι ερευνητές δεν μπόρεσαν να κάνουν τίποτα περισσότερο από το να ρίξουν στο πολυπόθητο κείμενο μια γρήγορη ματιά για ελάχιστη ώρα. Στη συνέχεια, το χειρόγραφο έμεινε για πολλά χρόνια χαμένο στη σκοτεινή θυρίδα κάποιας τράπεζας και θα μπορούσε να έχει χαθεί ολοκληρωτικά αν κάποιο ατύχημα στη διάρκεια των βιαστικών ταξιδιών του το μετέτρεπε σε σκόνη ή στάχτη.

Εδώ υπεισέρχεται το ζήτημα της επιστημονικής ηθικής, της δεοντολογίας που βάζει στην άκρη κάθε προσωπική συμπάθεια ή αντιπάθεια. Ένα ολίσθημα μπορεί να συγχωρεθεί, αν αποδεχθούμε ότι μια ιδιωτική αγορά μπορεί να αποβεί αποδοτικότερη ακόμη κι αν αναγνωριστεί αργότερα ότι η επιλογή που έγινε δεν είχε σημαντικά επιστημονικά οφέλη. Ηθικά, η καλύτερη επιλογή για τον κώδικα θα ήταν να κινητοποιήσει και άλλους γλωσσολόγους ειδικευμένους στην κοπτική, καθώς και μελετητές του γνωστικισμού, ακόμη και αν ανήκαν σε κάποια «αντίπαλη» πλευρά, για να

προσφέρουν κάθε αναγκαία πληροφορία που θα βοηθούσε τη δράση. Από κοινού, οι «αντίπαλες» ομάδες θα μπορούσαν ενδεχομένως να πετύχουν μεγαλύτερη οικονομική υποστήριξη και να έχουν έτσι καλύτερα αποτελέσματα. Όπως προκύπτει, λίγες ήταν οι αναφορές, σε διάφορες επιστημονικές εκδόσεις, που γνωστοποιούσαν την ύπαρξη μιας καινούργιας μαρτυρίας για το γνωστικισμό, αλλά και αυτές ήταν ελλιπέστατες, μην επιτρέποντας σε κανέναν να φτάσει στο βάθος της γνώσης που ήταν απαραίτητη για να γίνει η προσέγγιση του κατόχου του εγγράφου και να διασφαλιστεί η αγορά του από τους ερευνητές που ενδιαφέρονταν. Φαίνεται ότι «μεταξύ φίλων» κυκλοφόρησαν κάποιες πιο ακριβείς πληροφορίες, χωρίς να ξεφεύγουν όμως από τα όρια μιας προσωπικής εκμυστήρευσης. Η «συναδελφική δεοντολογία», αν μπορεί να χρησιμοποιηθεί μια τέτοια έκφραση, θα μπορούσε να έχει σώσει το χειρόγραφο πολύ νωρίτερα. Αντ' αυτού, οι ενδιαφερόμενοι μελετητές έπρεπε να πετάξουν από τις Ηνωμένες Πολιτείες μέχρι την Ελβετία, προκειμένου να αγοράσουν ένα θησαυρό για την ύπαρξη του οποίου δεν είχαν ιδέα ούτε οι ελβετοί ούτε οι άλλοι ευρωπαίοι μελετητές της κοπτικής.

Την εποχή εκείνη το ίδρυμα Maecenas δεν είχε δημιουργηθεί ακόμη – ιδρύθηκε το 1994. Ωστόσο, το

1982 η Φρίντα Νούσπεργκερ-Τσάκος, που έχει γεννηθεί στην Αίγυπτο αλλά σήμερα ζει στη Ζυρίχη και ασχολείται με το εμπόριο έργων τέχνης, είχε παρακολουθήσει τον Χάνα και τις προσπάθειές του να πουλήσει τον κώδικα. Η ίδια έλαβε μια φωτογραφία της «σελίδας 5/19» του κώδικα. Η παράξενη αρίθμηση της σελίδας αυτής προέκυψε ως εξής: εξαιτίας των διαρκών μετακινήσεών του στο διάστημα από την ανακάλυψή του μέχρι το 1982, είχε προκληθεί στο χειρόγραφο μια, κατά κάποιον τρόπο, οριζόντια τσάκιση, η οποία εμφανώς επηρέασε όλα τα φύλλα, έτσι ώστε το καθένα να έχει χωριστεί σε ένα άνω τμήμα (περίπου το ένα τρίτο ή το ένα τέταρτο του φύλλου) και σε ένα κάτω τμήμα (τα υπόλοιπα δύο τρίτα ή τρία τέταρτα του φύλλου). Οι αριθμοί των σελίδων ήταν γραμμένοι στο άνω τμήμα και αυτό μου επέτρεψε αργότερα να ταξινομήσω με βεβαιότητα τα ανώτερα τμήματα, ένα πλεονέκτημα που δεν είχα και για τα υπόλοιπα. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, κοντά στο τσάκισμα είχαν φθαρεί ένα ή δύο εκατοστά παπύρου και κατ'επέκταση μέρος κειμένου από κάθε φύλλο. Αυτό εμπόδιζε την άμεση επαφή μεταξύ του άνω και του κάτω τμήματος, δημιουργώντας μια σειρά από μικρά αποσπάσματα με μέγεθος λίγων χιλιοστών και καθιστώντας σχεδόν αδύνατη την ταυτοποίηση αλλά και το

ταίριασμα των κομματιών ώστε το ένα να αποτελεί συνέχεια του άλλου. Η αρίθμηση 5/19 στη φωτογραφία του 1982 προέκυψε από το γεγονός ότι ο άνθρωπος που τακτοποίησε τα κομμάτια της σελίδας για τη φωτογράφιση τοποθέτησε, κατά λάθος ή εσκεμμένα, το άνω μέρος της σελίδας 5 μαζί με το κάτω μέρος της σελίδας 19. Τέτοιου είδους χειρισμοί είχαν ως αποτέλεσμα, είκοσι χρόνια αργότερα, οι επιστήμονες που ξεκίνησαν να μεταγράφουν τα κείμενα του κώδικα να βρουν πολλές ακόμη φωτογραφίες με ανώτερα και κατώτερα τμήματα που ανήκαν σε διαφορετικές σελίδες, 5/13, 13/21 και ούτω καθεξής.

Ο Στίβεν Εμλ, μετά από προσεκτική εξέταση του κώδικα το 1983, έγραψε μία αναφορά η οποία αποκάλυπτε με πόσο σεβασμό χειρίστηκε το κείμενο του παπύρου. Ακολουθώντας τις οδηγίες που του έδωσε ο κάτοχός του, απέφυγε να επέμβει σε αυτό. Η αναφορά του φανερώνει την προσπάθεια που έκανε να προστατεύσει στο μέγιστο βαθμό τη φυσική δομή του κώδικα:

Τα φύλλα και τα κομμάτια του κώδικα θα πρέπει να φυλαχτούν μέσα σε πλακίδια γυαλιού. Θα πρότεινα μέτρα συντήρησης ανάλογα με εκείνα που λήφθηκαν για την αποκατάσταση και τη συντήρηση των χειρογράφων του Ναγκ Χαμαντί... Παρά τη φθορά που ήδη έχει επέλθει, αλλά και εκείνη που

αναπόφευκτα θα προκληθεί μέχρι την τελική συντήρηση, εκτιμώ ότι θα χρειαστεί περίπου ένας μήνας για να συγκεντρωθούν τα κομμάτια του χειρογράφου.

Επανεξετάζοντας τον κώδικα για δεύτερη φορά μετά από είκοσι δύο χρόνια –αφότου το χειρόγραφο είχε αποκατασταθεί από το Ίδρυμα και ήταν πλέον ασφαλές– ο Εμλ επιβεβαίωσε ότι, όπως θυμόταν, το 1983 βρισκόταν σε αποσπασματική κατάσταση. Η παλαιότερη αναφορά του περιέγραφε τον κώδικα ως εξής:

Αναμφίβολα το πιο σημαντικό κομμάτι ολόκληρης της συλλογής των τεσσάρων χειρογράφων είναι το δεύτερο, ένας κώδικας σε πάπυρο του 4ου αιώνα μ.Χ. με φύλλα μήκους σχεδόν 30 εκατοστών και πλάτους 15 εκατοστών, που περιέχει γνωστικά κείμενα. Την εποχή που ανακαλύφθηκε, ο κώδικας θα πρέπει να βρισκόταν σε καλή κατάσταση, με δερμάτινο δέσιμο και ακέραια φύλλα, με τα τέσσερα περιθώριά τους ανέπαφα. Αλλά τον μεταχειρίστηκαν πολύ άσχημα.

Πράγματι, τον «μεταχειρίστηκαν πολύ άσχημα» στο διάστημα από την ανακάλυψή του μέχρι την επιθεώρηση της 15ης Μαΐου του 1983, και η κατάστασή του επρόκειτο να χειροτερέψει περισσότερο από το 1983 μέχρι το 2005. Όπως συνεχίζει η αναφορά:

Μόνο το μισό από το δερμάτινο δέσιμο (μάλλον το μπροστινό κάλυμμα) διατηρείται σήμερα και τα φύλλα έχουν υποστεί φθορές. Η απουσία του μισού δεσίματος και το γεγονός ότι οι αριθμοί των σελίδων φτάνουν μόνο μέχρι την 50 με οδηγούν στην υπόθεση ότι πρέπει να λείπει το υπόλοιπο μισό τμήμα του κώδικα. Μόνο η διεξοδικότερη μελέτη θα μπορέσει να επιβεβαιώσει ή να καταρρίψει αυτή την υπόθεση. Τα κείμενα είναι γραμμένα σε μια μη τυπική μορφή της σαχιδικής διαλέκτου... Ο κώδικας περιλαμβάνει τουλάχιστον τρία διαφορετικά κείμενα: (1) «Η Πρώτη Αποκάλυψη του Ιακώβου», γνωστή ήδη, αν και σε διαφορετική εκδοχή, από τον Nag Hammadi Codex V, (2) «Η Επιστολή του Πέτρου προς τον Φίλιππο», γνωστή ήδη από τον Nag Hammadi Codex VIII..., (3) ένας διάλογος μεταξύ του Ιησού και των μαθητών του (σε αυτόν εμπλέκεται τουλάχιστον ο «Ιούδας» [δηλαδή, ενδεχομένως, ο Ιούδας Θωμάς]), παρόμοιου τύπου με το «Διάλογο του Σωτήρος» (Nag Hammadi Codex III) και με το «Η Σοφία του Ιησού Χριστού» (Nag Hammadi Codex III και γνωστικός κώδικας του Βερολίνου [PB 8502]).

Όπως προκύπτει, τα «μέρη» 1 και 2 ταυτοποιήθηκαν σωστά (αν και με λάθος σειρά), ενώ ο Εμλ παρερμήνευσε ποιος ήταν ο Ιούδας στο τρίτο «μέρος». Σε ένα άρθρο του 2005 (*Watani International*) ο

Ρόμπινσον δίνει μια εξήγηση: «Ο πωλητής του χειρογράφου είχε απαγορέψει στους επισκέπτες του να κρατούν σημειώσεις ή να τραβούν φωτογραφίες, αλλά ο Εμλ δεν υπάκουσε την οδηγία. Ζήτησε συγγνώμη και πήγε στην τουαλέτα, όπου κατέγραψε ό,τι είχε συγκρατήσει το μάτι και η μνήμη του από το κοπτικό χειρόγραφο. Έπειτα αντέγραψε τις παρατηρήσεις του σε ένα εμπιστευτικό σημείωμα».

Το επεισόδιο μας κάνει να αναρωτιόμαστε τι θα είχε συμβεί αν ο Εμλ, με κάποιο τέχνασμα, κατάφερνε να εξετάσει τον κώδικα τουλάχιστον για μερικά λεπτά ή ακόμα και να φωτογραφήσει μερικά χαρακτηριστικά κείμενά του κατά τη διάρκεια της απουσίας του ιδιοκτήτη του. Μια ανάγνωση σε μεγαλύτερο βάθος θα συνεπαγόταν ενδεχομένως λεπτομερέστερη εξέταση της αναφοράς, λαμβάνοντας υπόψη πληροφορίες που δεν διέθετε ο Εμλ τον Ιούνιο του 1983. Τέτοιες επιπρόσθετες πληροφορίες θα είχαν επιτρέψει να διορθωθεί το λάθος στον τίτλο της πραγματείας «Ιάκωβος» (αυτός είναι ο ακριβής τίτλος και όχι «Μυστικό Βιβλίο του Ιακώβου») αλλά και το λάθος στη θέση της μικρής πραγματείας με τον τίτλο «Επιστολή του Πέτρου στον Φίλιππο», η οποία στον κώδικα, όπως αποδεικνύει η σελιδοποίηση, προηγείται του «Ιακώβου».

ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ 1983 ΚΑΙ ΤΟ 2001: ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΟΤΕΡΗ ΦΘΟΡΑ

Οι πληροφορίες που έχουμε για το τι συνέβη στον πάπυρο κατά τη διάρκεια των δεκαεπτά χρόνων που μεσολάβησαν από τις 15 Μαΐου 1983 μέχρι τις 3 Απριλίου 2000, όταν το χειρόγραφο πέρασε στην κατοχή της Φρίντα Νούσμπεργκερ-Τσάκος, είναι περιορισμένες. Μέσω τεκμηριωμένων αποδείξεων του ιδρύματος Maecenas Foundation, γνωρίζουμε σήμερα ότι στις 23 Μαρτίου 1984, ο Χάνα νοίκιασε μια θυρίδα ασφαλείας στο υποκατάστημα της Citibank στο Χίκοβιλ της Νέας Υόρκης, και ότι διατήρησε τη συγκεκριμένη θυρίδα μέχρι τις 3 Απριλίου 2000, που είναι και η ημερομηνία κατά την οποία πούλησε τα χειρόγρατά του στη Φρίντα Νούσμπεργκερ-Τσάκος. Η έρευνα που διεξήγαγε ο Χερμπ Κρόσνι έδειξε ότι κάποια στιγμή μέσα στο 1984 ο Χάνα ήρθε σε επαφή με τον έμπορο χειρογράφων της Νέας Υόρκης, Χανς Π. Κράους, καθώς και με τον καθηγητή Ρότζερ Μπάγκνολ του Πανεπιστημίου Κολούμπια της Νέας Υόρκης, κάνοντάς τους μια προσφορά για την πώληση των χειρογράφων. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι κατά τη διάρκεια των χρόνων που ακολούθησαν ο Χάνα συνειδητοποίησε τελικά ότι η τιμή που ζητούσε ήταν αρκετά υψηλή και ότι δεν θα

κατάφερε ποτέ να πουλήσει τα χειρόγραφα. Έτσι όλα αυτά τα χρόνια τα χειρόγραφα παρέμεναν κλεισμένα μέσα στη στενή θυρίδα ασφαλείας, όπου υπέστησαν σοβαρές αλλοιώσεις λόγω του συχνά μεταβαλλόμενου, αλλά ως επί το πλείστον υγρού, κλίματος του συγκεκριμένου προαστίου της Νέας Υόρκης.

Στις 3 Απριλίου 2000, η Νούσπεργκερ-Τσάκος κατέθεσε το χειρόγραφο προς εξέταση στη Βιβλιοθήκη Σπάνιων Βιβλίων και Χειρογράφων Μπρίνκι του Πανεπιστημίου Γέιλ, για αρκετούς μήνες. Ενώ το χειρόγραφο βρισκόταν εκεί, ειδικοί εμπειρογνώμονες είχαν πρόσβαση σ' αυτό για να το εξετάσουν σε βάθος προκειμένου να γνωρίσουν καλύτερα το περιεχόμενό του. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Βιβλιοθήκη Μπρίνκι, ο Μπέντλεϊ Λέιτον κατάφερε να αναγνωρίσει την τρίτη διδασκαλία που περιλαμβάνεται στο αρχαίο χειρόγραφο ως το ευαγγέλιο του Ιούδα (Ισκαριώτη). Παρ' όλα αυτά όμως, τον Αύγουστο του 2000, το Γέιλ ανακοίνωσε ότι δεν σκόπευε να αγοράσει το χειρόγραφο.

Στις 9 Σεπτεμβρίου του 2000, η Νούσπεργκερ-Τσάκος πούλησε το χειρόγραφο σ' έναν αμερικανό συλλέκτη, ονόματι Μπρους Φερίνι, ο οποίος λέγεται ότι το κατέψυξε, μειώνοντας έτσι κατά πολύ την αρτιότητα του κειμένου μ' έναν άκρως καταστροφικό

τρόπο. Μετά από μια ολέθρια παραμονή μέσα στην υγρασία των καλοκαιριών της Αμερικής, η δυσμενής αυτή ψύξη προφανώς συνέβαλε στη μερική αλλοίωση της ουσίας που συγκρατούσε τις ίνες του παπύρου, κάνοντάς τον ακόμα πιο εύθραυστο – και φυσικά πιο επιρρεπή στην αποσύνθεση, προκαλώντας έτσι στα πιο ευπαθή φύλλα που είχαν δει ποτέ επαγγελματίες μελετητές παπύρων μια ευθραυστότητα που αποτελεί αληθινό εφιάλτη για εκείνους που αναλαμβάνουν την αποκατάστασή του. Επιπλέον, η ψύξη αυτή έκανε το νερό που υπήρχε στις ίνες να μετακινηθεί προς την επιφάνεια του παπύρου πριν εξατμιστεί, συμπαρασύροντας και μεγάλες ποσότητες χρωστικής ουσίας, με αποτέλεσμα να μαυρίσουν κάποιες σελίδες του παπύρου και το γραπτό να γίνει δυσανάγνωστο.

Ανίκανος να ικανοποιήσει τις οικονομικές του υποχρεώσεις προς τη Φρίντα Νούσπεργκερ-Τσάκος, ο αρχαιοσυλλέκτης δεσμεύτηκε να επιστρέψει το σύνολο των τμημάτων του αρχαίου χειρογράφου που είχε στην κατοχή του, μαζί με οποιεσδήποτε αντιγραφές είχε κάνει και όλες τις φωτογραφίες που είχε τραβήξει. Εντούτοις, τα μετέπειτα γεγονότα έδειξαν ότι ο Φερίνι, αφού επέστρεψε όλο το υλικό στη Νούσπεργκερ-Τσάκος, εξακολουθούσε να έχει

στην κατοχή του κάποια κομμάτια των σελίδων, τουλάχιστον από κάποιες που είχε πουλήσει αλλού. Επιπλέον, διέθετε και αρκετές φωτογραφίες των σελίδων, τις οποίες έδωσε τελικά στο μελετητή κοπτικών κειμένων Τσαρλς Γ. Χέντρικ.

Εκείνη την περίοδο, ο ελβετός δικηγόρος που βοήθουσε τη Φρίντα Νούσπεργκερ-Τσάκος στην επανάκτηση των χειρογράφων από τον Φερίνι, πρότεινε την απόκτηση του αρχαίου χειρόγραφου μέσω του ιδρύματος Maecenas Foundation, που βρίσκεται στη Βασιλεία της Ελβετίας. Η Νούσπεργκερ-Τσάκος αποδέχθηκε αμέσως την πρότασή του και το χειρόγραφο εισηχθη επίσημα στην Ελβετία στις 19 Φεβρουαρίου 2001, στο όνομα του ιδρύματος.

Σύμφωνα με τους αντικειμενικούς του στόχους, το Ίδρυμα επιθυμούσε την απόσυρση του χειρογράφου, προκειμένου να αποφευχθεί το δυσμενές ενδεχόμενο της κυκλοφορίας του στην αγορά, ενώ αντίθετα επιθυμούσε να γίνει η αποκατάστασή του από επαγγελματίες, να διαφυλαχθεί και να δημοσιευθεί και τελικά να δοθεί ως δωρεά στο κατάλληλο ίδρυμα στην Αίγυπτο, στη χώρα δηλαδή προέλευσής του. Οι αιγυπτιακές αρχές έχουν από τότε αποδεχθεί τη δωρεά που τους έχουν υποσχεθεί και έχουν ορίσει το Κοπτικό Μουσείο του Καΐρου ως τον τελικό προορισμό του αρχαι-

ου κώδικα. Αυτά ήταν και τα συγκεκριμένα περιστατικά που προηγήθηκαν της συνάντησης που πραγματοποιήθηκε στις 24 Ιουλίου του 2001.

Η ΕΚ ΘΑΥΜΑΤΟΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ: Η ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ

Στις αρχές του Ιουλίου του 2001, η μοίρα (εάν επιτρέπεται αυτού του είδους η ορολογία) έκανε την εμφάνισή της σχεδόν αναπάντεχα, δίνοντας την εκκίνηση στη διαδικασία που επρόκειτο να μεταμορφώσει την «απελπισμένη υπόθεση» του κώδικα –που μετά από μια μακρά περίοδο αγωνίας κόντευε να εξαφανιστεί– σε μια «υπόθεση γεμάτη αισιοδοξία και ελπίδες», παρά τις φθορές που είχε υποστεί, κάποιες από τις οποίες ήταν δυστυχώς μη αναστρέψιμες. Η υπόθεση αυτή προμήνυε ότι θα είχε ένα λαμπρό μέλλον, όπως είχε αναφέρει και ο Στίβεν Εμλ στην έκθεσή του, την 1η Ιουνίου 1983: «Σας προτρέπω να αποκτήσετε αυτό το γνωστικό χειρόγραφο. Έχει απaráμιλλη ακαδημαϊκή αξία, και μπορεί κάλλιστα να συγκριθεί με οποιοδήποτε άλλο από τα γνωστικά κείμενα που βρέθηκαν στο Ναγκ Χαμαντί».

Μετά από σειρά διαδοχικών συμπτώσεων, δέχθηκα ένα τηλεφώνημα από το ίδρυμα Maecenas

Foundation. Ακολούθησε μια συνάντηση στη Ζυρίχη στις 24 του μήνα. Αυτά που είχα ακούσει για τον εν λόγω πάπυρο είχαν εξάψει την περιέργειά μου και ζήτησα την άδεια να τον δω πρώτος. Συμπλήρωσα μάλιστα την ακόλουθη πρόταση: Εάν η εξέταση του αινιγματικού αντικειμένου αποδειχθεί θετική, ενδεχομένως να δώσω στο ίδρυμα Maecenas Foundation κάποιες συμβουλές για το ποιες διαδικασίες θα πρέπει να ακολουθήσει. Εάν τα κείμενα που είναι γραμμένα στον πάπυρο ήταν αρκετά ενδιαφέροντα, εισηγήθηκα την προετοιμασία για την έκδοσή τους. Το χειρόγραφο έπρεπε να αποκατασταθεί σχολαστικά και να στερεοποιηθεί. Αυτό δεν ήταν εύκολη υπόθεση εάν –δεδομένης της πιο απαισιόδοξης υπόθεσης– η κατάστασή του ήταν κοντά στην πλήρη αποσύνθεση. Στη συνέχεια, κάθε φύλλο του αρχαίου χειρογράφου θα έμπαινε κάτω από το φακό για να φωτογραφηθεί, μιας και ένα σημαντικό μέρος της προετοιμασίας για τη δημοσίευσή του θα στηριζόταν στις εξαιρετικές φωτογραφίες, για να αποφευχθεί η επαφή με το πρωτότυπο όσο το δυνατόν περισσότερο. Κι όμως, εξακολουθούσε να είναι ένα εγχείρημα γεμάτο προκλήσεις, που μπορούσε να διεγείρει και να προκαλέσει ενθουσιασμό ενώ ταυτόχρονα διατηρούσε υψηλά και αυστηρά στάνταρ. Στο τέλος αυτής της

διαδικασίας, το Maecenas, σύμφωνα με τις αρχές του, θα επέστρεφε στην Αίγυπτο ένα χειρόγραφο αντάξιο του αρχαίου της πολιτισμού, ένα αντικείμενο στο οποίο είχαν δώσει τη φροντίδα που του άξιζε, εντελώς ανανεωμένο και σωστά δημοσιευμένο. Η διαδικασία αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πρότυπο συνεργασίας ανάμεσα στο ίδρυμα Maecenas και σ' ένα πληγωμένο έθνος.

Θα ήταν άδικο να αγνοήσουμε τη μεγάλη υποχρέωση που οφείλει η επιστημονική κοινότητα στο Maecenas για την αποκατάσταση του παπύρου, τη σταδιακή φωτογραφική επεξεργασία και την καθιέρωση των κατάλληλων συνθηκών που έκαναν δυνατή τη δημοσιοποίηση των κειμένων που εμπεριέχονταν στο αρχαίο χειρόγραφο. Εάν αυτό το χειρόγραφο που προηγουμένως είχε θεωρηθεί άτυχο, σήμερα έχει αναβιώσει και έχει βγει από τη μαύρη τρύπα για την οποία προοριζόταν, με έναν πολιτιστικό πλούτο που μέχρι τις μέρες μας ήταν εντελώς άγνωστος, αυτό το θαύμα –και ο όρος αυτός δεν είναι υπερβολή– οι μελετητές κοπτικών κειμένων και οι θεολόγοι το οφείλουν στην υποδειγματική επιμονή του ιδρύματος Maecenas σ' αυτό το αξιόλογο έργο.

Ας επιστρέψουμε όμως στην αφήγηση των γεγονότων της 24ης Ιουλίου 2001. Είδα το διάσημο κώδικα

για πρώτη φορά εκείνο το απόγευμα. Περίμενα να μου προκαλέσει έκπληξη και αυτό πραγματικά αισθάνθηκα. Όταν μου τον έδειξαν ήταν διπλωμένο στον πάτο ενός χαρτονένιου κουτιού – τα απομεινάρια ενός χειρογράφου, του πρώτου ίσως μισού του 4ου αιώνα. Αυτό που μπορούσα να δω από μια πρώτη ανάγνωση του κειμένου ήταν ότι ήταν γραμμένο σε μια σαχιδική διάλεκτο της κοπτικής γλώσσας, ανάμεικτη με διαλεκτικές επιρροές από ορισμένες τοπικές διαλέκτους της Μέσης Αιγύπτου. Το γεγονός αυτό ταίριαζε απόλυτα με ό,τι μου είχαν πει για το μέρος της ανακάλυψής του: την περιοχή Αλ Μίνια. Η πρώτη αυτή ματιά, ικανοποιώντας την περιέργειά μου, ήταν για μένα μια έντονη εμπειρία, που με παρότρυνε να κάνω εικασίες για το τι κρυβόταν στο μυστικό κήπο αυτού του κειμένου. Πραγματικά ήταν μια γλυκιά έκσταση, βαθιά ερεθιστική, που όμως στη συνέχεια συνοδεύτηκε από μια ξαφνική ταραχή. Στη διάρκεια της πολυετούς καριέρας μου, είχα συναντήσει πολλά κοπτικά και ελληνικά χειρόγραφα σε πάπυρο, μερικές φορές αρκετά κατεστραμμένα, αλλά ποτέ φθαρμένα σε τέτοιο βαθμό! Σε αρκετά σημεία, ο πάπυρος ήταν τόσο μαυρισμένος που η ανάγνωσή του ήταν σχεδόν αδύνατη. Ο πάπυρος ήταν τόσο φθαρμένος που δεν άντεχε το παραμικρό άγγιγμα. Σχεδόν κάθε είδους

επαφή, όσο ανάλαφρη κι αν ήταν, απειλούσε να το μετατρέψει σε σκόνη. Ήταν ολοφάνερα μια πάρα πολύ δύσκολη περίπτωση.

Κι όμως, μετά την πρώτη ταραχή, η ομορφιά του αρχαίου χειρογράφου έγινε ακαταμάχητη, όταν ανακάλυψα μία από τις κορωνίδες του, που ήταν τοποθετημένη σε τέτοιο σημείο που φαινόταν ότι ήταν στην τελευταία του σελίδα, κοινοποιώντας μια πραγματεία που είχε θεωρηθεί ανεπανόρθωτα χαμένη: *penaggelion nioudas*, Το ευαγγέλιο του Ιούδα. Αυτό και μόνο δικαιολογούσε τουλάχιστον μια προκαταρκτική έρευνα. Κι ενώ έκανα μια πρώτη εκτίμηση των αποτελεσμάτων που θα είχε αυτό το εγχείρημα, ευτυχώς δεν έμοιαζαν όλα απελπιστικά αρνητικά. Διπλωμένο μέσα στο κουτί, με τα εύθραυστα και διαλυμένα φύλλα του, το αρχαίο χειρόγραφο φαινόταν να είχε γλιτώσει από πλήρη διάλυση. Αν και τα περισσότερα από τα μισά φύλλα είχαν διασπαστεί σε δέκα περίπου θραύσματα, τουλάχιστον μπορούσα βασίμως να πιστεύω ότι παρέμεναν συγκεντρωμένα στο κουτί. Βγάζοντάς τα έξω με μεγάλη προσοχή, με όσο το δυνατόν λιγότερη ενόχληση, και στη συνέχεια επιδιορθώνοντάς τα και στερεοποιώντας τα με κάποιο τρόπο, θα μπορούσα ίσως να πετύχω, με μεγάλη υπομονή αλλά και πολύ τύχη, να τα κολλήσω μαζί, κι έτσι να ανασυνθέσω μερικά

κομμάτια αυτών των θρυμματισμένων φύλλων. Ένας άλλος λόγος της συγκρατημένης αυτής αισιοδοξίας μου ήταν ότι το επάνω περιθώριο των σελίδων φαινόταν να είναι λιγότερο κατεστραμμένο, πράγμα που σήμαινε ότι υπήρχε η δυνατότητα της συνεχούς αρίθμησης των σελίδων. Κάτι τέτοιο θα μου επέτρεπε να τοποθετήσω τα φύλλα του παπύρου σε μια σειρά, τα οποία περιλάμβαναν λέξεις που δεν είχαμε συναντήσει ποτέ σε τόσο παλαιά κατάσταση, και οι οποίες ανήκαν σ' ένα εντελώς καινούργιο ευαγγέλιο. Οι ιδιοκτήτες του αρχαίου κειμένου δέχτηκαν αυτή την πρόταση και προσφέρθηκαν με μεγάλη γενναιοδωρία να αναλάβουν τα αρχικά έξοδα.

Το πρώτο απαραίτητο μέτρο που έπρεπε να λάβουμε δίχως καμία καθυστέρηση για την επιδιόρθωση του κειμένου ήταν να βάλουμε κάτω από το φακό, το ένα μετά το άλλο, όλα τα φύλλα του παπύρου, συμπεριλαμβανομένων και των ημιτελών θραυσμάτων. Σημαντικά κομμάτια του δεσίματος του παπύρου έλειπαν και, εκτός από μερικά τμήματα στο κέντρο, τα περισσότερα φύλλα δεν ήταν πια κολλημένα μεταξύ τους. Αφού προστατεύαμε μ' αυτό τον τρόπο τα φύλλα, στη συνέχεια θα μπορούσαμε να τα τακτοποιήσουμε με μεγαλύτερη ελευθερία, με λιγότερο κίνδυνο, μετά να φωτογραφήσουμε τις σελίδες και στο τέλος να

διαβάσουμε το κείμενο σταδιακά, ενώ παράλληλα ο στόχος μας θα ήταν η μετάφραση ολόκληρου του κειμένου. Αυτή η σχολαστική διαδικασία ξεκίνησε αμέσως. Χρειάζεται εδώ να υπογραμμίσω την εμπειρία και την επιδεξιότητα που απαιτήθηκε γι' αυτό το εγχείρημα απaráμιλλης δυσκολίας και αβρότητας από τη Φλοράνς Νταρμπρ, τη διευθύντρια του Atelier de Restauration (Νιόν), στην οποία είχε ανατεθεί αυτό το έργο. Με τα δάχτυλά της, που θύμιζαν δάχτυλα νεράιδας, έκανε δυνατό αυτό που με την πρώτη ματιά φαινόταν καταδικασμένο να αποτύχει. Εξίσου σημαντική στην επιτυχία της εξακρίβωσης, της καταγραφής, της μετάφρασης και του σχολιασμού του κειμένου που αποκαταστάθηκε ήταν η άριστη επαγγελματική δουλειά, καθ' όλη τη διάρκεια του εγχειρήματος, του φωτογράφου Κριστιάν Πουάτ από τη Γενεύη. Η ποιότητα των φωτογραφιών που τράβηξε αποτέλεσαν μια ανεκτίμητη βοήθεια στην προσπάθειά μας να αναγνωρίσουμε τα πολύ κατεστραμμένα γράμματα, που σε πολλά σημεία είναι μουτζουρωμένα λόγω της φθοράς που έχει υποστεί ο πάπυρος. Έτσι, όλη η εργασία που διεξήχθη με εξαιρετική ακρίβεια και επιμονή, σύντομα έφερε τα πρώτα επιθυμητά αποτελέσματα.

Στη συνέχεια, το 2004, εξασφάλισα τις υπηρεσίες ενός εξαιρετικού συνεργάτη στο πρόσωπο του

Γκρέγκορ Βουρστ, μελετητή κοπτικών κειμένων. Χάρη στην ασυνήθιστα λεπτή εργασία της αποκατάστασης, όπως και στη δική μας εξέταση και εκτίμηση, καταφέραμε να επιβεβαιώσουμε αυτό που οι παρατηρητές πριν από το 2001 είχαν δει μόνο φευγαλέα: ότι αυτό το αρχαίο χειρόγραφο περιλάμβανε τέσσερα συνεχόμενα κείμενα. Το τέταρτο (που ονομάστηκε Βιβλίο του Αλλογενούς) παρουσιάστηκε στο συνεργάτη μου Γκρέγκορ Βουρστ, και σε μένα το έτος 2004. Μέχρι εκείνη τη στιγμή είχαμε μόνο ενδείξεις για την ύπαρξή του. Είχε διατηρηθεί ένα σημαντικό κατάλοιπο από την αρίθμηση των σελίδων του χειρογράφου και αυτή η προκαταρκτική παρατήρηση αρχικά γέννησε μεγάλες ελπίδες και αισιοδοξία, μιας και ο αριθμός των σελίδων που είχαν διατηρηθεί σε σχετικά καλή κατάσταση έφτανε ή ξεπερνούσε τις τριάντα. Οι ελπίδες αυτές ωστόσο, σύντομα διαψεύστηκαν.

Πράγματι, καθώς η εξέταση των εγγράφων προχωρούσε όλο και περισσότερο, ήταν προφανές ότι το χειρόγραφο, πριν την απόκτησή του από το ίδρυμα Maecenas Foundation, είχε υποστεί διάφορους απερίσκεπτους και απρόσεκτους χειρισμούς από κάποιους συλλέκτες που κατά καιρούς το είχαν στην κατοχή τους, με αποτέλεσμα η επιστημονική έρευνα να οδηγείται συχνά σε λανθασμένα πορίσματα.

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΥΝΘΕΣΗ

Ο αρχαίος κώδικας έχει δεχτεί την πίεση των ανθρώπων, οι οποίοι έδειχναν περισσότερη ανυπομονησία και λιγότερο σεβασμό στην ευθραυστότητα του συγκεκριμένου αντικειμένου. Δεν είναι δύσκολο να φανταστείτε ένα αδηφάγο μάτι να προσπαθεί με απληστία να δει όσο το δυνατόν περισσότερα από το κείμενο μέσα από τη δύσκολα διαπερατή μάζα που σχηματίζει η συμπυκνωμένη σωρός των κομματιών του παπύρου που βρίσκονται από πάνω. Όλα τα φύλλα του παπύρου είχαν, δυστυχώς, σπάσει βάνουσα στα (περίπου) 2/3 του ύψους τους από το δίπλωμα που αναφέραμε προηγουμένως. Η ρήξη αυτή είχε χωρίσει την κάθε σελίδα σε δύο τμήματα άνισης έκτασης. Τα επάνω θραύσματα έχουν την αρίθμηση των σελίδων και πολύ λίγο κείμενο. Τα χαμηλότερα θραύσματα στερούνται προφανώς της αρίθμησης, αλλά το πλεονέκτημά τους είναι ο πλούτος ενός κειμένου με συνοχή. Ωστόσο, η όλη κακοποίηση του εγγράφου σε γενικές γραμμές έχει κάνει ιδιαίτερα δύσκολη την αναγνώριση αλλά και την τοποθέτηση στη σωστή θέση της πλειονότητας των χαμηλότερων θραυσμάτων, μιας και έχουν χάσει κάθε αξιόπιστη σύνδεση με τα αντίστοιχα ανώτερα τμήματα, ενώ τα κατώτερα

θραύσματα έχουν μπερδευτεί μ' έναν εντελώς αψυχολόγητο τρόπο.

Τι; Αναρωτήθηκα. Το χειρόγραφο το είχαν κακομεταχειριστεί, το είχαν ανακατέψει, το είχαν ληστέψει, αλλά ποιοι; Και για ποιο λόγο; Έμοιαζε εντελώς απίθανη και σκανδαλώδης η υπόθεση ότι κάποιιοι ερευνητές μπορεί να κακομεταχειρίστηκαν το χειρόγραφο πριν την πραγματοποίηση της αποκατάστασής του, αποκλειστικά και μόνο επειδή βιάστηκαν απερίσκεπτα να μάθουν πριν από τους υποτιθέμενους ανταγωνιστές τους, το περιεχόμενο αυτών των κειμένων που ήταν ακόμα άγνωστο.

Αντιθέτως, ένας έμπορος αρχαιοτήτων, ίσως να έχει άλλες προτεραιότητες και ενδιαφέροντα. Φυσικά, δεν θέλει να διακινδυνεύσει και να υποβάλει το εν λόγω αντικείμενο σε μεγάλη φθορά (ή να επιτρέψει τη φθορά του από ένα φωτογράφο) μιας και επιδιώκει να του αποφέρει μεγάλα κέρδη. Αλλά σίγουρα «δεν μπορεί κανείς να φτιάξει μια ομελέτα χωρίς να σπάσει ένα αυγό», και έτσι θα συναντήσει μεγάλη δυσκολία στο να πείσει έναν πιθανό αγοραστή (ειδικά εάν η τιμή που απαιτεί είναι πολύ υψηλή), εάν δεν μπορεί να δείξει φωτογραφίες ορισμένων αποσπασμάτων του κειμένου (κορωνίδες και άλλους τίτλους, κοσμημένους με έναν υποβλητικό τρόπο),

για να εξάψει έτσι την περιέργεια του αγοραστή. Ακόμα κι αν κάποιος ερευνητής συμμετείχε σε ένα τέτοιο εγχείρημα, λίγοι θα τολμούσαν να ρισκάρουν μια πιθανή φθορά του χειρογράφου ελπίζοντας να αυξήσουν την τιμή του πριν καλά καλά οριστεί ο ακριβής χρόνος της συνετής και μεθοδικής διερεύνησής του. Η διόρθωση αυτής της αυθαιρεσίας στο μισό χειρόγραφο πραγματοποιήθηκε από την ανάλυση των επάνω και των κάτω τμημάτων που περιλαμβάνουν την Επιστολή του Πέτρου προς τον Φίλιππο και την «Επιστολή του Ιακώβου», για τις οποίες έχουμε, στη συλλογή του Ναγκ Χαμαντί, αρκετά παρόμοια κείμενα που μας επιτρέπουν την ταύτιση με τα αντίστοιχα χαμηλότερα κομμάτια. Δυστυχώς, η σειρά του ευαγγελίου του Ιούδα στα κατώτερα τμήματα (μιας και δεν υπήρχε κάποιο άλλο αντίστοιχο κείμενο) εξακολουθούσε να παραμένει λιγότερο αξιόπιστη. Θα μπορούσε να προσδιοριστεί με βεβαιότητα μόνο από την ποιότητα των ινών του πάπυρου, αν και πολύ πιο σπάνια θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε το αρνητικό αφηγηματικό επιχείρημα, στην περίπτωση που η αρχή του κειμένου στο χαμηλότερο τμήμα δεν θα μπορούσε να είναι η συνέχεια του κειμένου στο κομμάτι που βρίσκεται στο επάνω μέρος.

Όλες οι ενδείξεις δίνουν την εντύπωση ότι το αρχαίο χειρόγραφο μπορεί να είχε μπερδευτεί σκόπιμα για να αυξηθεί η εμπορική του αξία – κάνοντας όμως ακόμα πιο περίπλοκο το έργο του ερευνητή. Φαίνεται ότι έχει αναδιοργανωθεί σε μεγάλο βαθμό, για να γίνει ίσως πιο ελκυστικό, και να εντείνει έτσι την περιέργεια του πιθανού αγοραστή.

Μ' έναν τρόπο ικανοποιητικό, το «πακέτο» των τριάντα περίπου σελίδων φάνηκε να ολοκληρώνεται με τον τελικό τίτλο – μιας και οι τίτλοι τότε συνήθως παρουσιάζονταν στο τέλος– «Το ευαγγέλιο του Ιούδα». Για να διατηρηθεί μια ισορροπία – θα ήταν ίσως σωστό να υπάρχει ένας «ωραίος τίτλος» και στην αρχή του πακέτου, ο οποίος θα εξηγούσε γιατί το τέλος της Επιστολής του Πέτρου που περιέχει τον τίτλο, στην πραγματικότητα το κάτω τμήμα της σελίδας 9, τοποθετήθηκε κάτω ακριβώς από το πάνω τμήμα της σελίδας 1, που είναι η αρχή της επιστολής. Η παρέμβαση αυτή δημιούργησε, με τεχνητό τρόπο, μια επιτομή της διατριβής αυτής, η οποία ήταν τόσο σύντομη και λακωνική που αρχικά μας οδήγησε σε παρανοήσεις, μέχρι που τελικά συνειδητοποιήσαμε ότι οι σελίδες δεν ήταν σε σειρά.

Παρατήρησα επίσης ότι όλες αυτές οι φαινομενικά αυθαίρετες λεπτομερείς αναλύσεις θα μπορούσαν

να καταλήξουν σε κάτι το εξωπραγματικό που θα εξακολουθούσε να περιλαμβάνει ένα σημαντικό αριθμό των κάτω τμημάτων της «Επιστολής του Πέτρου», καθώς και κάποια άλλα από την «Επιστολή του Ιακώβου» και το «ευαγγέλιο του Ιούδα», συν μερικά άνω τμήματα, στα οποία είχε εξαφανιστεί η αρίθμηση των σελίδων, δημιουργώντας έτσι ένα μικρό συμπληρωματικό πακέτο προς πώληση. Το πακέτο θα ήταν κοσμημένο με τη σελίδα 31/32 στο πάνω μέρος, η οποία έλειπε από το κείμενο που είχαμε στην κατοχή μας. Μια ανάλογη κοσμημένη σελίδα (κορωνίδα) εμφανίστηκε μυστηριωδώς στον κατάλογο μιας περιπλανώμενης θρησκευτικής έκθεσης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η σελίδα αυτή, που έπρεπε να έχει τον αριθμό [32], περιείχε τον τελικό τίτλο «Ιακώβ» (αλλά σχετικά συντομότερο σε σχέση με τον «αδερφό» του, τον Nag Hammadi Codex V. Εδώ αναφέρεται απλά ως «Ιακώβ», χωρίς να γίνεται κάποια ιδιαίτερη αναφορά στην «Ανακάλυψη»). Οι ερμηνείες αυτών των πασιφανών ανακατατάξεων παραμένουν φυσικά στη σφαίρα των εικασιών, αλλά εάν είναι σε θέση να ταραξουν τους αγοραστές των τμημάτων που λείπουν, τότε ίσως μπορούσαμε να επανακτήσουμε αυτά τα σκόρπια τμήματα και να συμπληρώσουμε τον κώδικα.

Με τη ρητή εξουσιοδότηση του Maecenas Foundation, την 1η Ιουλίου 2004, στο Παρίσι κατά τη διάρκεια του 8ου Συνεδρίου της Διεθνούς Ένωσης Κοπτικών Μελετών, ανακοίνωσα για πρώτη φορά την ανακάλυψη ενός αντιγράφου (στα κοπτικά), του «περίφημου ευαγγελίου του Ιούδα» (στο οποίο είχε αναφερθεί ο Ειρηναίος στο σύγγραμμά του *Κατά των Αιρέσεων*, γύρω στο 180 μ.Χ. και για το οποίο δεν είχαμε καμιά απολύτως πληροφορία από τότε). Πριν το τέλος του 2006, πρόκειται να δημοσιευθούν οι *πρώτες εκδόσεις* όλων των κειμένων του Codex Tchacos. Η έκδοση θα περιλαμβάνει υψηλής ποιότητας έγχρωμες φωτογραφίες όλων των σελίδων του κώδικα. Αυτές θα συμπληρώνονται από τα έγχρωμα αντίγραφα όλων των θραυσμάτων του παπύρου (που είναι δυστυχώς πάρα πολλά) τα οποία, κατά τη διάρκεια του διαθέσιμου χρόνου που έχει δοθεί από το Maecenas για να αποφευχθεί η περαιτέρω καθυστέρηση της έκδοσης των ήδη σχετικά ευανάγνωστων χειρόγραφων επιφανειών, δεν έχουν τοποθετηθεί ακόμα. Θα χρειαστούν πολλές προσπάθειες στο μέλλον, για να μπορέσουν αυτά τα κομμάτια να ταυτοποιηθούν πλήρως και να τοποθετηθούν στη σωστή τους θέση. Συνεπώς, ταυτοποιημένο ή όχι, κανένα τμήμα αυτού

του κώδικα δεν πρόκειται να αποκλειστεί από τις *πρώτες εκδόσεις*. Τα τμήματα αυτά, που είναι μοναδικά λόγω της αυθεντικότητάς τους, θα παραμείνουν σ' αυτό το φωτογραφικό αρχείο, γιατί αργά, αλλά σταθερά, αναμένεται να ταυτοποιηθούν από ευφυείς και γεμάτους ζήλο ερευνητές μέσα στις επόμενες δεκαετίες. Οι επόμενες γενιές θα έχουν στη διάθεσή τους πιο αποτελεσματικές μεθόδους και τεχνικές απ' αυτές που έχουμε εμείς σήμερα.

Μια από τις διαδικασίες που ακολουθήσαμε για την αναγνώριση ήταν και η σχολαστική κοπή των έγχρωμων φωτογραφιών των πολύτιμων αυτών θραυσμάτων, η οποία απαιτούσε τεράστια υπομονή. Η κοπή έγινε από τις Μιρέιγ Ματίς, Σερενέλα Μάιστερ και Μπετίνα Ρομπέρτι. Έχοντας συμμετάσχει μ' αυτό τον τρόπο στην αναγέννηση του Codex Tchacos, αξίζουν την απόλυτη αναγνώριση των ερευνητών, οι οποίοι από εδώ και στο εξής θα έχουν πρόσβαση στο κείμενο. Μιας και ευχαριστούμε όλα τα άτομα καλής θελήσεως που συνεισέφεραν με μεγάλη γενναιοδωρία στο έργο μας, αλλά δεν αναφέρονται στη σελίδα του τίτλου, θα ήταν άδικο να παραλείψουμε το όνομα του Μισέλ Κασέρ, ο οποίος βοήθησε πολύ στην επίλυση διαφόρων προβλημάτων που συναντήσαμε στην ανάγνωση δύσκολων φωτογραφικών ντοκουμέντων και

που ετοίμασε την αγγλική έκδοση των προκαταρκτικών σχολίων, η οποία αρχικά συντάχθηκε στα γαλλικά.

Μετά την ανακοίνωσή μου, περίμενα τις αντιδράσεις του κοινού, αλλά μόνο ένας, ο Τζέιμς Μ. Ρόμπινσον ζήτησε να μιλήσει. Ένας από τους πιο δεινούς οργανωτές ομάδων εργασίας σε μελέτες γνωστικών κειμένων, επισήμανε την ανάγκη να ερευνήσω για την ύπαρξη φωτογραφιών του κώδικα που κυκλοφορούσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες τα τελευταία είκοσι χρόνια και οι οποίες ίσως να περιείχαν τμήματα του κειμένου που έλειπαν από το *Maecenas*. Αυτή η δημόσια επισήμανση δεν προκάλεσε μεγάλες αντιδράσεις στο Παρίσι και οι περισσότεροι αμερικανοί και καναδοί μελετητές που συνάντησα εκεί δήλωσαν ότι δεν γνώριζαν αυτή την περίπτωση.

Μετά από μερικούς όμως μήνες, τον Δεκέμβριο του 2004, ένας άλλος αμερικανός μελετητής κοπτικών κειμένων, ο Τσαρλς Γ. Χέντρικ, που ήταν απόλυτα αφοσιωμένος στην έρευνα και στις δημοσιεύσεις που αφορούν τη γνωστική μελέτη, μου έστειλε την αντιγραφή και τη μετάφραση των κάτω και μεσαίων αποκομμάτων των σελίδων 40 και 54-62 του κώδικα. Οι ίδιες παράγραφοι ταυτόχρονα δημοσιεύθηκαν και στο διαδίκτυο. Οι αντιγραφές αυτές έγιναν από φωτογραφίες που είχε λάβει. Δεν έκανε γνωστές τις πηγές του, ού-

τε την ημερομηνία που έλαβε αυτές τις φωτογραφίες, αλλά τα δημοσιευμένα έγγραφα είχαν στην πάνω δεξιά γωνία των σελίδων τους το παρακάτω χειρόγραφο στοιχείο αναγνώρισης: «Αντιγραφή – μετάφραση – ευαγγέλιο του Ιούδα – 9 Σεπτ. 2001 – ... – φωτογραφίες Μπρους Φερίνι». Αυτό αποδεικνύει ότι ο αμερικανός αρχαιοσυλλέκτης είχε αθετήσει τη συμφωνία που είχε κάνει με τη Φρίντα Νούσμπεργκερ-Τσάκος τον Φεβρουάριο του 2001 και δεν της είχε παραδώσει *όλες τις φωτογραφίες* και όλες τις αποδείξεις με έγγραφα του κώδικα που είχε στην κατοχή του. Επιπλέον, αποδεικνύει ότι, σε αντίθεση με την προνοητικότητα των λογίων, ο Φερίνι ή κάποιος άλλος που είχε πρόσβαση στον κώδικα, άνοιξε με δύναμη το χειρόγραφο σε διάφορα σημεία για να φωτογραφήσει δέκα «καλές σελίδες» κι έτσι επιτάχυνε το θρυμματισμό του. Πόσες ώρες άραγε σπαταλήθηκαν για να αποκαταστήσουν (ή, τις περισσότερες φορές, για να επιχειρήσουν να αποκαταστήσουν) τη ζημιά που δεν θα έπρεπε να είχε γίνει ποτέ! Το βιβλίο του Χερμπ Κρόσνι κάνει μια πιο αναλυτική εκτίμηση της ταλαιπωρίας που υπέστη ο κώδικας.

Κι όμως, το κείμενο του ευαγγελίου του Ιούδα που παρουσιάζεται σ' αυτή την έκδοση, αν και ελλιπές, προσφέρει σ' όποιον ενδιαφέρεται γι' αυτού

του είδους τις αποκρυφιστικές μελέτες, ένα μήνυμα που στο μεγαλύτερο κομμάτι του έχει συνοχή, ανεξαρτήτως των απωλειών του κειμένου που οφείλονται στην κακή μεταχείριση του Codex Tchacos. Ο Ιούδας άντεξε την επίμονη ασχετοσύνη μερικών από τους σύγχρονούς μας. Έχει υποστεί μια σημαντική απώλεια του υλικού του εξαιτίας της διάβρωσης, που υπολογίζεται στο 10-15%. Παρ' όλα αυτά όμως, το μήνυμά του κατάφερε να επιβιώσει σχεδόν άθικτο στο μεγαλύτερο μέρος του. Σήμερα έχουμε μια σαφή επίγνωση του «ευαγγελίου» ή της «εντολής» που διατυπώθηκε πριν από πολύ καιρό από μια φωνή που χάθηκε μέσα στην παγκόσμια λογοτεχνία, χάρη σε μια συνύπαρξη τύχης και πράξεων καλής θέλησης και παρά τις έκδηλες δεοντολογικές παραλείψεις. Αυτό το πνεύμα δεν είναι πάντα προφανές στην υλιστική εποχή που ζούμε, όπου η ψυχή μας προσπαθεί να ανοίξει ένα δρόμο γεμάτο ελπίδα. Ήδη ένα ανεκτίμητο έγγραφο που ήταν σχεδόν χαμένο για εμάς κατάφερε τελικά να διασωθεί.

Μας κάνει να χαμογελάμε, όπως ακριβώς ο σεβάσμιος Ιησούς που βρέθηκε στο προσκήνιο σ' αυτή τη λογοτεχνική δημιουργία ενός πολύ ασυνήθιστου είδους. Χαμογελάμε με τους διάλογους του «Δασκάλου» (ραββί) με τους μαθητές του, οι οποίοι είναι περιορι-

σμένης νοημοσύνης, ακόμα και με τον πιο χαρισματικό ανάμεσά τους, τον ανθρώπινο ήρωα αυτού του «ευαγγελίου», τον Ιούδα τον παρεξηγημένο – όποιες και αν είναι οι αδυναμίες του. Έχουμε επίσης λόγους να χαμογελάμε, αντί να βαριαναστενάζουμε για το μήνυμα που παλιά για εμάς θεωρούνταν χαμένο, μιας και σήμερα ως εκ θαύματος αναβίωσε, ξεπροβάλλοντας από μια πολύχρονη σιωπή.

ΑΝΤΕΣΤΡΑΜΜΕΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ:
Η ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Μπαρτ Ντ. Έρμιν

Δεν συμβαίνει συχνά μια βιβλική ανακάλυψη να συγκλονίζει τον κόσμο των ειδημόνων και των μη ειδημόνων, καταλαμβάνοντας τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων στην Ευρώπη και στην Αμερική. Την τελευταία φορά που συνέβη κάτι τέτοιο ήταν πριν μια γενιά. Τα χειρόγραφα της Νεκράς Θάλασσας ανακαλύφθηκαν το 1947 και εντούτοις εξακολουθούν να συζητιούνται στις εφημερίδες και να παίζουν ακόμη και σήμερα ρόλο στη συλλογική λαϊκή φαντασία. Κατέχουν εξέχουσα θέση στο μπεστ σέλερ του Νταν Μπράουν *Ο Κώδικας για Βίντσι*, για να πάρουμε απλώς ένα γνωστό παράδειγμα. Όπως αποδεικνύεται,

αυτά που λέει ο Νταν Μπράουν για τα χειρόγραφα της Νεκράς Θάλασσας είναι λανθασμένα: τα χειρόγραφα δεν περιέχουν κανένα ευαγγέλιο για τον Ιησού ούτε καμιά αναφορά στον πρώιμο χριστιανισμό ή στον ιδρυτή του. Είναι εβραϊκά βιβλία, που η σημασία τους έγκειται στο ότι ανέτρεψαν πλήρως τις αντιλήψεις μας για το τι ήταν ο ιουδαϊσμός κατά τα χρόνια της διαμόρφωσής του, τα οποία ήταν επίσης τα χρόνια απαρχής του χριστιανισμού.

Ακόμη πιο εξέχουσα θέση στο μυθιστόρημα του Νταν Μπράουν κατέχουν τα ντοκουμέντα που ανακαλύφθηκαν μόλις ενάμιση χρόνο πριν από τα χειρόγραφα της Νεκράς Θάλασσας, χειρόγραφα τα οποία αναφέρουν τον Ιησού και σχετίζονται άμεσα με την κατανόηση του πρώιμου χριστιανισμού. Πρόκειται για τα γνωστικά κείμενα τα οποία ανακάλυψε στο Ναγκ Χαμαντί (Χηνοβόσκιον) της Αιγύπτου τον Δεκέμβριο του 1945 μια ομάδα αγράμματων αγροτών, οι οποίοι έσκαβαν για λίπασμα. Κρυμμένα μέσα σε ένα πιθάρι, που ήταν θαμμένο κοντά σε έναν ογκόλιθο δίπλα σε έναν γκρεμό, αυτά τα κείμενα περιλαμβάνουν ευαγγέλια τα οποία ήταν άγνωστα προηγουμένως και ισχυρίζονται ότι καταγράφουν τις διδασκαλίες του ίδιου του Χριστού με λόγια πολύ διαφορετικά από εκείνα της Καινής Διαθήκης. Μερικά

από αυτά τα ευαγγέλια είναι ανώνυμα και σε αυτά περιλαμβάνεται το αποκαλούμενο ευαγγέλιο της Αλήθειας. Άλλα υποτίθεται ότι γράφτηκαν από τους πιο κοντινούς στον Χριστό μαθητές του και σ' αυτά περιλαμβάνονται το ευαγγέλιο του Φιλίππου και –ακόμη πιο σημαντικό– το ευαγγέλιο του Θωμά, που αποτελείται από 114 ρήσεις του Ιησού, πολλές από τις οποίες ήταν προηγουμένως άγνωστες.

Το ευαγγέλιο του Θωμά μπορεί να είναι η πιο σημαντική ανακάλυψη για τη χριστιανική αρχαιότητα που έγινε στη σύγχρονη εποχή. Όμως τώρα εμφανίστηκε ένα άλλο ευαγγέλιο, το οποίο ανταγωνίζεται το ευαγγέλιο του Θωμά ως προς την περιέργεια που εξάπτει. Και αυτό το ευαγγέλιο συνδέεται με έναν από τους πιο κοντινούς στον Χριστό μαθητές και περιέχει διδασκαλίες πολύ διαφορετικές από εκείνες των κειμένων που περιλήφθηκαν τελικά στον Κανόνα της Αγίας Γραφής. Ωστόσο σ' αυτή την περίπτωση δεν μιλούμε για κάποιο μαθητή γνωστό για την αιώνια αφοσίωσή του στον Ιησού. Ακριβώς το αντίθετο: πρόκειται για το μαθητή εκείνον που φημίζεται ως θανάσιμος εχθρός του και υπέρτατος προδότης, για τον Ιούδα τον Ισκαριώτη.

Επί αιώνες κυκλοφορούσαν φήμες ότι υπήρχε ένα τέτοιο ευαγγέλιο, αλλά μέχρι πρόσφατα δεν ξέραμε τι

περιείχε. Η επανεμφάνισή του θα καταταχθεί στα σπουδαιότερα ευρήματα της χριστιανικής αρχαιότητας και είναι αναμφίβολα η σημαντικότερη αρχαιολογική ανακάλυψη των τελευταίων εξήντα χρόνων.

Τα ποικίλα άλλα αντικείμενα που βρέθηκαν σε ανασκαφές, οι οποίες έγιναν μετά τις ανακαλύψεις στο Ναγκ Χαμαντί το 1945, ενδιέφεραν σχεδόν αποκλειστικά τους επιστήμονες, οι οποίοι ήθελαν να μάθουν περισσότερα για τα πρώτα χρόνια του χριστιανισμού. Ωστόσο το ευαγγέλιο του Ιούδα θα συναρπάσει και το μη ειδικό, γιατί αυτό το ευαγγέλιο επικεντρώνεται σε ένα πρόσωπο το οποίο είναι ευρέως γνωστό, έχει διασυρθεί πολύ και για το οποίο έχουν ειπωθεί πολλά υποθετικά πράγματα. Στην πορεία του χρόνου δημιουργήθηκαν πολλά ερωτήματα για τον Ιούδα τόσο μεταξύ των ειδικών επιστημόνων όσο και στη λαϊκή φαντασία. Μαρτυρούν γι' αυτό η επιτυχία του Μπροντγουέι *Ιησούς Χριστός Υπέρολαμπρο Άστρο* (*Jesus Christ Superstar*) και η χολιγουντιανή παραγωγή *Ο τελευταίος πειρασμός*.

Αυτό που θα κάνει διάσημο το ευαγγέλιο που ανακαλύφθηκε πρόσφατα, ή ενδεχομένως θα προκαλέσει την αποστροφή, είναι το γεγονός ότι παρουσιάζει τον Ιούδα πολύ διαφορετικό από οτιδήποτε ξέραμε προηγουμένως. Εδώ δεν είναι ο κακός, διεφθαρμένος, πα-

ρακινούμενος από το διάβολο μαθητής του Ιησού, ο οποίος πρόδωσε το δάσκαλό του παραδίδοντάς τον στους εχθρούς του. Αντίθετα είναι ο πιο κοντινός μαθητής και φίλος του Ιησού, εκείνος που τον κατανόησε καλύτερα από όλους και παρέδωσε τον Ιησού στις αρχές, επειδή ο Ιησούς το *ήθελε*. Παραδίδοντάς τον, ο Ιούδας πρόσφερε τη σπουδαιότερη υπηρεσία που μπορούσε να φανταστεί κανείς. Σύμφωνα με αυτό το ευαγγέλιο, ο Ιησούς ήθελε να ξεφύγει από αυτό τον υλικό κόσμο που αντιτίθεται στο Θεό και να επιστρέψει στην ουράνια κατοικία του.

Αυτό το ευαγγέλιο κατανοεί εντελώς διαφορετικά το Θεό, τον κόσμο, τον Χριστό, τη σωτηρία, την ανθρώπινη ύπαρξη –για να μην αναφέρουμε τον ίδιο τον Ιούδα– από εκείνα τα κείμενα που ενσωματώθηκαν στα χριστιανικά σύμβολα της πίστης και στον Κανόνα. Θα ανοίξει καινούργιους ορίζοντες για την κατανόηση του Ιησού και του θρησκευτικού κινήματος το οποίο ίδρυσε.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΜΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ

Σήμερα οι περισσότεροι άνθρωποι γνωρίζουν τέσσερις –και μόνο τέσσερις– διηγήσεις της ζωής και του θανάτου του Ιησού, εκείνες του Ματθαίου, του Μάρκου,

του Λουκά και του Ιωάννη, των τεσσάρων Ευαγγελίων της Καινής Διαθήκης. Όμως, όπως είναι γνωστό ευρύτερα ακόμη και έξω από τον κόσμο των ειδημόνων, πολλά άλλα ευαγγέλια γράφτηκαν κατά τους πρώτους αιώνες της χριστιανικής Εκκλησίας. Τα περισσότερα από αυτά τα διαφορετικά ευαγγέλια καταστράφηκαν τελικά ως αιρετικά, δηλαδή επειδή δίδασκαν «λανθασμένες ιδέες», ή χάθηκαν κατά την αρχαιότητα, λόγω γενικής έλλειψης ενδιαφέροντος. Ωστόσο σήμερα δεν λείπει το ενδιαφέρον γι' αυτά τα ευαγγέλια. Το να τα βρουν και να μάθουν τι έχουν να πουν έγινε έμμονη ιδέα πολυάριθμων επιστημόνων.

Δεν ξέρουμε με ακρίβεια πόσα ευαγγέλια γράφτηκαν για τον Ιησού τα πρώτα περίπου διακόσια χρόνια του χριστιανισμού. Τα τέσσερα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης είναι τα παλαιότερα που διασώθηκαν. Όμως πολλά άλλα ευαγγέλια γράφτηκαν λίγο μετά από αυτά τα τέσσερα και σε αυτά περιλαμβάνονται τα ευαγγέλια του Θωμά και του Φιλίππου, τα οποία ανέφερα ήδη, το ευαγγέλιο της Μαρίας –της Μαρίας Μαγδαληνής– το οποίο ανακαλύφθηκε το 1896, αλλά προσέλυσε πρόσφατα μεγάλο ενδιαφέρον, και τώρα το ευαγγέλιο του Ιούδα.

Δεν είμαστε σίγουροι για το πότε γράφτηκε αυτό το ευαγγέλιο. Το αντίγραφο που έχουμε στην κατοχή μας

φαίνεται να χρονολογείται στα τέλη του 3ου αιώνα, γύρω στο 280 (250 χρόνια μετά το θάνατο του Ιησού). Όμως αυτό δεν μας λέει πότε συντάχθηκε αρχικά. Για παράδειγμα, από το Ευαγγέλιο του Μάρκου δεν διασώθηκε κανένα αντίγραφο πριν το τέλος του 3ου αιώνα. Όμως το Ευαγγέλιο του Μάρκου, που πιθανότατα είναι εκείνο το οποίο γράφτηκε πρώτο από τα κανονικά Ευαγγέλια, συντάχτηκε σχεδόν σίγουρα το 65 ή το 70. Όλα τα παλαιότερα αντίγραφα χάθηκαν, εφθάρησαν ή καταστράφηκαν. Το ίδιο συνέβη με τα παλαιότερα αντίγραφα του ευαγγελίου του Ιούδα.

Ξέρουμε ότι αυτό το ευαγγέλιο πρέπει να γράφτηκε τουλάχιστον εκατό χρόνια πριν από το αντίγραφο του 3ου ή του 4ου αιώνα, αφού υπήρξε στόχος των επιθέσεων ενός από τους μεγαλύτερους συγγραφείς της πρώιμης χριστιανικής Εκκλησίας, του Ειρηναίου, του επισκόπου Λουγδούνου στη Γαλατία (Λιόν της σύγχρονης Γαλλίας), ο οποίος έγραψε γι' αυτό γύρω στο 180. Ο Ειρηναίος είναι ένας από τους παλαιότερους και γνωστότερους διώκτες των αιρέσεων κατά τη χριστιανική αρχαιότητα. Έγραψε ένα πεντάτομο βιβλίο εναντίον των «αιρετικών» (εκείνων που παρέμεναν πιστοί σε εσφαλμένα δόγματα) και προώθησε μια άποψη την οποία θεωρούσε «ορθόδοξη» (από το ορθή δόξα-πίστη) Σ' αυτό το έργο ο Ειρηναίος κατονομάζε

μερικές αιρετικές ομάδες, ανέλυε τις αιρετικές απόψεις τους και επέκρινε δριμύτητα τα αιρετικά κείμενά τους. Μεταξύ αυτών των κειμένων τα οποία κατονομάζει είναι κάποιο ευαγγέλιο του Ιούδα.

Οι αιρετικοί, τους οποίους ο Ειρηναίος θεωρούσε τους πιο επικίνδυνους εχθρούς για τη χριστιανική ορθοδοξία, ήταν οι γνωστικοί. Για να κατανοήσουμε τι λέει ο Ειρηναίος για το ευαγγέλιο του Ιούδα ιδιαίτερα, πρέπει να κατανοήσουμε πρώτα τι πίστευαν οι γνωστικές θρησκείες και να καταλάβουμε γιατί μία από αυτές τις θρησκείες αναγνώριζε τον Ιούδα ως ένα μεγάλο ήρωα της πίστης, παρά ως έναν εχθρό του Χριστού.

ΟΙ ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

Πριν την ανακάλυψη των γνωστικών κειμένων στο Ναγκ Χαμαντί το 1945, ο Ειρηναίος ήταν μια από τις κύριες πηγές πληροφοριών για τις διάφορες ομάδες των γνωστικών που υπήρχαν κατά το 2ο αιώνα. Μετά την ανακάλυψη του Ναγκ Χαμαντί, οι επιστήμονες κατέληξαν να αμφισβητούν αν ο Ειρηναίος γνώριζε για ποιο πράγμα μιλούσε ή αν παρουσίαζε δίκαια τις απόψεις των αντιπάλων του. Και αυτό γιατί η θρησκευτική αντίληψη που περιέχεται στα ντοκουμέντα του Ναγκ Χαμαντί διαφέρει ως προς μερικές βασικές

πλευρές από τις δυσφημιστικές περιγραφές του Ειρηναίου. Όμως, διαβάζοντας με προσοχή το βιβλίο του και δίνοντας πλήρη πίστη στα κείμενα που ανακαλύφθηκαν πρόσφατα –τα οποία σε κάθε περίπτωση γράφτηκαν από γνωστικούς για γνωστικούς– μπορούμε να αρμολογήσουμε τα κομμάτια ενός μεγάλου μέρους των απόψεων τις οποίες ασπάζονταν οι ποικίλες γνωστικές θρησκείες.

Θα πρέπει να πω εξαρχής ότι υπήρχαν πολλές γνωστικές θρησκείες και πως αυτές διέφεραν μεταξύ τους σε πολλά ζητήματα, μεγάλα και μικρά. Η ποικιλία τους ήταν τόσο μεγάλη που μερικοί επιστήμονες επιμένουν ότι δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούμε πια τον όρο γνωστικισμός, ότι αυτός είναι ένας περιοριστικός όρος που δεν καλύπτει όλη τη θρησκευτική ποικιλότητα που συναντούμε μεταξύ των ομάδων που υποτίθεται πως ανήκουν στο γνωστικό ρεύμα.

Κατά τη γνώμη μου αυτή η θέση είναι παρατραβηγμένη, και είναι εντελώς νόμιμο να μιλούμε για γνωστικισμό, ακριβώς όπως είναι νόμιμο να μιλούμε για ιουδαϊσμό ή για χριστιανισμό, παρότι υπάρχουν τεράστιες διαφορές ανάμεσα στα διάφορα είδη ιουδαϊσμού ή χριστιανισμού τα οποία βρίσκουμε στον κόσμο σήμερα, για να μη μιλήσουμε για την αρχαιότητα. Σε σχέση με το ιδιαίτερο είδος γνωστικισμού που αντιπροσωπεύει

το ευαγγέλιο του Ιούδα, μπορώ να σας παραπέμψω στο εξαιρετικό δοκίμιο του Μάρβιν Μάιερ σ' αυτό το συλλογικό έργο, στο οποίο εξηγεί το ευαγγέλιο βάσει των όρων τους οποίους χρησιμοποιούσε η αίρεση που είναι γνωστή ως σηθιανοί γνωστικοί. Εδώ όμως επιτρέψτε μου να εξηγήσω σε γενικές γραμμές τι κοινό είχαν οι ποικίλες και ευρύτατου φάσματος σέκτες των γνωστικών και γιατί ορθόδοξοι συγγραφείς, όπως ο Ειρηναίος, τις θεωρούσαν τόσο απειλητικές.

Ο όρος *γνωστικισμός* προέρχεται από την ελληνική λέξη *γνώσις*. Γνωστικοί είναι εκείνοι που «είναι μέσα στη γνώση». Και τι είναι αυτό που γνωρίζουν; Γνωρίζουν μυστικά τα οποία μπορούν να τους χαρίσουν τη σωτηρία. Για τους γνωστικούς, κάποιος σώζεται όχι επειδή πιστεύει στον Χριστό ή επειδή κάνει καλές πράξεις, αλλά επειδή γνωρίζει την αλήθεια: την αλήθεια για τον κόσμο στον οποίο ζούμε, για το ποιος είναι ο αληθινός Θεός και ιδιαίτερα για το ποιοι είμαστε εμείς οι ίδιοι. Με άλλα λόγια πρόκειται σε μεγάλο βαθμό για αυτογνωσία: γνώση σχετικά με ζητήματα όπως από πού ερχόμαστε, πώς βρεθήκαμε εδώ και πώς μπορούμε να επιστρέψουμε στην ουράνια κατοικία μας. Σύμφωνα με τους περισσότερους γνωστικούς, αυτός ο υλικός κόσμος *δεν* είναι η κατοικία μας. Είμαστε παγιδευμένοι εδώ, σε

αυτά τα σάρκινα σώματα και πρέπει να μάθουμε πώς να ξεφύγουμε από αυτά. Οι γνωστικοί που ήταν και χριστιανοί (πολλοί γνωστικοί δεν ήταν) πίστευαν ότι ο ίδιος ο Χριστός φέρνει από ψηλά αυτή την απόκρυφη γνώση, αποκαλύπτει αυτή την αλήθεια στους κοντινούς μαθητές του και αυτή η αλήθεια μπορεί να τους απελευθερώσει.

Παραδοσιακά ο χριστιανισμός διδάσκει φυσικά ότι ο κόσμος μας είναι το καλό δημιούργημα του ενός αληθινού Θεού. Όμως οι γνωστικοί δεν είχαν αυτή την άποψη. Σύμφωνα με ευρύ φάσμα γνωστικών ομάδων, ο θεός που δημιούργησε αυτό τον κόσμο δεν είναι ο μοναδικός θεός και στην πραγματικότητα δεν είναι καν ο παντοδύναμος ή παντογνώστης θεός. Είναι μια ελάσσων, κατώτερη και συχνά αδαής θεότητα. Πώς μπορεί κανείς να κοιτάζει αυτό τον κόσμο και να τον αποκαλεί καλό; Οι γνωστικοί έβλεπαν τις καταστροφές γύρω τους –σεισμούς, θύελλες, πλημμύρες, λιμούς, ξηρασίες, επιδημίες, αθλιότητα, δεινά– και δήλωναν ότι ο κόσμος δεν είναι καλός. Όμως, έλεγαν, δεν μπορούσαν να ρίξουν στο Θεό το φταίξιμο γι' αυτό τον κόσμο! Όχι, αυτός ο κόσμος είναι μια κοσμική καταστροφή και η σωτηρία επιφυλάσσεται μόνο για εκείνους που μαθαίνουν πώς να ξεφύγουν από αυτό τον κόσμο και τα υλικά δεσμά του.

Μερικοί γνωστικοί στοχαστές εξηγούσαν αυτό τον κακό, υλικό κόσμο αναπτύσσοντας πολύπλοκους μύθους για τη δημιουργία. Σύμφωνα με αυτούς τους μύθους, η υπέρτατη θεότητα είναι εντελώς απόμακρη από τον κόσμο, με την έννοια ότι είναι αποκλειστικά πνεύμα χωρίς υλικές πλευρές ή ιδιότητες. Αυτό το θεϊκό ον παρήγαγε πολλούς απογόνους γνωστούς ως *αιώνες*, οι οποίοι, όπως και το ίδιο, ήταν πνευματικές οντότητες. Αρχικά υπήρχε μόνο αυτό το θεϊκό βασίλειο, το οποίο κατοικούσαν ο Θεός και οι αιώνες του. Όμως συνέβη μια κοσμική καταστροφή κατά την οποία ένας από αυτούς τους αιώνες εξέπεσε από το θεϊκό βασίλειο, οδηγώντας στη δημιουργία άλλων θεϊκών όντων, τα οποία επομένως έκαναν την εμφάνισή τους έξω από τη θεϊκή σφαίρα. Αυτά τα ελάσσονα θεϊκά όντα δημιούργησαν τον υλικό κόσμο μας. Έκαναν τον κόσμο έναν τόπο παγίδευσης των σπινθήρων της θεότητας, τους οποίους αιχμαλώτισαν για να τους εγκαταστήσουν εντός των ανθρώπινων σωμάτων. Με άλλα λόγια, μερικοί άνθρωποι έχουν εντός τους, στον πυρήνα τους, ένα στοιχείο του θείου. Αυτοί οι άνθρωποι δεν έχουν θνητές ψυχές, αλλά αθάνατες ψυχές, που είναι προσωρινά φυλακισμένες σ' αυτό το άστατο και θλιβερό βασίλειο της ύλης. Και αυτές οι ψυχές πρέπει να δραπετεύσουν, να επιστρέψουν στο θεϊκό βασίλειο από το οποίο προήλθαν.

Οι μύθοι τους οποίους αφηγούνταν οι ποικίλες ομάδες των γνωστικών διέφεραν πολύ μεταξύ τους σε πολλές από τις λεπτομέρειές τους. Και αυτοί οι μύθοι δεν είναι τίποτα χωρίς τις λεπτομέρειές τους. Για τους σύγχρονους αναγνώστες αυτοί οι μύθοι μπορεί να είναι εξαιρετικά μπερδεμένοι και παράξενοι. Όμως το προέχον στοιχείο τους είναι σαφές: αυτός ο κόσμος δεν είναι δημιούργημα του μοναδικού και αληθινού Θεού. Ο θεός που έκανε αυτό τον κόσμο –ο Θεός της Παλαιάς Διαθήκης– είναι μια δευτερεύουσα, κατώτερη θεότητα. Δεν είναι ο Θεός που είναι πάνω από όλους και τον οποίο πρέπει να λατρεύουμε. Απεναντίας θα πρέπει να τον αποφεύγουμε, μαθαίνοντας την αλήθεια για το υπέρτατο θεϊκό βασίλειο, για τον κακό υλικό κόσμο, την παγίδευσή μας σ' αυτόν και πώς μπορούμε να ξεφύγουμε από αυτόν.

Θα πρέπει να τονίσω ότι δεν έχουν όλοι τα μέσα να ξεφύγουν. Αυτό συμβαίνει, επειδή δεν έχουν όλοι μέσα τους ένα σπινθήρα του θείου: μόνο μερικοί από εμάς τον έχουν. Οι άλλοι άνθρωποι είναι δημιουργήματα του κατώτερου θεού αυτού του κόσμου. Όπως και άλλα δημιουργήματα εδώ (σκύλοι, θαλάσσιες χελώνες, κουνούπια κλπ.), θα πεθάνουν και αυτό θα είναι το τέλος της ιστορίας τους. Όμως μερικοί από εμάς είναι παγιδευμένες θεότητες. Και πρέ-

πει να μάθουμε πώς να επιστρέψουμε στην ουράνια κατοικία μας.

Πώς μπορούμε ν' αποκτήσουμε την απόκρυφη γνώση που είναι αναγκαία για τη σωτηρία μας; Προφανώς δεν μπορούμε να τη μάθουμε κοιτάζοντας τον κόσμο γύρω μας και να την υπολογίσουμε από μόνοι μας. Το να μάθουμε γι' αυτό τον κόσμο δεν μας προσφέρει τίποτα παραπάνω από τη γνώση της υλικής δημιουργίας μιας κατώτερης θεότητας που δεν είναι ο αληθινός Θεός. Αντίθετα χρειαζόμαστε μία αποκάλυψη που θα μας δοθεί από ψηλά. Χρειάζεται να υπάρξει ένας απεσταλμένος από τον πνευματικό κόσμο, που έρχεται για να μας πει την αλήθεια για την προέλευσή μας, τον προορισμό μας και τα μέσα της διαφυγής μας. Στις χριστιανικές γνωστικές θρησκείες, εκείνος που έρχεται από ψηλά για ν' αποκαλύψει αυτή την αλήθεια, είναι ο Χριστός. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, ο Χριστός δεν είναι απλώς ένας θνητός με σοφές θρησκευτικές διδασκαλίες ούτε είναι ο υιός του δημιουργού θεού, του Θεού της Παλαιάς Διαθήκης.

Μερικοί γνωστικοί δίδασκαν ότι ο Χριστός ήταν ένας αιών από τον επάνω κόσμο, ότι δεν ήταν άνθρωπος με σάρκα και οστά, που γεννήθηκε σ' αυτό τον κόσμο του δημιουργού, αλλά ήρθε από ψηλά απλώς με την *όψη* της ανθρώπινης σάρκας. Ήταν ένα φάντασμα

το οποίο πήρε την όψη της σάρκας, για να διδάξει σε εκείνους που καλούνταν (δηλαδή στους γνωστικούς οι οποίοι έχουν μέσα τους το σπινθήρα) τις απόκρυφες αλήθειες που χρειαζόνταν για τη σωτηρία τους.

Άλλοι γνωστικοί δίδασκαν ότι ο Ιησούς ήταν αληθινός άνθρωπος, αλλά δεν είχε εντός του έναν τυπικό σπινθήρα του θείου. Η ψυχή του ήταν ένα ιδιαίτερο θεϊκό ον, που ήρθε από πάνω για να κατοικήσει προσωρινά εντός του ανθρώπου Ιησού, να τον χρησιμοποιήσει ως αγωγό διαμέσου του οποίου να αποκαλύψει τις αναγκαίες αλήθειες στους πιο κοντινούς οπαδούς του. Κατά αυτή την αντίληψη, το θεϊκό στοιχείο εισήλθε στον Ιησού κάποια στιγμή της ζωής του –για παράδειγμα, κατά τη βάπτισή του, όταν κατέβηκε πάνω σ' αυτόν το Άγιο Πνεύμα– και κατόπιν τον εγκατέλειψε, όταν εκπλήρωσε την αποστολή του. Αυτό θα εξηγούσε γιατί ο Ιησούς στο σταυρό φώναξε: «Θεέ μου, Θεέ μου, ινατί με εγκατέλιπες;» Αυτό συνέβη, επειδή το θεϊκό στοιχείο εντός του τον είχε εγκαταλείψει πριν τη σταύρωσή του, αφού τελικά δεν μπορεί να υποφέρει και να πεθαίνει.

Οι διώκτες των αιρέσεων, όπως ο Ειρηναίος, θεωρούσαν πως οι γνωστικοί ήταν ιδιαίτερα ύπουλοι και πως ήταν δύσκολο να τους επιτεθούν. Το πρόβλημα ήταν ότι δεν μπορούσες να συνδιαλεχθείς με κάποιον

γνωστικό, για να του δείξεις το λάθος των απόψεών του: είχε απόκρυφες γνώσεις τις οποίες εσύ δεν είχες! Αν έλεγες ότι έκανε λάθος, θα απέρριπτε περιφρονητικά αυτή την άποψη και θα υποδείκνυε ότι απλώς δεν γνωρίζεις. Έτσι ο Ειρηναίος και άλλοι σαν κι αυτόν έπρεπε να απομακρύνουν όλα τα εμπόδια στις επιθέσεις τους, προσπαθώντας να πείσουν τουλάχιστον άλλους χριστιανούς ότι οι γνωστικοί δεν κατείχαν την αλήθεια, αλλά στην πραγματικότητα είχαν διαστρέψει την αλήθεια απορρίπτοντας το Θεό της Παλαιάς Διαθήκης και τη δημιουργία του και αρνούμενοι ότι ο Χριστός ήταν πραγματικά ανθρώπινο ον με σάρκα και οστά, του οποίου ο θάνατος και η ανάσταση (και όχι οι απόκρυφες διδασκαλίες του) έφεραν τη σωτηρία. Το πεντάτομο έργο του Ειρηναίου, στο οποίο αντέκρουε τους γνωστικούς, διέσυρε τις πεποιθήσεις τους ως απελπιστικά αντιφατικές, γελοίες στις λεπτομέρειές τους και αντίθετες με τις διδασκαλίες των Αποστόλων του Ιησού. Ο Ειρηναίος αναφερόταν μερικές φορές σε κάποια γνωστικά κείμενα, προκειμένου να τα κοροϊδέψει, αντιπαραβάλλοντάς τα με τις Ιερές Γραφές που ήταν γενικά αποδεκτές από την Εκκλησία. Ένα από τα κείμενα που χλευάζε ήταν και το ευαγγέλιο του Ιούδα.

ΟΙ ΓΝΩΣΤΙΚΟΙ ΚΑΪΝΙΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Μια από τις πολλές γνωστικές ομάδες τις οποίες ανέλυε ο Ειρηναίος ήταν εκείνη των καϊνιτών. Δεν ξέρουμε αν αυτή η ομάδα υπήρχε πραγματικά ή αν ο Ειρηναίος απλώς επινόησε την ονομασία της, αφού δεν έχουμε καμιά ανεξάρτητη καταγραφή της ύπαρξής της. Ωστόσο ένα από τα πράγματα τα οποία λέει ο Ειρηναίος για τους καϊνίτες είναι ότι στήριζαν τις παρεκκλίνουσες πεποιθήσεις τους επικαλούμενοι το ευαγγέλιο του Ιούδα.

Η ομάδα πήρε το όνομά της από τον Κάιν, τον πρωτότοκο γιο του Αδάμ και της Εύας. Ο Κάιν είναι διαβόητος στα χρονικά της βιβλικής ιστορίας ως ο πρώτος αδελφοκτόνος. Ζήλευε το νεότερο αδελφό του, Άβελ, τον οποίο αγαπούσε ιδιαίτερω ο Θεός και έτσι ο Κάιν τον δολοφόνησε (Γένεσις 4). Γιατί οι καϊνίτες τον επέλεξαν ανάμεσα από όλους τους ανθρώπους ως τον ήρωα της πίστης τους; Τον επέλεξαν, επειδή πίστευαν ότι ο Θεός της Παλαιάς Διαθήκης δεν ήταν ο αληθινός Θεός τον οποίο πρέπει να λατρεύουμε, αλλά ήταν ο αδαής δημιουργός αυτού του κόσμου από τον οποίο πρέπει να αποδράσουμε. Έτσι όλα τα πρόσωπα της εβραϊκής και χριστιανικής ιστορίας που στράφηκαν εναντίον του Θεού —ο Κάιν, οι

κάτοικοι των Σοδόμων και των Γομόρρων και, τέλος, ο Ιούδας ο Ισκαριώτης— ήταν εκείνοι οι οποίοι είδαν την αλήθεια και κατανόησαν τα μυστικά που είναι αναγκαία για τη σωτηρία.

Σύμφωνα με τον Ειρηναίο, οι καϊνίτες οδήγησαν την αντίθεσή τους στο θεό της Παλαιάς Διαθήκης σε ηθικά ακραίες θέσεις. Ήταν αντίθετοι με οτιδήποτε εντελλόταν ο Θεός και υποστήριζαν ό,τι εκείνος απέρριπτε. Αν ο Θεός λέει να τηρούμε το Σάββατο, να μην τρώμε χοιρινό κρέας και να μη μοιχεύουμε, τότε ο μόνος τρόπος για να δείξει κανείς την ελευθερία του από το Θεό είναι να αγνοεί το Σάββατο, να τρώει χοιρινό και να μοιχεύει!

Δεν εκπλήσσει που μια ομάδα γνωστικών με μια τέτοια αντεστραμμένη άποψη θα θεωρούσε φυσικά ότι ο υποτιθέμενος εχθρός του Ιησού ήταν ο σπουδαιότερος σύμμαχός του. Σύμφωνα με τον Ειρηναίο, οι καϊνίτες αναγνώριζαν ως αυθεντία το ευαγγέλιο του Ιούδα. Σύμφωνα με αυτό το ευαγγέλιο, μας λέει ο Ειρηναίος, μόνο ο Ιούδας από όλους τους μαθητές κατάλαβε το μήνυμα του Ιησού και έπραξε όπως ήθελε ο ίδιος ο Ιησούς να πράξει: τον παρέδωσε στις αρχές για τη σταύρωσή του. Έτσι ο Ιούδας θεωρούνταν ο ανώτερος μαθητής του Ιησού: από τις πράξεις του πρέπει να παραδειγματιζόμαστε και όχι να τις απορρίπτουμε περιφρο-

νητικά, αφού σε αυτόν παρέδωσε ο Ιησούς την απόκρυφη γνώση που είναι αναγκαία για τη σωτηρία.

Το ευαγγέλιο του Ιούδα το οποίο δημοσιεύεται σ' αυτό το βιβλίο είναι σχεδόν σίγουρο ότι αποτελεί το ευαγγέλιο το οποίο παραθέτει ο Ειρηναίος το 180. Οι επιστήμονες θα διαφωνήσουν σχετικά με το πότε συντάχτηκε για πρώτη φορά, αλλά οι περισσότεροι θα το χρονολογήσουν πιθανόν στην περίοδο 140-160 ή κάπου εκεί γύρω. Γράφτηκε σε μια περίοδο κατά την οποία οι γνωστικές θρησκείες άρχισαν να ευδοκίμουν στη χριστιανική Εκκλησία και αυτό έγινε μερικά χρόνια πριν ο Ειρηναίος αρχίσει την επίθεσή του εναντίον τους. Το περιεχόμενό του επιβεβαιώνει ότι είναι το ευαγγέλιο που ήξερε ο Ειρηναίος. Και αυτό γιατί σ' αυτό το ευαγγέλιο ο Ιούδας είναι ο μόνος μαθητής που καταλαβαίνει ποιος είναι πραγματικά ο Ιησούς και είναι ο μόνος μαθητής στον οποίο ο Ιησούς παραδίδει την απόκρυφη αποκάλυψη η οποία μπορεί να οδηγήσει στη σωτηρία. Οι άλλοι μαθητές λατρεύουν το Θεό της Παλαιάς Διαθήκης και έτσι είναι «υπηρέτες της πλάνης». Επειδή ο Ιούδας γνωρίζει την αλήθεια, προσφέρει τη σπουδαιότερη υπηρεσία στον Ιησού: τον παραδίδει για να εκτελεστεί, έτσι ώστε το θείο που υπάρχει εντός του Ιησού να μπορέσει να ξεφύγει από τα δεσμά του υλικού σώματός του. Ή όπως το θέτει

τόσο πειστικά ο Ιησούς σ' αυτό το ευαγγέλιο: «Εσύ θα τους υπερβείς (ο Ιούδας) όλους αυτούς (δηλαδή, τους άλλους μαθητές). Γιατί εσύ θα θυσιάσεις τον άνθρωπο που με ενδύει».

Ποια είναι η χαρακτηριστική απεικόνιση του Ιούδα σ' αυτό το ευαγγέλιο; Ως προς τι διαφέρει η συνολική θρησκευτική αντιληψή του από τις «ορθόδοξες» απόψεις τις οποίες ασπάστηκαν τελικά οι περισσότεροι χριστιανοί; Και γιατί αποικλείστηκε τελικά, όπως και άλλα παρόμοια βιβλία, από τον Κανόνα της Αγίας Γραφής;

Η ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΣΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ

Στην Καινή Διαθήκη υπάρχουν αρκετοί άνθρωποι με το όνομα Ιούδας, ακριβώς όπως υπάρχουν αρκετά πρόσωπα με το όνομα Μαρία, Ηρώδης και Ιάκωβος. Αφού τόσα πολλά πρόσωπα είχαν το ίδιο όνομα και επειδή οι άνθρωποι της κατώτερης τάξης δεν είχαν ποτέ επώνυμο, έπρεπε με κάποιον τρόπο να ξεχωρίζουν μεταξύ τους αυτά τα διάφορα πρόσωπα. Συνήθως αυτό γινόταν υποδεικνύοντας τον τόπο καταγωγής τους ή με ποιον συγγένευαν. Για παράδειγμα, όσον αφορά τις διάφορες γυναίκες που φέρουν το όνομα Μαρία, άλλη μεν αποκαλείται Μαρία η Μητέρα του Ιησού, άλλη Μαρία της Βηθανίας, Μαρία η Μαγδαληνή και ούτω καθεξής. Με-

ταξύ εκείνων που φέρουν το όνομα Ιούδας, ένας ήταν αδελφός του Ιησού (Κατά Ματθαίον 13:55), κάποιος άλλος ήταν Απόστολος του Ιησού, ο Ιούδας υιός του Ιακώβου (Κατά Λουκάν 6:16) και υπήρχε ένας τρίτος μαθητής, ο Ιούδας ο Ισκαριώτης. Υπάρχει μακρόχρονη διαφωνία μεταξύ των επιστημόνων σχετικά με το τι σημαίνει το «Ισκαριώτης» και κανείς δεν γνωρίζει με βεβαιότητα. Μπορεί να αναφέρεται στη γενέτειρα του Ιούδα, ένα χωριό στην Ιουδαία (το νότιο τμήμα του σύγχρονου Ισραήλ) που αποκαλούνταν Κιριώθ (Ις-Κιριώθ ή Ισκαριώτης θα σήμαινε «ανήρ του Κιριώθ»). Πάντως σε αυτή την ανάλυση, όταν θα αναφερόμαστε στον Ιούδα, θα πρόκειται πάντα για τον Ιούδα τον Ισκαριώτη.

Ο Ιούδας στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης

Στο ευαγγέλιο του Ιούδα η προδοσία του Ιούδα δεν παρουσιάζεται ως επαίσοχνη πράξη. Όμως στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης αυτό είναι το διακριτικό γνώρισμα του Ιούδα. Ανάμεσα στους δώδεκα μαθητές είναι το μαύρο πρόβατο. Σ' αυτά τα κείμενα ο Ιούδας αναφέρεται καμιά εικοσαριά φορές και σε κάθε περίπτωση οι ευαγγελιστές έχουν να πουν κάτι εχθρικό γι' αυτόν, συνήθως επισημαίνοντας απλώς ότι ήταν αυτός που πρόδωσε τον Ιησού. Όλοι θεωρούν ότι αυτό ήταν μια πολύ κακή πράξη.

Στο διάβα των χρόνων οι αναγνώστες αναρωτιούνται γι' αυτό. Αν ο Ιησούς έπρεπε να πεθάνει στο σταυρό για τη σωτηρία του κόσμου, ο Ιούδας δεν έκανε μια καλή πράξη παραδίδοντάς τον; Χωρίς την προδοσία του ο Ιησούς δεν θα συλλαμβανόταν, χωρίς τη σύλληψη δεν θα υπήρχε δίκη, χωρίς τη δίκη δεν θα υπήρχε σταύρωση, χωρίς τη σταύρωση δεν θα υπήρχε ανάσταση και με λίγα λόγια *ακόμη* δεν θα είχαμε σωθεί από τις αμαρτίες μας. Γιατί λοιπόν οι πράξεις του Ιούδα ήταν τόσο κακές;

Οι ευαγγελιστές δεν πραγματεύονται ποτέ αυτή την υποθετική ερώτηση. Θεωρούν απλώς ότι ο Ιούδας πρόδωσε την υπόθεση και το δάσκαλό του και, παρότι από αυτό προέκυψε καλό, η πράξη του ήταν μια απαίσια προσβολή: «Θα ήταν καλύτερα γι' αυτόν να μην είχε γεννηθεί» (Κατά Μάρκον 14:21).

Αυτές οι αφηγήσεις παρέχουν διαφορετικές εξηγήσεις για τους λόγους για τους οποίους ο Ιούδας πρόδωσε τον Ιησού. Στο παλαιότερο από τα Ευαγγέλια μας, εκείνο του Μάρκου, δεν δίνεται καμιά εξήγηση της πράξης του. Ο Ιούδας πηγαίνει στους εβραίους ηγέτες και προσφέρεται εθελοντικά να προδώσει τον Ιησού και αυτοί συμφωνούν να του δώσουν σε αντάλλαγμα κάποια χρήματα (Κατά Μάρκον 14:10-11). Μπορεί ο Ιούδας να ήθελε τα αργύρια, αλλά ο Μάρ-

κος δεν λέει ότι αυτό ήταν το κίνητρό του. Το Ευαγγέλιο του Ματθαίου, που γράφτηκε μερικά χρόνια μετά το Ευαγγέλιο του Μάρκου, είναι πιο σαφές. Σ' αυτή την εκδοχή ο Ιούδας προσεγγίζει τους εβραίους ηγέτες, για να δει πόσα μπορεί να βγάλει από την προδοσία του, αυτοί ορίζουν το ποσό σε τριάκοντα αργύρια και ο Ιούδας τηρεί τους όρους της συμφωνίας. Εδώ ο Ιούδας θέλει απλώς τα χρήματα (Κατά Ματθαίον 26:14-16). Το Ευαγγέλιο του Λουκά γράφτηκε περίπου την ίδια εποχή με του Ματθαίου και σ' αυτό προστίθεται ένας ακόμη παράγοντας. Σύμφωνα με τον Λουκά, ο σατανάς –ο υπέρτατος εχθρός του Θεού– εισήλθε στον Ιούδα και τον οδήγησε στη βρομερή πράξη (Κατά Λουκάν 22:3). Σ' αυτή την αφήγηση ο Ιούδας θα μπορούσε να πει: «Ο διάβολος με έβαλε να το κάνω». Το τελευταίο Ευαγγέλιό μας είναι του Ιωάννη και εδώ μαθαίνουμε ότι ο Ιησούς ήξερε εξαρχής ότι «κι όμως, ένας από σας (τους μαθητές) είναι διάβολος» (Κατά Ιωάννην 6:70). Επιπλέον μαθαίνουμε ότι είχαν εμπιστευτεί στον Ιούδα το ταμείο της ομάδας (Κατά Ιωάννην 12:4-6) και αυτός το χρησιμοποιούσε συνήθως για δικούς του σκοπούς. Σύμφωνα με αυτό το ευαγγέλιο λοιπόν ο Ιούδας εξωθείται τόσο από τη δαιμονική φύση του όσο και από απληστία.

Τι ακριβώς πρόδωσε ο Ιούδας στις αρχές; Ως προς

αυτό τα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης φαίνεται να συμφωνούν. Ο Ιησούς και οι μαθητές του είχαν έρθει από το βόρειο τμήμα της χώρας στην πρωτεύουσα, στα Ιεροσόλυμα, για να γιορτάσουν την ετήσια γιορτή του Πάσχα. Εκείνες τις ημέρες συγκεντρωνόταν μέγα πλήθος στα Ιεροσόλυμα, καθώς στη διάρκεια της γιορτής ο πληθυσμός της πόλης πολλαπλασιαζόταν από τους προσκυνητές, οι οποίοι έρχονταν από όλο τον κόσμο για να λατρέψουν το Θεό σε ανάμνηση της σωτηρίας που τους είχε προσφέρει πριν πολλούς αιώνες, όταν ο Θεός έσωσε τα τέκνα των Ισραηλιτών από το θάνατο και τους οδήγησε έξω από την Αίγυπτο. Λόγω του τεράστιου πλήθους υπήρχε πάντα ο κίνδυνος να φθάσει σε υπερβολικό βαθμό ο θρησκευτικός ενθουσιασμός και να ξεσπάσουν ταραχές. Οι αρχές φοβούνταν ιδιαίτερα ότι ο Ιησούς ήταν ταραχοποιός και ήθελαν να τον συλλάβουν ήσυχα, όταν θα ήταν μακριά από τα πλήθη, έτσι ώστε να μπορέσουν να τον ξεφορτωθούν χωρίς να προκαλέσουν μεγάλη αναταραχή. Ο Ιούδας τούς είπε πώς θα μπορούσαν να το κάνουν. Μέσα στη βαθιά νύχτα τούς οδήγησε στον Ιησού, όταν αυτός προσευχόταν μόνος με τους μαθητές του. Οι αρχές τον συνέλαβαν μυστικά, δίκασαν τον Ιησού σε ένα πρόχειρο στην πόλη δικαστήριο και τον σταύρωσαν, πριν οργανωθεί οποιαδήποτε πραγματική αντίσταση.

Μόνο δύο από τους τέσσερις Ευαγγελιστές αφηγούνται τι συνέβη στη συνέχεια στον Ιούδα. Σύμφωνα με την πιο γνωστή αφήγηση, εκείνη του Ευαγγελίου του Ματθαίου, ο Ιούδας καταλήφθηκε από τύψεις, επέστρεψε στους εβραίους αρχιερείς τα τριάκοντα αργύρια και κρεμάστηκε. Οι αρχιερείς θεώρησαν ότι δεν μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τα αργύρια που επιστράφηκαν για το θησαυροφυλάκιο του Ναού, αφού είχαν χρησιμοποιηθεί για την προδοσία με την οποία θα χυνόταν αίμα αθώου. Έτσι αγόρασαν έναν αγρό για την ταφή ξένων. Αυτός ο αγρός αποκαλούνταν αγρός του Κεραμέως, πιθανόν επειδή περιείχε κόκκινη άργιλο την οποία προτιμούσαν οι αγγειοπλάστες της πόλης. Από τότε αυτός ο αγρός έγινε γνωστός ως «αγρός αίματος», επειδή είχε αγοραστεί «επί τιμή αίματος».

Ούτε ο Μάρκος ούτε ο Ιωάννης ούτε το Ευαγγέλιο του Λουκά λένε τίποτα για το θάνατο του Ιούδα. Ούτε στο ευαγγέλιο του Ιούδα γίνεται λόγος γι' αυτό. Όμως στις Πράξεις των Αποστόλων –που γράφτηκαν από τον Ευαγγελιστή Λουκά ως συνέχεια του Ευαγγελίου του– μαθαίνουμε μια άλλη εκδοχή για το θάνατο του Ιούδα, που συνδέεται επίσης με έναν αγρό των Ιεροσολύμων. Ωστόσο σ' αυτή την περίπτωση λέγεται ότι ο ίδιος ο Ιούδας είχε στη κατοχή του τον αγρό και πέθανε σ' αυτόν. Σ' αυτή την εκδοχή δεν κρεμάστηκε. Αντίθετα

έπαθε διάρρηξη στο μέσο του σώματός του και τα σπλάχνα του χύθηκαν στο έδαφος, δημιουργώντας ένα βρόμικο ματωμένο σωρό. Γι' αυτόν το λόγο ο αγρός αποκλήθηκε «χωράφι αίματος» (Πράξεις 1:15-19). Δεν φαίνεται να είναι αυτοκτονία, όπως στο Ευαγγέλιο του Ματθαίου, αλλά πράξη του Θεού, ο οποίος επιφέρει το μακάβριο τέλος του Ιούδα ως δίκαιη τιμωρία για την κακή πράξη του.

Όλες αυτές οι αφηγήσεις έρχονται σε έντονη αντίθεση με αυτά που βρίσκουμε στο ευαγγέλιο του Ιούδα. Εδώ η πράξη του Ιούδα δεν είναι κακή. Απεναντίας, αυτό που κάνει είναι θέλημα Θεού, όπως του εξήγησε σε απόκρυφες αποκαλύψεις ο ίδιος ο Ιησούς. Καθιστώντας δυνατό το θάνατο του Ιησού, ο Ιούδας επιτρέπει στο θεϊκό σπινθήρα εντός του Ιησού να απελευθερωθεί από τα υλικά δεσμά του σώματός του και να επιστρέψει στην ουράνια κατοικία του. Ο Ιούδας είναι ο ήρωας και όχι ένας αισχρός.

Ο Ιούδας στο ευαγγέλιο του Ιούδα

Με τις πρώτες λέξεις αυτού του ευαγγελίου, το οποίο ανακαλύφθηκε πρόσφατα, γίνεται ξεκάθαρο ότι η απεικόνιση του Ιούδα δεν θα μοιάζει καθόλου με εκείνη την οποία βρίσκουμε στην Καινή Διαθήκη και ότι η αφήγηση που ακολουθεί θα περιέχει μια γνωστική θεώρηση

για την πράξη του. Το κείμενο αρχίζει λέγοντας: «Η απόκρυφη διήγηση της αποκάλυψης που φανέρωσε ο Ιησούς σε συνομιλία με τον Ιούδα τον Ισκαριώτη». Εξαρχής λοιπόν μας λέει ότι είναι «απόκρυφη» αφήγηση, η οποία δεν προορίζεται για τους πάντες, αλλά μόνο για εκείνους που είναι εντός της γνώσης, δηλαδή για τους «γνωστικούς». Η αφήγηση μας κοινοποιεί μια αποκάλυψη του Ιησού, του θεϊκού απεσταλμένου: μόνο αυτός μπορεί να αποκαλύψει την αλήθεια η οποία είναι αναγκαία για τη σωτηρία. Και σε ποιον την αποκαλύπτει; Δεν την αποκαλύπτει ούτε στα πλήθη που συγκεντρώνονται για να τον ακούσουν ούτε καν στους δώδεκα μαθητές που κάλεσε δίπλα του. Αποκαλύπτει το μυστικό μόνο στον Ιούδα τον Ισκαριώτη, τον πιο στενό σύντροφό του και το μοναδικό σ' αυτό το ευαγγέλιο που κατανοεί την πραγματική αλήθεια για τον Ιησού.

Την επόμενη φορά που γίνεται αναφορά στον Ιούδα σ' αυτό το κείμενο είναι όταν ο Ιησούς προκαλεί τους δώδεκα μαθητές να του δείξουν αν είναι ή όχι «τέλειοι» (δηλαδή ικανοί για τη σωτηρία) και αν μπορούν να σταθούν ενώπιόν του. Όλοι οι μαθητές ισχυρίζονται ότι διαθέτουν τη δύναμη να το κάνουν, αλλά στην πράξη μόνο ο Ιούδας είναι ικανός να σταθεί ενώπιόν του, αν και ακόμη κι αυτός αποστρέφει το πρόσωπό του. Αυτό πρέπει να σημαίνει ότι ο Ιούδας

έχει εντός του το σπινθήρα του θείου, έτσι κατά κάποια έννοια είναι ισάξιος του Ιησού, αλλά δεν έχει κατανοήσει ακόμη την απόκρυφη αλήθεια την οποία ετοιμάζεται να του αποκαλύψει ο Ιησούς και γι' αυτό αποστρέφει το βλέμμα του. Όμως ο Ιούδας γνωρίζει την αληθινή ταυτότητα του Ιησού –κάτι για το οποίο οι άλλοι μαθητές είναι εντελώς τυφλοί– αφού ο Ιούδας διακηρύσσει ότι ο Ιησούς δεν είναι ένας απλός θνητός απ' αυτό τον κόσμο. Έρχεται από τον επάνω θεικό κόσμο: «Κατάγεσαι από τον αθάνατο κόσμο του Μπάρμπελο», λέει ο Ιούδας. Όπως εξηγεί ο Μάρβιν Μάιερ, σύμφωνα με τους σηθιανούς γνωστικούς, ο Μπάρμπελο είναι ένα από τα πρωταρχικά θεϊκά όντα στον τέλειο κόσμο του αληθινού Θεού. Από αυτό τον κόσμο κατάγεται ο Ιησούς και όχι από τον κόσμο που δημιούργησε μια δευτερεύουσα, κατώτερη θεότητα.

Επειδή ο Ιούδας αντιλήφθηκε σωστά τη φύση του Ιησού, ο Ιησούς τον παίρνει παράμερα, μακριά από τους άλλους αδαείς, για να του διδάξει «τα μυστήρια του βασιλείου». Μόνο στον Ιούδα θα δοθεί η απόκρυφη γνώση που είναι αναγκαία για τη σωτηρία. Και ο Ιησούς τον πληροφορεί ότι θα πετύχει αυτή τη σωτηρία, παρότι θα πικραθεί για να την πετύχει. Θα πικραθεί, επειδή θα τον απορρίψουν «οι δώδεκα», οι οποίοι θα επιλέξουν κάποιον άλλον για να πάρει τη θέση του. Αυ-

τό είναι μια αναφορά στο τι συμβαίνει στις Πράξεις των Αποστόλων της Καινής Διαθήκης, όταν μετά το θάνατο του Ιούδα οι ένδεκα μαθητές τον αντικαθιστούν με τον Ματθία, έτσι ώστε να παραμείνουν δώδεκα (Πράξεις των Αποστόλων 1:16-26). Για το ευαγγέλιο του Ιούδα, αυτό είναι καλό, όχι για τους δώδεκα, αλλά για τον Ιούδα. Ο Ιούδας είναι εκείνος που μπορεί να πετύχει τη σωτηρία, ενώ οι άλλοι Απόστολοι εξακολουθούν να νοιάζονται για το «θεό τους», δηλαδή για το δημιουργό θεό της Παλαιάς Διαθήκης, τον οποίο όμως μπορούν να υπερβούν εξίσου ο Ιησούς και ο Ιούδας.

Αυτό το θέμα επαναλαμβάνεται αργότερα στο κείμενο, όταν ο Ιούδας διηγείται στον Ιησού ένα «σπουδαίο όραμα» που είδε και το οποίο τον αναστάτωσε. Σ' αυτό το όραμα ο Ιούδας είδε τους δώδεκα μαθητές (προφανώς τους ένδεκα άλλους και εκείνον που θα τον αντικαθιστούσε τελικά) να τον λιθοβολούν για να τον θανατώσουν. Όμως τότε είδε ένα μεγάλο σπίτι γεμάτο με θαυμάσιους ανθρώπους. Ο Ιούδας θέλει να μπει στο σπίτι – γιατί το σπίτι αντιπροσωπεύει το θεικό κόσμο στον οποίο κατοικούν σε αιώνια αρμονία τα αθάνατα πνεύματα. Ο Ιησούς τον πληροφορεί ότι κανένας που να γεννήθηκε από θνητούς δεν μπορεί να μπει σ' αυτό το σπίτι, γιατί «έχει κρατηθεί για τους αγίους». Όμως, όπως θα μάθουμε αργότερα στο κείμενο, αυτό σημαίνει

ότι η είσοδος θα επιτραπεί σε όποιους έχουν εντός τους –όπως ο Ιούδας– ένα σπινθήρα του θείου, εφόσον έχουν απελευθερωθεί από τη θνητή σάρκα τους.

Με άλλα λόγια, ο επικείμενος θάνατος του Ιούδα δεν θα είναι μεγάλη τραγωδία, παρότι ο ίδιος θα μπορούσε τότε να τον θεωρήσει θλιβερό. Με το θάνατό του θα γίνει «ο δέκατος τρίτος», δηλαδή θα είναι εκτός των δώδεκα μαθητών και θα υπερβεί τον αριθμό τους. Μόνο αυτός θα καταστεί ικανός να εισέλθει στο θεϊκό κόσμο, τον οποίο συμβολίζει το μεγάλο σπίτι του οράματός του. Και έτσι «θα αναθεματιστεί(ς) από τις άλλες γενεές», από τη γενεά των θνητών που δεν προορίζονται για την υπέρτατη σωτηρία. Ταυτοχρόνως «θα κυβερνήσει(ς) πάνω σ' αυτές (τις γενεές)», γιατί θα είναι πολύ ανώτερος από όλους σ' αυτό τον υλικό κόσμο από τη στιγμή που θα πετύχει τη σωτηρία του, η οποία θα βασιζέται στην απόκρυφη γνώση που ετοιμάζεται να του αποκαλύψει ο Ιησούς.

Σημαντικό μέρος του διασωθέντος ευαγγελίου περιλαμβάνει την απόκρυφη αποκάλυψη την οποία παραδίδει ο Ιησούς μόνο στον Ιούδα. Αυτή αποκαλύπτει «ένα μεγάλο και απεριόριστο αιώνιο κόσμο» – τον κόσμο των αληθινά θεϊκών όντων που αρχίζει πέραν αυτού του κόσμου και βρίσκεται πολύ πιο πάνω από τις κατώτερες θεότητες οι οποίες δημιούργησαν αυτή την

υλική ύπαρξη και τους ανθρώπους. Αυτή η αποκάλυψη θα εντυπωσιάσει πολλούς σύγχρονους αναγνώστες ως ασυνήθιστα πολύπλοκη και δύσκολη στην κατανόησή της. Όμως η βασική κατεύθυνσή της είναι ξεκάθαρη. Πολυάριθμα ανώτερα θεϊκά όντα υπήρχαν πολύ πριν εμφανιστούν οι θεοί τούτου του κόσμου. Οι θεοί τούτου του κόσμου περιλαμβάνουν τον Ελ (το όνομα του «Θεού» στην Παλαιά Διαθήκη), το βοηθό του, τον Νεμβρώ, ο οποίος αποκαλείται επίσης Γιαλνταμπαώθ, που είναι μiasμένος με αίμα, και που το όνομά του σημαίνει «αντάρτης», και κάποιον άλλον ο οποίος ονομάζεται Σάκλας, λέξη που σημαίνει «ανόητος». Έτσι οι θεότητες που είναι υπεύθυνες για αυτό τον κόσμο είναι ο Θεός της Παλαιάς Διαθήκης, ένας αιματοβαμμένος αντάρτης και ένας ανόητος. Αυτό μόνο μια ηχηρή επιδοκιμασία του δημιουργού (των δημιουργών) του κόσμου δεν είναι.

Ο Σάκλας, ο ανόητος, λέγεται ότι είναι εκείνος που δημιουργεί τους ανθρώπους «σύμφωνα με την εικόνα» (του;), πράγμα που κάνει τον Ιούδα να ρωτήσει: Είναι δυνατό για τους ανθρώπους να υπερβούν τη ζωή σε τούτο τον κόσμο; Όπως θα δούμε αργότερα, η απάντηση είναι υπό όρους καταφατική. Μερικοί άνθρωποι έχουν εντός τους ένα στοιχείο του θείου. Θα επιβιώσουν, για να υπερβούν τούτο τον κόσμο και να

εισέλθουν στο θεϊκό κόσμο πολύ πιο πάνω από τους αιμοδιψείς, ανόητους δημιουργούς θεούς.

Ο ίδιος ο Ιούδας είναι ο πρώτος που θα το κάνει. Μαθαίνουμε κοντά στο τέλος του κειμένου ότι η επιθυμία του εκπληρώνεται. Εισέρχεται στο «φεγγοβόλο σύννεφο», το οποίο σε αυτό το κείμενο αντιπροσωπεύει τον κόσμο του αληθινού Θεού και τους αιώνες του. Όπως οποιοσδήποτε άλλος, ο Ιούδας έχει έναν «αστέρα» που οδηγεί (βλ. το δοκίμιο του Μάρβιν Μάιερ). Ο αστέρας του είναι ανώτερος από όλους τους άλλους. Ο αστέρας του «οδηγεί το δρόμο».

Τον οδηγεί στη σωστή κατανόηση όλων εκείνων που του δίδαξε ο Ιησούς. Η σωτηρία δεν έρχεται με τη λατρεία του Θεού αυτού του κόσμου ή με την αποδοχή της δημιουργίας του. Έρχεται με την άρνηση τούτου του κόσμου και την απόρριψη του σώματος που μας δένει με αυτόν. Αυτός είναι ο υπέρτατος λόγος για τον οποίο το έργο που κάνει ο Ιούδας για τον Ιησού είναι μια δίκαιη πράξη και του εξασφαλίζει το δικαίωμα να ξεπεράσει όλους τους άλλους. Παραδίδοντας τον Ιησού στις αρχές, ο Ιούδας επιτρέπει στον Ιησού να ξεφύγει από τη θνητή σάρκα του και να επιστρέψει στην αιώνια κατοικία του. Έχουμε δει ήδη τον Ιησού να λέει στον Ιούδα: «Αλλά εσύ θα τους υπερβείς όλους αυτούς. Γιατί εσύ θα θυσιάσεις τον άνθρωπο που με ενδύει».

Η ίδια η σκηνή της προδοσίας παρουσιάζεται σιωπηλά και διαφέρει σε πολλές απόψεις από τις αφηγήσεις τις οποίες βρίσκουμε στην Καινή Διαθήκη. Για παράδειγμα, εδώ ο Ιησούς δεν είναι στην ύπαιθρο, προσευχόμενος στον Κήπο της Γεθσημανής. Είναι μέσα, στον «ξενώνα». Όπως και στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης, οι εβραίοι ηγέτες, που εδώ αποκαλούνται «γραμματείς», δεν θέλουν να συλλάβουν δημόσια τον Ιησού, «γιατί φοβούνταν τους ανθρώπους, αφού είχε θεωρηθεί προφήτης απ' όλους». Όμως, όταν βλέπουν τον Ιούδα, ξαφνιάζονται: «Τι κάνεις εδώ; Είσαι μαθητής του Ιησού». Και αυτοί οι ηγέτες δεν καταλαβαίνουν την αλήθεια, ότι το να υπηρετήσει αληθινά τον Ιησού σημαίνει να τον παραδώσει στις αρχές, προκειμένου να εκτελεστεί. Ο Ιούδας τούς δίνει την απάντηση που θέλουν ν' ακούσουν, αυτοί του δίνουν μερικά χρήματα για την πράξη του και ο Ιούδας τούς παραδίδει τον Ιησού. Και εδώ τελειώνει το ευαγγέλιο, με αυτό που για το συγγραφέα του ήταν η κορύφωση της αφήγησης: όχι με το θάνατο και την ανάσταση του Ιησού, αλλά με την πράξη πίστης του πιο στενού συντρόφου του και του πιο πιστού μαθητή του, εκείνου που τον παρέδωσε για να θανατωθεί, έτσι ώστε να μπορέσει να επανέλθει στην ουράνια κατοικία του.

ΑΣΥΝΗΘΙΣΤΕΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ
ΠΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Αναφέραμε ήδη μερικά από τα βασικά θεολογικά ζητήματα αυτού του ευαγγελίου: Ο δημιουργός αυτού του κόσμου δεν είναι ο ένας αληθινός θεός. Αυτός ο κόσμος που ζούμε δεν είναι παρά ένας δαιμονικός τόπος από τον οποίο πρέπει να δραπετεύσουμε. Ο Χριστός δεν είναι ο υιός του δημιουργού. Η σωτηρία δεν έρχεται διαμέσου του θανάτου και της ανάστασης του Ιησού, αλλά διαμέσου της αποκάλυψης της απόκρυφης γνώσης την οποία παρέχει. Αυτά τα θέματα έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τις θεολογικές απόψεις που τελικά θριάμβευσαν στις πρώιμες χριστιανικές διαμάχες σχετικά με την ορθή πίστη. Στη διάρκεια δηλαδή των θεολογικών πολέμων του 2ου και του 3ου αιώνα, κατά τους οποίους διάφορες χριστιανικές ομάδες υποστήριζαν διαφορετικά λατρευτικά και δογματικά συστήματα, ενώ όλες επέμεναν ότι οι δικές τους απόψεις ήταν όχι απλά σωστές, αλλά ότι ήταν οι απόψεις του Ιησού και των πιο κοντινών μαθητών του.

Όσον αφορά τις διαμάχες αυτές, που μας είναι γνωστές εδώ και πολλά χρόνια, το ευαγγέλιο του Ιούδα μάς επιτρέπει να δούμε μια πλευρά τους ακόμα πιο καθαρά – μία δηλαδή από τις πλευρές που τελικά ηττήθηκαν. Η κάθε πλευρά επικαλούνταν ιερά κείμενα

που στήριζαν τη δική της άποψη. Όλοι επέμεναν ότι οι απόψεις αυτές προέρχονταν απευθείας από τον Ιησού και διαμέσου αυτού από το Θεό. Όμως μόνο μία πλευρά επικράτησε. Αυτή η πλευρά ήταν που αποφάσισε ποια βιβλία θα πρέπει να θεωρηθούν Ιερές Γραφές και ήταν αυτή που έγραψε τα χριστιανικά σύμβολα της πίστεως που έχουν φθάσει μέχρι τις μέρες μας. Σε αυτά τα σύμβολα της πίστεως ενσωματώνονται θεολογικές θέσεις που διατρανώνουν την επιτυχία της μερίδας των «ορθοδόξων». Ας εξετάσουμε την εισαγωγή ενός από τα γνωστότερα σύμβολα της πίστεως:

*Πιστεύω εις ένα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα
Ποιητήν ουρανού και γης,
Ορατών τε πάντων και αοράτων.*

Αυτή η διατύπωση έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις απόψεις που παρουσιάζονται στο ευαγγέλιο του Ιούδα, όπου δεν υπάρχει μόνο ένας Θεός, αλλά πολλοί θεοί, και όπου ο δημιουργός αυτού του κόσμου δεν είναι ο αληθινός Θεός παρά μια κατώτερη θεότητα, η οποία δεν είναι ο Πατέρας των πάντων και η οποία δεν είναι βέβαια παντοδύναμη.

Τώρα πια είμαστε σε θέση να εξετάσουμε καθαρότερα μερικές από τις βασικές διδασκαλίες αυτού του

ευαγγελίου, τις απόψεις του σχετικά με το Θεό, τον Χριστό, τη σωτηρία και τους άλλους Αποστόλους, που υποστηρίζουν ως αξιόπιστο το σύμβολο της πίστεως που επικράτησε, οι οποίοι όμως δεν θα καταλάβουν ποτέ την αλήθεια.

Η θεώρηση του Θεού μέσα στο ευαγγέλιο

Από το ξεκίνημα κιόλας αυτού του ευαγγελίου είναι προφανές ότι ο Θεός του Ιησού δεν είναι ο δημιουργός θεός των εβραίων. Σε μια από τις αρχικές σκηνές, ο Ιησούς συναντά τους μαθητές συγκεντρωμένους σε «ευσεβή προσήλωση». Κυριολεκτικά αυτό που λέει ο κόπτης συγγραφέας είναι ότι οι μαθητές «ασχολούνταν με τελετουργίες σχετικά με την πίστη τους στο Θεό». Μοιράζονταν το γεύμα τους, κατά τη διάρκεια του οποίου ευχαριστούσαν το Θεό για την τροφή τους. Θα περίμενε κάποιος από τον Χριστό να σεβαστεί αυτή τη θρησκευτική πράξη. Αντί γι' αυτό όμως, αρχίζει να γελά. Οι μαθητές δεν μπορούν να καταλάβουν ποιο είναι το αστείο: «Γιατί γελάς με την προσευχή [μας] της ευχαριστίας; Έχουμε κάνει ό,τι είναι σωστό» Ο Ιησούς απαντά ότι δεν ξέρουν πραγματικά τι κάνουν. Ευχαριστώντας για την τροφή τους, δοξάζουν το δικό τους θεό, δηλαδή όχι το Θεό του Ιησού. Τώρα πια οι μαθητές τα έχουν τελείως χαμένα: «Κύριε, εσύ είσαι [...] ο υιός του

θεού μας». Κι όμως, όπως αποδεικνύεται, δεν είναι. Ο Ιησούς απαντά πως κανένας από τη δική τους «γενεά» δεν θα μάθει ποιος είναι πραγματικά.

Οι μαθητές αντιδρούν αρνητικά σ' αυτή την επίπληξη και «άρχισαν να θυμώνουν και να εξοργίζονται και έπιασαν να βλασφημούν ενδόμυχα εναντίον του». Ο Ιησούς συνεχίζει να τους επιτιμά και αναφέρει πάλι «το θεό τους που είναι εντός τους». Εμφανίζονται εδώ αρκετά από τα βασικά θέματα που επαναλαμβάνονται σε όλη την αφήγηση: Οι μαθητές του Ιησού δεν γνωρίζουν ποιος είναι στ' αλήθεια. Λατρεύουν ένα Θεό που δεν είναι ο πατέρας του Ιησού. Δεν καταλαβαίνουν ποια είναι η αλήθεια σχετικά με το Θεό. Ο Ιούδας, ο μόνος που πραγματικά καταλαβαίνει, δηλώνει πως ο Ιησούς προέρχεται από «τον αθάνατο κόσμο του Μπάρμπελο», δηλαδή, από τον κόσμο των πραγματικά αθάνατων θεϊκών οντοτήτων και όχι από τον κατώτερο κόσμο στον οποίο ανήκε ο δημιουργός θεός των εβραίων.

Αυτή η αντίληψη του δημιουργού θεού ως μιας κατώτερης θεότητας εκφράζεται απολύτως ξεκάθαρα στο μύθο που ο Ιησούς αναφέρει ιδιαιτέρως στον Ιούδα παρακάτω στο κείμενο. Σύμφωνα με μερικούς από τους πρώτους ορθόδοξους εκκλησιαστικούς συγγραφείς, όπως ο Ειρηναίος (τον αποκαλώ «πρωτο-ορθόδοξο»,

γιατί ασπάστηκε απόψεις που μεταγενέστερα θα αποκαλούνταν ορθόδοξες), υπάρχει μόνο ένας Θεός και αυτός δημιούργησε ό,τι υπάρχει στον ουρανό και στη γη. Το παρόν κείμενο δεν συμφωνεί με αυτό όμως. Μπορεί ο μύθος που αποκάλυψε ο Ιησούς στον Ιούδα να είναι εξαιρετικά περίπλοκος, όμως το βασικό του νόημα είναι ξεκάθαρο. Ακόμα και πριν την εμφάνιση του δημιουργού θεού, υπήρχαν πολυάριθμες άλλες θεϊκές οντότητες: εβδομήντα δύο αιώνες, ο καθένας με το «φωστήρα» του και ο καθένας με πέντε στερεώματα (που δίνουν ένα σύνολο 360 στερεωμάτων), καθώς και με αναρίθμητους αγγέλους να τους υπηρετούν. Επιπλέον, ο κόσμος μας ανήκει στη σφαίρα της «απώλειας» ή, όπως θα μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε αλλιώς τη λέξη, της «διαφοράς». Δεν αποτελεί δημιούργημα του ενός και μοναδικού Θεού. Μόνο μετά την εμφάνιση όλων των άλλων θεοτήτων αρχίζει να υπάρχει ο Θεός της Παλαιάς Διαθήκης –που ονομάζεται Ελ–, και ο οποίος ακολουθείται από τους βοηθούς του, τον αιμοσταγή αντάρτη Γιαλνταμπαώθ και τον τρελό Σάκλας. Οι δυο τελευταίοι είναι που δημιούργησαν τον κόσμο και τους ανθρώπους.

Όταν οι μαθητές λατρεύουν το «Θεό τους», αποδίδουν τιμές στον αντάρτη και στον τρελό, τους δημιουργούς αυτής της αιματοβαμμένης, παράλογης υλικής ύπαρξης. Δεν λατρεύουν τον ένα και μοναδικό Θεό που

είναι ανώτερος όλων, παντογνώστης, παντοδύναμος, απόλυτα πνευματικός και απολύτως αποκομμένος από αυτό τον εφήμερο κόσμο του πόνου και του μαρτυρίου, που δημιούργησαν ο αντάρτης και ο τρελός. Δεν είναι να απορεί κανείς με το γεγονός ότι ο Ειρηναίος θεώρησε βλάσφημο αυτό το κείμενο. Βασιζόταν στον ισχυρισμό ότι αντιπροσώπευε τις απόψεις του Ιησού, αλλά αυτές οι απόψεις γελοιοποιούσαν τις πιο προσφιλείς από τις δοξασίες που στήριζε ο Ειρηναίος.

Η άποψη του Χριστού

Σε όλο αυτό το κείμενο, ο Ιησούς μιλάει για τους δώδεκα μαθητές και το «Θεό τους». Είναι προφανές ότι ο Ιησούς δεν ανήκει στο θεό αυτού του κόσμου – και μάλιστα, ένας από τους στόχους του είναι να αποκαλύψει την κατωτερότητα και την ηθική αχρειότητα αυτού του θεού, πριν να επιστρέψει στο ουράνιο βασίλειο, τον τέλειο κόσμο του Πνεύματος, αφού θα έχει εγκαταλείψει το φθαρτό του σώμα.

Σύμφωνα με αυτό το κείμενο λοιπόν, ο Ιησούς δεν είναι ένας απλός άνθρωπος. Η πρώτη ένδειξη αυτού είναι ότι κάποια στιγμή «παρουσιάστηκε» στη γη. Αυτό δηλώνει ήδη ότι ήρθε από κάποια άλλη σφαίρα. Και μιας και αφιερώνει τόσο μεγάλο μέρος του ευαγγελίου στην αποκάλυψη των «ιερών μυστηρίων» που σχετίζο-

νται με τον αθάνατο κόσμο της πραγματικής θεότητας, το συμπέρασμα που βγαίνει φυσιολογικά είναι ότι αυτή η άλλη σφαίρα είναι το μέρος από όπου ξεκίνησε.

Η μοναδικότητά του αναδεικνύεται στο επόμενο σχόλιο που τον αφορά: «Συχνά δεν εμφανιζόταν στους μαθητές του ο ίδιος, αλλά παρευρισκόταν ανάμεσά τους σαν ένα παιδί». Οι μελετητές που είναι εξοικειωμένοι με την πρώιμη χριστιανική λογοτεχνία θα καταλάβουν αυτή την αλληγορία χωρίς δυσκολία. Μια σειρά από χριστιανικές γραφές έξω από την Καινή Διαθήκη αναπαριστούν τον Ιησού σαν «δοκητό» (=εικονικό) ον – δηλαδή σαν κάποιον που έμοιαζε με άνθρωπο μόνο γιατί έτσι φαινόταν.¹ Ως θεία οντότητα, ο Ιησούς μπορούσε να πάρει οποιαδήποτε μορφή ήθελε. Σε κάποια πρώιμα χριστιανικά κείμενα, ο Ιησούς εμφανιζόταν με τη μορφή ενός γέρου ή ενός παιδιού – ταυτοχρόνως και σε διαφορετικούς ανθρώπους! (Αυτό συναντάται, για παράδειγμα, σε ένα μη «κανονικό» βιβλίο που αποκαλείται *Έργα του Ιωάννη*.) Έτσι και εδώ: ο Ιησούς δεν είχε ένα πραγματικό σάρκινο σώμα, αλλά μπορούσε να αλλάζει μορφές κατά βούληση.

Αλλά γιατί να εμφανίζεται στους μαθητές του με τη μορφή παιδιού; Δεν θα υπέσκαπτε αντί να ενισχύσει την

¹ Στο κείμενο ο συγγραφέας εξηγεί ότι ο όρος *doctus* («δοκητός») προέρχεται από το ελληνικό «δοκέω» το οποίο αποδίδει με τα «μοιάζω» ή «φαινόμαι».

αυθεντία του στα μάτια των μαθητών του; (Δεν είναι παρά ένα παιδί· τι μπορεί να γνωρίζει;) Αυτό ακριβώς το σημείο θα αποτελέσει πεδίο αμφισβήτησης για τους μελετητές αυτού του κειμένου για πολύ καιρό. Φαίνεται ότι το να είναι κάποιος παιδί σε αυτή την περίπτωση, δεν έχει καθόλου αρνητική έννοια, αλλά απολύτως θετική. Τα παιδιά δεν έχουν αλλοτριωθεί καθόλου από τη σκληρή πραγματικότητα του υλικού μας κόσμου και δεν έχουν διαφθαρεί από την ψευδοσοφία του. Κι ακόμα, μήπως δεν είναι η ίδια η Βίβλος που μας λέει: «Την κραυγή των μικρών και των ανίσχυρων την κάνεις δύναμη εναντίον των εχθρών σου, ώστε να βουβαθεί ο εχθρός κι ο διώκτης τους» (Ψαλμοί 8:3); Το παιδί αντιπροσωπεύει την αγνότητα και την αθωότητα στα μάτια του κόσμου. Και μόνο ο Χριστός ήταν η προσωποποίηση της απόλυτης αγνότητας – και της σοφίας και της γνώσης που ήταν πολύ ανώτερες από αυτές των κοινών θνητών.

Η γνώση αποτελεί φυσικά το κύριο θέμα του ευαγγελίου του Ιούδα. Είναι η γνώση των απόκρυφων μυστηρίων που μόνον ο Ιησούς κατέχει και που μόνον ο Ιούδας είναι άξιος να ακούσει. Ο Ιησούς κατέχει αυτή τη γνώση γιατί προέρχεται από τον «κόσμο του Μπάρμπελο». Και είναι προφανώς σε θέση να επισκέπτεται αυτό τον κόσμο όποτε το θελήσει. Την επομένη της συζήτησής του με τους μαθητές

του, αυτοί θέλουν να μάθουν πού είχε εξαφανιστεί στο μεταξύ, και τότε αυτός τους λέει: «Πήγα σε μια άλλη μεγάλη και αγία γενεά». Όταν τον ρωτούν σχετικά με αυτήν τη «γενεά», γελά και πάλι· αυτή τη φορά όχι για την απλοϊκή λατρεία τους για το δημιουργό τους, αλλά για την έλλειψη γνώσης που τους διακρίνει σχετικά με τον κόσμο των πραγματικά θείων οντοτήτων. Γιατί κανένας κοινός θνητός δεν μπορεί να πάει εκεί· είναι μια σφαίρα πέρα από αυτό τον κόσμο, η σφαίρα της τελειότητας και της αλήθειας, ο ύστατος προορισμός αυτών που κρύβουν εντός τους ένα στοιχείο θεϊκότητας που να μπορεί να ξεπεράσει τις παγίδες αυτού του υλικού κόσμου. Μόνον ο Ιησούς γνωρίζει αυτό τον κόσμο, γιατί από εκεί προήλθε και εκεί θα επιστρέψει.

Όπως έχουμε ήδη δει, ο Ιούδας είναι ο πιο έμπιστος ακόλουθος του Ιησού σε αυτό το κείμενο, όχι μόνον γιατί είναι ο μοναδικός που αξίζει να γίνει αποδέκτης των απόκρυφων μυστικών αυτού του βασιλείου, αλλά και γιατί θα βοηθήσει τον Ιησού να τα καταφέρει να επιστρέψει εκεί για πάντα. Αυτό το καταφέρνει παραδίδοντάς τον στις αρχές για εκτέλεση. Ο Ιησούς φαίνεται να έχει ένα σώμα με σάρκα και αίμα μόνο για το διάστημα που θα περάσει εδώ στη γη έχοντας ανθρώπινη μορφή. Πρέπει να μπορέσει να

ξεφύγει από αυτά τα δεσμά για να επιστρέψει στην ουράνια κατοικία του.

Τι σημαίνει λοιπόν ο θάνατος του Ιησού σε αυτό το ευαγγέλιο; Ο Ειρηναίος και άλλοι πρωτο-ορθόδοξοι συγγραφείς βάσισαν τις απόψεις τους σε κείμενα που αποτέλεσαν αργότερα την Καινή Διαθήκη· αναφέρουμε χαρακτηριστικά το Ευαγγέλιο του Μάρκου και τις Επιστολές του αποστόλου Παύλου, όπου ο θάνατος του Ιησού ερμηνεύεται σαν εξιλαστήρια θυσία για τις αμαρτίες όλων (βλέπε Κατά Μάρκον 10:45· Προς Ρωμαίους 3:21-28). Κατ' αυτή την έννοια, ο θάνατος του Ιησού ήταν ζωτικής σημασίας για τη σωτηρία μας. Πλήρωσε το τίμημα της αμαρτίας έτσι ώστε αυτοί που είχαν αμαρτήσει ενώπιον του Θεού, να μπορούν να αποκαταστήσουν μια σωστή σχέση με το Θεό που είναι ο δημιουργός των πάντων. Το ευαγγέλιο του Ιούδα δεν κλίνει προς αυτή την άποψη. Σε αυτό το ευαγγέλιο, δεν υπάρχει ανάγκη συμφιλίωσης με το δημιουργό αυτού του κόσμου, που δεν είναι παρά ένας αιμοδιψής αντάρτης. Αντιθέτως, αυτό που χρειάζεται είναι να ξεφύγουμε από αυτό τον κόσμο και το δημιουργό του. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί μόνο αφού κάποιος εγκαταλείψει το σώμα αυτό που ανήκει στο δημιουργό. Ο θάνατος του Ιησού δεν είναι παρά η δική του απόδραση. Μόλις πεθάνουμε, μπορούμε τότε κι εμείς να δραπετεύσουμε.

Αυτό που θα παραξενέψει πολλούς αναγνώστες είναι το γεγονός ότι το ευαγγέλιο του Ιούδα τελειώνει στο σημείο όπου τελειώνει, με την υποτιθέμενη προδοσία. Κι όμως είναι απολύτως λογικό, αν λάβει κανείς υπόψη τις απόψεις που προβάλλει το βιβλίο. Ο θάνατος του Ιησού είναι η προκαθορισμένη κατάληξη. Το μόνο που χρειάζεται είναι η μεσολάβηση διά της οποίας θα προκύψει, και ο Ιούδας παίζει απλώς το ρόλο του εξασφαλίζοντας την έλευση αυτού του γεγονότος. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον «υπερέχει» όλων των άλλων.

Δεν υπάρχει ανάσταση. Αυτό είναι ίσως το σημείο-κλειδί των πάντων. Ο Ιησούς δεν θα αναστηθεί από τους νεκρούς σε αυτό το βιβλίο. Γιατί να το κάνει άλλωστε; Το όλο ζήτημα της σωτηρίας έγκειται στο να μπορέσουμε να *δραπετεύσουμε* από αυτό τον υλικό κόσμο. Η ανάσταση ενός νεκρού σώματος φέρνει τον άνθρωπο πίσω στον κόσμο του δημιουργού. Αφού ο σκοπός είναι να επιτρέψουμε στην ψυχή να αφήσει πίσω της αυτό τον κόσμο και να εισέλθει στη «μεγάλη και αγία γενεά» —δηλαδή στη θεία σφαίρα που είναι πολύ ανώτερη αυτού του κόσμου— η ανάσταση του σώματος είναι το τελευταίο πράγμα που θα ήθελε ο Ιησούς ή οποιοσδήποτε από τους ακολούθους του.

Οι όψεις της σωτηρίας

Αυτός είναι φυσικά και ο στόχος των αληθινών πιστών του Ιησού. Πρέπει να υπερβούμε αυτό τον κόσμο με όλα τα στολίδια του. Αυτό μπορεί να συμβεί μόνο όταν η ψυχή μάθει την αλήθεια σχετικά με την προέλευση και τον προορισμό της, και μπορέσει να δραπετεύσει από την υλική φυλακή του σώματος.

Αυτή η διδαχή γίνεται σαφής σε μια συζήτηση μεταξύ του Ιούδα και του Ιησού, στην οποία «αυτή» η γενεά —δηλαδή το ανθρώπινο είδος που βρίσκεται επί γης— αντιπαραβάλλεται με «εκείνη» τη γενεά, που ανήκει στον κόσμο των θείων πλασμάτων. Μερικοί άνθρωποι ανήκουν στη μία γενεά, άλλοι στην άλλη. Αυτοί που έχουν εντός τους το θείο στοιχείο ανήκουν σε «εκείνη». Μπορούν να σωθούν μόνο αφού πεθάνουν. Όταν οι άλλοι —«αυτής» της γενεάς— πεθάνουν, θα χαθούν. Όπως λέει ο Ιησούς:

Οι ψυχές κάθε ανθρώπινης γενεάς θα πεθάνουν. Όταν *αυτοί* οι άνθρωποι (δηλαδή, αυτοί που ανήκουν στον ανώτερο κόσμο), παρότι έχουν ολοκληρώσει το χρόνο του βασιλείου και τους εγκαταλείπει το πνεύμα, τα σώματά τους θα πεθάνουν, αλλά οι ψυχές τους θα παραμείνουν ζωντανές, και θα ανυψωθούν.

Υπό αυτή την έννοια, οι άνθρωποι αποτελούνται

από ένα σώμα, ένα πνεύμα και μία ψυχή. Το σώμα είναι το υλικό μέρος που ενδύει την ψυχή, η οποία αποτελεί την ουσιαστική αξία του ανθρώπου. Το πνεύμα είναι η δύναμη που εμπνυχώνει το σώμα, δίνοντάς του ζωή. Όταν το πνεύμα εγκαταλείπει το σώμα, το σώμα πεθαίνει και παύει να υπάρχει. Όσον αφορά αυτούς που ανήκουν μόνο στον κόσμο των ανθρώπων, η ψυχή πεθαίνει τότε μαζί. Όπως αναφέρει αργότερα ο Ιησούς: «Είναι αδύνατον να φυτέψεις σπόρο πάνω στο [βράχο] και να θερίσεις το καρπό του». Με άλλα λόγια, χωρίς να έχει κανείς μέσα του τη θεία σπίθα, δεν θα μπορεί να συνεχίσει να ζει. Αλλά, για αυτούς που ανήκουν στο ανώτερο βασίλειο, η ψυχή παραμένει ζωντανή μετά θάνατον και ανέρχεται στην ουράνια κατοικία.

Η ιδέα αυτή εξηγείται περαιτέρω, όταν ο Ιησούς περιγράφει το μύθο των αρχών στον Ιούδα, ο οποίος ρωτά με αγωνία αν πεθαίνει το ανθρώπινο πνεύμα. Ο Ιησούς εξηγεί ότι υπάρχουν δύο είδη ανθρώπων: αυτοί στον οποίων τα σώματα έχει δοθεί προσωρινώς ένα δανεικό πνεύμα από τον αρχάγγελο Μιχαήλ, «έτσι ώστε θα μπορούσαν να προσφέρουν υπηρεσία», και αυτοί στους οποίους ο αρχάγγελος Γαβριήλ έχει παραχωρήσει αιώνια πνεύματα, οι οποίοι ανήκουν στη «μεγάλη γενεά χωρίς επάνω της κανέναν άρχοντα». Αυτοί οι τελευταίοι είναι τα πλάσματα που έχουν τη θεία σπί-

θα εντός τους και οι οποίοι, μετά θάνατον, θα επιστρέψουν στον κόσμο από τον οποίο ήρθαν. Ο ίδιος ο Ιούδας είναι, φυσικά, ένας από αυτούς. Οι άλλοι μαθητές, αντιθέτως, ανήκουν μάλλον στο πρώτο είδος, που, καθώς αγνοεί, «προσφέρει κάποιες υπηρεσίες», αλλά που απλώς θα πάψει να υπάρχει μετά θάνατον.

Οι απόψεις των οπαδών του Ιησού

Ένα από τα πιο εντυπωσιακά στοιχεία του ευαγγελίου του Ιούδα είναι η επίμονη επανάληψη του ότι οι δώδεκα μαθητές του Ιησού δεν καταλαβαίνουν ποτέ την αλήθεια, παραμένουν εκτός του κόσμου της σωτηρίας, και καταδιώκουν τον Ιούδα – ανήμποροι να καταλάβουν ότι μόνον αυτός και γνωρίζει και κατανοεί τον ίδιο τον Ιησού και τα μυστικά που του έχει αποκαλύψει. Είναι λόγω της άγνοιάς τους, όπως έχουμε ήδη δει, που λιθοβολούν τον Ιούδα σε ένα όραμα. Ο Ιούδας δεν ανήκει στη δωδεκάδα τους και γι' αυτό ο Ιησούς τον αποκαλεί ο «δέκατος τρίτος». Στην παρούσα περίπτωση, το δεκατρία είναι ο τυχερός αριθμός.

Οι δώδεκα μαθητές παρουσιάζονται ως αυτοί που λατρεύουν το δημιουργό θεό όπως, για παράδειγμα, στη σκηνή της ευχαριστίας που ξεκινά την αφήγηση. Αυτή η απεικόνιση γίνεται ακόμα πιο ζωντανή και λεπτομερής σε μια μεταγενέστερη σκηνή

που δυστυχώς διαθέτουμε αποσπασματικά, στην οποία οι μαθητές περιγράφουν στον Ιησού ένα όραμα που είχαν σχετικά με τις θυσίες που λάμβαναν χώρα στο Ναό των Ιεροσολύμων.

Πολλοί αναγνώστες θα γνωρίζουν ήδη την ιστορία από την Καινή Διαθήκη όπου οι μαθητές και ο Ιησούς καταφθάνουν στο Ναό μόλις μια βδομάδα πριν από την εκτέλεση του Ιησού. Ο Ιησούς δημιουργεί επεισόδια στο Ναό, αναποδογυρίζοντας τα τραπέζια των αργυραμοιβών και εκδιώκοντας αυτούς που πωλούσαν ζώα για θυσίες (Κατά Μάρκον 11:15-17). Οι μαθητές, από την άλλη, παρουσιάζονται υπερβολικά εντυπωσιασμένοι από αυτά που βλέπουν, και μένουν έκθαμβοι μπροστά στο μεγαλείο και το μέγεθος του Ναού. Λένε στο Κατά Μάρκον 13:1, «Διδάσκαλε, κοίτα τι τεράστιοι λίθοι και τι επιβλητικές οικοδομές!»

Το ευαγγέλιο του Ιούδα παρουσιάζει μια παραλλαγή αυτής της σκηνής. Εδώ, οι μαθητές σχολιάζουν στον Ιησού όχι το κτίριο του Ναού αλλά τις θυσίες που πραγματοποιούνται εντός αυτού. Βλέπουν ένα βωμό, ιερείς, το πλήθος και τις θυσίες που λαμβάνουν χώρα και ταραάζονται, θέλουν να μάθουν γιατί συμβαίνουν όλα αυτά. Όπως αποδεικνύεται, όλα αυτά τους αφορούν. Ο Ιησούς τούς λέει ότι οι ιερείς που κάνουν τις θυσίες στο βωμό, «επικαλούνται το όνομά μου». Με

άλλα λόγια, αυτοί που είναι υπεύθυνοι για τη λατρεία του Θεού των εβραίων πιστεύουν ότι υπηρετούν τον ίδιο τον Ιησού. Μετά μαθαίνουμε ότι αυτό που είδαν οι μαθητές είναι ένα συμβολικό όραμα – που δεν αφορά καθαυτές τις εβραϊκές θυσίες στο Ναό, αλλά τις δικές τους λατρευτικές συνήθειες. Ο Ιησούς τούς λέει:

Αυτούς που είδατε να δέχονται τις προσφορές στο θυσιαστήριο – είναι αυτό που εσείς είστε. Αυτός είναι ο θεός που υπηρετείτε, και εσείς είστε οι δώδεκα άνδρες που είδατε. Το βόδι που είδατε να φέρνουν για θυσία είναι οι πολλοί άνθρωποι που τους παραπλανήσατε.

Με άλλα λόγια, οι μαθητές που συνεχίζουν να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα λες και το ύψιστο αντικείμενο λατρείας είναι ο θεός των εβραίων, επικαλούμενοι το όνομα του Ιησού για να υποστηρίξουν τη λατρεία τους, έχουν συλλάβει το όλο θέμα λάθος. Αντί να υπηρετούν τον αληθινό Θεό, τον βλασφημούν. Και με αυτό που κάνουν, παραπλανούν τους πιστούς τους.

Αυτή η περιγραφή καταδικάζει όχι μόνο τους μαθητές του Ιησού, αλλά και τους πρωτο-ορθόδοξους χριστιανούς που ζούσαν την εποχή που γράφτηκε το ευαγγέλιο του Ιούδα. Οι πρωτο-ορθόδοξοι δεν συνέχισαν,

φυσικά, να τελούν λατρευτικές πράξεις εντός του εβραϊκού Ναού. Είχε καταστραφεί στο μεταξύ και οι περισσότεροι πρωτο-ορθόδοξοι δεν ήταν ούτως ή άλλως εβραϊκής καταγωγής. Επέμεναν όμως ότι ο Θεός που λάτρευαν ήταν ο εβραίος Θεός που έδωσε τον εβραϊκό νόμο και έστειλε τον εβραίο Μεσσία στον εβραϊκό λαό προς επαλήθευση των εβραϊκών Γραφών. Πίστευαν ότι αυτοί ήταν οι «πραγματικοί εβραίοι», ο αληθινός λαός του αληθινού Θεού.

Ο Ιησούς σε αυτό το ευαγγέλιο επισημαίνει ότι είναι απολύτως παραστρατημένοι. Λατρεύουν στ' αλήθεια το Θεό των εβραίων. Αλλά αυτός ο θεός δεν είναι παρά ένας απερίσκεπτος τρελός. Είναι αλήθεια ότι αυτός δημιούργησε αυτό τον κόσμο, αλλά αυτός ο κόσμος δεν αξίζει τίποτα. Είναι ένας σχετός γεμάτος δυστυχία και μαρτύρια. Ο αληθινός Θεός δεν είχε ποτέ σχέση με αυτό τον κόσμο. Αυτός είναι ένας κόσμος από τον οποίο πρέπει να ξεφύγουμε κι όχι να τον αγκαλιάσουμε. Οι πρωτο-ορθόδοξοι χριστιανοί προάγουν μια κάλπικη θρησκεία. Μόνο η θρησκεία που δίδαχτηκε κρυφά από τον Ιησού στον πιο πιστό του ακόλουθο, τον Ιούδα, είναι απόλυτα αληθινή. Όλα τα υπόλοιπα δεν είναι παρά μια ψευτιά στην καλύτερη των περιπτώσεων, ένα βλαβερό λάθος που προωθήθηκε από τους ηγέτες των πρωτο-ορθόδοξων εκκλησιών.

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΚΑΙ Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Υπό το πρίσμα των σκληρών επιθέσεων που δέχτηκε από τους πρωτο-ορθόδοξους ηγέτες της Εκκλησίας –προδρόμους του Ειρηναίου και άλλων ομονοούντων θεολόγων που ανέπτυξαν την «ορθόδοξη» αντίληψη σχετικά με το Θεό, τον κόσμο, τον Χριστό και τη σωτηρία– δεν είναι να απορεί κανείς για το ότι το ευαγγέλιο του Ιούδα δεν είχε και μεγάλες πιθανότητες να περιληφθεί στα κείμενα της Καινής Διαθήκης. Πώς μας προέκυψε η Καινή Διαθήκη, που αποτελείται από τα τέσσερα Ευαγγέλια –τα: Κατά Ματθαίον, Κατά Μάρκον, Κατά Λουκάν και Κατά Ιωάννην–, και γιατί συμπεριλήφθηκαν στον κανόνα ελάχιστα χριστιανικά κείμενα, ενώ τα περισσότερα από τα υπόλοιπα (όπως το ευαγγέλιο του Ιούδα) αποκλείστηκαν;

Η Καινή Διαθήκη αποτελείται από είκοσι επτά βιβλία τα οποία είναι αυτά που η επικρατούσα ορθόδοξη πλευρά αποδέχτηκε ως τα ιερά κείμενα που μεταφέρουν το λόγο του Θεού στο λαό του. Όταν ξεκίνησε ο χριστιανισμός –με τον ίδιο τον Ιησού– υπήρχε ήδη μια σειρά από γραπτές πηγές. Ο Ιησούς ήταν ένας Εβραίος που ζούσε στην Παλαιστίνη, και όπως όλοι οι παλαιστίνιοι Εβραίοι, αποδεχόταν την

αυθεντία των εβραϊκών Γραφών, ειδικά μάλιστα των πέντε πρώτων βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης των χριστιανών (Γένεσις, Έξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον), που είναι πιο γνωστά ως ο Νόμος του Μωυσή. Ο Ιησούς παρουσιάστηκε ως ένας έγκυρος ερμηνευτής αυτών των Γραφών και οι οπαδοί του τον αναγνώριζαν ως ένα μεγάλο ραββίνο (δάσκαλο).

Μετά το θάνατο του Ιησού, οι οπαδοί του συνέχισαν να τιμούν τα διδάγματά του και άρχισαν να τους αποδίδουν ισάξια εγκυρότητα με αυτών του Μωυσή. Και δεν θεωρήθηκαν ως έγκυρα και γνήσια μόνο τα διδάγματα του Ιησού, αλλά και αυτά των πιο κοντινών ακολούθων του, ειδικά αφού αυτά ήταν γραμμένα σε βιβλία. Καθώς όμως περνούσαν τα χρόνια και μετά από κάποιες δεκαετίες, όλο και περισσότερα κείμενα εμφανίστηκαν, που υποτίθεται ότι είχαν γραφτεί από τους Αποστόλους. Για παράδειγμα, έχουμε περισσότερες Επιστολές του Παύλου από τις δεκατρείς που του αποδίδονται και που περιλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη, ενώ οι σημερινοί μελετητές είναι σχεδόν βέβαιοι ότι αυτές που περιλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη δεν γράφτηκαν στην πραγματικότητα όλες από τον Παύλο. Ομοίως, η Αποκάλυψη του Ιωάννη περιλαμβάνεται στην Καινή Διαθήκη, αλλά άλλες αποκάλυψεις έχουν παραλειφθεί· για παράδειγμα, η Αποκά-

λυψη του Πέτρου και η Αποκάλυψη του Παύλου.

Υπάρχουν πολλά ευαγγέλια. Τα τέσσερα που περιέχει η Καινή Διαθήκη είναι ανυπόγραφα κείμενα, που μόνο κατά το 2ο αιώνα τούς αποδόθηκαν τα ονόματα των μαθητών του Ιησού (του Ματθαίου και του Ιωάννη) και δύο ακολούθων των Αποστόλων (του Μάρκου, ακολούθου του Πέτρου, και του Λουκά, ακολούθου του Παύλου). Παρουσιάστηκαν και άλλα ευαγγέλια για τα οποία λεγόταν ότι είχαν γραφτεί από τους Αποστόλους. Εκτός από το ευαγγέλιο του Ιούδα, που ανακαλύφθηκε πρόσφατα, έχουμε ευαγγέλια που κάποιοι ισχυρίζονται ότι έχουν γραφτεί από τον Φίλιππο και τον Πέτρο, δύο διαφορετικά ευαγγέλια που αποδίδονται στον αδελφό του Ιησού, τον Ιούδα Θωμά, ένα από τη Μαρία Μαγδαληνή κ.ο.κ.

Όλα αυτά τα ευαγγέλια (και οι επιστολές, οι αποκάλυψεις κλπ.), συνδέθηκαν με τους Αποστόλους και παρουσιάστηκαν όλα ως αντιπροσωπευτικά των γνήσιων διδαγμάτων του Ιησού, και τιμήθηκαν όλα –από τη μία ή την άλλη χριστιανική ομάδα– ως ιερά κείμενα. Με το πέρασμα του χρόνου, όλο και περισσότερα άρχισαν να εμφανίζονται. Με δεδομένες τις φοβερές διαμάχες που διεξάγονταν σχετικά με την ορθή ερμηνεία της θρησκείας, πώς θα μπορούσε να ξέρει κανείς ποια βιβλία να κάνει αποδεκτά;

Εν συντομία, η μία από τις αντικρουόμενες ομάδες των χριστιανών κατάφερε και επικράτησε των άλλων. Αυτή η ομάδα κατάφερε να στρέψει προς τα πιστεύω της περισσότερους πιστούς από τις αντίπαλές της ομάδες, και κατάφερε να περιθωριοποιήσει όλους τους ανταγωνιστές της. Αυτή η ομάδα καθόρισε την οργανωτική δομή της Εκκλησίας. Αποφάσισε ποια δόγματα θα υιοθετούσαν οι χριστιανοί. Και αποφάσισε ποια βιβλία θα αποτελούσαν την Αγία Γραφή. Αυτή ήταν η ομάδα στην οποία ανήκε ο Ειρηναίος, καθώς και άλλες γνωστές φυσιογνωμίες μεταξύ των μελετητών του 2ου και 3ου μετά Χριστόν αιώνα, όπως ήταν ο Μάρτυρας Ιουστίνος και ο Τερτυλλιανός. Αυτή η ομάδα αποκαλέστηκε «ορθόδοξη», και, αφού εξασφάλισε τη νίκη της επί των αντιπάλων, ξανάγραψε την ιστορία της ανάθεσης – υποστηρίζοντας ότι αντιπροσώπευε από την αρχή την κυρίαρχη άποψη των χριστιανών, ότι οι απόψεις της ήταν ανέκαθεν οι Απόψεις των αποστολικών εκκλησιών και των αποστόλων, ότι τα δόγματά της είχαν τις ρίζες τους απευθείας στα κηρύγματα του Ιησού. Τα βιβλία που αποδέχτηκε ως Αγία Γραφή στήριζαν ακριβώς αυτά τα επιχειρήματα, γιατί ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης αφηγούνται την ιστορία έτσι όπως έχουν συνηθίσει να την ακούνε οι πρωτο-ορθόδοξοι.

Τι συνέβη σε όλα τα άλλα βιβλία, αυτά που παρουσίαζαν μια διαφορετική εκδοχή της ιστορίας και τα οποία είχαν εξαιρεθεί γι' αυτόν το λόγο από τον πρωτο-ορθόδοξο Κανόνα; Μερικά από αυτά καταστράφηκαν, αλλά τα περισσότερα απλώς χάθηκαν ή εφθάρησαν με την πάροδο του χρόνου. Έτσι κι αλλιώς σπάνια ή σχεδόν ποτέ δεν έφτιαχναν αντίγραφα τους αργότερα, μιας και οι απόψεις τους είχαν θεωρηθεί αιρετικές. Μόνο μεταξύ μικρών περιθωριακών χριστιανικών ομάδων – μια ομάδα γνωστικών εδώ, μια ομάδα χριστιανών Εβραίων εκεί – διατηρήθηκαν ζωντανά αυτά τα κείμενα. Οι φήμες που αφορούσαν την ύπαρξή τους συνέχιζαν να κυκλοφορούν, αλλά κανένας δεν είχε καμία ιδιαίτερη διάθεση να τα συντηρήσει για τις επόμενες γενεές. Ποιος ο λόγος άλλωστε; Περιείχαν σφάλματα που θα παραπλανούσαν τον κόσμο. Καλύτερα να χάνονταν με έναν άδοξο τρόπο.

Κι έτσι κι έγινε. Σπάνια έφτιαχναν αντίγραφα τους, όταν τα παλιά αντίγραφα φθείρονταν, και τελικά ακόμα κι αυτά τα μεμονωμένα κείμενα εξαφανίστηκαν· μέχρι τους μοντέρνους καιρούς, όπου σε σπάνιες περιπτώσεις ξεπηδάει κάθε τόσο και ένα από αυτά εδώ κι εκεί, για να μας δείξει από την αρχή ότι η επικρατούσα θεώρηση της θρησκείας δεν ήταν η μοναδική κατά το 2ο αιώνα της χριστιανοσύνης. Στην πραγματικότητα,

υπήρχε μια ακμαία αντιπολίτευση σε αυτή τη θεώρηση, μια αντιπολίτευση που περιλάμβανε, για παράδειγμα, μεταξύ των πολύτιμων πρόσφατων ευρημάτων που την αφορούν, το ευαγγέλιο του Ιούδα. Ιδού ένα βιβλίο που φέρνει τα πάνω κάτω για την παραδοσιακή χριστιανική θεολογία και ανατρέπει όλα όσα πιστεύαμε σχετικά με τη φύση του αληθινού χριστιανισμού. Σε αυτό το βιβλίο η αλήθεια δεν διδάσκεται στους υπόλοιπους μαθητές του Ιησού και τους πρωτο-ορθόδοξους διαδόχους τους. Αυτοί οι χριστιανοί ηγέτες είναι τυφλοί μπροστά στην αλήθεια, η οποία μεταδόθηκε αποκλειστικά μέσω των μυστικών αποκαλύψεων στο μοναδικό μαθητή που όλοι είχαν συμφωνήσει να περιφρονούν: τον Ιούδα τον Ισκαριώτη, τον προδότη.

Μόνο ο Ιούδας, σύμφωνα με αυτή τη μέχρι πρότινος αγνοούμενη άποψη, γνώριζε την αλήθεια σχετικά με τον Ιησού. Ο Ιησούς δεν προήλθε από το δημιουργό αυτού του κόσμου και δεν ήταν βέβαια γιος του. Ήρθε από το βασίλειο του Μπάρμπελο για να αποκαλύψει τα απόκρυφα μυστήρια που θα έφερναν τη σωτηρία. Ο θάνατός του τον απελευθέρωσε απλά από τον αμαρτωλό υλικό κόσμο. Αυτός ο κόσμος είναι ένας οχετός γεμάτος πόνο, δυστυχία και βάσανα, και η μόνη μας ελπίδα είναι να τον εγκαταλείψουμε. Και μερικοί από εμάς θα το κάνουμε. Κάποιοι έχουμε τη θεία

σπίθα μέσα μας και, όταν πεθάνουμε, θα ορμήσουμε έξω από τη φυλακή των σωμάτων μας προς την ουράνια κατοικία μας, το θείο βασίλειο από όπου κατεβήκαμε και στο οποίο θα επιστρέψουμε, για να ζήσουμε λαμπρές και ανώτερες ζωές στην αιωνιότητα.

Ο ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΤΗΣ ΛΙΟΝ
ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

Γκρέγκορ Βουρσι

Ο Codex Tchacos, ένα αρχαίο βιβλίο σε πάπυρο που προέρχεται από την Αίγυπτο, περιείχε αρχικά τέσσερις πραγματείες, γραμμένες στη σαχιδική κοπτική διάλεκτο, που ήταν μια αρχαία γλώσσα της Αιγύπτου. Πρώτο στη σειρά είναι ένα φθαρμένο αντίγραφο της Επιστολής του Πέτρου προς τον Φίλιππο, ένα κείμενο που είχε ήδη γίνει γνωστό από την περίφημη ανακάλυψη στο Ναγκ Χαμαντί, στην Αίγυπτο, το 1945. Το δεύτερο είναι ένα πιο κακοδιατηρημένο αντίγραφο της πραγματείας με τον τίτλο «Ιάκωβος», το οποίο ταυτίζεται με την αποκαλούμενη «Αποκάλυψη του Ιακώβου», που βρέθηκε επίσης στη βιβλιοθήκη του Ναγκ Χαμαντί. Το τρίτο

είναι το ευαγγέλιο του Ιούδα, που δημοσιεύεται εδώ για πρώτη φορά σε ελληνική μετάφραση. Τέλος, έχουν διασωθεί μόνο κάποιες σελίδες από την εισαγωγή της τέταρτης πραγματείας, που έχει ονομαστεί προσωρινά «Το Βιβλίο του Αλλογενούς». Η κοπτική γλώσσα που χρησιμοποιείται στον κώδικα δεν είναι η πρωτότυπη γλώσσα αυτών των τεσσάρων κειμένων. Εκτιμάται γενικώς ότι μεταφράστηκαν από τα ελληνικά πρωτότυπα, όπως όλα τα κείμενα του Ναγκ Χαμαντί. Στην περίπτωση του ευαγγελίου του Ιούδα, το όνομά του αναφέρεται στην αρχαία χριστιανική γραμματεία, και αυτή η μελέτη εξετάζει την πιθανότητα σύνδεσης μεταξύ αυτών των αρχαίων αναφορών και του προσφάτως ανακαλυφθέντος κειμένου. Κατά συνέπεια, θα μπορέσουμε να χρονολογήσουμε το ελληνικό πρωτότυπο του ευαγγελίου του Ιούδα.

ΠΡΩΙΜΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ:

Ο ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΨΕΥΔΟ-ΤΕΡΤΥΛΛΙΑΝΟΣ

Η ύπαρξη ενός ευαγγελίου γραμμένου από τον Ιούδα αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Ειρηναίο, επίσκοπο της Λιόν στο τέλος του 2ου αιώνα, στην περι-

φημη πραγματεία του *Έλεγχος και ανατροπή της ψευδώνυμου γνώσεως* που είναι κοινώς γνωστό ως *Κατά των Αιρέσεων*. Μολονότι γράφτηκε αρχικά στα ελληνικά γύρω στο 180, σώζεται μόνο μια λατινική μετάφραση που χρονολογείται γύρω στον 4ο αιώνα, ενώ αποσπάσματα του ελληνικού πρωτότυπου σώζονται από παραθέματα μεταγενέστερων χριστιανών συγγραφέων που ασχολούνται με το πρόβλημα της αίρεσης. Σε παραρτήματα της πραγματείας του σχετικά με τους «γνωστικούς» και άλλους πιστούς του γνωστικισμού, τους επονομαζόμενους «οφίτες» («άνθρωποι όφεις») στην ύστερη χριστιανική παράδοση, ο Ειρηναίος επικεντρώνεται σε αυτό που θεωρεί σαν περαιτέρω υποομαδοποίηση των γνωστικών. Συνοψίζει κάποια από τα κηρύγματά τους ως εξής:

Κι άλλοι λένε ότι ο Κάιν προερχόταν από τον ανώτερο κόσμο της απόλυτης δύναμης, και ομολογούν ότι ο Ησαύ, ο Κορέ, οι Σοδομίτες και όλα τα ανάλογα πρόσωπα είναι ίδια με αυτούς· γι' αυτόν το λόγο τούς μίσησε ο δημιουργός τους, παρόλο που κανένας τους δεν υπέστη βλάβη. Γιατί η Σοφία ξαναπήρε από αυτούς ό,τι της ανήκε. Και ο Ιούδας, ο προδότης, τα ήξερε πολύ καλά όλα αυτά, όπως λέγεται· και μόνο αυτός είχε πληροφορηθεί την αλήθεια όπως κανένας άλλος, κι έτσι έφερε σε πέρας το μυστήριο της προδοσίας. Εξ

αυτού, όλα τα πράγματα, επίγεια και επουράνια, οδηγήθηκαν στη διάλυση. Και παρουσιάζουν ένα πλαστούργημα για αποδεικτικό στοιχείο αυτών, το οποίο τιτλοφορούν «Το ευαγγέλιο του Ιούδα».

Σύμφωνα με τον Ειρηναίο, αυτή η ομάδα γνωστικών προβάλλει επιχειρήματα με σκοπό την επανεξέταση των εβραϊκών και χριστιανικών απόψεων περί θείας σωτηρίας. Ήρωες των εβραϊκών Γραφών όπως ο Ησαΐ, ο Κορέ και οι Σοδομίτες –που θεωρούνται ανήθικοι και ανυπότακτοι στο λόγο του Θεού από την ορθόδοξη παράδοση–, χαρακτηρίζονται ως υπήρητες του μοναδικού αληθινού Θεού, της «υπέρτατης απόλυτης δύναμης». Αυτή η δύναμη, που αντιπροσωπεύεται από τη γνωστικιστική εικόνα της Σοφίας, δεν ταυτίζεται με το δημιουργό θεό της ιουδοχριστιανικής παράδοσης ο οποίος αποκαλείται ο «δημιουργός τους».

Ακόμα και η πιο μοχθηρή φιγούρα της Καινής Διαθήκης, ο Ιούδας ο Ισκαριώτης, ο μαθητής που πρόδωσε τον Ιησού και τον παρέδωσε στις αρχές, περιλαμβάνεται σε αυτή την επανεκτίμηση. Αυτοί οι άνθρωποι τον θεωρούν το μοναδικό από τους μαθητές – «από όλους τους Αποστόλους», σύμφωνα με μια παράθεση αυτού του κειμένου, γραμμένη στα ελληνικά από το συγγραφέα του 5ου αιώνα, τον Θεο-

δώρητον επίσκοπο Κύρου–, που κατείχε τη γνώση «σχετικά με αυτά τα πράγματα». Συνεπώς, η πράξη του παρουσιάζεται ως ένα «μυστήριο» που οδηγεί στη διάλυση όλων των επίγειων και των επουράνιων πραγμάτων, δηλαδή, όλων των έργων του «πλάστη» ή του κυβερνήτη αυτού του κόσμου.

Από την αρχή του 3ου αιώνα και μετά, αυτή η ομάδα γνωστικών ονομαζόταν «καϊνίτες» («οπαδοί του Κάιν»), από τους χριστιανούς συγγραφείς, όπως ο Κλήμης ο Αλεξανδρείας. Αλλά οι περισσότεροι από αυτούς τους μεταγενέστερους χριστιανούς συγγραφείς βασίζονται στην αφήγηση του Ειρηναίου. Μόνο η ανώνυμη πραγματεία του 3ου αιώνα υπό τον τίτλο *Κατά πασών των αιρέσεων*, η οποία αποδόθηκε από λάθος στο χριστιανό συγγραφέα Τερτυλλιανό, και η αφήγηση του έλληνα αιρεσιολόγου (κυνηγού αιρέσεων) του Επιφάνειου της Σαλαμίνας, προσφέρουν επεξηγήσεις καθώς και άλλες πληροφορίες σχετικά με τη διαφορετική σκοπιά από την οποία εξετάζεται η προδοσία του Ιούδα στα πλαίσια αυτού του κύκλου – που ανατρέχει μάλλον σε μια χαμένη αιρεσιολογική πραγματεία του Ιππολύτου της Ρώμης. Στο κεφάλαιο 2 αυτής της πραγματείας, ο ψευδο-Τερτυλλιανός χαρακτηρίζει τα κηρύγματα των καϊνιτών:

Επιπλέον, εμφανίστηκε άλλη μια αίρεση, η αίρεση των καϊνιτών. Και ο λόγος που ονομάζονται έτσι είναι γιατί εξυψώνουν τον Κάιν σα να ήταν γέννημα κάποιας ισχυρής ηθικής δύναμης που λειτουργούσε εντός του· γιατί ο Άβελ είχε γεννηθεί από μια κατώτερη δύναμη, και αποδείχτηκε φυσικά κατώτερος. Εκείνοι που υποστηρίζουν αυτή την πιθανότητα υποστηρίζουν τον προδότη Ιούδα, λέγοντάς μας ότι είναι αξιοθαύμαστος και μέγας, χάρη στα οφέλη που τον παινεύουν ότι χάρισε στην ανθρωπότητα. Γιατί μερικοί από αυτούς πιστεύουν ότι πρέπει να αποδίδονται ευχαριστίες στον Ιούδα γι' αυτό το γεγονός. Ο Ιούδας, λένε, βλέποντας ότι ο Χριστός ήθελε να ανατρέψει την αλήθεια, τον πρόδωσε, έτσι ώστε να μην μπορέσει να παραποιηθεί η αλήθεια. Και κάποιοι άλλοι επιχειρηματολογούν εναντίον τους και λένε: Εξαιτίας του γεγονότος ότι οι δυνάμεις αυτού του κόσμου δεν ήθελαν να υποφέρει ο Χριστός, από φόβο μήπως ο θάνατός του προετοιμάσει τη σωτηρία της ανθρωπότητας, αυτός, αγωνιζόμενος για τη σωτηρία της ανθρωπότητας, πρόδωσε τον Χριστό, έτσι ώστε να εξαφανίσει κάθε πιθανότητα να εμποδιστεί η σωτηρία, πράγμα το οποίο έκαναν οι δυνάμεις που ήταν αντίθετες στα πάθη του Χριστού. Έτσι λοιπόν, μέσα από τα πάθη του Χριστού, θα εξαλειφόταν κάθε πιθανότητα να καθυστερήσει η σωτηρία της ανθρωπότητας.

Σύμφωνα με αυτό το κείμενο, οι καϊνίτες διέθεταν δύο ερμηνείες για την πράξη του Ιούδα. Από τη μια, φαίνονται να υιοθετούν την άποψη ότι ο Ιησούς εμποδίστηκε να «μεταστρέψει την αλήθεια» χάρη στην προδοσία, μια άποψη που παραμένει πολύ σκοτεινή για εμάς και που μπορεί να θεωρηθεί χαρακτηριστική διαστρέβλωση ενός ορθοδόξου χριστιανού συγγραφέα που θεωρούσε βλάσφημη αυτή την απεικόνιση της πράξης του Ιούδα. Σύμφωνα με την άλλη ερμηνεία, ο Χριστός παραδόθηκε στο θάνατο έτσι ώστε να κάνει δυνατή τη σωτηρία της ανθρωπότητας, την οποία οι «δυνάμεις αυτού του κόσμου» —δηλαδή, οι κατώτερες δυνάμεις της δημιουργίας— ήθελαν να εμποδίσουν. Αυτή η δήλωση είναι παρόμοια με τα λεγόμενα του Ειρηναίου περί του «μυστηρίου της προδοσίας» που οδηγεί στη διάλυση των έργων των κατώτερων δυνάμεων. Είναι όμως σημαντικό να αναφέρουμε ότι ο ψευδο-Τερτυλλιανός δεν αναφέρει καθόλου το ευαγγέλιο του Ιούδα. Η ανάλυσή του περιορίζεται σε αυτά που πιστεύει ότι είναι τα διδάγματα των καϊνιτών. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα για το αν θα πρέπει να θεωρούμε το ευαγγέλιο του Ιούδα, που αναφέρεται από τον Ειρηναίο, ως ένα έργο των καϊνιτών που περιέχει αυτού του είδους την επανεκτίμηση της σωτηρίας ή όχι. Εάν ισχύει αυτό, είναι δύσκολη η ταύτιση του

ευαγγελίου του Ιούδα που αναφέρει ο Ειρηναίος με το κείμενο που περιέχεται στον Codex Tchacos, γιατί στο κείμενο που ανακαλύφθηκε πρόσφατα δεν υπάρχει καμία αναφορά στον Κάιν ή στους άλλους αντιήρωες των ιουδαϊκών Γραφών που αναφέρονται από τον Ειρηναίο. Συμπερασματικά, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι υπήρχαν περισσότερα από ένα ευαγγέλια του Ιούδα που κυκλοφορούσαν στις κοινότητες των γνωστικών κατά την αρχαιότητα.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ

Προσεκτικότερη ανάλυση του έργου του Ειρηναίου μάς αποδεικνύει ότι δεν συγκαταλέγει το ευαγγέλιο του Ιούδα μεταξύ των κειμένων που προέρχονται από αυτούς τους «άλλους» γνωστικούς. Είναι βέβαιο ότι γνώριζε κείμενα που είχαν συνταχτεί σε αυτό τον κύκλο, όπως αναφέρει στην πρόταση που ακολουθεί την παραπάνω δήλωση: «Διαθέτω επίσης μια συλλογή των κειμένων τους». Σχετικά όμως με το ευαγγέλιο του Ιούδα δηλώνει μόνο ότι αυτοί οι άνθρωποι «προβάλλουν» ή «επικαλούνται» ένα «πλασματούργημα» με αυτό τον τίτλο έτσι ώστε να στηρίξουν τις απόψεις τους. Αυτή η

δήλωση σημαίνει απλά ότι οι αντίπαλοί του ανέφεραν ένα ευαγγέλιο του Ιούδα για να ενισχύσουν την εικόνα τους για έναν προδότη που ήταν προικισμένος με ιδιαίτερη γνώση και προορισμένος να παίξει ένα σημαντικό ρόλο στη θεώρησή τους περί θείας σωτηρίας. Δεν εννοεί απαραίτητα ότι το ευαγγέλιο περιείχε επιπροσθέτως το σύνολο των απόψεών τους περί σωτηρίας. Εάν αυτή η υπόθεση είναι σωστή, είναι αβέβαιο το αν ο Ειρηναίος γνώριζε πραγματικά το κείμενο του ευαγγελίου στο οποίο αναφέρονταν οι αντίπαλοί του. Σε αντίθεση με τα κείμενα των καϊνιτών που ο Ειρηναίος συνέλεγε προσωπικά, φαίνεται ότι γνώριζε το ευαγγέλιο του Ιούδα μόνο εξ ακοής. Γι' αυτό και δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για το ποια μέρη της διδασκαλίας τους οι γνωστικοί ήθελαν να ενισχύσουν με αποσπάσματα από το ευαγγέλιο του Ιούδα. Εξαίρεση αποτελεί αυτό που αποκαλούσαν «μυστήριο της προδοσίας».

Αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε με βεβαιότητα από την αφήγηση του Ειρηναίου είναι ότι οι καϊνίτες είχαν διαβάσει ένα ευαγγέλιο του Ιούδα και ότι αναφέρονταν σε αυτό για να υποστηρίξουν τον τρόπο που αντιλαμβάνονταν την πράξη της προδοσίας ως ένα μυστήριο. Αυτό σημαίνει ότι

ο Ιούδας παρουσιάζοταν σε αυτό το ευαγγέλιο ως ο μόνος μαθητής του Ιησού «που γνώριζε την αλήθεια όπως κανένας άλλος» και ότι η πράξη της προδοσίας θα πρέπει να ερμηνεύτηκε, από την άποψη της γνωστικής εξιστόρησης της σωτηρίας, ως μέρος της «διάλυσης των επίγειων και των επουράνιων πραγμάτων».

ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΠΤΙΚΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΦΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ

Αυτές οι δυο σκέψεις διατρέχουν όλο το νέο κοπτικό ευαγγέλιο του Ιούδα. Από την αρχή, ο Ιούδας ο Ισκαριώτης παρουσιάζεται ως ένας μαθητής που έχει μια ιδιαίτερη γνώση όσον αφορά την πραγματική ταυτότητα του Ιησού. Εμφανίζεται για πρώτη φορά στη σελίδα 35, όπου παρουσιάζεται ως ο μόνος μαθητής που μπορεί να επιτρέψει στην εσώτερη, πνευματική του προσωπικότητα να εκφραστεί ενώπιον του Ιησού. Στην ίδια σκηνή, ο Ιούδας ομολογεί ότι γνωρίζει ποιος στ' αλήθεια είναι ο Ιησούς και από πού προέρχεται: «Κατάγεσαι από τον αθάνατο κόσμο του Μπάρμπελο». Και είμαι ανάξιος να προφέρω το όνομα του ενός που σε έχει στείλει». Κι επειδή ο Ιησούς ξέρει ότι ο Ιούδας έχει τη διάνοια να σκεφτεί «άλλα

ανώτερα πράγματα», τον εξωθεί να χωριστεί από τους υπόλοιπους μαθητές και τον αντιμετωπίζει ως το μόνο άξιο να μνηθεί στα «μυστήρια του βασιλείου» (ευαγγέλιο του Ιούδα 35, 45).

Αργότερα, ο Ιούδας επιλέγεται από τον Ιησού για «εκείνη τη γενεά», δηλαδή για το γένος του Σηθ, τους αληθινούς γνωστικούς, και εξαιτίας αυτού του γεγονότος εξυψώνεται σε σχέση με τους υπόλοιπους μαθητές (46). Μόνο στον Ιούδα αποκαλύπτει ο Ιησούς τη γνώση «ενός μεγάλου και απεριόριστου κόσμου, που την έκτασή του δεν έχει δει καμιά γενεά των αγγέλων, [στον οποίο] υπάρχει [ένα] μεγάλο αόρατο [Πνεύμα], που κανενός αγγέλου μάτι δεν έχει δει ποτέ, καμιά σκέψη της καρδιάς δεν έχει ποτέ κατανοήσει, και ουδέποτε αποκλήθηκε με κάποιο όνομα» (47). Αυτό που ακολουθεί είναι η αφήγηση όλου του μύθου της κοσμολογίας, που τελειώνει με τη δημιουργία της ανθρωπότητας από κατώτερους θεούς.

Όλα αυτά συμφωνούν απολύτως με τον ισχυρισμό του Ειρηναίου ότι ο Ιούδας του ευαγγελίου του Ιούδα «μαθαίνει πράγματι την αλήθεια», έτσι όπως κανένας άλλος μαθητής του Ιησού. Το καινούργιο κοπτικό κείμενο τον παρουσιάζει στ' αλήθεια ως αυτόν στον οποίο «έχουν ειπωθεί τα πάντα» (57). Στο τέλος, ο Ιούδας είναι ο τέλειος γνωστικός, που

του αξίζει να «μεταμορφωθεί» κατά μίαν έννοια ανερχόμενος στο λαμπρό σύννεφο όπου θα συναντήσει το θείο του όραμα.

Όσον αφορά το ρόλο του Ιούδα στην υπόθεση της σωτηρίας, αλλά και στην προδοσία, το νέο κοπτικό κείμενο δεν είναι δυστυχώς πολύ σαφές. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στην εκτεταμένη φθορά του παπύρου στο πάνω τμήμα των τελευταίων σελίδων. Στις σελίδες 55-57 μπορούμε να αποκρυπτογραφήσουμε ένα είδος προφητείας για την πράξη του Ιούδα από πλευράς Ιησού, όμως πολλά σημαντικά τμήματα έχουν καταστραφεί. Το κείμενο λέει τα εξής:

Αλλά εσύ θα τους υπερβείς όλους αυτούς. Γιατί εσύ θα θυσιάσεις τον άνθρωπο που με ενδύει. *Προτού γεννηθείς έχει νησωθεί, η οργή σου έχει ανάψει, ο αστέρας σου φάνηκε με λαμπρότητα, κι η καρδιά σου έχει [...].* Αληθινά [...] οι τελευταίες σου [...] θα γίνουν [-λείπουν περίπου 2,5 γραμμές-] αφότου θα καταστραφεί. Τότε και η εικόνα της μεγάλης γενεάς του Αδάμ θα εξυψωθεί, γιατί πρωτύτερα υπάρχει αυτή η γενεά στον ουρανό, τη γη, και τους αγγέλους, η οποία κατάγεται από τους αθάνατους κόσμους. Κοίταξε, σου έχουν ειπωθεί τα πάντα. (56-57)

Αυτή είναι σαφώς μια προφητική δήλωση. Ο Ιησούς εξηγεί στον Ιούδα ότι θα πρέπει να παίξει ένα

συγκεκριμένο ρόλο στην υπόθεση της σωτηρίας, όπως άλλωστε έκανε και νωρίτερα στο κείμενο, όταν του ανακοίνωσε ότι θα αντικατασταθεί από κάποιον άλλο μαθητή και θα υποστεί τις κατάρεις των υπόλοιπων μαθητών (36, 46). Η αποστολή του Ιούδα είναι να θυσιάσει το σώμα του Ιησού. Η εξήγηση του λόγου για τον οποίον θα γίνει αυτό δεν έχει σωθεί αλλά μπορούμε να υποθέσουμε ότι με τη θυσία θα ελευθερωθεί το εσωτερικό πνεύμα του Ιησού. Πιθανώς, όμως, αυτή να μην είναι η πλήρης εικόνα καθώς μετά από ένα κενό περίπου 6 γραμμών το κείμενο αναφέρει ότι κάποιος (ή κάτι) «θα καταστραφεί» και ότι η «εικόνα της μεγάλης γενεάς του Αδάμ» θα εξυψωθεί. Το τι θα καταστραφεί αποσαφηνίζεται από τον ίδιο τον Ιησού στη σελίδα 55: είναι «η πλάνη των αστέρων», οι οποίοι περιφέρονται με τους «πέντε μαχητές» που «θα καταστραφούν μαζί με τα δημιουργήματά τους». Άρα δεν θα καταστραφεί μόνον αυτός ο κόσμος («τα δημιουργήματά τους») αλλά και οι ουράνιες δυνάμεις που κυβερνούν τον κόσμο (οι «αστέρες» και οι «μαχητές»). Στο τέλος «η μεγάλη γενεά του Αδάμ», δηλαδή η γενεά πριν από τον Σηθ, θα σωθεί. Αυτά ακριβώς τα στοιχεία εννοεί ο Ιησούς, όταν λέει στον Ιούδα ότι «σου έχουν αποκαλυφθεί όλα».

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι το κείμενο

που ανακαλύφθηκε πρόσφατα συνδέει την προδοσία του Ιούδα με την καταστροφή ουράνιων (οι «αστέρες» και οι «μαχητές») και επίγειων στοιχείων («τα δημιουργήματά τους»). Έστω κι αν λείπουν σημαντικά τμήματα του σχετικού κειμένου από το νέο ευαγγέλιο, η αντιστοιχία με τη δήλωση του Ειρηναίου, ότι με την πράξη του Ιούδα «όλα τα στοιχεία, τόσο τα επίγεια όσο και τα ουράνια, διαλύθηκαν» είναι σαφής.

Δεδομένου ότι το ευαγγέλιο του Ιούδα στο οποίο αναφέρεται ο Ειρηναίος σίγουρα δεν έχει γραφεί από αντιπάλους του καθώς και ότι ο Ειρηναίος δεν φαίνεται να το έχει διαβάσει, αλλά μιλά γι' αυτό σύμφωνα με όσα έχει ακούσει, φαντάζει λογικό να συσχετίσουμε το νέο κοπτικό κείμενο του Codex Tchacos με το ευαγγέλιο του Ιούδα που σχολιάζει ο Ειρηναίος. Είδαμε ότι στο κοπτικό κείμενο ο Ιούδας παρουσιάζεται ως ο μόνος μαθητής του Ιησού που κατέχει την πλήρη αλήθεια, ενώ επισημάναμε και σημεία του κειμένου που μπορούν να συνδυαστούν με τη δήλωση του Ειρηναίου ότι «όλα τα στοιχεία, τόσο τα επίγεια όσο και τα ουράνια, διαλύθηκαν». Με βάση τα παραπάνω και καθώς δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι υπήρχαν περισσότερα από ένα ευαγγέλια του Ιούδα στην αρχαιότητα, μπορούμε να πούμε με

βεβαιότητα ότι το ευαγγέλιο του Ιούδα στο οποίο αναφέρεται ο Ειρηναίος είναι το ίδιο με το κοπτικό ευαγγέλιο του Ιούδα που ανακαλύφθηκε πρόσφατα. Συνεπώς, μπορούμε να το χρονολογήσουμε σε μια εποχή που να έπεται της αρχικής συγγραφής του ευαγγελίου στα ελληνικά. Το ευαγγέλιο του Ιούδα γράφτηκε σίγουρα πριν το 180, χρονολογία κατά την οποία ο Ειρηναίος επισημαίνει ότι κάποιοι από τους αντιπάλους του το χρησιμοποίησαν για να στηρίξουν τη διδασκαλία τους.

Το ερώτημα είναι πόσο πριν από αυτή τη χρονολογία γράφτηκε το ευαγγέλιο του Ιούδα. Αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο να απαντηθεί, καθώς δεν γνωρίζουμε το συγγραφέα ούτε ξέρουμε από ποια χριστιανική σέκτα προήλθε. Το μόνο που μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα είναι ότι το ευαγγέλιο του Ιούδα αναφέρεται στο βιβλίο των Πράξεων της Καινής Διαθήκης. Στη σελίδα 36 ο Ιησούς λέει στον Ιούδα: «Γιατί κάποιος άλλος θα σε αντικαταστήσει, με σκοπό οι δώδεκα [μαθητές] να μπορέσουν ξανά να συμπληρωθούν με το θεό τους» –σαφέστατη αναφορά στην επιλογή του Ματθία ως αντικαταστάτη του Ιούδα στον κύκλο των δώδεκα μαθητών (Πράξεις 1:15-26). Το βιβλίο των Πράξεων χρονολογείται συνήθως γύρω στο 90-100 από τους ειδικούς της

Καινής Διαθήκης, άρα το ευαγγέλιο του Ιούδα πρέπει να τοποθετηθεί εντός του 2ου αιώνα. Συνεπώς ούτε εδώ μπορούμε να αναζητήσουμε ακριβείς ιστορικές πληροφορίες για τον Ιούδα τον Ισκαριώτη, τουλάχιστον όχι περισσότερο από ό,τι στα κανονικά ευαγγέλια.

Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ CODEX TCHACOS

Δεδομένου ότι η αρχική ελληνική έκδοση του ευαγγελίου του Ιούδα δεν σώζεται, είμαστε υποχρεωμένοι να επιχειρήσουμε την αυτόνομη χρονολόγηση της κοπτικής μετάφρασης που μας παραδίδεται στον Codex Tchacos. Ο κώδικας δεν βρέθηκε από αρχαιολόγους κατά τη διάρκεια κάποιας συστηματικής ανασκαφής –η οποία θα επέτρεπε την ασφαλή χρονολόγησή του– άρα αναπόφευκτα καταφεύγουμε στην παραδοσιακή μέθοδο της υφολογικής και τυπολογικής σύγκρισης με άλλους χρονολογημένους κώδικες που σώζονται σε παπύρους, όπως π.χ. αυτούς που ανήκουν στο αρχείο Ναγκ Χαμαντί. Μια τέτοια ανάλυση υποδεικνύει χρονολόγηση στο πρώτο μισό του 4ου αιώνα, όμως θα πρέπει να επισημάσουμε ότι η χρονολόγηση χειρογράφων με τέτοιες μεθόδους είναι μια εξαιρετικά δύσκολη διαδικασία

και ενέχει μεγάλο ποσοστό αβεβαιότητας. Οι αναλύσεις με άνθρακα-14 που πραγματοποιήθηκαν από τον Α. Τζ. Τίμοθι Τζαλ του Πανεπιστημίου της Αριζόνα έδωσαν μια χρονολόγηση γύρω στο τρίτο τέταρτο του 3ου αιώνα (συν-πλην μερικές δεκαετίες). Η χρονολόγηση αυτή μπορεί ίσως να επιβεβαιωθεί από τα υπολείμματα παπύρου (το λεγόμενο καρτονάζ) που χρησιμοποιήθηκαν για το δέσιμο στη ράχη του βιβλίου, καθώς τα υπολείμματα αυτά –π.χ. άχρηστες αποδείξεις ή άλλα νομικά έγγραφα– χρονολογούνται συνήθως με σχετική ακρίβεια. Προς το παρόν, ωστόσο, τα υπολείμματα αυτά δεν έχουν ακόμη συντηρηθεί.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αν η προτεινόμενη ταύτιση του ευαγγελίου του Ιούδα που εντοπίστηκε στον Codex Tchacos με το ευαγγέλιο που αναφέρει ο Ειρηναίος γίνει δεκτή, θα αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα για τη μελέτη του αρχαίου γνωστικισμού. Τα περισσότερα κείμενα από τα αρχεία Ναγκ Χαμαντί είναι εξαιρετικά δύσκολο να χρονολογηθούν. Ακόμη και στην περίπτωση του Απόκρυφου Βιβλίου του Ιωάννη, ενός κειμένου που συναντάται σε τέσσερα διαφορετικά κοπτικά

χειρόγραφα και αναφέρεται από τον Ειρηναίο, είναι εξαιρετικά δύσκολο να διαπιστώσουμε τη χρονολογική σειρά των χειρογράφων. Αν όμως το ευαγγέλιο του Ιούδα που δημοσιεύεται εδώ είναι το ίδιο με αυτό του Ειρηναίου, τότε ίσως έχουμε για πρώτη φορά την ευκαιρία να διεισδύσουμε στην ιστορία του σηθιακού γνωστικισμού σε μια εποχή που προηγείται αυτής του Ειρηναίου.

Στην περίπτωση του συγκεκριμένου ευαγγελίου, δεν έχουμε λόγο να υποθέσουμε μια πολύπλοκη διαδικασία επιμέλειας του κειμένου, αφού δεν υπάρχουν ενδείξεις μεταγενέστερης επεξεργασίας. Αυτό δεν σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια της συγγραφής του δεν έγιναν γλωσσικές διορθώσεις. Όμως δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι κάποια τμήματα, όπως η αποκάλυψη της κοσμολογικής θεωρίας (ευαγγέλιο του Ιούδα 47-53) αποτελούν μεταγενέστερες προσθήκες. Μια τέτοιου είδους παρέμβαση αναμφίβολα θα κατέστρεφε το αρχικό κείμενο.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι, εάν το συγκεκριμένο κείμενο ταυτίζεται με την κοπτική μετάφραση του ελληνικού πρωτοτύπου που αναφέρεται από τον Ειρηναίο, τότε αυτή η εκδοχή της γνωστικής (σηθιακής) κοσμογονίας πρέπει να είναι πρωιμότερη του 180. Έτσι, το κείμενο πιθανώς να απο-

τελεί ιστορική απόδειξη του γεγονότος ότι ο σηθιακός γνωστικισμός αναπτύχθηκε ως κίνημα πριν από τον Ειρηναίο. Αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα στην καλύτερη κατανόηση του πρώιμου χριστιανισμού.

Ο ΙΟΥΔΑΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ
ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΝΩΣΤΙΚΟΥΣ

Μάρβιν Μάιερ

Ο Ειρηναίος της Λιόν στο έργο του *Κατά των Αιρέσεων* αναφέρει ότι το ευαγγέλιο του Ιούδα συντάχθηκε από οπαδούς του Κάιν, του καταραμένου αδελφού του Άβελ. Ο Ειρηναίος και οι άλλοι Πατέρες που πρωτοστάτησαν στον αγώνα εναντίον των αιρέσεων κατηγορούν τη συγκεκριμένη αίρεση, που είναι γνωστή ως καϊνίτες, ότι εξαίρει τις πιο σκοτεινές προσωπικότητες της Βίβλου, τον Κάιν, τον Ησαύ, τον Κορέ, τους κατοίκους των Σοδόμων – και τον Ιούδα του Ισκαριώτη από την Καινή Διαθήκη. Πέραν αυτών των αιτιάσεων, ωστόσο, δεν υπάρχει άλλη ιστορική μαρτυρία για την ύπαρξη μιας ομάδας ανθρώπων που αποκαλούνταν καϊνίτες

στα πρώιμα στάδια του χριστιανισμού· ίσως ο συγκεκριμένος όρος να χρησιμοποιήθηκε ως γενικός αρνητικός χαρακτηρισμός από τους πολέμιους των αιρέσεων. Ούτε, άλλωστε, εντοπίστηκε κάποια αναφορά στον Κάιν στις σωζόμενες σελίδες του ευαγγελίου του Ιούδα, αν και θεωρητικά θα μπορούσε να υπάρχει στα σημεία που έχουν καταστραφεί.

Ωστόσο, τα λεγόμενα του Ειρηναίου ίσως να εμπεριέχουν μια δόση αλήθειας. Ο Κάιν αναφέρεται σε κείμενα της βιβλιοθήκης του Ναγκ Χαμαντί, μεταξύ των οποίων το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, η Φύση των Ηγεμόνων, και το Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος (το αιγυπτιακό ευαγγέλιο). Τουλάχιστον σε δύο από αυτά, στο Απόκρυφο Βιβλίο και το Ιερό Βιβλίο, υπάρχουν εδάφια που περιγράφουν τον Κάιν ως έναν αγγελικό άρχοντα του κόσμου· εκτός από την άμεση αναφορά στον Κάιν, τα κείμενα αυτά παρουσιάζουν επίσης ομοιότητες με ένα συγκεκριμένο εδάφιο του ευαγγελίου του Ιούδα (51-52). Το Ιερό Βιβλίο επαινεί τους κατοίκους των Σοδόμων και των Γομόρρων για τη διορατικότητά τους και δικαιολογεί την επανάστασή τους. Τα κείμενα που αναφέρονται στον Κάιν, όμως, φαίνεται να σχετίζονται με το ευαγγέλιο του Ιούδα και από διάφορες άλλες απόψεις.

Ο θεωρητικός των αιρέσεων Επιφάνιος εκ Σαλαμίνας, στο έργο του *Πανάριον*, όπου προτείνει «θεραπείες για κάθε αιρετική ασθένεια», συσχετίζει τους υποστηρικτές του Κάιν και τους συγγραφείς του ευαγγελίου του Ιούδα με τους «λεγόμενους γνωστικούς». Αν και ορισμένοι επιστήμονες θεωρούν ότι ο όρος «γνωστικοί» είναι ιδιαίτερα γενικόλογος και ασαφής και έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει ανθρώπους με πολύ διαφορετικές πεποιθήσεις, ο Ειρηναίος λέει ότι υπήρχαν συγκεκριμένες θρησκευτικές ομάδες που χρησιμοποιούσαν τον όρο «γνωστικοί» για να αυτοπροσδιοριστούν. Η γνώση που ευαγγελίζονται οι ομάδες αυτές δεν είναι λεκτική, αλλά μυστική: η γνώση του Θεού και του εαυτού μας καθώς και της σχέσης μεταξύ του Θεού και του εαυτού μας. Στο ευαγγέλιο του Ιούδα η λέξη «γνώση» εμφανίζεται δύο φορές (50, 54) και τη δεύτερη φορά αναφέρεται ότι θα «[δοθεί] στον Αδάμ και σ' εκείνους μαζί του, έτσι που να μην μπορούν να φέρονται πάνω τους δεσποτικά οι βασιλείς του χάους και του κάτω κόσμου». Το συγκεκριμένο εδάφιο υποδηλώνει ότι η γνώση που παραδίδεται στον Αδάμ και τους απογόνους του –δηλαδή το ανθρώπινο γένος– παρέχει προστασία και σωτηρία από τις δυνάμεις αυτού του κόσμου. Έτσι, όπως έχει επισημάνει στη μελέτη

του και ο Μπαρτ Έρμιν, το ευαγγέλιο του Ιούδα, που γίνεται και ευαγγέλιο του ίδιου του Ιησού στη συγκεκριμένη περίπτωση, διακηρύσσει τη σωτηρία μέσω της γνώσης, δηλαδή της αυτογνωσίας που παρέχει η θείκη φώτιση στην ψυχή των ανθρώπων.

Οι γνωστικοί στους οποίους αναφέρεται ο Ειρηναίος και άλλοι συγγραφείς αποτέλεσαν μια από τις σημαντικότερες σχολές απόκρυφης θρησκευτικής σκέψης κατά την αρχαιότητα και την ύστερη αρχαιότητα. Σήμερα οι ειδικοί αποκαλούν τους μαθητές της συγκεκριμένης σχολής σηθιανούς γνωστικούς, όταν όμως χρησιμοποιούμε τον όρο «γνωστικοί» σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συνήθως συμπεριλαμβάνουμε και άλλες ομάδες που σχετίζονταν με τους σηθιανούς γνωστικούς. Τα κείμενα του Ναγκ Χαμαντί, που όπως είδαμε αναφέρονται με έμφαση στον Κάιν, είναι όλα έργα της σχολής των σηθιανών γνωστικών και το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη θεωρείται το κλασικό κείμενο της σηθιανής σκέψης. Το ευαγγέλιο του Ιούδα ανήκει επίσης σε αυτή τη σχολή, αν και μάλλον αντιπροσωπεύει μια πρώιμη μορφή χριστιανικής σηθιανής σκέψης.

Η κεντρική ομολογία του Ιούδα του Ισκαριώτη, του πρωταγωνιστή του ευαγγελίου του Ιούδα, εντάσσει το κείμενο στην παράδοση των σηθιανών γνω-

στικών. Σύμφωνα με το ευαγγέλιο, οι υπόλοιποι μαθητές έχουν παρερμηνεύσει τη φύση του Ιησού και νομίζουν ότι είναι ο υιός του δικού τους Θεού, του Θεού αυτού του κόσμου, όμως ο Ιούδας δηλώνει στον Ιησού:

Γνωρίζω ποιος είσαι και από πού έρχεσαι. Κατάγεσαι από τον θάνατο κόσμο του Μπάρμπελο. Και είμαι ανάξιος να προφέρω το όνομα του ενός που σε έχει στείλει. (ευαγγέλιο του Ιούδα 35)

Η αναφορά στον «θάνατο κόσμο [ή αιώνα] του Μπάρμπελο» είναι μια στερεότυπη έκφραση στα σηθιανά κείμενα. Υποδηλώνει την ανώτερη σφαίρα του θείου πέραν των ορίων αυτού του κόσμου και συνδέεται με τη θείκη μορφή του Μπάρμπελο, που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στα σηθιανά κείμενα και συχνά ενσαρκώνει την εικόνα μιας κοινής ουράνιας μητέρας.

Η προέλευση του Μπάρμπελο και του ονόματός του παραμένει αινιγματική, δεν αποκλείεται ωστόσο να συνδέεται με το άρρητο τετραγράμματο όνομα του Θεού, YHWH, Γιαχβέ –Ιεχωβάς σύμφωνα με την ελισαβετιανή εκδοχή– των εβραϊκών Γραφών και του ιουδαϊσμού. Η εβραϊκή λέξη για το τέσσερα, *ארמא*, πιθανώς να συμβολίζει το όνομα του Θεού, και το όνομα του Μπάρμπελο ίσως να προέρχεται από κάποια

εβραϊκή έκφραση, όπως «ο Θεός (βλέπε *Ελ*) σε (μπ-) τέσσερα (*άρμπ[α]*)», δηλαδή ο Θεός, όπως είναι γνωστός με το άρρητο όνομά του.

Στα σωζόμενα τμήματα του ευαγγελίου του Ιούδα, η μορφή του Μπάρμπελο δεν εξελίσσεται σε χαρακτηριστή κάποιου μυθικού δράματος, όπως συμβαίνει σε άλλα σηθιανά κείμενα, κι έτσι η ακριβής ταυτότητά του παραμένει άγνωστη. Δεν είναι καν σαφές εάν πρόκειται για τη θεία Μητέρα· ούτε αναφέρεται αργότερα (47) σε σχέση με τον Αυτογενή. Ο Μπάρμπελο αναφέρεται μόνο μια φορά από τον ίδιο τον Ιούδα και το γεγονός ότι ο ίδιος επιβεβαιώνει τη δυσκολία προφοράς του θείου ονόματός του παραπέμπει στην ιερότητα του θείου ονόματος στην εβραϊκή παράδοση. Ο Ιούδας ομολογεί ότι ο Ιησούς έχει θεία καταγωγή και δεν έχει άδικα θείο όνομα.

Οποιαδήποτε πάντως και αν είναι η σημασία του ονόματός του, ο Μπάρμπελο αναδεικνύεται σε θεϊκή πηγή του φωτός και της ζωής και σε γενεσιουργό αιτία —ή συχνά και Μητέρα— του θείου βρέφους στα σηθιανά κείμενα. Αν ο Ιησούς κατάγεται από το αθάνατο γένος του Μπάρμπελο, όπως εξομολογείται ο ίδιος ο Ιούδας στο ευαγγέλιο, τότε έχει και ο ίδιος θεϊκή φύση.

Ο Τζον Τέρνερ, που ειδικεύεται στη μελέτη των

σηθιανών, περιγράφει με συνοπτικό τρόπο τις σημαντικότερες μορφές της σηθιανής κοσμοθεωρίας:

Πολλές πραγματείες των σηθιανών τοποθετούν στην κορυφή της ιεραρχίας μια υπέρτατη τριάδα Πατρός, Μητρός και Υιού, στην οποία ανήκουν το Αόρατο Πνεύμα, ο Μπάρμπελο και ο θείος Αυτογενής. Το Αόρατο Πνεύμα φαίνεται να διαπερνά ακόμη και τη σφαίρα της ύπαρξης, που κανονικά αρχίζει με τον Μπάρμπελο ως αντανάκλαση του θείου. Ο Υιός είναι αυτογενής και δημιουργήθηκε είτε στιγμιαία από τον Μπάρμπελο είτε από μια σπίθα του φωτός που εκπέμπει ο Πατήρ. Είναι υπεύθυνος για το ανώτερο σύμπαν, που δομείται γύρω από τους Τέσσερις Φωστήρες και τους αιώνες. Η σφαίρα του κατώτερου κόσμου ξεκινά συνήθως με την προσπάθεια της Σοφίας να υλοποιήσει την αντίληψή της για Αόρατο Πνεύμα με δική της πρωτοβουλία και χωρίς την άδειά του· σύμφωνα με κάποια κείμενα, η πράξη αυτή οδηγεί στη γέννηση του δυσμορφου υιού της Άρχοντα που θα αναδειχθεί δημιουργός του φαινομενικού κόσμου.

Τα σηθιανά κείμενα συχνά περιγράφουν τον κόσμο που ζούμε αντλώντας στοιχεία από μια ιδιότυπη ερμηνεία του Αδάμ και της Εύας, τα οποία χρησιμεύουν για να εκτυλιχθεί μια απίστευτη και ανατρεπτική ιστορία. Ο δημιουργός του κόσμου είναι, κατά τους

σηθιανούς, ένας μεγαλομανής, όμως τα ανθρώπινα πλάσματα εξυψώνονται πάνω από αυτόν και τις δυνάμεις του, εξαιτίας της θείας σπίθας που ενυπάρχει μέσα τους. Αν οι άνθρωποι μπορέσουν να κατανοήσουν τη θεϊκή διάσταση της ύπαρξής τους, τότε θα ξεφύγουν από τα δεσμά των δυνάμεων αυτού του κόσμου και θα αισθανθούν τη γαλήνη της φώτισης.

Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ο Ιησούς αποκαλύπτει στον Ιούδα αυτά που πρέπει να γνωρίζουν ο ίδιος και οι αναγνώστες (του ευαγγελίου), για να μπορέσουν να κατανοήσουν ποιος είναι ο Ιησούς και τι σημαίνει η ζωή σε αυτό τον κόσμο και στο επέκεινα. Ταυτόχρονα, όμως, οι απόψεις που εκφράζονται στο ευαγγέλιο του Ιούδα αντανακλούν πρώιμα στάδια της σηθιανής σκέψης, αφού τα σηθιανά θέματα που συναντάμε στο ευαγγέλιο δεν είναι πλήρως ανεπτυγμένα. Συμπεραίνω, λοιπόν, ότι το ευαγγέλιο του Ιούδα μάς επιτρέπει ίσως να προσεγγίσουμε τους σηθιανούς την περίοδο κατά την οποία διαμόρφωναν ακόμη τη δική τους εκδοχή του μηνύματος του Ιησού.

Ο ΜΕΓΑΣ ΕΝΑΣ, Ο ΜΠΑΡΜΠΕΛΟ ΚΑΙ Ο ΑΥΤΟΓΕΝΗΣ

Οι κοσμολογικές απόψεις που διατυπώνει το ευαγγέλιο του Ιούδα για το θείο είναι καθαρά σηθιανού χα-

ρακτήρα. Αναφέρεται τόσο ο Μπάρμπελο όσο και ο Πατήρ και ο Αυτογενής. Σε ένα από τα σωζόμενα εδάφια του ευαγγελίου, ο Πατήρ ή Πατήρ των Πάντων ταυτίζεται με το «μεγάλο αόρατο [Πνεύμα]» (47), όπως συμβαίνει και σε πολλά άλλα σηθιανά κείμενα, ενώ σε διάφορα άλλα σημεία γίνεται αναφορά στο μεγάλο και το αόρατο (47), στο Πνεύμα (49) – και στον «Μέγα Ένα» (53). Φαίνεται ότι δεν θεωρείται πρόπον να χρησιμοποιηθεί ο όρος «Θεός» για τον Μέγα Ένα· ο συγκεκριμένος όρος φαίνεται ότι χρησιμοποιείται μόνο για κατώτερες δυνάμεις του σύμπαντος και για το δημιουργό αυτού του κόσμου, δηλαδή για «όλους εκείνους που αποκαλούνταν “Θεός”» (48). Αντίθετα, φαίνεται ότι ο Μέγας Ένας ξεπερνά σε σημασία την πεπερασμένη έννοια του όρου «Θεός». Η ίδια θεολογική άποψη εμφανίζεται και στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη:

Ο Ένας είναι ο κυρίαρχος και δεν υπάρχει κανείς ανώτερός του. Είναι Θεός και Γονέας, Πατέρας των Πάντων, ο Αόρατος Ένας που κυβερνά τα πάντα, που είναι αδιάφθορος, που είναι καθαρό φως το οποίο δεν μπορεί να κοιτάξει μάτι. Ο Ένας είναι το αόρατο Πνεύμα. Δεν πρέπει να τον θεωρούμε Θεό ή κάτι που μοιάζει με Θεό. Γιατί είναι ανώτερος από Θεό, καθώς δεν υπάρχει τίποτα και κανείς πάνω από αυτόν.

Δεν [υπάρχει] μέσα σε τίποτε κατώτερο [από τον ίδιο, γιατί τα πάντα] ενυπάρχουν σε αυτόν, [αφού ο ίδιος] τα [δημιούργησε]. (Nag Hammadi Codex II, 2-3)

Η υπερβατικότητα που κατέχει ο Μέγας Ένας τονίζεται με έμφαση στο ευαγγέλιο του Ιούδα. Οι εκφράσεις που χρησιμοποιεί ο Ιησούς, για να περιγράψει το θείο, όταν αποκαλύπτει τα μυστικά του σύμπαντος στον Ιούδα θυμίζουν τη γλώσσα που συναντάμε στην Προς Κορινθίους Α' 2:9, στο ευαγγέλιο του Θωμά 17, στη Δέηση του Αποστόλου Παύλου από τα αρχαία Ναγκ Χαμαντί και σε άλλα κείμενα. Λέει ο Ιησούς:

[Έλα], ότι εγώ μπορώ να σε διδάξω για τα [μυστικά] που κανένα πρόσωπο δεν [έχει] ποτέ δει. Γιατί εκεί υπάρχει ένας μέγας και απεριόριστος κόσμος, που την έκτασή του δεν έχει δει καμιά γενεά των αγγέλων, [στον οποίον] υπάρχει [ένα] μεγάλο αόρατο [Πνεύμα].

*που κανένα αγγέλου μάτι δεν έχει δει ποτέ,
καμιά σκέψη της καρδιάς δεν έχει ποτέ κατανοήσει,
και ουδέποτε αποκλήθηκε με κάποιο όνομα. (47)*

Πληρέστερες περιγραφές της υπερβατικότητας του θείου συναντούμε σε άλλα σηθιανά κείμενα, όπως είναι το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη και ο Αλλογενής ο Ξέ-

νος. Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, ο αφηγητής λέει:

*Ο Ένας είναι
απεριόριστος, αφού δεν υπάρχει τίποτα που να τον
περιορίζει,
απύθμενος, αφού δεν υπάρχει τίποτα να μετρήσει το
βάθος του,
ασύγκριτος, αφού δεν υπάρχει τίποτα συγκρίσιμο με
αυτόν ως προς το μέγεθος,
αόρατος, αφού κανείς δεν τον έχει δει,
αιώνιος, αφού υπάρχει πάντα,
άφατος, αφού κανείς δεν μπορεί να τον κατανοήσει
και να τον περιγράψει,
άρρητος, αφού κανείς δεν μπορεί να του δώσει ένα όνομα.*

*Ο Ένας είναι το ασύγκριτο φως, αγνό, άγιο και άμεμπτο.
Είναι άφατος και είναι απόλυτα αδιάφθορος,
Και δεν είναι μόνον η τελειότητά του, η ευλογημένη
ύπαρξή του και η θεότητά του: είναι ακόμη πιο σπουδαίος
από αυτό.*

*Ο Ένας δεν είναι υλικός αλλά δεν είναι και άυλος.
Ο Ένας δεν είναι μικρός και δεν είναι μεγάλος.
Είναι αδύνατον να πει κανείς,
Πόσο μεγάλος είναι;
Τι (είδους είναι);
Γιατί κανείς δεν μπορεί να τον κατανοήσει. (II:3)*

Η περιγραφή αυτή μας θυμίζει και πάλι τα λόγια

του Ιούδα προς τον Ιησού στην αρχή του ευαγγελίου του Ιούδα: «Είμαι ανάξιος να προφέρω το όνομα του ενός που σε έχει στείλει» (35).

Ο Αυτογενής αναφέρεται στις σελίδες 47-50 του ευαγγελίου του Ιούδα, όπου ο Ιησούς αποκαλύπτει το θαυμαστό τρόπο με τον οποίο το θείο επεκτείνεται και φθάνει στην απόλυτη πλήρωση. Ο Μέγας Ένας, το μεγάλο αόρατο Πνεύμα, διαπνέει όλες τις εκφάνσεις του κόσμου των θνητών και άρα κάποια έκφανση του θείου πρέπει να οδηγήσει στη δημιουργία και τη σωτηρία του κόσμου. Η έκφανση αυτή είναι ο Αυτογενής. Ο Ιησούς περιγράφει ότι μέσα από ένα φωτεινό, απόκοσμο σύννεφο, που συμβολίζει το μεγαλείο του θείου, ακούστηκε μια θεϊκή φωνή να καλεί έναν άγγελο και τότε μέσα από το σύννεφο εμφανίστηκε ο Αυτογενής. Ο όρος Αυτογενής χρησιμοποιείται συχνά στα σηθιανά κείμενα για να περιγράψει το τέκνο του Μπάρμπελο, ενώ ταυτόχρονα δηλώνει και την ανεξάρτητη φύση του τέκνου: το Τέκνο, ο Αυτογενής είναι αυτοδημιούργητος. Το όνομα αυτό λειτουργεί ιδιαίτερα στο ευαγγέλιο του Ιούδα, όπου ο Αυτογενής απλά αναδύεται μόνος του μέσα από το σύννεφο, όταν τον καλεί η φωνή.

Σε άλλα κείμενα της σηθιανής λογοτεχνίας η εμφάνιση του Αυτογενούς Τέκνου μπορεί να λάβει πιο

σύνθετη μορφή, ενώ στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη η εμφάνιση του Τέκνου περιγράφεται με τέτοιο τρόπο ώστε να υποδηλώνει μια πράξη πνευματικής συνεύρεσης μεταξύ του υπερβατικού Πατρός και του Μπάρμπελο, της Μητέρας.

Ο Πατέρας κοίταζε τον Μπάρμπελο με το αγνό φως που περιέλουζε το αόρατο Πνεύμα και την ακτινοβολία του. Ο Μπάρμπελο συνέλαβε από εκείνον και γέννησε μια σπίθα φωτός παρόμοια με το ευλογημένο φως, αλλά όχι τόσο μεγάλη. Αυτό ήταν το μόνο Τέκνο της Μητέρας-Πατέρα που γεννήθηκε, ο μόνος απόγονος, το μόνο Τέκνο του Πατρός, το απόλυτο φως. Το αόρατο παρθένο Πνεύμα χάρηκε με το φως που γεννήθηκε, και το οποίο βγήκε από την πρώτη δύναμη της Πρόνοιας του Πνεύματος, που είναι ο Μπάρμπελο. (II:6)

Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ο Ιησούς περιγράφει επίσης πώς γεννήθηκαν τέσσερις άλλοι άγγελοι ή αγγελιαφόροι, οι λεγόμενοι Φωστήρες, μέσω του Αυτογενούς, για να τον υπηρετήσουν ως ακόλουθοι (47). Σε άλλες σηθιανές ιστορίες, οι Τέσσερις Φωστήρες έχουν συγκεκριμένα ονόματα: Χαρμοζέλ, Οροιαέλ, Νταβειθαί και Ελελέθ. Σύμφωνα με το ευαγγέλιο του Ιούδα, στη συνέχεια και καθώς αποκαλύπτεται το μεγαλείο του θείου, εμφανίζονται κι άλλοι «μυριάδες,

αναρίθμητοι» άγγελοι και αιώνες – ουράνια πλάσματα. Εντέλει η έννοια του θείου φθάνει να περιλαμβάνει αιώνες, φωστήρες, ουρανούς και στερεώματα του σύμπαντος, σε αριθμούς που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα στοιχεία του κόσμου, ιδιαίτερα σε μονάδες χρόνου. Υπάρχουν δώδεκα αιώνες, όπως οι μήνες ή τα σύμβολα του ζωδιακού κύκλου, εβδομήντα δύο ουρανοί και φωστήρες, όπως τα έθνη του κόσμου, σύμφωνα με την εβραϊκή παράδοση, και τριακόσια εξήντα στερεώματα, όπως ο αριθμός των ημερών του ηλιακού έτους (χωρίς τις πέντε εμβόλιμες ημέρες). Χρησιμοποιείται επίσης και ο αριθμός είκοσι τέσσερα, που αντιστοιχεί στις ώρες της ημέρας (ευαγγέλιο του Ιούδα, 49-50).

Αυτό το τμήμα του ευαγγελίου μοιάζει τόσο πολύ με εδάφια του κειμένου του Ευγνώστου του Αγαπητικού και ενός ανάλογου κειμένου, της Σοφίας του Ιησού Χριστού, που θεωρώ ότι ίσως υπάρχει άμεση σχέση. Ο συγγραφέας του Ευγνώστου του Αγαπητικού περιγράφει τη δημιουργία των αιώνων και άλλων δυνάμεων σε δύο εδάφια:

Οι δώδεκα δυνάμεις που ανέφερα πριν ενόθησαν μεταξύ τους και καθεμία γέννησε <έξι> αγόρια και <έξι> κορίτσια, δηλαδή συνολικά 72 δυνάμεις. Κα-

θεμία από τις 72 γέννησε στη συνέχεια από πέντε πνευματικές δυνάμεις, δηλαδή σύνολο 360. Τώρα έχουν ενωθεί αρμονικά. Έτσι το αθάνατο κομμάτι της ανθρωπότητας έφτασε να συμβολίζει τον κόσμο μας. Ο πρώτος που συνελήφθη, ο γιος της αθάνατης ανθρωπότητας, λειτουργεί ως σύμβολο του χρόνου. Ο [σωτήρας] συμβολίζει [το έτος]. Οι δώδεκα δυνάμεις συμβολίζουν τους δώδεκα μήνες. Οι 360 δυνάμεις που κατάγονται από το σωτήρα συμβολίζουν τις 360 ημέρες του χρόνου. Και οι άγγελοι που προήλθαν από αυτούς και είναι αναρίθμητοι συμβολίζουν τις ώρες και τα λεπτά. (Nag Hammadi Codex III:83-84)

Κάποιοι από αυτούς, μέσα σε σπίτια και πάνω σε άρματα, απολάμβαναν άφατη δόξα και δεν μπορούσαν να αποσταλούν σε κανένα πλάσμα, κι έτσι δημιούργησαν για τους εαυτούς τους αναρίθμητους αγγέλους για να τους υπηρετούν και να τους δοξάζουν, όπως επίσης παρθένα πνεύματα και άρρητα φώτα. Δεν υποφέρουν ποτέ από ασθένειες ή αδυναμία. Υπάρχουν μόνον επιθυμίες οι οποίες πραγματοποιούνται αμέσως. (Nag Hammadi Codex III:88-89)

Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, οι περίπλοκες αυτές θεολογικές απόψεις αντανakλούν ένα σύνθετο τρόπο σκέψης σχετικά με το θείο. Στην αρχή, λέει το ευαγγέλιο, υπήρχε μια άπειρη, άφατη θεότητα – αν μπορούμε να αποκαλούμε τον Μέγα Ένα «θεότητα», ή

τέλος πάντων με κάποια σχετική λέξη, για πρακτικούς λόγους. Ο Μέγας Ένας επεκτείνεται πάνω στους αιώνες και σε αμέτρητες άλλες οντότητες σε μια ολοκλήρωση του θεϊκού μεγαλείου που ακτινοβολεί πάνω από τον κόσμο μας. Αν δεν γινόταν ένα τραγικό λάθος στο θεϊκό βασίλειο, μια στιγμιαία έλλειψη σοφίας, τα πάντα θα είχαν παραμείνει μεγαλειώδη. Αλλά το λάθος έγινε.

Η ΔΙΕΦΘΑΡΜΕΝΗ ΣΟΦΙΑ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Σύμφωνα με τα σηθιανά κείμενα, η πτώση από τον παράδεισο στην αρχή του χρόνου ήταν ένα γεγονός κοσμικών διαστάσεων. Το τρίτο βιβλίο της Γενέσεως στη Βίβλο περιγράφει πώς ο Αδάμ και η Εύα υπέκυψαν στα κελύσματα του όφρεως και δοκίμασαν καρπούς από το δέντρο της γνώσης του καλού και του κακού παρά τη θεϊκή απαγόρευση. Τα σηθιανά κείμενα μιλούν για μια προσωποποιημένη θεϊκή Σοφία που έχει κοινά γνωρίσματα με την Εύα και υποπίπτει σε ένα λάθος με τραγικές επιπτώσεις. Τα σωζόμενα τμήματα του ευαγγελίου του Ιούδα δεν περιλαμβάνουν την ιστορία και την πτώση της Σοφίας. Υπάρχει μόνο μια αναφορά σε ένα αποσπασματικό τμήμα του κειμένου, όπου χωρίς πολλές εξηγήσεις αναφέρεται η «διεφθαρμένη Σοφία».

Ακολουθεί ένα κενό και στη συνέχεια υπάρχει μια αναφορά στο «χέρι που έχει δημιουργήσει θνητούς ανθρώπους», κάτι που πιθανόν να συνδέει τη Σοφία με το θεό που δημιούργησε τον κόσμο.

Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη η πτώση της Σοφίας περιγράφεται με σχετική λεπτομέρεια:

Τώρα η Σοφία, που είναι η σοφία της Εσωτερικής Γνώσης και που αποτελεί έναν αιώνα, συνέλαβε από μόνη της μια ιδέα, με τη συμβολή του Αόρατου Πνεύματος και της Πρότερης Γνώσης. Ήθελε να γεννήσει κάτι που να της μοιάζει, χωρίς όμως τη σύμφωνη γνώμη του Πνεύματος, το οποίο δεν είχε δώσει τη συγκατάθεσή του, χωρίς το σύντροφό της και χωρίς σκέψη. Ο άνδρας δεν το ενέκρινε. Δεν βρήκε το σύντροφό της και έτσι αποφάσισε μόνη της χωρίς τη συγκατάθεση του Πνεύματος και χωρίς να το ξέρει ο σύντροφός της. Παρ' όλα αυτά γέννησε το παιδί. Και εξαιτίας της αόρατης δύναμης που υπήρχε μέσα της, η σκέψη της δεν ήταν μια αβάσιμη σκέψη. Αυτό που γεννήθηκε από τα σπλάχνα της ήταν κάτι ατελές και διαφορετικό σε εμφάνιση από την ίδια, γιατί το είχε γεννήσει χωρίς σύντροφο. Δεν έμοιαζε στη μητέρα του και ήταν δύμορφο. (II:9-10)

Στην Επιστολή του Πέτρου προς τον Φίλιππο, μας παραδίδεται μια σημαντική λεπτομέρεια σχετικά με

την πτώση της Μητέρας Σοφίας. Στην εκδοχή της ίδιας επιστολής στον Codex Tchacos, διαβάζουμε:

Κατ' αρχήν, [όσον αφορά] την ανεπάρκεια των αιώνων, η ανεπάρκεια αυτή είναι η ανυπακοή τους. Η Μητέρα, επιδεικνύοντας εσφαλμένη κρίση, γέννησε χωρίς ο Μέγας Ένας να έχει δώσει τη συγκατάθεσή του. Είναι εκείνος που επιθυμούσε από την αρχή να γεννήσει αιώνες. Όμως, όταν εκείνη [μίλησε], εμφανίστηκε ο Αλαζόνας. Ένα κομμάτι από το σώμα της έμεινε πίσω και το μάζεψε ο Αλαζόνας, δημιουργώντας έτσι την ανεπάρκεια. Αυτή είναι λοιπόν η ανεπάρκεια των αιώνων. (3-4)

Η λέξη *ανεπάρκεια* συναντάται και στη σελίδα 39 του ευαγγελίου του Ιούδα. Η ανεπάρκεια, δηλαδή η απώλεια της θείκης φώτισης, οφείλεται σε μια κακή σύλληψη, σύμφωνα με το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, και σε ανυπακοή και κακή κρίση, σύμφωνα με την Επιστολή του Πέτρου προς τον Φίλιππο. Η Μητέρα του τελευταίου αυτού κειμένου μπορεί να είναι είτε η Σοφία είτε η Εύα, και αν λάβει κανείς υπόψη του τη σχέση μεταξύ Σοφίας και Εύας στη γνωστική λογοτεχνία, δεν αποκλείεται η ασάφεια αυτή να είναι ηθελημένη. Καθώς εξελίσσεται η ιστορία της Σοφίας στα σχετικά κείμενα, ένα τμήμα του θείκου της πνεύματος

περνά στο τέκνο της, που είναι ο δημιουργός του κόσμου και ο οποίος τελικά θα το μεταλαμπαδεύσει στην ανθρωπότητα (Γένεσις 2:7). Έτσι η απώλεια της Σοφίας είχε ως αποτέλεσμα να αποκτήσουν οι άνθρωποι θείκη φώτιση.

Αυτή είναι η πιο εκτεταμένη ιστορία σχετικά με τη Σοφία στο ευαγγέλιο του Ιούδα. Κάθε ανεπάρκεια στη σφαίρα του θείου και στο δικό μας κόσμο πηγάζει από την έλλειψη σοφίας, και, όταν η εσωτερική φώτιση των ανθρώπων ενώνεται ξανά με το θείο, τότε η Σοφία αποκαθίσταται και επέρχεται η θείκη πλήρωση. Σύμφωνα με τα γνωστικά κείμενα, μπορούμε να νιώσουμε ένα μικρό κομμάτι από αυτή την εντυχία στη διάρκεια της ζωής μας, αλλά η ολοκληρωτική βίωση του θείου επιτυγχάνεται μόνον όταν ο άνθρωπος αφήσει το φθαρτό του σώμα. Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ο Ιησούς λέει πως, όταν οι άνθρωποι της γενεάς του Σηθ –δηλαδή οι γνωστικοί– πεθάνουν, θα χαθεί η σάρκα τους, αλλά η ψυχή τους θα μείνει ζωντανή και θα επιστρέψει, απελευθερωμένη, στην ουράνια κατοικία (43). Στο θάνατο, πρέπει να απαρνηθούμε ό,τι ανήκει στο σώμα μας και στον κόσμο των θνητών. Τα θνητά σώματα του ανθρώπων που κατέχουν τη γνώση πρέπει να παραδοθούν, λέει ο Ιησούς στον Ιούδα, «ώστε οι ψυχές τους να ανέβουν στους αιώνιους επάνω κόσμους» (44).

Κάποιες γνωστικές παραδόσεις, ιδιαίτερα η βαλεντινιανή, μιλούν για δύο εκδοχές της Σοφίας, την ανώτερη Σοφία και την υποδεέστερη Σοφία, ίσως για να αντεπεξέλθουν στην ανάγκη να δικαιολογήσουν την ύπαρξη του κακού σε έναν αμαρτωλό κόσμο και ταυτόχρονα να επιβεβαιώσουν την απόλυτη καλοσύνη του θείου. Το ζήτημα αυτό της θεοδικίας ή του κακού αποτελεί ένα από τα πιο δύσκολα και σημαντικά θέματα των σύγχρονων θεολογικών συζητήσεων. Τι είναι το κακό και από πού πηγάζει; Έχει ο Θεός κάποια σχέση με το κακό; Στο βαλεντινιανό ευαγγέλιο του Φιλίππου, η ανώτερη Σοφία αποκαλείται Σοφία του Εχαμώθ, η ταπεινότερη Σοφία Εχμώθ, «Σοφία του θανάτου» (Nag Hammadi Codex II, 60), ενώ η Σοφία του Θεού προστατεύεται από το κακό σε αυτό τον κόσμο των θνητών. Κατά έναν παρόμοιο πιθανότατα τρόπο, το Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος αναφέρει επίσης τη «Σοφία της ύλης» (Nag Hammadi Codex III, 57).

Το πώς συνδέεται η «διεφθαρμένη Σοφία» του ευαγγελίου του Ιούδα με τις πιο πλήρεις αναφορές για τη Σοφία που συναντάμε σε άλλα γνωστικά κείμενα δεν είναι σαφές. Το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι είναι «διεφθαρμένη».

Ο απόγονος της Σοφίας, δηλαδή ο καρπός ενός

λάθους, που περιγράφεται ως ένα δύσμορφο παιδί στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη είναι ο κυρίαρχος και δημιουργός αυτού το κόσμου, όπως γνωρίζουμε από πολλά σθητιανά κείμενα. Στο ευαγγέλιο του Ιούδα και άλλα γνωστικά κείμενα, ο δημιουργός του κόσμου κάθε άλλο παρά ευγενής και μειλίχιος είναι. Ως δημιουργός είναι υπεύθυνος να κρατά το θεϊκό φως της Σοφίας φυλακισμένο μέσα στα θνητά σώματα των ανθρώπων. Στο ευαγγέλιο του Ιούδα (51), ο δημιουργός ονομάζεται Νεμβρώ και Γιαλνταμπαώθ, και κάποιος Σάκλας συνεργάζεται μαζί του. Τα ονόματα αυτά είναι γνωστά σε διάφορες εκδοχές από άλλα σθητιανά κείμενα. *Γιαλνταμπαώθ* σημαίνει μάλλον «τέκνο του χάους», και *Σάκλας* «ανόητος». Το όνομα Νεμβροέλ ή Νεμβρουέλ απαντά στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος και σε άλλα μανιχαϊκά κείμενα· στο ευαγγέλιο του Ιούδα το όνομα Νεμβρώ γράφεται χωρίς το τιμητικό επίθεμα *-ελ* (δηλαδή «Θεός» στα εβραϊκά). Στο Ιερό Βιβλίο, ο Νεμβρουέλ φαίνεται να είναι μια δαιμονική μορφή που συνευρίσκεται με τον Σάκλα και γεννά δώδεκα αιώνες (III:57).

Ο Ιησούς στο ευαγγέλιο του Ιούδα χρησιμοποιεί αλληγορική γλώσσα για να περιγράψει στον Ιούδα το δημιουργό αυτού του κόσμου, και ο δημιουργός αυ-

τός δεν είναι εύμορφος. Λέει ο Ιησούς, «Κοίταξε, από το σύννεφο εκεί εμφανίστηκε ένας [άγγελος] που το πρόσωπό του έλαμψε με φωτιά και του οποίου η όψη μιάνθηκε με αίμα» (51). Όταν το πρόσωπό του λάμπει με φωτιά, μοιάζει με τον Γιαλνταμπαώθ του Απόκρυφου Βιβλίου του Ιωάννη (II:10) και, όταν μαινεται με αίμα, μοιάζει με τη Σοφία της ύλης στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος (III:56-57).

Σύμφωνα με το ευαγγέλιο του Ιούδα, ο δημιουργός και οι ακόλουθοί του φτιάχνουν τον κόσμο μας γεμάτο με άρχοντες, αγγέλους και δυνάμεις. Η ιεραρχία των αγγελικών δυνάμεων περιγράφεται σε ένα αποσπασματικά σωζόμενο τμήμα:

Οι δώδεκα άρχοντες μίλησαν με τους δώδεκα αγγέλους: «Αφήστε τον καθένα σας [...] και αφήστε τους [...] γενεά [-λείπει 1 γραμμή-] άγγελοι»:

- Ο πρώτος είναι ο [Σ]ηθ, που ονομάζεται Χριστός.
- Ο [δεύτερος] είναι ο Χαρμαθώθ, που είναι [...]
- Ο [τρίτος] είναι ο Γκαλιλά.
- Ο τέταρτος είναι ο Γιομπέλ.
- Ο πέμπτος [είναι] ο Αδοναίος.

Αυτοί είναι οι πέντε που κυβερνούν στον κάτω κόσμο και πρώτα απ' όλα πάνω στο χάος. (51-52)

Παρόμοιες αναφορές συναντώνται και στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη (II:10-11) και στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος (III:58), όπου παρουσιάζονται ανάλογες ιεραρχικές δομές ανάμεσα στους άρχοντες του κόσμου, όπως και στο ευαγγέλιο του Ιούδα, αν και με μεγαλύτερη λεπτομέρεια. Διαβάζουμε στο Ιερό Βιβλίο:

Σεβόμενος την επιθυμία του Αυτογένητου, [ο Σάκλα] ο μεγάλος άγγελος είπε, «Θα είναι ... επτά τον αριθμό...»

Μετά πρόσταξε στους [μεγάλους αγγέλους], «Πηγαίνατε, [ο καθένας] από εσάς θα κυβερνά τον [κόσμο] του». Και οι δώδεκα [εκείνοι] [άγγελοι] έφυγαν.

[Ο πρώτος] άγγελος είναι ο Αθώθ, τον οποίον οι [μεγάλες] γενεές των ανθρώπων αποκαλούν...,

ο δεύτερος είναι ο Χαρμάς [το μάτι της φλόγας],

ο τρίτος [είναι ο Γκαλιλά],

ο τέταρτος είναι ο Γιομπέλ,

[ο πέμπτος είναι] ο Αδοναίος, που ονομάζεται και Σαμπαώθ,

ο έκτος [είναι ο Κάιν, τον οποίο] οι [μεγάλες γενεές] των ανθρώπων αποκαλούν ήλιο,

ο [έβδομος είναι ο Άβελ],

ο όγδοος, ο Ακιρεσίνα,

ο [ένατος ο Γιομπέλ],

ο δέκατος είναι ο Χαρμουπιαέλ,

ο ενδέκατος είναι ο Αρχίρ-Αντονίν,

ο δωδέκατος [είναι ο Μπελίας].

Όλοι αυτοί βρίσκονται πάνω από τον Άδη [και το χάος]

Σύμφωνα με το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη επτά άρχοντες τοποθετούνται πάνω από τα επτά σφαίρες του ουρανού (Ήλιος, Σελήνη, Ερμής, Αφροδίτη, Άρης, Δίας και Κρόνος) και πέντε πάνω από τα βάθη της αβύσσου.

Οι άρχοντες αυτού του κόσμου είναι παρόντες και στο ευαγγέλιο του Ιούδα και η άβυσσος του κόσμου –ο «όλεθρος» σύμφωνα με το ευαγγέλιο του Ιούδα (50)– είναι έτοιμος να κατοικηθεί. Το μόνο που χρειάζεται είναι μια οικογένεια για να ζήσει εκεί.

Ο ΣΗΘ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΑΣ

Ο Σηθ, τρίτος γιος του Αδάμ και της Εύας, αποτελεί σημαντική μορφή στο ευαγγέλιο του Ιούδα. Το ευαγγέλιο του Ιούδα περιγράφει τον Σηθ (που αποκαλείται και Χριστός) ως έναν αγγελικό ηγεμόνα του κόσμου και αναφέρει τη «γενεά του Σηθ» (που επίσης ονομάζεται «η μεγάλη γενεά», «εκείνη η γενεά» και «η γενεά χωρίς ηγεμόνα») και τους γονείς του Σηθ, Αδάμ και Εύα, καθώς και τον Αδάμαντα, που περιγράφεται ως ουράνιος Αδάμ σε ένα φωτεινό σύννεφο. Τι σημαίνουν όλα αυτά; Στη Βίβλο, η πρώτη οι-

κογένεια είναι εξαιρετικά δυσλειτουργική, καθώς οι γονείς έχουν προβλήματα με το Θεό και εξορίζονται από το σπίτι τους στην Εδέμ, ενώ τα δυο πρώτα αγόρια, ο Κάιν και ο Άβελ, έχουν κακό τέλος. Ο Σηθ, όπως αναφέρεται στη Γένεση 4-5, είναι ένας άλλος γιος, «ένας άλλος απόγονος», του Αδάμ και της Εύας, που δημιουργείται κατ' εικόνα του Αδάμ, όπως ο Αδάμ δημιουργήθηκε κατ' εικόνα του Θεού. Αυτός είναι ο συνεχιστής της οικογένειας του Αδάμ. Επιπλέον, η Γένεση αναφέρει ότι και ο ίδιος ο Σηθ έχει ένα γιο, τον Ενώχ, και ότι εκείνη την εποχή οι άνθρωποι αρχίζουν να επικαλούνται το Θεό (Γιαχβέ) με το άγιο όνομά του.

Φαίνεται πως, επειδή ο Σηθ είναι «ένας άλλος απόγονος», κληρονομεί το επίθετο Αλλογενής, δηλαδή «αυτός που ανήκει σε άλλο γένος», «ξένος». Στο Nag Hammadi Codex XI υπάρχει ένα σηθιανό κείμενο το οποίο έχω ήδη αναφέρει και τιτλοφορείται Αλλογενής, ή Αλλογενής ο Ξένος. Ο νεοπλατωνικός συγγραφέας Πορφύριος αναφέρει την «αποκάλυψη του Αλλογενούς», η οποία μπορεί να είναι το ίδιο κείμενο από τη βιβλιοθήκη του Ναγκ Χαμαντί (*Ζωή του Πλωτίνου* 16). Επιπλέον, ο Επιφάνιος αναφέρει περισσότερα από ένα βιβλία του Αλλογενούς, τους Αλλογενείς (*Πανάριον* 39.5.1).

Ένα τμήμα του βιβλίου που αναγνωρίστηκε ως η τέταρτη και τελευταία πραγματεία του Codex Tchacos, αμέσως μετά το ευαγγέλιο του Ιούδα, έχει ονομαστεί προσωρινά Βιβλίο του Αλλογενούς, από τον κύριο χαρακτήρα του κειμένου. Ενδεχομένως αυτό το κείμενο είναι ένα από τα άλλα βιβλία του Αλλογενούς. Στην τελευταία πραγματεία του Codex Tchacos, όπως και σε άλλα σηθιανά κείμενα, ο Αλλογενής παίρνει το ρόλο του Ιησού. Στο κείμενο, ο Ιησούς είναι ο Σηθ ο Ξένος ενσαρκωμένος ως ο χριστιανός σωτήρας, και ως Αλλογενής αντιμετωπίζει τους πειρασμούς του Σατανά και μεταμορφώνεται μέσα σε ένα φωτεινό σύννεφο, όπως ο Ιούδας μεταμορφώνεται μέσα σε ένα φωτεινό σύννεφο στο φερώνυμο ευαγγέλιο (57-58).

Σύμφωνα με την πλατωνική διάσταση της σηθιανής παράδοσης, ο Αδάμ στο ευαγγέλιο του Ιούδα είναι τόσο μια ιδεατή μορφή του ανθρώπου εκεί πάνω όσο και μια γήινη μορφή εδώ κάτω. Ο Αδάμ, που ονομάζεται Αδάμας (πιθανότατα από την ελληνική λέξη *αδάμας*, διαμάντι, άθραυστος), «ήταν το πρώτο φεγγόλο σύννεφο που κανένας άγγελος δεν είχε δει ποτέ μεταξύ όλων εκείνων που αποκαλούνταν “Θεός”» (48). Λίγο αργότερα γίνεται αναφορά στην «αδιάφθορη [γενεά] του Σηθ» (49). Αν και στο ευαγγέλιο

του Ιούδα ο Σηθ δεν τοποθετείται ρητά μαζί με τον Αδάμαντα στο ουράνιο βασίλειο, όπως σε άλλα σηθιανά κείμενα, ο Ιησούς δηλώνει προς το τέλος του κειμένου ότι «πρωτύτερα υπάρχει αυτή η γενεά [η γενεά του Σηθ] στον ουρανό, τη γη, και τους αγγέλους, η οποία κατάγεται από τους θάνατους κόσμους» (57). Μια τέτοια δήλωση για την ανώτερη καταγωγή της γενεάς του Σηθ ίσως υποδηλώνει ότι ίσως και ο ίδιος ο Σηθ θεωρείται ανώτερη μορφή στο ουράνιο βασίλειο στο ευαγγέλιο του Ιούδα.

Το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη περιέχει μια πιο λεπτομερή περιγραφή. Σύμφωνα με το Απόκρυφο Βιβλίο, ο ουράνιος Αδάμας κατοικεί στον πρώτο αιώνα με τον πρώτο φωστήρα, Χαρμοζέλ, με τρόπο που θυμίζει την ουράνια κατοικία του Αδάμαντος στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ενώ ο Σηθ κατοικεί στο δεύτερο αιώνα με το δεύτερο φωστήρα, Οροιαέλ (II:9). Ο σπόρος του Σηθ επίσης κατοικεί στον ουρανό, όπως και στο ευαγγέλιο του Ιούδα· σύμφωνα με το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, ο σπόρος του Σηθ βρίσκεται στον τρίτο αιώνα με τον τρίτο φωστήρα, Νταβειθαί. Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, ο ουράνιος Αδάμ ονομάζεται Πιγεραδάμας (ή Γεραδάμας), δηλαδή «Αδάμ ο ξένος», «άγιος Αδάμ» ή «γηραιός Αδάμ».

Το γεγονός ότι, σύμφωνα με το ευαγγέλιο του Ιούδα, ο ουράνιος Αδάμας βρίσκεται στο πρώτο φωτεινό σύννεφο σημαίνει πως κατοικεί στη δόξα του θείου, κοντά στον Μέγα Ένα. Αυτή η στενή σύνδεση ανάμεσα στον Αδάμαντα, τον ιδεατό άνθρωπο, και τον Μέγα Ένα επιβεβαιώνει αυτό που είχε προτείνει ο μελετητής Χανς-Μάρτιν Σένκε. Ο Σένκε διέκρινε ένα στενό δεσμό ανάμεσα στην υπέρτατη θεότητα της γνωστικής σκέψης και τον αρχετυπικό άνθρωπο, έτσι ώστε, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, η υπερβατική ανθρωπότητα συσχετίζεται με τον υπερβατικό Ένα. Τυπικό παράδειγμα αυτής της σύνδεσης Θεού-Ανθρώπου στα σηθιανά κείμενα είναι η πρωταρχική αποκάλυψη του θείου στα σηθιανά κείμενα, όπου η θεϊκή φωνή αντηχεί από ψηλά: «Η ανθρωπότητα υπάρχει, και το παιδί της ανθρωπότητας» (ή «Ο Άνθρωπος υπάρχει, και ο υιός του ανθρώπου». Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη ΙΙ:14).

Η ιστορία της δημιουργίας του γίνου Αδάμ και της Εύας και των παιδιών τους στο ευαγγέλιο του Ιούδα, όντας συνοπτική, περιγράφεται με βιβλικά και πλατωνικά θέματα: «Τότε ο Σάκλας είπε στους αγγέλους του: “Ας δημιουργήσουμε τον άνθρωπο κατ’ εικόνα και καθ’ ομοίωση”» (52). Αυτό συνάδει προς την περιγραφή της Γένεσης και την ερμηνεύει με πλατω-

νικούς και γνωστικούς όρους. Στη Γένεση 1:26 αναφέρεται ότι ο δημιουργός φτιάχνει την ανθρωπότητα κατ’ εικόνα και καθ’ ομοίωση του θείου, και κατά τις σηθιανές παραδόσεις αυτό σημαίνει ότι ο γήινος Αδάμ δημιουργείται σύμφωνα με την ιδεατή εικόνα του ουράνιου Αδάμαντος. Αυτή η γνωστική ιδέα ενός ηγεμόνα της Γης που δημιουργεί ανθρώπινα όντα εδώ κάτω κατ’ εικόνα και με τη μορφή του υπερβατικού ανθρώπου στο ουράνιο βασίλειο εκεί πάνω είναι όμοια με την πλατωνική πεποίθηση ότι ο δημιουργός πλάθει τον κόσμο βάσει μορφών και ιδεών από το βασίλειο των ιδεών.

Άλλα γνωστικά κείμενα, όπως τα σηθιανά, εμπειρεύουν παρόμοιο προβληματισμό σχετικά με τη Γένεση 1:26. Στην Επιστολή του Πέτρου προς τον Φίλιππο, ο Ιησούς περιγράφει το δημιουργικό έργο του Αλαζόνα ως την παραγωγή μιας «εικόνας αντί μιας [εικόνας], μιας μορφής αντί μιας μορφής» (4). Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, η περιγραφή είναι πολύ εκτενέστερη και κάνει τη διάκριση ανάμεσα στη δημιουργία κατ’ εικόνα του θείου και τη δημιουργία καθ’ ομοίωση των αρχόντων και των ιθυνόντων του κόσμου:

Φωνή ακούστηκε από το ανώτερο ουράνιο βασίλειο:

«Η ανθρωπότητα υπάρχει, και το τέκνο της ανθρωπότητας». Ο πρώτος ηγεμόνας, ο Γιαλνταμπαώθ, άκουσε τη φωνή και σκέφτηκε ότι ήταν της μητέρας του. Δεν αντιλήφθηκε από πού ερχόταν. Η άγια τέλεια Μητέρα-Πατέρας, η πλήρης Πρόνοια, η εικόνα του αόρατου Ενός, αυτός που είναι ο Πατέρας Όλων, μέσω του οποίου όλα απέκτησαν υπόσταση, ο πρώτος άνθρωπος – αυτός τους εμφανίστηκε με ανθρώπινο σχήμα. Ολόκληρο το βασίλειο του πρώτου ηγεμόνα κλονίστηκε, και η άβυσσος σείστηκε συθέμελα. Η κάτω πλευρά των υδάτων πάνω από τον υλικό κόσμο φωτίστηκε από αυτή την εικόνα που είχε παρουσιαστεί. Όταν όλοι οι ιθύνοντες και ο πρώτος ηγεμόνας ατένισαν αυτό το όραμα, είδαν ολόκληρη την κάτω πλευρά όπως είχε φωτιστεί. Και μέσα από το φως είδαν το σχήμα της εικόνας στο νερό. Είπε ο Γιαλνταμπαώθ στους ιθύνοντες που ήταν μαζί του: «Ελάτε, ας δημιουργήσουμε ένα ανθρώπινο ον κατ' εικόνα του Θεού και όμοιο με εμάς, ούτως ώστε αυτή η ανθρώπινη εικόνα να μας δίνει φως». Δημιούργησαν με τις δυνάμεις που τους αναλογούσαν, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά που είχαν παρουσιαστεί. Καθένας από τους ιθύνοντες συνεισέφερε ένα ψυχικό χαρακτηριστικό ανάλογο με τη μορφή της εικόνας που είχαν δει. Δημιούργησαν ένα ον όμοιο με τον πρώτο τέλειο άνθρωπο, και είπαν: «Ας το ονομάσουμε Αδάμ, ώστε το όνομά του να μας δίνει τη δύναμη του φωτός». (II:14-15)

Ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ευαγ-

γελίου του Ιούδα είναι η έμφαση που προσδίδει στα αστρονομικά και αστρολογικά ζητήματα, ιδίως στο ρόλο των αστερών και των πλανητών στη ζωή των ανθρώπων, και αυτή η έμφαση αντίστοιχα μοιάζει να βασίζεται σε πλατωνικά θέματα. Και άλλα σηθιανά κείμενα σχολιάζουν τους τρόπους με τους οποίους οι δυνάμεις του ουρανού κυβερνούν τους ανθρώπους, αλλά το ευαγγέλιο του Ιούδα αναφέρει ότι κάθε άτομο λαμβάνει μια ψυχή και καθοδηγείται από έναν αστέρα. Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, ο Ιησούς λέει στον Ιούδα ότι οι άνθρωποι έχουν ψυχή, αλλά μόνο οι άνθρωποι της γενεάς του Σηθ έχουν αθάνατη ψυχή:

Οι ψυχές κάθε ανθρώπινης γενεάς θα πεθάνουν. Όταν αυτοί οι άνθρωποι, παρότι έχουν ολοκληρώσει το χρόνο του βασιλείου και τους εγκαταλείπει το πνεύμα, τα σώματά τους θα πεθάνουν αλλά οι ψυχές τους θα παραμείνουν ζωντανές, και θα ανυψωθούν. (43)

Εδώ και σε άλλα σημεία του κειμένου, το πνεύμα ενός ατόμου μπορεί να μην ταυτίζεται με την ψυχή του. Το πνεύμα μπορεί να είναι η πνοή της ζωής, ενώ η ψυχή μπορεί να είναι το ενδότερο στοιχείο που προέρχεται από το θείο και επιστρέφει σε αυτό. Αυτή η αντιπαραβολή διευκολύνει την κατανόηση σχετικά με το τι εννοεί ο Ιησούς, όταν διδάσκει τον Ιούδα, στο

ευαγγέλιο του Ιούδα (53), ότι, αν και οι απλοί άνθρωποι έχουν πνεύμα μέσα τους για ένα χρονικό διάστημα, οι άνθρωποι της γενεάς του Σηθ έχουν και πνεύμα και ψυχή από τον Μέγα Ένα. Ο Ιησούς επίσης στοχαζέται σχετικά με τους αστέρες και, στο ευαγγέλιο του Ιούδα (42), ο Ιησούς λέει στον Ιούδα και τους άλλους μαθητές: «Καθένας από σας έχει το δικό του αστέρα».

Το ενδιαφέρον για τις ψυχές και τους αστέρες θυμίζει τα σχόλια του Πλάτωνα σχετικά με τις ψυχές, τα άστρα και τη δημιουργία του κόσμου. Στον *Τίμαιο*, ο Πλάτωνας βάζει τον Τίμαιο να αναφέρει μια φράση του δημιουργού του κόσμου και κατόπιν ο Τίμαιος σχολιάζει το πώς οι ψυχές κατανέμονται σε άστρα:

Αυτά είπε και στράφηκε ξανά προς τον ίδιο κρατήρα όπου είχε παρασκευάσει το μείγμα της ψυχής του κόσμου, έριξε μέσα όσα συστατικά είχαν περισσέψει από πριν και τα ανέμιξε· η νέα μείξη έγινε με τον ίδιο περίπου τρόπο, τα συστατικά όμως δεν ήταν εξίσου ανόθευτα, αλλά δεύτερης και τρίτης διαλογής. Αφού συνέθεσε ολόκληρο το μείγμα, το διαίρεσε σε τόσες ψυχές όσα και τα άστρα και κατένειμε μία ψυχή σε κάθε άστρο. Ήταν σαν να ανέβασε τις ψυχές σε ουράνιο όχημα για να τους δείξει τη φύση του σύμπαντος και να τους αποκαλύψει τους νόμους της εμπαρμένης: ότι έχει προγραμματιστεί μία και μοναδική πρώτη γέννηση για να δια-

σφαλιστεί η ίση μεταχείριση όλων των ψυχών· ότι πρέπει να φυτευθούν στο κατάλληλο όργανο του χρόνου και να δώσουν ζωή στο πιο θεοσεβές έμβιο ον· ότι η ανθρώπινη φύση είναι διπλή και το καλύτερο είδος της είναι αυτό που αργότερα θα ονομαστεί «άνδρας»... Όποιος ζήσει σωστά τον χρόνο που του αναλογεί θα επιστρέψει στην έδρα του συγγενούς του άστρου και θα έχει εκεί ευτυχισμένη ζωή. (41d-42b· Πλάτων *Τίμαιος*)

Ο συγγενής αστέρας του Ιούδα είναι ευλογημένος, λέει ο Ιησούς προς το τέλος του ευαγγελίου του Ιούδα. Η μοίρα του Ιούδα είναι η θλίψη, όπως προειδοποιείται ξανά και ξανά μέσα στο κείμενο, και θα γίνει ο δέκατος τρίτος, αποδιωγμένος από τον κύκλο των δώδεκα μαθητών, και οι άλλοι θα τον καταριούνται και θα τον αντικαταστήσουν με άλλον στον κύκλο των δώδεκα (ευαγγέλιο του Ιούδα 35-36· Πράξεις των Αποστόλων 1:15-26). Έτσι, ο Ιησούς αποκαλεί τον Ιούδα «δέκατο τρίτο πνεύμα» (44), κυριολεκτικά «δέκατο τρίτο δαίμονα», υιοθετώντας τον όρο που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας για το πνεύμα-οδηγό του Σωκράτη και άλλων. Παρ' όλες τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζει ο Ιούδας, ο Ιησούς υπόσχεται ότι το μέλλον θα του φέρει ευλογία και χαρά και, όπως σημειώνει ο Μπαρτ Έρμιν στο δοκίμιό του, το δεκατρία αποδεικνύεται

τυχερός αριθμός για τον Ιούδα. Ο Ιησούς λέει στον Ιούδα να κοιτάξει ψηλά και να αναγνωρίσει ότι, ανάμεσα σε όλους τους αστέρες εκεί πάνω, ο δικός του αστέρας δείχνει το δρόμο (57).

Στα μέσα του 3ου αιώνα, είχαν αρχίσει να κυκλοφορούν σηθιανά κείμενα που υιοθετούσαν παρόμοια πλατωνικά θέματα και πολυάριθμες έννοιες του μέσου πλατωνισμού και του νεοπλατωνισμού. Ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Πλωτίνος και οι μαθητές στη φιλοσοφική σχολή του στη Ρώμη συζητούσαν ορισμένα από αυτά τα θέματα και ασκούσαν κριτική. Αυτά τα πλατωνίζοντα σηθιανά κείμενα που διαβάζονταν στη Ρώμη ίσως περιλάμβαναν πραγματείες από τη βιβλιοθήκη του Ναγκ Χαμαντί, όπως τον Αλλογενή τον Ξένο, όπως είδαμε. Μια από τις αντιρρήσεις των πλατωνικών σχετικά με τους γνωστικούς και τα κείμενά τους ήταν ότι αντιμετώπιζαν πολύ ανστηρά το δημιουργό –Νεμβρώ, Γιαλνταμπαώθ, Σάκλας– και τον παρουσίαζαν με πολύ αρνητικό τρόπο. Είναι αλήθεια ότι τα σηθιανά κείμενα ελάχιστα θετικά έχουν να πουν για το δημιουργό αυτού του κόσμου και υπό αυτή την έννοια οι σηθιανοί ίσως διέφεραν από τους άλλους πλατωνικούς. Εντούτοις, είναι σαφές ότι τα σηθιανά κείμενα, όπως το ευαγγέλιο του Ιούδα, ενστερνίζονταν θέματα από τον Πλάτωνα και,

με τον τρόπο τους, τα ενσωμάτωναν στην άποψή τους για το θείο και το σύμπαν.

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΩΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΣΗΘΙΑΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Όπως έχω προσπαθήσει να δείξω σ' αυτό το δοκίμιο, το ευαγγέλιο του Ιούδα φαίνεται να είναι ένα πρωτοχριστιανικό σηθιανό ευαγγέλιο με τις διδαχές του Ιησού προς τον Ιούδα τον Ισκαριώτη, με το οποίο παρουσιάζεται ένας τρόπος σωτηρίας και φώτισης βασισμένος στη γνώση του εαυτού και του θείου. Το μήνυμα του ευαγγελίου του Ιούδα είναι ότι, όπως ο Ιησούς είναι ένα πνευματικό ον που ήρθε από ψηλά και θα επιστρέψει στη δόξα, έτσι και οι πραγματικοί οπαδοί του Ιησού είναι άνθρωποι με ψυχή, των οποίων η ύπαρξη και η μοίρα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το θείο. Ήδη όσοι γνωρίζουν τον εαυτό τους μπορούν να ζήσουν με τη δύναμη του ενδότερου ατόμου, του «τέλειου ανθρώπου» που αναφέρει ο Ιησούς στα σχόλιά του προς τους μαθητές (35). Στο τέλος της θνητής ζωής τους, οι άνθρωποι που ανήκουν σ' αυτή τη σπουδαία γενεά του Σηθ θα εγκαταλείψουν όλα τα πράγματα του θνητού κόσμου, ώστε να ελευθερώσουν το ενδότερο άτομο και την ψυχή.

Στο ευαγγέλιο του Ιούδα, αυτή ακριβώς τη θυσία ζητά ο Ιησούς από τον αγαπημένο φίλο και πλέον διορατικό μαθητή του. Ζητά από τον Ιούδα να τον βοηθήσει να απελευθερωθεί από το θνητό σώμα του, παραδίδοντάς τον στις αρχές. Και οι άλλοι κάνουν θυσίες, λέει ο Ιησούς στον Ιούδα, αλλά αυτό που θα κάνει ο Ιούδας είναι το καλύτερο δώρο από όλα. Λέει ο Ιησούς στον Ιούδα: «Αλλά εσύ θα τους υπερβείς όλους αυτούς. Γιατί εσύ θα θυσιάσεις τον άνθρωπο που με ενδύει» (56). Ο Ιούδας δεν θα μπορούσε να απογοητεύσει το φίλο, την αδελφή ψυχή του· έτσι τον προδίδει. Αυτή είναι η καλή είδηση που φέρνει το ευαγγέλιο του Ιούδα.

Οι διδαχές του ευαγγελίου είναι οι διδαχές του Ιησού του χριστιανού σωτήρα, και η ιστορία αφηγείται την προδοσία του Ιησού, ωστόσο η κύρια διδασκαλία του Ιησού σχετικά με την κοσμολογία και τα μυστικά του σύμπαντος (ευαγγέλιο του Ιούδα 47-53) περιέχει ελάχιστα στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν αυστηρά χριστιανικά. Αυτή η κοσμολογική αφήγηση βασίζεται σε καινοτόμες ιουδαϊκές έννοιες και ερμηνείες των ιουδαϊκών Γραφών και είναι επηρεασμένη από πλατωνικές ιδέες· το μόνο αδιαμφισβήτητο χριστιανικό στοιχείο σε ολόκληρη την αφήγηση είναι η σύντομη αναφορά στον

«[Σ]ηθ, που ονομάζεται Χριστός» (ευαγγέλιο του Ιούδα 52). Κατά συνέπεια, η κοσμολογική περιγραφή φαίνεται να προέρχεται από ένα προγενέστερο ιουδαϊκό σηθιανό πλαίσιο, το οποίο υιοθετήθηκε και εκχριστιανίστηκε ελαφρώς, ώστε να αποτελέσει τη διδαχή του Ιησού. Με άλλα λόγια, η ιουδαϊκή σηθιανή διδαχή μετασχηματίζεται σε χριστιανική σηθιανή διδαχή στο ευαγγέλιο του Ιούδα. Παρόμοιοι μετασχηματισμοί παρατηρούνται και σε άλλα γνωστικά κείμενα. Το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη είναι άλλο ένα σηθιανό κείμενο που φαίνεται ότι συντάχθηκε ως ιουδαϊκό γνωστικό έγγραφο και εκχριστιανίστηκε ελαφρώς ώστε να ενσωματωθεί στη διδαχή και την αποκάλυψη του Ιησού. Παρόμοια, ο Εύγνωστος ο Αγαπητικός είναι ένα ιουδαϊκό γνωστικό κείμενο υπό τη μορφή επιστολής, το οποίο υπέστη επεξεργασία και ενσωματώθηκε στις διδαχές του Ιησού σε διάλογο με τους μαθητές του στη Σοφία του Ιησού Χριστού.

Κατά συνέπεια, ο Ιησούς θεωρείται αυτός που διδάσκει και αποκαλύπτει τη γνώση στο ευαγγέλιο του Ιούδα. Προέρχεται από το θείο και εκεί θα επιστρέψει, και διδάσκει στον Ιούδα και σε μέλη της γενεάς του Σηθ. Σε άλλα σηθιανά χριστιανικά κείμενα, ο Ιησούς υιοθετεί παρόμοιο ρόλο και συνήθως συσχετίζεται με τον

Μπάρμπελο, τον Αυτογενή και τον Σηθ. Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, ο Χριστός ταυτίζεται με τον Αυτογενή και γίνεται υιός του θεϊκού Μπάρμπελο (II:6-7). Στο Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αόρατου Πνεύματος, ο Σηθ ενδύεται το «ζωντανό Ιησού» και ο Ιησούς γίνεται η ενσάρκωση του Σηθ. Στο Βιβλίο του Αλλογενούς από τον Codex Tchacos, ο Ιησούς παρουσιάζεται ως Αλλογενής ο Ξένος, μια μορφή του Σηθ. Στις Τρεις Μορφές της Πρώτης Σκέψης, ο *Λόγος*, που συνδέεται με τον Σηθ, ανακοινώνει ότι ενδύθηκε τον Ιησού και τον μετέφερε από το καταραμένο δάσος (Nag Hammadi Codex XIII, 50). Ο Ιησούς στο ευαγγέλιο του Ιούδα επίσης σχετίζεται με τον Μπάρμπελο, όμως η φύση της σχέσης τους είναι ασαφής· άγνωστο αν και πώς ο Ιησούς σχετίζεται με τον Αυτογενή. Και η μοναδική σαφής σύνδεση Ιησού-Σηθ στο ευαγγέλιο του Ιούδα έγκειται στον κατάλογο των αγγελικών μορφών που διαφεντεύουν το χάος και τον κάτω κόσμο.

Ορισμένα ερωτήματα παραμένουν όσον αφορά τις σχέσεις και τους συσχετισμούς του Ιησού σύμφωνα με το ευαγγέλιο του Ιούδα· κάτι τέτοιο δεν ισχύει όμως για το μήνυμά του. Ο Ιησούς φέρνει στον Ιούδα και τους αναγνώστες του ευαγγελίου ένα μυστικιστικό μήνυμα ελπίδας και ελευθερίας, το οποίο αρθρώνεται με σθητιανούς γνωστικούς όρους. Προς το τέλος του κει-

μένου, παροτρύνει τον Ιούδα να κοιτάξει τους αστέρες. Όπως λέει ο Ιησούς στον Ιούδα στο ευαγγέλιο του Ιούδα 57: «Σήκωσε τα μάτια σου και κοίταξε στο σύννεφο και το φως που είναι μέσα του και τους αστέρες που το περιβάλλουν. Ο αστέρας που οδηγεί το δρόμο είναι ο αστέρας σου».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΣΕΛΙΔΑ 49 ...[λείπουν περίπου 5 γραμμές]... Ένα νέο απόσπασμα τοποθετήθηκε στην κορυφή των σελίδων 57 και 58 του Codex Tchacos ενώ αυτό το βιβλίο βρισκόταν στο τυπογραφείο. Στην παρούσα μετάφραση περιλαμβάνονται τα νέα κείμενα, όμως το απόσπασμα δεν είναι ορατό στη φωτογραφία του ευαγγελίου του Ιούδα στη σελίδα (x).

ΓΚΡΕΓΟΡ ΒΟΥΥΣΤ

ΣΕΛΙΔΑ 149 ...**γραμμένες στη σαχιδική κοπτική διάλεκτο**... Η κοπτική είναι η γλώσσα του αιγυπτιακού χριστιανισμού και αποτελεί την εξελικτική φάση της αρχαίας αιγυπτιακής γλώσσας, δηλαδή της γλώσσας των φαραώ, γραμμένη με το ελληνικό αλφάβητο στο οποίο προστέθηκαν μερικά γράμματα από τη δημοτική γραφή, μια ρέονσα κυριή γραφή των ιερογλυφικών. Η σαχιδική είναι μία από τις δύο κύριες διαλέκτους της κοπτικής γλώσσας.

ΣΕΛΙΔΑ 150 ...**«Το Βιβλίο του Αλλογενοῦς»**... Φωτογραφίες των κύριων τμημάτων των πρώτων ιεσαύρων σελίδων αυτού του κειμένου, μαζί με φωτογραφίες των δύο τελευταίων σελίδων του ευαγγελίου του Ιούδα, κυκλοφόρησαν τα τελευταία χρόνια στον κύκλο των μελετητών. Το γεγονός αυτό δημιούργησε την εντύπωση ότι οι τέσσερις σελίδες αποτελούν τμήμα του ευαγγελίου. Ωστόσο, η ανάλυση του παπύρου, που θα δημοσιευθεί στην ενόμενη κριτική έκδοση, έδειξε ότι αυτές οι σελίδες αποτελούν την εισαγωγή μιας τέταρτης παραμυθείας ο τίτλος της οποίας δεν σώζεται ολόκληρος και ίσως αποδοθεί ως «Το Βιβλίο του Αλλογενοῦς».

ΣΕΛΙΔΑ 151 ...**σχετικά με τους «γνωστικούς»**... Σχετικά με τη σημασία του όρου γνώση και γνωστικοί, πρβλ. το δοκίμιο του Μάρβιν Μίιερ στο ανά χείρας βιβλίο.

ΣΕΛΙΔΑ 152 ...**ο Ησαῦ, ο Κορέ και οι Σοδομίτες**... Για τον Ησαῦ, πρβλ. Γένεσις 25:19-34, 27:32-33· για τον Κορέ, Γένεσις 36:5 και Αριθμοί 16-17· και για τους Σοδομίτες, Γένεσις 18-19.

ΣΕΛΙΔΑ 153 ...**αυτή η ομάδα των γνωστικών ονομαζόταν «καϊνίτες»**... Πρβλ. Birger A. Pearson, *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity*, Studies in Antiquity and Christianity (Minneapolis: Fortress, 1990), 95-107. Ο Pearson υποστηρίζει ότι κατά την αρχαιότητα δεν υπήρξε ποτέ συγκεκριμένη καϊνική σέκτα γνωστικών. Σύμφωνα με τον ίδιο, «το καϊνικό σύστημα της γνώσης, όπως το περιγράφουν οι αιρεσιολόγοι, δεν είναι παρά αποκόπωμα της φαντασίας τους, ένα τεχνητό οικοδόμημα».

ΣΕΛΙΔΑ 153 ...**βασίζονται στην αφήγηση του Ειρηναίου**. Για την πληρέστερη επισκόπηση των αρχαίων χριστιανικών τριγών σχετικά με τους καϊνίτες και το ευαγγέλιο του Ιουδα, πρβλ. το άρθρο του Clemens Scholten, «Kainiten», στο *Reallexicon für Antike und Christentum* (Stuttgart: Anton Hiersemann, 2001), 19:972-973· πρβλ. επίσης Wilhelm Schneemelcher, ed., *New Testament Apocrypha* (επιμέλεια αγγλικής μετάφρασης: Robert McLachlan Wilson· rev. ed., Cambridge, England: James Clarke· Louisville, KY: Westminster/John Knox, 1991-1992), 1:386-387.

ΣΕΛΙΔΑ 156 ...**πιοσσότερα από ένα ευαγγέλια του Ιουδα**... Όπως συμβαίνει και με το περίφημο ευαγγέλιο του Θωμά, που επίσης είναι γνωστό κυρίως μέσω μιας κοπτικής μετάφρασης στο Nag Hammadi Codex II, 2. Επιπλέον, σώζεται άλλο ένα ευαγγέλιο του Θωμά, το οποίο ανήκει στα λεγόμενα ατόκωρα ευαγγέλια και το περιεχόμενο του οποίου είναι τελείως διαφορετικό από το κείμενο του Ναγκ Χαμαντί.

ΣΕΛΙΔΑ 156 ...**από αυτούς τους «άλλους» γνωστικούς**. Όπως ορθώς σημειώνει ο Clemens Scholten («Kainiten», 975). Ο Scholten αναρωτήθηκε επίσης αν η τελευταία πρόταση της αφήγησης του Ειρηναίου προϋποθέτει την ύπαρξη ενός γραπτού ευαγγελίου του Ιουδα.

ΣΕΛΙΔΑ 156 ...**«προβάλλουν» ή «επικαλούνται»**... Η λατινική λέξη *adferunt*, που χρησιμοποιείται από το μεταφραστή του Ειρηναίου εδώ, μπορεί να μεταφραστεί «παραθέτουν», «επικαλούνται» ή ακόμη και «παρά-φέρουν», συνεπώς η ερμηνεία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη μετάφραση που υιοθετείται.

ΣΕΛΙΔΑ 158 ...**των επίγειων και επουράνιων πραγμάτων**... Αυτή η ερμηνεία υιοθετείται και από τον Hans-Josef Klauck· βλ. το έργο του *Judas: Ein Jünger des Herrn*, *Quaestiones Disputatae* 111 (Freiburg: Herder, 1987), 19-21.

ΣΕΛΙΔΑ 159 ...**το γένος του Σηθ**... Για «εκείνη τη γενιά» και τους απογόνους του Σηθ, βλ. το δοκίμιο του Μάρβιν Μάιερ.

ΣΕΛΙΔΑ 161 ...**κάποιος (ή κάτι)**... Δεν είναι σαφές σε ποιον ή σε τι αναφέρεται αυτή η αντωνυμία. Στο κοπτικό κείμενο αναφέρεται σε κάποιον άρρενα πρόσωπο.

ΣΕΛΙΔΑ 166 ...**να διαπιστώσουμε τη χρονολογική σειρά των χειρογράφων**. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι καμία εκδοχή του Απόκριτου Βιβλίου του Ιωάννη που παραδίδεται από τους διάφορους κόπτες μάρτυρες δεν μπορεί να πιστοποιηθεί ως τμήμα του Ειρηναίου στο *Katà ton Aipéteon* 1.29. Και μάλιστα το Απόκριτο Βιβλίο του Ιωάννη έχει υποστεί ετεταγμένες επεμβάσεις κατά τις διάφορες περιόδους, ώστε οποιαδήποτε θεωρία που ορίζει τη μία ή την άλλη μορφή του κειμένου ως πρωτότυπη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη φιλολογική κριτική και κατά συνέπεια παραμένει υποθετική· πρβλ. John D. Turner, *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition*, *Bibliothèque copte de Nag Hammadi, Section «Études» 6* (Sainte Foy, Québec: Presses de l'Université Laval-Louvain: Peeters, 2001), 136-141.

ΜΑΡΒΙΝ ΜΑΙΕΡ

ΣΕΛΙΔΑ 169 ...**ο Ειρηναίος και άλλοι Πατέρες**... Για τους Πατέρες και το ευαγγέλιο του Ιουδα, βλ. το δοκίμιο του Γκρέγκορ Βουρτ. Εδώ και πιο κάτω, οι αναφορές είναι στο Ειρηναίο *Katà ton Aipéteon* 1.31.1 και το Επιφάνιο *Πανάρων* 38.1-3. Μετάφραση του έργου του Ειρηναίου και άλλων αντιαιρετικών κειμένων ενάντια στους λεγόμενους καϊνίτες, πρβλ. Werner Foerster, ed., *Gnosis: A Selection of Gnostic Texts* (Oxford: Clarendon Press, 1972, 1974), 1:41-43· και (μόνο του Ειρηναίου) Bentley Layton, *The Gnostic Scriptures: A New Translation with Annotations and Introductions* (Garden City, NY: Doubleday, 1987), 181.

ΣΕΛΙΔΑ 170 ...**κείμενα της βιβλιοθήκης του Ναγκ Χαμαντί**... Για τη βιβλιοθήκη του Ναγκ Χαμαντί, πρβλ. Jean-Pierre Mahé και Paul-Hubert Poirier, eds., *Écrits gnostiques*, Bibliothèque de la Pléiade (Paris: Gallimard, 2007) [in press]· Marvin Meyer, *The Gnostic Discoveries: The Impact of the Nag Hammadi Library* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005)· Marvin Meyer, ed., *The Nag Hammadi Scriptures: The International*

Edition (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2006 [in press])· James M. Robinson, ed., *The Nag Hammadi Library in English*, 3rd ed. (Σαν Φρανσίσκο: HarperSanFrancisco, 1988)· Hans-Martin Schenke, Hans-Gebhard Bredt και Ursula Ulrike Kaiser, eds., *Nag Hammadi Deutsch*, 2 vols., Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, Neue Folge 8, 12 (Berlin: Walter de Gruyter, 2001, 2003).

ΣΕΛΙΔΑ 171 ...**με τους «λεγόμενους γνωστικούς»**. Για τη χρήση της λέξης «γνωστικός» και σχετικών όρων, καθώς και τη φύση της γνωστικής σκέψης, πρβλ. Layton, *Gnostic Scriptures*· Bentley Layton, «Prolegomena to the Study of Ancient Gnosticism», στο L. Michael White και O. Larry Yarbrough, eds., *The Social World of the First Christians: Essays in Honor of Wayne A. Meeks* (Minneapolis: Fortress, 1995), 334-350· Antti Marjanen, ed., *Was There a Gnostic Religion?* Publications of the Finnish Exegetical Society 87 (Göteborg: Vandenhoek & Ruprecht, 2005)· Meyer, *Gnostic Discoveries*, 38-43· Marvin Meyer, *The Gnostic Gospels of Jesus: The Definitive Collection of Mystical Gospels and Secret Books about Jesus of Nazareth* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005), x-xiii· Marvin Meyer, «Gnosticism, Gnostics, and The Gnostic Bible», στο Willis Barnstone και Marvin Meyer, eds., *The Gnostic Bible* (Boston: Shambhala, 2003), 1-19· Birger A. Pearson, *Gnosticism and Christianity in Roman and Coptic Egypt*, Studies in Antiquity and Christianity (New York: Clark International, 2004), 201-223· Kurt Rudolph, *Gnosis: The Nature and History of Gnosticism*, English translation ed. Robert McLachlan Wilson (San Francisco: HarperSanFrancisco, 1987).

ΣΕΛΙΔΑ 171 ...**ανθρώπους με πολύ διαφορετικές πεποιθήσεις**... Πρβλ. Karen L. King, *What Is Gnosticism?* (Cambridge, MA: Belknap Press/Harvard University Press, 2003)· Michael A. Williams, *Rethinking «Gnosticism»: An Argument for Dismantling a Dubious Category* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996).

ΣΕΛΙΔΑ 172 ...**στην παράδοση των σθητιανών γνωστικών**... Πρβλ. Hans-Martin Schenke, «The Phenomenon and Significance of Sethian Gnosticism», στο Bentley Layton, ed., *The Rediscovery of Gnosticism: Proceedings of the International Conference on Gnosticism at Yale, New Haven, Connecticut, March 28-31, 1978*, Studies in the History of Religions (Supplements to Numen) 41 (Leiden: E. J. Brill, 1980-1981), 2:588-616· Hans-Martin Schenke, «Das sethianische System nach Nag-Hammadi-Handschriften», στο Peter Nagel, ed., *Studia Coptica* (Berlin: Akademie Verlag, 1974), 165-172· John D. Turner, «Sethian Gnosticism: A Literary History», στο Charles W. Hedrick και Robert Hodgson Jr., eds., *Nag Hammadi, Gnosticism, and Early Christianity* (Peabody, MA: Hendrickson, 1986), 55-86· John D. Turner, *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition*, Bibliothèque copte de Nag Hammadi, Section «Études» 6 (Sainte Foy, Québec: Presses de l'Université Laval-Louvain: Peeters, 2001)· Michael A. Williams, «Sethianism», στο Antti Marjanen και Petri Luomanen, eds., *A Companion to Second-Century «Heretics»*, Supplements to *Vigiliae Christianae* 76 (Leiden: E. J. Brill, 2005), 32-63.

ΣΕΛΙΔΑ 172 Η **κεντρική ομολογία του Ιουδα του Ισκαριώτη**... Ο Πέτρος είναι αυτός που εξομολογείται ποιος είναι ο Ιησούς στα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης· πρβλ. Κατά Ματθαίο 16:13-20· Κατά Μάρκον 8:27-30· Κατά Λουκά 9:18-21. Όταν ο Ιησούς ρωτά τους μαθητές του ποιος λένε οι άνθρωποι ότι είναι, σύμφωνα με τον Ματθαίο οι μαθητές απαντούν πως ορισμένοι θεωρούν ότι είναι ο Ηλίας και άλλοι ο Ιερεμίας ή κάποιος άλλος προφήτης, και ο Πέτρος λέει: «Είσαι ο Χριστός, ο γιος του ζωντανού Θεού». Ο Μάρκος βάζει τον Πέτρο να λέει: «Είσαι ο Χριστός», και ο Λουκάς αναφέρει «ο Χριστός του Θεού». Πρβλ. την προουχική της εγχαριστίας των μαθητών στο ευαγγέλιο του Ιουδα 34. Ο Θωμάς διευκρινίζει τη γνώμη του για τον Ιησού στο ευαγγέλιο του Θωμά 13:

Ο Ιησούς είπε στους μαθητές του, «συγκρίνετέ με με κάτι και πείτε μου τι μιλάω». Ο Σίμων Πέτρος του είπε «είσαι σαν το δίκαιο αγγελοφόρο». Ο Ματθαίος του είπε «είσαι σαν το σούρ φιλόσοφο». Ο Θωμάς του είπε «Δάσκαλε, το στέμμα μου είναι απόλυτα ανίκανο να πει με τι μιλάω». Ο Ιησούς είπε «δεν είμαι ο Δάσκαλός σας. Επειδή είστε μεθυσμένοι, είστε σε έξαψη από την αναβράζουσα άνοιξη για την οποία εγώ ευθύνομαι». Και τον πήρε παράμερα και του είπε 3 ρήσεις. Όταν ο Θωμάς επιστρέψε, οι φίλοι του τον ρώτησαν «τι σου είπε ο Ιησούς»; Κι ο Θωμάς τους είπε, «θάν σας πω μια από τις ρήσεις που μου είπε, θα πάρετε πέτρες και θα με λιθοβολήσετε, και φατιά από τις πέτρες θα σας καισαυραξούν».

ΣΕΛΙΔΑ 174 ...**Ο Θεός, όπως είναι γνωστός με το άρρητο όνομά του**. Πρβλ. W. W. Harvey, ed., *Irenaeus*,

Libros quinque adversus haereses (Cambridge: Academy, 1857; reprint, Ridgewood, NJ: Gregg, 1965), 221-222.

ΣΕΛΙΔΑ 175 **Πολλές πραγματίες...δημιουργός του φαινομενικού κόσμου.** Turner, *Sethian Gnosticism*, 85. Το απόσπασμα είναι ελαφρώς τροποποιημένο, σε συνεργασία με το συγγραφέα.

ΣΕΛΙΔΕΣ 177-178 **Ο Ένας είναι ο κυρίαρχος...**(*Nag Hammadi Codex II, 2-3*). Οι μεταφράσεις των κειμένων του Nag Hammadi Codex σε όλο αυτό το δοκίμιο είναι δικές μου. Πρβλ. Meyer, *Gnostic Gospels of Jesus Meyer, Nag Hammadi Scriptures*.

ΣΕΛΙΔΑ 178 **...και σε όλα κείμενα.** Ο Παύλος γράφει στην Προς Κορινθίους Α' 2:9: «*Αλλά, όπως λέει η Γραφή, "Μάτι δεν τα είδε κι ούτε τ' άκουσε αντί κι ούτε που τα 'βαλε ο λογισμός του ανθρώπου, όσα ετοίμασε ο Θεός για κείνους που τον αγαπούν"*». Το ευαγγέλιο του Θωμά 17 αναφέρει: «*Ο Ήρωδης είπε, "θα σας προσφέρει ό,τι κανένα μάτι δεν είδε· ό,τι κανένα αυτί δεν άκουσε· ό,τι κανένα χέρι δεν άγγιξε· ό,τι δεν ψώφθησε σε ανθρώπινη καρδιά"*». Το απόσπασμα από την Προσευχή του Αποστόλου Παύλου αναφέρεται στις σημειώσεις της μετάφρασης. Πρβλ. επίσης Michael E. Stone και John Strugnell, *The Books of Elijah: Parts 1-2*, Society of Biblical Literature Texts and Translations 18, Pseudepigrapha 8 (Missoula, MA: Scholars, 1979).

ΣΕΛΙΔΑ 179 **Ο Ένας δεν είναι... Γιατί κανείς δεν μπορεί να τον κατανοήσει.** Ο Αλλογενής ο Έξνος περιλαμβάνει ένα χωρίο (*Nag Hammadi Codex XI, 61-64*) αρκετά όμοιο με αυτό το απόσπασμα του Απόκρυφου Βιβλίου του Ιωάννη.

ΣΕΛΙΔΑ 181 **Ο Πατέρας κοίταξε...που είναι ο Μπάριμπελο.** Στη συντοπικότερη έκδοχή του Απόκρυφου Βιβλίου του Ιωάννη, λέγεται ότι ο Μπάριμπελο αντενίζει μέσα στον Πατέρα, σπρέφεται προς το μέρος του και μετά γεννά μια σπύθα φωτός (πρβλ. Berlin Gnostic Codex 8502, 29-30; Nag Hammadi Codex III, 9).

ΣΕΛΙΔΑ 181 **...Χαρροζέλ, Οροισέλ, Νταβειθαί και Ελεζέθ.** Τα ονόματα και οι ρόλοι των Θεούρων Φοστίρων μελετώνται στο Turner, *Sethian Gnosticism*.

ΣΕΛΙΔΑ 182 **...το Ευγνώστου του Αγαπητικού...** Για τον Εύγνωστο τον Αγαπητικό και τη Σοφία του Ήσου Χριστού, πρβλ. Douglas M. Parrott, *Nag Hammadi Codices III,3-4 and V,1 with Papyrus Berlinensis 8502.3 and Oxyrhynchus Papyri 1081: Euginosus and the Sophia of Jesus Christ*, Nag Hammadi Studies 27, The Coptic Gnostic Library (Leiden: E. J. Brill, 1991).

ΣΕΛΙΔΑ 184 **...το θεό που δημιούργησε αυτό τον κόσμο.** Σχετικά με τη σοφία, καθώς και με τη Σοφία προσωποποιημένη, στην αρχαία και κυρίως στη υβιανή ακέψη, πρβλ. Meyer, *Gnostic Discoveries*, 57-115.

ΣΕΛΙΔΑ 185 **Τώρα η Σοφία... και ήταν δύσμορφο.** Η Σοφία επιχειρεί να μνησθεί την αρχική αναπαραγωγική πράξη του Πατέρα. Η περιγραφή της Σοφίας που τεκνοποιεί μόνη της μοιάζει να παραπέμπει σε αρχαίες θεωρίες για το σώμα της γυναίκας και την αναπαραγωγή. Στην ελληνική μυθολογία, η θεά Ήρα επίσης μπειται τον άδα και κάνει μόνη της παιδί. Σύμφωνα με μια έκδοχή αυτής της ιστορίας, το παιδί είναι το τέρας Τυφώνας (*Ομηρικός ύμνος στον Ήθιο Απόλλωνα* 300-362). Σύμφωνα με μια άλλη, είναι ο χαλός θεός Ήρασιος, τον οποίο η Ήρα εκδιώκει από τον Όλυμπο και στέλνει κάτω στη Γη (*Ησίοδος Θεουργία* 924-929). Στο Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, όλα τα κακά και οι ατυχίες αυτού του κόσμου ανάγονται στο υφάλμα της Σοφίας.

ΣΕΛΙΔΑ 186 **Κατ' αρχήν...ανειπάρκεια των αιώνων.** Εδώ η έκδοχή της Επιστολής του Πέτρου Προς τον Φίλιππο στο Nag Hammadi Codex έχει ως εξής:

Αρχικά, όσον αφορά [την ατέλεια] των αιώνων, αυτή είναι η αιτία. Όταν φάνηκε η αναιπάρκεια και η απερισκεψία της Μητέρας, χωρίς την εντολή της αυθεντίας του Πατέρα, εκείνη θέλησε να δημιουργήσει τους αιώνες. Όταν εκείνη μύησε, ο αλαζόνας ακολούθησε. Όταν όμως εκείνη άφησε πίσω ένα κομμάτι, ο αλαζόνας το άρπαξε, και αυτό έγινε ατέλεια. Αυτή είναι η αιτία των αιώνων. (135)

ΣΕΛΙΔΑ 186 **Η λέξη ανεπάρκεια επίσης απαντά...** Η λέξη «ατέλεια» είναι *σοι* στο κοπτικό κείμενο του ευαγγελίου του Ιούδα. Αυτό ο όρος και παρόμοιες λέξεις λειτουργούν ως τεχνικοί όροι στα σιθιανά και άλλα

κείμενα που παραπέμπουν στην απώλεια του θεού φωτός, εξαιτίας της παράβασης της Μητέρας.

ΣΕΛΙΔΑ 187 **...θείκη φρόση.** Το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη περιλαμβάνει την ακόλουθη παραστατική αφήγηση (που εδώ παρουσιάζεται πληρέστερα από ό,τι στις σημειώσεις της μετάφρασης) σχετικά με το πώς το θεό ζεγάλο του Παλνταιμααθ, δημιουργό αυτού του κόσμου, ώστε να εμφανήσει θεό φως και πνεύμα στην ανθρωπότητα:

Όταν η Μητέρα θέλησε να πάρει πίσω τη δύναμη που είχε παραχωρήσει στον πρώτο ηγεμόνα, προσευχήθηκε στην πιο φιλεόπισταχη Μητέρα-Πατέρα των Πάντων. Με μια ιερή εντολή η Μητέρα-Πατέρας έστειλε πέντε φωστήρες κάτω στον τόπο των αγγέλων του πρώτου ηγεμόνα. Τον συμβούλεψαν ώστε να ανακτήσουν τη δύναμη της μητέρας. Είπαν στον Γιλαντζιμααθ: «*Εμφύσησε λίγο από το πνεύμα σου στο πρόσωπο του Αδάμ, και το αιώμα θα εγερθεί*». Εκείνος εμφύσησε το πνεύμα του στον Αδάμ. Το πνεύμα είναι η δύναμη της μητέρας του, όμως εκείνος δεν το αντιλήφθηκε, επειδή ζει στην άνοια. Η δύναμη της Μητέρας έφυγε από τον Γιλαντζιμααθ και μπήκε στο ψυχικό σώμα που είχε πλαστεί για να είναι όπως εκείνος που υφίσταται από την αρχή. Το σώμα κινήθηκε και έγινε δυνατά. Και ήταν φωτισμένο. Αμέσως οι υπόλοιπες δυνάμεις ζήτησαν. Αν και ο Αδάμ ήρθε στη ζωή μέσω όλων τους, και έδωσαν τη δύναμή τους σ' αυτό τον άνθρωπο, ο Αδάμ ήταν πιο ευφής από τους δημιουργούς και τον πρώτο ηγεμόνα. Όταν αντιλήφθηκαν ότι ο Αδάμ ήταν φωτισμένος, και μπορούσε να σκεφτείται πιο καθαρά από εκείνους, και δεν είχε μέσα του κακό, έπασσαν και έριξαν τον Αδάμ στο χαμηλότερο σημείο ολόκληρου του υλικού βασιλείου. (II:19-20)

ΣΕΛΙΔΑ 188 **...η ανώτερη Σοφία αποκαλείται Σοφία του...** Εδώ το ευαγγέλιο του Φίλιππου αναφέρει: «Υπάρχει η Εξαμώθ και η Εχμώθ. Η Εξαμώθ είναι απλά η Σοφία, αλλά η Εχμώθ είναι η Σοφία του θανάτου, δηλαδή η Σοφία που γνωρίζει το θάνατο, που ονομάζεται μικρή Σοφία». Άλλοι (πρβλ. την Πρώτη Αποκάλυψη του Ιακώβου, το Βιβλίο του Βαρούχ και τους απροσλόγους), η κατώτερη Σοφία ονομάζεται Αχαμώθ και θεωρείται κόρη της ανώτερης Σοφίας. Τα ονόματα Εξαμώθ και Αχαμώθ προέρχονται από την εβραϊκή λέξη για τη σοφία, *Hokhmah*-Εχμώθ σημαίνει «ονο του θανάτου» στα εβραϊκά και τα αραμαϊκά (*ekhmōth*). Πρβλ. Layton, *Gnostic Scriptures*, 336.

ΣΕΛΙΔΑ 188 **...«Σοφία της ύλης»...** Εδώ το Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδάτου Πνεύματος αναφέρει: «Ένα σύννεφο [ονόματι] Σοφία της ύλης εμφανίστηκε». Αυτό το χωρίο παρουσιάζεται πληρέστερα στις σημειώσεις της μετάφρασης.

ΣΕΛΙΔΑ 189 **...πολλά σιθιανά κείμενα.** Άλλα κείμενα, όπως το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη, η Φύση των Ηγεμόνων και το Περί Καταγωγής του Κόσμου, επίσης αναφέρονται στα δημιουργό αυτού του κόσμου ως Σαμαέλ, όνομα που σημαίνει «εμφύλος θεός» στα αραμαϊκά.

ΣΕΛΙΔΑ 189 **...και γεννά δώδεκα αιώνες.** Για τον Νεμβρόδ, τον εβραϊκό Νημβρόδ και τον ελληνικό Νεμβρόδ των Εβδομήκοντα, πρβλ. τις σημειώσεις της μετάφρασης.

ΣΕΛΙΔΑ 190 **Όταν το πρόσωπό του λάμπει με φωτιά...** Γι' αυτές τις περιγραφές, πρβλ. τα χωρία που αναφέρονται στις σημειώσεις της μετάφρασης.

ΣΕΛΙΔΑ 190 **...Ο πέμπτος [είναι] ο Αδωναίος...** Το όνομα Αδωναίος προέρχεται από το εβραϊκό *Adonai*, «Κόρμι μου», με την ελληνική κατάληξη των αρσενικών ονομάτων *-ος*. Η μορφή του Αδωναίου παίζει σημαντικό ρόλο στη γνωστική λογοτεχνία. Πρβλ. το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη το Περί Καταγωγής του Κόσμου· το Ιερό Βιβλίο του Μεγάλου Αδάτου Πνεύματος· το Δεύτερο Λόγο του Μέγα Σηθ· το Βιβλίο του Βαρούχ.

ΣΕΛΙΔΑ 192 **Ο Σηθ...** Για το ρόλο του Σηθ στα σιθιανά και άλλα κείμενα, πρβλ. Birger A. Pearson, «The Figure of Seth in Gnostic Literature», στο Layton, *Rediscovery of Gnosticism*, 2:471-504; Pearson, *Gnosticism*

and Christianity, 268-282. Birger A. Pearson, *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity*, Studies in Antiquity and Christianity (Minneapolis: Fortress, 1990), 52-83. Gedaliahu A. G. Stroumsa, *Another Seed: Studies in Gnostic Mythology* (Leiden: E. J. Brill, 1984). Turner, *Sethian Gnosticism*.

ΣΕΛΙΔΑ 195 ...**σέφωνα με το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη...** Εδώ το Απόκρυφο Βιβλίο του Ιωάννη αναφέρεται:

Από την Πρώτη Γνώση του τέλειου Νου, μέγα από την εκπεφρασμένη θέληση του αθάνατου Πνεύματος και τη θέληση του Αυτογενοῦς, προήλθε ο τέλειος άνθρωπος, η πρώτη αποκάλυψη, η αλήθεια. Το παρμένο Πνεύμα ονόμασε τον άνθρωπο Πιγεραδάμαντα και τοποθέτησε τον Πιγεραδάμαντα στο πρώτο αιώνιο βασίλειο μαζί με το μέγα Αυτογενή, το μαρμαμένο, από τον ηρώο φωστήρα, Χαρμοζέλ. Οι δυνάμεις του κατοικούν μαζί του. Ο αθάνατος έδωσε στον Πιγεραδάμαντα την άφρατη δύναμη του νου. Ο Πιγεραδάμας μίλησε και δόξαζε και ψήνησε το Αθάνατο Πνεύμα λέγοντας: «Χάρη σε σένα όλα ήρθαν στον κόσμο, και σε σένα όλα θα επιστρέψουν. Θα ημνώ και θα δοξάζω εσένα, τον Αυτογενή, τα αιώνια βασίλεια, τους τρεις, Πατέρα, Μητέρα, Έξο, τέλεια δύναμη». Ο Πιγεραδάμας ήρθε το γιο του, Σηβ, στο δεύτερο αιώνιο βασίλειο, ενόπιον του δεύτερου φωστήρα, του Οροαυλ. Στο τρίτο αιώνιο βασίλειο τοποθετήθηκαν οι απόγονοι του Σηβ, με τον τρίτο φωστήρα, Νιαβεθαί. Οι ψυχές των αγίων τοποθετήθηκαν εκεί. Στο τέταρτο αιώνιο βασίλειο τοποθετήθηκαν οι ψυχές εκείνων που αγνοούσαν την Πληρότητα. Δεν μετανόησαν αμέσως, αλλά επέμειναν για ένα διάστημα και μετανόησαν αργότερα. Βρέθηκαν μαζί με τον τέταρτο φωστήρα, Ελελέθ. Αυτά είναι πλάσματα που δοξάζουν το Αθάνατο Πνεύμα.

ΣΕΛΙΔΑ 195 ...**«Αδάμ ο Ξένος», «άγιος Αδάμ» ή «γνηραίος Αδάμ».** Για την πιθανή ευτυμολογία του Πιγεραδάμαντος ή του Γεραδάμαντος, πρβλ. Meyer, *Gnostic Gospels of Jesus*, 312-313.

ΣΕΛΙΔΑ 196 **Αυτή η στενή σύνδεση ανάμεσα στον Αδάμαντα...** Hans-Martin Schenke, *Der Gott "Mensch" in der Gnosis: Eine religionsgeschichtliche Beitrag zur Diskussion über die paulinische Anschauung von der Kirche als Leib Christi* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962).

ΣΕΛΙΔΑ 197 ...**μιας «εικόνας αντί μιας [εικόνας]...** Για την έκφραση ... «μια εικόνα αντί μιας [εικόνας]», πρβλ. Το ευαγγέλιο του Θωμά 22:

Κι ο Ιησούς τούς είπε «όταν κάνετε τα 2 μέσα σε 1 και όταν θα κάνετε τα μέσα σαν τα έξω και τα έξω σαν τα μέσα, και τα πάνω σαν τα κάτω, και το αρσενικό και το θηλυκό σε μοναδικό, ώστε το αρσενικό να μην είναι αρσενικό και το θηλυκό να μην είναι θηλυκό, όταν έχετε τα μέσα στη θέση των ματιών, τα χέρια στη θέση των χεριών, τα πόδια στη θέση των ποδιών και την εικόνα στη θέση της εικόνας, τότε θα εισέλθετε (στη βασιλεία)».

ΣΕΛΙΔΕΣ 200-201 **Αυτά έτσι και στράφηκε ξανά...θα έχει εκεί ευτυχημένη ζωή.** (41d-42b Πόλις, Πλάτων *Τίμαιος*: εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Βασίλης Κάλφρας, Αθήνα 1995, σελ. 221-223)

ΣΕΛΙΔΑ 202 ...**σηθιανά κείμενα που υιοθετούσαν παρόμοια πλατωνικά θέματα...** Για τον εκπλατωνισμό σηθιανών κειμένων, πρβλ. Turner, *Sethian Gnosticism*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barnstone, Willis, and Marvin Meyer, eds. *The Gnostic Bible*. Boston: Shambhala, 2003.
- Bauer, Walter. *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*. Philadelphia: Westminster, 1971.
- Berthege, Hans-Gebhard, Stephen Emmel, Karen L. King, and Imke Schletterer, eds. *For the Children, Perfect Instruction: Studies in Honor of Hans-Martin Schenke on the Occasion of the Berliner Arbeitskreis für koptisch-gnostische Schriften's Thirtieth Year*. Nag Hammadi and Manichaean Studies 54. Leiden: E. J. Brill, 2002.
- Brown, Raymond. *The Death of the Messiah*. 2 vols. New York: Doubleday, 1994.
- Brox, Norbert. *Offenbarung, Gnosis und gnostischer Mythos bei Irenäus von Lyon*. Salzburger patristische Studien 1. Salzburg: Pustet, 1966.
- Crum, Walter E. *A Coptic Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1939.
- Culianu, Ioan. *The Tree of Gnosis: Gnostic Mythology from Early Christianity to Modern Nihilism*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1992.
- Doresse, Jean. *The Secret Books of the Egyptian Gnostics: An Introduction to the Gnostic Coptic Manuscripts Discovered at Chenoboskion*. New York: Viking, 1960. reprint, New York: MJF Books, 1997.
- Fuhrman, Bart D. *After the New Testament: A Reader in Early Christianity*. New York: Oxford University Press, 1998.
- . *Jesus: Apocalyptic Prophet of the New Millennium*. New York: Oxford University Press, 1999.
- . *Lost Christianities: The Battles for Scripture and the Faiths We Never Knew*. New York: Oxford University Press, 2003.
- . *Lost Scriptures: Books That Did Not Make It into the New Testament*. New York: Oxford University Press, 2003.
- Foerster, Werner, ed. *Gnosis: A Selection of Texts*. 2 vols. Oxford: Clarendon Press, 1972, 1974.
- Jonas, Hans. *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*. 2nd ed. Boston: Beacon, 1963.
- Kasser, Rodolphe. *Compléments au dictionnaire copte de Crum*. Bibliothèque des études coptes 7. Cairo:

- Institut français d'archéologie orientale, 1964.
- . *L'Évangile selon Thomas: Présentation et commentaire théologique*. Neuchâtel: Deladieux & Niestlé, 1961.
- . *Papyrus Bodmer VI: Livre des Proverbes*. Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 194-95. Scriptorum Coptici 27-28. Louvain: Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 1960.
- Kasser, Rodolphe, in collaboration with Colin Austin. *Papyrus Bodmer XXV-XXVI: Méandre, La Samienne, Le Bouclier*. Cologne, Switzerland: Bibliotheca Bodmeriana, 1969.
- Kasser, Rodolphe, in collaboration with Sébastien Pavre, Denis Weidmann, et al. *Kellia: Topographie*. Recherches suisses d'archéologie copte 2. Geneva: Georg, 1972.
- Kasser, Rodolphe, Michel Malinine, Henri-Charles Puech, Gilles Quispel, and Jan Zandee, eds. *Tractatus Tripartitus: Pars I, Pars II, Pars III*. 2 vols. Bern: Francke, 1973, 1975.
- Kasser, Rodolphe, in collaboration with Victor Martin. *Papyrus Bodmer XIV-XV: Évangile de Luc, chap. 3-24, Évangile de Jean, chap. 1-15*. Cologne, Switzerland: Bibliotheca Bodmeriana, 1961.
- King, Karen L. *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle*. Santa Rosa, CA: Polebridge Press, 2003.
- . *What Is Gnosticism?* Cambridge, MA: Belknap Press/Harvard University Press, 2003.
- Klassen, William. *Judas: Betrayer or Friend of Jesus?* Minneapolis: Fortress, 1996.
- Klauck, Hans-Josef. *Judas: Ein Jünger des Herrn*. Quaestiones Disputatae 111. Freiburg: Herder, 1987.
- Klijn, A. F. J. *Seh in Jewish, Christian, and Gnostic Literature*. Leiden: E. J. Brill, 1977.
- Krause, Martin, and Pahor Labib, eds. *Die drei Versionen des Apokryphon des Johannes im Koptischen Museum zu Alt-Kairo*. Abhandlungen des Deutschen Archäologischen Instituts Kairo, Koptische Reihe. Wiesbaden: Harrassowitz, 1962.
- . *Gnostische und hermetische Schriften aus Codex II und VI*. Abhandlungen des Deutschen Archäologischen Instituts Kairo, Koptische Reihe. Giltstadt: J. J. Augustin, 1971.
- Jayon, Bentley. *A Coptic Grammar with Chrestomathy and Glossary: Sahidic Dialect*. Porta Linguarum Orientalium, n.s. 20. Wiesbaden: Harrassowitz, 2000.
- . *The Gnostic Scriptures: A New Translation with Annotations and Introductions*. Garden City, NY: Doubleday, 1987.
- Maccoby, Hyam. *Judas Iscariot and the Myth of Jewish Evil*. New York: Free Press, 1992.
- Mahé, Jean-Pierre, and Paul-Hubert Poirier, eds. *Écrits gnostiques*. Bibliothèque de la Pléiade. Paris: Gallimard, 2007 [in press].
- Markschies, Christoph. *Gnosis: An Introduction*. London: T. & T. Clark, 2003.
- Meyer, Marvin. *The Gnostic Discoveries: The Impact of the Nag Hammadi Library*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005.
- . *The Gnostic Gospels of Jesus: The Definitive Collection of Mystical Gospels and Secret Books about Jesus of Nazareth*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005.
- . *The Gospel of Thomas: The Hidden Sayings of Jesus*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1992.
- , ed. *The Nag Hammadi Scriptures: The International Edition*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 2006 [in press].
- Paffenroth, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. Louisville, KY: Westminster/John Knox, 2001.
- Pagels, Elaine H. *Beyond Belief: The Secret Gospel of Thomas*. New York: Random House, 2003.
- . *The Gnostic Gospels*. New York: Random House, 1979.
- Pearson, Birger A. *Gnosticism and Christianity in Roman and Coptic Egypt*. Studies in Antiquity and Christianity. New York: T. & T. Clark International, 2004.
- . *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity*. Studies in Antiquity and Christianity. Minneapolis: Fortress, 1990.
- Puech, Henri-Charles, ed., *Histoire des religions: II, La formation des religions universelles et des religions du salut dans le monde méditerranéen et le Proche-Orient, les religions constituées en Occident et leurs contre-courants*. Encyclopédie de la Pléiade. Paris: Gallimard, 1973.
- Robinson, James M., ed. *The Nag Hammadi Library in English*. 3rd ed. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1988.
- Rudolph, Kurt. *Gnosis: The Nature and History of Gnosticism*. English translation edited by Robert McLachlan Wilson. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1987.
- Schenke, Hans-Martin, Hans-Gebhard Bethge, and Ursula Ulrike Kaiser, eds. *Nag Hammadi Deutsch*. 2 vols. Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, Neue Folge 8, 12. Berlin: Walter de Gruyter, 2001, 2003.
- Schenke, Hans-Martin, and Rodolphe Kasser, eds. *Papyrus Michigan 3520 und 6868(a): Ecclesiastes, erster Johannesbrief und zweiter Petrusbrief im Fayumischen Dialekt*. Berlin: Walter de Gruyter, 2003.
- Schnemmelcher, Wilhelm, ed. *New Testament Apocrypha*. 2 vols. English translation edited by R. McLachlan Wilson. Rev. ed. Cambridge, England: James Clarke, Louisville, KY: Westminster/John Knox, 1991-92.
- Scholer, David M. *Nag Hammadi Bibliography, 1948-1969*. Nag Hammadi Studies 1. Leiden: E. J. Brill, 1971.
- . *Nag Hammadi Bibliography, 1970-1994*. Nag Hammadi Studies 32. Leiden: E. J. Brill, 1997.
- Sevrin, Jean-Marie. *Le dossier baptismal stébien: Études sur la sacramentaire gnostique*. Bibliothèque copte de Nag Hammadi, Section "Études" 2. Sainte Foy, Québec: Presses de l'Université Laval, 1986.
- Stroumsa, Gedaliahu A. G. *Another Seed: Studies in Gnostic Mythology*. Leiden: E. J. Brill, 1984.
- Turner, John D. *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition*. Bibliothèque copte de Nag Hammadi, Section "Études" 6. Sainte Foy, Québec: Presses de l'Université Laval, Louvain: Peeters, 2001.
- Unger, Dominic J., ed. *St. Irenaeus of Lyons: Against the Heresies, Book 1*. Ancient Christian Writers 55. Westminster, MD: Newman, 1992.
- Van Oort, Johannes, Otto Wermelinger, and Gregor Wurst, eds. *Augustine and Manichaeism in the Latin West: Proceedings of the Fribourg-Utrecht International Symposium of the International Association of Manichaean Studies*. Leiden: E. J. Brill, 2001.
- Williams, Michael A. *Rethinking "Gnosticism": An Argument for Dismantling a Dubious Category*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996.
- Wurst, Gregor. *Das Bemäßen der ägyptischen Manichäer*. Arbeiten zum spätantiken und koptischen Ägypten 8. Altenberge: Oros, 1995.
- . *The Manichaean Coptic Papyri in the Chester Beatty Library: Psalm Book, Part II, Fasc. 1: Die Bema-Psalmen*. Corpus Fontium Manichaeorum, Series Coptica 1, Liber Psalmorum Pars 2, Fasc. 1. Turnhout: Brepols, 1996.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ

Όταν η έμπορος αρχαιοτήτων Φρέντσια Νούομπεργκερ-Τούσκας από τη Ζυρίχη απέκτησε το 2000 τον αρχαίο κώδικα που περιλάμβανε το ευαγγέλιο του Ιούδα, ο κώδικας ήταν προς πώληση σχεδόν είκοσι χρόνια και είχε μεταφερθεί από την Αίγυπτο στην Ευρώπη και κατόπιν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Όπως σχολιάζει ο Ρόντολφ Κασέρ, ελβετός ειδικός σε παρόμοια κοιτικά κείμενα, πρώτη φορά αντίκριζε κείμενο σε τόσο κακή κατάσταση. «Το χειρόγραφο ήταν τόσο εύθραστο, που θρημματιζόταν με το παραμικρό άγγιγμα». Θορυβημένη από την προχωρημένη φθορά του κειμένου, η Νούομπεργκερ-Τούσκας το παρέβωσε στο ίδρυμα *Maccenas Foundation for Ancient Art*, το οποίο αποκατάστησε και μετέφρασε το χειρόγραφο και σπεδιάζει στο τέλος να το παραδώσει στο Κοπτικό Μουσείο του Καΐρου. Η όλη προσπάθεια, που συνδύαζε αρχαιολογία, υπεράσύγχρονη τεχνολογία και ένα θέμα με πολιτισμικές διαστάσεις, παρουσίαζε φυσικά ενδιαφέρον για το NATIONAL GEOGRAPHIC. Η National Geographic Society επιστράτευσε τη βοήθεια του Wait Institute for Historic Discovery, ιδιαιτούτου που δημιουργήθηκε από τον Τεντ Γουέι, ιδρυτή της Gateway, για να υποστηρίξει προγράμματα που διεκδικούν τη γνώση της ανθρωπότητας μέσω ιστορικών και επιστημονικών εξερευνησεων. Η National Geographic Society και το Wait Institute συνεργάστηκαν με το ίδρυμα Maccenas Foundation για να πιστοποιήσουν την αυθεντικότητα του εγγράφου, να συνεχίσουν τη διαδικασία της αποκατάστασης και να μεταφράσουν το περιεχόμενο του κώδικα. Πρώτα, όμως, η συντηρήτρια Φλόρανς Νταρμπιρ, με τη βοήθεια του Γκρέγκορ Βουρστ, μελετητή κοπτικών κειμένων, έπρεπε να αποκαταστήσει το κείμενο.

Κάτιος είχε αλλάξει τη σειρά των σελίδων, και το ανώτερο τμήμα του παπύρου (που έφερε τη σελιδαρίθμηση) είχε κοπεί. Μια ακόμα μεγαλύτερη πρόκληση: Υπήρχαν περίπου χίλια ανακατεμένα σπαράγματα. Η Νταρμπιρ μάζευε τα εύθραυστα κομμάτια με τσιμπίδακια και τα τοποθετούσε ανάμεσα σε πλακίδια γυαλιού. Με τη βοήθεια υπολογιστή, εκείνη και ο Βουρστ μπόρεσαν να ανασυνθέσουν πάνω από το 80% του κειμένου στη διάρκεια πέντε ετών. Ο Κασέρ και άλλοι μελετητές μετέφρασαν τις 26 σελίδες του κειμένου, όπου παρουσιάζονται λεπτομερώς γνώσεις πεποιθήσεις των γνωστικών. Οι μελετητές της προτοχριστιανικής εποχής δηλώνουν ότι πρόκειται για την πιο συνταρακτική ανακάλυψη των τελευταίων δεκαετιών. «Αυτό το κείμενο ήρθε πάλι στο φως σαν από θαύμα», σχολιάζει ο Κασέρ.

Για να βεβαιωθεί για την ηλικία και την αυθεντικότητά του, η National Geographic Society υπέβαλε τον κώδικα στον πιο εξονυχιστικό έλεγχο που μπορούσε χωρίς να του προσεγγίσει ζημιά. Χρησιμοποιήθηκε, μεταξύ άλλων, η μελέτη μικροσκοπικών δειγμάτων του παπύρου με την πιο έγκριτη διαδικασία ραδιοχρονολόγησης με άνθρακα που υπάρχει σήμερα, ενώ συμμετείχαν ως σύμβουλοι κορυφαίοι μελετητές κοπτικών κειμένων με μεγάλη πείρα στην παλαιογραφία και την κωδικολογία.

Τον Δεκέμβριο του 2004, η National Geographic Society παρέδωσε ιδιόχειρως τα πέντε μικροσκοπικά δείγματα στο εργαστήριο φασματοσκοπίας μάζας (AMS) του Πανεπιστημίου της Αριζόνα στο Τούσον.

Τα τέσσερα δείγματα ήταν κομματάκια παπύρου από τον κώδικα, ενώ το πέμπτο ήταν ένα μικρό τμήμα από το δερμάτινο δέσμη του βιβλίου μαζί με ένα κομμάτι παπύρου. Κανένα τμήμα του κειμένου δεν υπέστη ζημιά στη διάρκεια αυτής της διαδικασίας.

Στις αρχές του Ιανουαρίου 2005, επιστήμονες στο εργαστήριο ολοκλήρωσαν τη δοκιμασία ραδιοχρονολόγησης με άνθρακα. Αν και οι διακριβωμένες ηλικίες των δειγμάτων ποικίλλουν, η μέση ημερολογιακή ηλικία της συλλογής κυμαίνεται μεταξύ 220 και 340 μ.Χ. με περιθώριο λάθους συν-πλην 60 χρόνια.

Σύμφωνα με το διευθυντή του εργαστηρίου, δρ Τίμ Τζαλ, και τον ερευνητή επιστήμονα Γκερκ Χότζινς, «οι διακριβωμένες ηλικίες των δειγμάτων του παπύρου και του δερμάτινου δεσμάτος δεν ανέχουν σημαντικά και τοποθετούν την ηλικία των κωδίκων κατά τον 3ο ή 4ο αιώνα μ.Χ.».

Από την ανακάλυψή της στα τέλη της δεκαετίας του 1940, η ραδιοχρονολόγηση με άνθρακα υιοθετεί το χρυσό κανόνα για τη χρονολόγηση αρχαίων αντικειμένων και τεχνουργημάτων σε πεδία όπως η αρχαιολογία και η παλιόκλιματολογία. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας της φασματοσκοπίας μάζας έδωσε στους ερευνητές τη δυνατότητα να πραγματοποιούν δειγματοληψία σε πολλά μικροσκοπικά κομμάτια ενός αντικειμένου, όπως έγινε και με τον κώδικα.

Το εργαστήριο φασματοσκοπίας μάζας του Πανεπιστημίου της Αριζόνα τεχνάει παγκόσμια αναγνώριση για το έργο του, όπως η ακριβής χρονολόγηση των Χειρογράφων της Νεκράς Θάλασσας, που έδωσε τη δυνατότητα στους μελετητές να τοποθετήσουν τα χειρόγραφα με ακρίβεια στο ουσιαστικό ιστορικό τους πλαίσιο.

Το περιεχόμενο και οι συντακτικές και λεκτικές ιδιαιτερότητες του κώδικα αποτελούν άλλη μια απόδειξη της αυθεντικότητάς του, σύμφωνα με τους κορυφαίους μελετητές κοπτικών κειμένων που το εξέτασαν. Σε αυτούς τους ειδικούς συγκαταλέγονται οι δόκτορες Ρόναλντ Κασέρ, ορθόδοξος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και διακεκριμένος μεταφραστής της βιβλιοθήκης του Ναγκ Χαμανάι· Μάρβιν Μάιερ από το Πανεπιστήμιο Τόσμαν (Όραντζ, Καλιφόρνια)· Στίβεν Εμλ, καθηγητής Κοπτικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Μίνιτερ (Γερμανία). Η συμβολή τους ήταν ζωτικής σημασίας για τη μετάφραση αυτού του κώδικα.

Σύμφωνα με αυτούς τους μελετητές, οι θεολογικές έννοιες και η γλωσσική δομή του κώδικα μιμούν πολύ με έννοιες που απαντούν στη βιβλιοθήκη του Ναγκ Χαμανάι, μια συλλογή κυρίως γνωστικών κειμένων που ανακαλύφθηκαν στην Αίγυπτο κατά τη δεκαετία του 1940 και επίσης χρονολογούνται από τους ηρωοχριστιανικούς αιώνες.

«Αυτό το κείμενο συνάδει προς γνωστές ιδέες του 2ου αιώνα μ.Χ. Ακόμη και στην αποσπασματική μορφή του είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον – ταιριάζει άριστα στο 2ο αιώνα, σε ένα συγκεκριμένο τμήμα του 2ου αιώνα» σχολιάζει ο δρ Μάιερ.

Ο Εμλ συμφωνεί με την άποψη του Μάιερ ότι το περιεχόμενο του κώδικα αντανακλά μια μοναδική γνωστική κοσμοθεωρία που επικρατούσε το 2ο αιώνα. Όπως δηλώνει: «Για να κατοικήσεις κανείς ένα τέτοιο έγγραφο θα έπρεπε να επινοήσει έναν κόσμο που είναι τελείως διαφορετικός από κάθε γνωστό κόσμο σήμερα. Ήταν κόσμο ηλικίας χιλίων πεντακοσίων ετών... Ακόμη και οι ειδικοί που έχουν αφιερώσει τη ζωή τους στη μελέτη αυτών των πραγμάτων δυσκολεύονται να τα κατανοήσουν, πόσο μάλλον να τα αναπαράγουν για κάποιον άλλο. Θα χρειαζόταν μια πραγματική ιδιοφυΐα για να δημιουργήσει ένα παρόμοιο τεχνούργημα και προσωπικά δεν πιστεύω ότι κάτι τέτοιο είναι εφικτό».

«Δεν έχω καμία αμφιβολία ότι αυτός ο κώδικας είναι ένα αυθεντικό τεχνούργημα της ύστερης αρχαιότητας από την Αίγυπτο και ότι περιέχει στοιχεία αυθεντικών έργων της αρχαίας χριστιανικής απόκρυφης λογοτεχνίας» προσθέτει ο Εμλ.

Εκτός από την παρουσίαση μιας γνωστικής κοσμοθεωρίας, και τα παλαιογραφικά στοιχεία στηρίζουν την αυθεντικότητα του κώδικα. Ο δρ Εμλ, ειδικός στην κοπτική παλαιογραφία, διατυπώνει την εξής εκτίμηση: «Είναι προσεκτικά γραμμένος από κάποιον που είναι επαγγελματίας γραφέας. Το είδος της γραφής μου θυμίζει πολύ τους κώδικες του Ναγκ Χαμανάι. Δεν έχει πανομοιότυπη γραφή με κανέναν από αυτούς. Όμως είναι ένας παρόμοιος τύπος γραφής».

«Το ερώτημα σχετικά με το αν κάποιος θα μπορούσε ή όχι στη σύγχρονη εποχή να πλαστογραφήσει ένα τέτοιο αντικείμενο για μένα δεν υφίσταται – δεν υπάρχει τέτοια περίπτωση. Θα έπρεπε όχι μόνο να διαθέτει αυθεντικό υλικό, παπύρους – και όχι οποιουδήποτε παπύρους, αλλά αρχαίους παπύρους. Θα έπρεπε επίσης να μπορεί να μιμηθεί την κοπτική γραφή μιας ιδιαίτερα πρώιμης περιόδου. Ο αριθμός των ειδικών σε όλο τον κόσμο που γνωρίζουν αυτή τη γραφή είναι πολύ μικρός. Θα έπρεπε επίσης να συντάξει ένα κείμενο γραμματικά ορθό και πειστικό στην κοπτική. Ο αριθμός των ανθρώπων που θα μπορούσαν να κάνουν κάτι τέτοιο είναι ακόμα μικρότερος από αυτούς που διαβάζουν την κοπτική».

Σε μια περαιτέρω προσπάθεια να τοποιοτηθεί απόλυτα η αυθεντικότητα του κώδικα, δείγματα της μελάνης στάλθηκαν στους McCrone and Associates, εταιρεία γνωστή για το έργο της στην ανάλυση μελάνης για ιστορικοδικαστικούς σκοπούς. Και αυτή η ανάλυση επιβεβαίωσε την αυθεντικότητά του εγγράφου.

Με τη χρήση ηλεκτρονικού μικροσκοπίου διερχόμενη δέσμη επιβεβαιώθηκε η παρουσία αιθάλης ως κύριου συστατικού της μελάνης. Όπως επίσης ότι το συνεκτικό μέσο ήταν κόκμι, όπως συνηθίζονταν στις μελάνες του 3ου και 4ου αιώνα μ.Χ.

Χρησιμοποιώντας μια μέθοδο που ονομάζεται φασματοσκοπία Ράμαν, οι McCrone and Associates πρόβλεψαν να επιβεβαιώσουν επίσης ότι η μελάνη περιελά: ένα υστατικό από άλατα σιδήρου και τανίνες σαν κι αυτό που συναντάμε στις μελάνες του 4ου αιώνα.

Ο ΡΟΝΤΟΛΦ ΚΑΣΕΡ, ΡΗ.Δ., ομότιμος καθηγητής του Τομέα Θεωρητικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, είναι ένας από τους κορυφαίους μελετητές κοπτικών κειμένων στον κόσμο. Έχει οργανώσει την αποκατάσταση και έχει προετοιμάσει την *editio princeps* του Codex Tchacos, που περιέχει το ευαγγέλιο του Ιούδα και άλλα τρία κοπτικά γνωστικά κείμενα.

Ο ΜΑΡΒΙΝ ΜΑΪΕΡ, ΡΗ.Δ., καθηγητής Βιβλικών και Χριστιανικών Σπουδών στην έδρα Griset στο Πανεπιστήμιο Τσάπμαν και διεθυντής του Ινστιτούτου Άλμπερτ Σβάιτσερ του Πανεπιστημίου Τσάπμαν, είναι ένας από τους επιφανέστερους μελετητές του γνωστικισμού, της βιβλιοθήκης του Ναγκ Χαμαντί και κειμένων σχετικά με τον Ιησού εκτός της Καινής Διαθήκης.

Ο ΓΚΡΕΓΚΟΡ ΒΟΥΡΣΤ, ΡΗ.Δ., είναι καθηγητής Εκκλησιαστικής Ιστορίας και Πατερικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Άουγκομπουργκ στη Γερμανία.

Ο ΜΠΑΡΤ ΝΤ. ΕΡΜΙΝ, ΡΗ.Δ., είναι διακεκριμένος καθηγητής στην έδρα James A. Grey και πρόεδρος του τμήματος Θεολογικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνα, και ειδικός στην πρωτοχριστιανική εποχή.

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΕΙΠΕ ΣΤΟΝ ΙΟΥΔΑ: «Σήκωσε τα μάτια σου και κοίταξε στο σύννεφο και το φως που είναι μέσα του και τους αστέρες που το περιβάλλουν. Ο αστέρας που οδηγεί το δρόμο είναι ο αστέρας σου».

–ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΣΠΑΡΑΓΜΑ ΠΑΠΥΡΟΥ ΠΟΥ ΦΕΡΕΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

«(Το ευαγγέλιο του Ιούδα) είναι μία από τις μεγαλύτερες ιστορικές ανακαλύψεις του 20ού αιώνα, αντίστοιχης σπουδαιότητας με τα Χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας ή τα γνωστικά ευαγγέλια του Ναγκ Χαμαντί».

–ΜΠΑΡΤ ΝΤ. ΕΡΜΙΝ, ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ *LOST CHRISTIANITIES*

Το μόνο γνωστό αντίγραφο...

Χαμένο για δεκαέξι αιώνες, το ανατρεπτικό ευαγγέλιο του Ιούδα ανακαλύφθηκε σε μια σπηλιά στην έρημο της Αιγύπτου. Η National Geographic Society υπέβαλε σε εξονυχιστικό έλεγχο τις σελίδες αυτού του αρχαίου παπύρου, προκειμένου να εξακριβώσει την ηλικία και τη γνησιότητά του. Αυτή η διαδικασία περιλάμβανε ραδιοχρονολόγηση του κειμένου σ' ένα από τα πιο αξιόπιστα εργαστήρια στον κόσμο, και μελέτη του από επιφανείς ερευνητές που μπορούσαν να ερμηνεύσουν το νόημα του ευαγγελίου και να επιβεβαιώσουν την προέλευση και την ιστορική και θρησκευτική σημασία του.

Αυτό το συναρπαστικό βιβλίο αποτελεί την πρώτη σύγχρονη έκδοση του ευαγγελίου του Ιούδα.

ISBN 960-8380-49-9

**Η ΣΑΡΩΣΗ & Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΥ, ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΤΟΝ...**

“KRASODAD”

**ΑΠΩΤΕΡΟΣ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΑΥΤΗΣ
ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝΕ ΚΟΙΝΩΝΟΙ ΤΩΝ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ, ΟΣΟΙ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ
ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΝΑ ΤΟ
ΑΠΟΚΤΗΣΟΥΝΕ.**

**ΕΥΕΛΠΙΣΤΩ & ΠΑΡΟΤΡΥΝΩ ΣΕ ΟΣΟΥΣ ΑΡΕΣΣΕΙ
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ (& ΟΠΟΤΕ ΜΠΟΡΟΥΝΕ), ΝΑ ΤΟ
ΑΓΟΡΑΣΟΥΝΕ & ΝΑ ΕΝΙΣΧΥΣΟΥΝΕ ΕΤΣΙ ΤΟΝ-ΤΗΝ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ & ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΠΟΥ
ΑΝΕΛΑΒΕ ΤΗ ΔΙΑΝΟΜΗ-ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ.**

